

ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА
ІМЕНІ А. Ю. КРИМСЬКОГО НАН УКРАЇНИ

ГО «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КИТАЄЗНАВЦІВ»

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

МАТЕРІАЛИ

XV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

24 листопада 2021 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Співголови оргкомітету:

Антонюк Л. Л. – проректор з наукової роботи ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», директор Інституту вищої освіти ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», д.е.н., професор
Богомолів О. В. – директор Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, д.ф.н.
Кітченко В. О. – завідувач відділу Азійського-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, президент Української асоціації китаєзнавців, д.філос.н.

Члени оргкомітету:

Гальперіна Л. П. – професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», Провідний експерт Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), к.е.н., професор
Гончарук А. З. – головний консультант Національного інституту стратегічних досліджень
Дроботюк О. В. – директор Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), член правління ГО «Українська асоціація китаєзнавців», к.е.н.
Ільницький Д. О. – професор кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», науковий співробітник Інституту вищої освіти КНЕУ, д.е.н., доцент
Кальченко Т. В. – професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», завідувач сектору глобальної місії Китаю Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), д.е.н., професор
Мавріна О. С. – вчений секретар Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, к.і.н.
Отрошенко І. В. – провідний науковий співробітник відділу Сучасного Сходу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, д.і.н.
Радівілов Д. А. – заступник директора з наукової роботи Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, к.ф.н.
Черницька Т. В. – доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», заступник директора Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), к.е.н., доцент
Яценко О. М. – заступник завідувача кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», провідний експерт Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), д.е.н., професор

Секретар оргкомітету:

Гобова Є. В. – молодший науковий співробітник Азійського-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, виконавчий секретар Української асоціації китаєзнавців, к.ф.н.

Інформаційна підтримка – журнал «Україна – Китай»

Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали міжнародної наукової конференції, 24 листопада 2021 р. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 340 с.
ISBN 978-966-992-718-7

До збірника включені матеріали виступів наукових співробітників, викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів, які взяли участь у XV Міжнародній науковій конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (Київ, 24 листопада 2021 р.). Збірник містить матеріали секцій «Дослідження китайської цивілізації: історія, філософія, культура», «Китай в сучасному світі: міжнародно-політичний аспект», «Сучасна модель соціально-економічного розвитку Китаю», «Теоретичні та прикладні питання китайського мовознавства та літературознавства». Збірник призначений для всіх, хто цікавиться проблемами китаєзнавства, міжнародних відносин і регіоналістики.

УДК 008(510)(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. КИТАЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Бокшань Г. І.

РІЗНОАСПЕКТНА ВІЗІЯ КИТАЮ У ЗБІРЦІ ТРЕВЕЛОГІВ
СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ «ЛИСТИ З ПАРИЖА. ЛИСТИ З КИТАЮ» 11

Wei Wenjun

THE INNOVATIVE METHOD OF CULTURAL LANDSCAPE
ARCHITECTURE DESIGN – TAKING NANCHANG
WANDA MAO AS AN EXAMPLE 15

Веденєв Д. В.

РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА АСИМЕТРИЧНОГО ПРОТИБОРСТВА
В ХОДІ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ КИТАЮ ПРОТИ ЯПОНСЬКОЇ
АГРЕСІЇ (1930-і рр.) 19

Воронкова В. Г., Череп А. В.

МІСЦЕ І РОЛЬ КОНФУЦІАНСТВА У СТАНОВЛЕННІ
КИТАЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ
ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ 23

Гамалія К. М.

МУЗИКА В СИСТЕМІ КОНФУЦІАНСЬКОЇ ОСВІТИ 27

Гончаренко А. В.

ПРОБЛЕМА КИТАЙСЬКОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ООН
У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США НА ПОЧАТКУ
ПРЕЗИДЕНТСТВА ДЖ.Ф. КЕННЕДІ 31

Данилова Т. В.

ДІАЛЕКТИКА ОДИНИЧНОГО І МНОЖИННОГО
У ДАВНЬОКИТАЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ 35

Дояр Л. В.

КИТАЙСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА
В ПЕРІОДИЦІ УРСР 1950 р. 37

Zhmai A. V.

THE WUZI'S ANALYSIS FROM THE MANAGERIAL POINT
OF VIEW 41

Іщенко П. О.

СТАНОВИЩЕ МУСУЛЬМАН-ХУЕЙ В КНР 45

Каковкіна О. М. ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН 1950-х – 1960-х рр. В АРХІВНИХ ЗІБРАННЯХ ДНІПРА	49
Кан Інчжен ВЕСТЕРНИЗАЦІЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕКІНА	52
Капанов С. В. КИТАЙСЬКІ ДЖЕРЕЛА ЯПОНСЬКИХ НЕНГґО ПІСЛЯ РЕСТАВРАЦІЇ МЕЙДЗІ.....	55
Карпівський М. М. ВЧЕННЯ ПРО ЧАС У ТВОРІ ФА ЦЗАНА «ЗОЛОТИЙ ЛЕВ У ХУАЯНЬ»	59
Козловський С. О. ЦИРКУЛЯЦІЯ КАДРІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПЕРЕАТЕСТАЦІЙ ЧИНОВНИЦЬКОГО АПАРАТУ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО КИТАЮ ЕПОХИ ДИНАСТІЇ ТАН (618 – 907 рр.)	63
Колос А. М. ОСОБЛИВОСТІ ВІРИ В БОГІНЮ МАЦЗУ НА ОСТРОВІ ТАЙВАНЬ.....	67
Коляда-Березовська Т. Ф., Чжан Лянцзунь КОГНІТИВНИЙ КОНСЕНСУС: ЗІСТАВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА КИТАЙСЬКОЇ ЕТНОПОЕТИКИ	71
Кошовий С. А. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ «СІНЯНЬ» («ВПОРЯДКОВАНІ ПО РОКАХ») У СВІТЛІ НОВИХ НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ	73
Кретов П. В., Кретова О. І. ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІЛОСОФЕМ КОНФУЦІАНСТВА В ІДЕОЛОГІЇ СУЧАСНОГО КИТАЮ	77
Лебєдєва Н. А. КІБЕРСПОРТ КИТАЮ У СВІТОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	81
Льовкіна О. Г., Богдановський Д. І., Богдановський І. В. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНФУЦІАНСТВІ ТА ДАОСИЗМІ	85
Ляо Мюя ТРАДИЦІЇ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КИТАЙСЬКІЙ КУЛЬТУРІ.....	89

Мао Ляньцзе ПОЗИТИВНІ АСПЕКТИ АДАПТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ НА ПРИКЛАДІ КИТАЮ	92
Маркова А. М. ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ЖУРНАЛІСТИКИ В КИТАЇ ЯК ЯВИЩА КУЛЬТУРИ	95
Мельник М. Т. ТРАДИЦІЙНІ МОТИВИ У КОЛЕКЦІЯ ВИСОКОЇ МОДИ 2010-2020 РОКІВ ВСЕСВІТНЬОВІДОМИХ КИТАЙСЬКИХ ДИЗАЙНЕРІВ.....	98
Михайлов В. С. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ДАВНЬОГО КИТАЮ: СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ.....	102
Nasakina S. V. CHINA IN ODESA'S NEWSPAPERS OF THE 19th CENTURY: ONOMASTICS ASPECT.....	106
Новікова О. В. КЕРАМІКА В КИТАЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВІД ЗВИЧАЙНОГО ПОСУДУ ДО ОБ'ЄКТА КОЛЕКЦІОНУВАННЯ	109
Письмак Ю. О. БІЛА ПОРЦЕЛЯНА ДЕХУА В МУЗЕЯХ І ПРИВАТНИХ ЗІБРАННЯХ ОДЕСИ	114
Польська І. І., Кун Чжуцзюнь ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ААРОНА АВШАЛОМОВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА КИТАЮ ХХ СТОЛІТТЯ	118
Предеина М. Ю. КИТАЙ КАК «ДРУГАЯ СТРАНА»: ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ.....	122
Саган Г. В. ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА КИТАЮ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	125
Смольницька О. О. ЖУРАВЕЛЬ ЯК КИТАЙСЬКИЙ СИМВОЛ БЕЗСМЕРТЯ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС ЯРОСЛАВИ ШЕКЕРИ	130
Стоян Т. А., Богатирчук К. О. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ СУЧАСНОГО КИТАЮ.....	134

Трофимченко А. Л. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В КИТАЇ.....	138
Фінько А. Є. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ПІДРУНТЯ АПОЛОГІЇ СТЕПУ: ПРИКЛАД ЦЗЯНА ЖУНА.....	140
Хілініч В. В. КИТАЙСЬКИЙ ТРАДИЦІЙНИЙ СОНЯЧНО-МІСЯЧНИЙ КАЛЕНДАР СЯ – ПРИКЛАДНЕ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ. ПРЕЗЕНТАЦІЯ АЛЬМАНАХУ НА 2022 РІК В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....	144
Черниш Н. О. ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ІСРОГЛІФА ДАО 道 ДО ПОЯВИ ТРАКТАТУ ЛАО-ЦЗИ «ДАО ДЕ ЦЗІН».....	145
Янковський С. В. КИТАЙСЬКІЙ МІФ СВІТОТВОРЕННЯ В РОБОТАХ ЕДВАРДА ТЕОДОРА ЧАЛМЕРСА ВЕРНЕРА	149
СЕКЦІЯ II. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА	
Байгалі ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ КИТАЮ В СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ В ОЦІНКАХ КИТАЙСЬКИХ ВЧЕНИХ.....	153
Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ У КИТАЇ ТА НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З НЕЮ....	156
Городня Н. Д. КИТАЙСЬКО-КАМБОДЖІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ: ВІД ДОПОМОГИ РОЗВИТКУ ДО ФОРМУВАННЯ «СПІЛЬНОТИ СПІЛЬНОГО МАЙБУТНЬОГО».....	160
Deikun O. P. CHINA'S IMAGE ON BBC'S UKRAINIAN SITE: A CASE OF TRANSLATING HEADLINES FROM ENGLISH.....	164
Дмитрашко С. А., Тимошенко О. С. ОБОРОННА ДОКТРИНА КНР: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ «БЛИХ КНИГ З НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ» КИТАЮ.....	168
Завербний А. С., Завербний С. А. ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОГО ДОСВІДУ КИТАЮ В РЕФОРМУВАННІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	172

Зіневич І. В. БЕЗПЕКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ КНР З AUKUS: ВИКЛИКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	174
Коваль О. А. СТРАТЕГІЯ «ПОДВІЙНОЇ ЦИРКУЛЯЦІЇ» У ПЛАНАХ РОЗВИТКУ КНР 2021-2025 РР.: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА ЦІЛІ	179
Коротков Д. С. «М'ЯКА СИЛА» КИТАЮ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ГЛОБАЛЬНИХ РЕЙТИНГІВ.....	183
Маркевич О. В. НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КИТАЮ: ВИСВІТЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	187
Менкеуліцзі ГАЗОВИЙ ЧИННИК У ВІДНОСИНАХ КНР І ТУРКМЕНІСТАНУ	191
Мішин О. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН КНР З АРАБСЬКИМИ ДЕРЖАВАМИ АФРИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	194
Сергієнко Т. І. КЛЮЧОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	198
Смотрицька М. О. КИТАЙСЬКА ІНІЦІАТИВА «ПОЯС І ШЛЯХ» В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ: ДОСЯГНЕННЯ І НЕВДАЧІ	201
Стрелюк М. І. ЕТНІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ В КНР ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВНУТРІШНЮ ТА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКИ	205
Ткаченко О.А. THE EXPERIENCE OF THE COUNTERACTION OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA TO THE SEPARATISM: IS IT USEFUL FOR UKRAINE?	210
Ціватий В. Г. ДІАСПОРАЛЬНА ПОЛІТИКА І ДІАСПОРАЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ КНР В УМОВАХ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ XXI СТОЛІТТЯ (ОСВІТНЬО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ЯПОНІЇ).....	215

Шамраєва В. М.

ПРОБЛЕМА ДОСТИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КНР
ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ . 220

Yakovenko A. O.

MODERN PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT
OF THE CARBON MARKET IN CHINA 224

СЕКЦІЯ III. СУЧАСНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

Біла С. О.

ПІОРИТЕТИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ВІДКРИТОСТІ КИТАЮ 228

Бойко О. М.

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ 232

Гончар Д. Р.

ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ:
КИТАЙСЬКИЙ ДОСВІД 236

Грицаєнко М. І., Грицаєнко Г. І.

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ КИТАЮ 239

Гришова І. Ю., Нестерова К. С.

ДОСВІД КИТАЮ У РОЗВИТКУ МОДЕЛІ ЦИРКУЛЯРНОЇ
ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ 244

Дроботюк О. В.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТІВ СВІТОВОГО КЛАСУ
В НОВУ ЕПОХУ СІ ЦЗІНЬПІНА 246

Кириленко В. І.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РЕФОРМ ДЕН СЯОПІНА ... 251

Кириченко А. В., Додачко С. А.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ КИТАЮ 254

Кіслов Д. В.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ
УПРАВЛІНСЬКО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ В КИТАЇ 256

Липов В. В.

КИТАЙ: ПОВЕРНЕННЯ ВІД ШЕРИНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ
ДО СУСПІЛЬСТВА СОЦІАЛЬНОЇ ГАРМОНІЇ 260

Lutsiv R. S. DEVELOPMENT OF ECO-CITIES IN CHINA: SINO-SINGAPORE TIANJIN ECO-CITY	264
Миرونчук А. С., Арсєнко Т. І. НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА КИТАЮ – ЛІДЕР ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ	267
Могилевская О. Ю., Перец П. В. ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ КИТАЯ В СТРАТЕГИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ.....	271
Могилевська О. Ю., Сідак І. В. ПРОГНОЗИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	274
Олійник О. М. АНТИКОРУПЦІЙНІ ПОЛІТИКА КИТАЮ	278
Переверзева А. В., Волков В. П. НОВІ СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ	280
Плачковська О. О. КИТАЙСЬКИЙ СЕРЕДНІЙ КЛАС: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ.....	282
Редзюк Є. В. ВПЛИВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ І СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ У СВІТІ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ	284
Ряшенко В., Колісніченко О. В. РОЗВИТОК ШЕРІНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ	288
Сагірова А. С. КРИЗОВІ ЯВИЩА В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ: ДОСВІД КИТАЮ	290
Хвостенко Д. О., Чжоу Веньлян ПОРІВНЯННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА КИТАЮ В АСПЕКТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	292
Чалюк Ю. О. ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОГО ФАКТОРУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ КНР	295
Шевченко П. В. ЗАВЕРШЕННЯ БУДІВЕЛЬНОГО БУМУ КИТАЮ	299

**СЕКЦІЯ ІV. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ
КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА
ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА**

Басса О. М.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СТАРОДАВНІХ КИТАЙСЬКИХ ПОЕЗІЙ
У КАМЕРНО-ВОКАЛЬНОМУ ЦИКЛІ АНТИНА РУДНИЦЬКОГО
«КИТАЙСЬКА ФЛЕЙТА» 303

Ван Лили

СТЕРЕОТИПИ ПОВЕДЕННЯ ЛЕНИВОГО
ЧЕЛОВЕКА: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ
РУССКОЙ И КИТАЙСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ 306

Вечоринська Т. В.

ДО ПИТАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИМІРУ ЛІТЕРАТУРИ
КИТАЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ 310

Віротченко С. А., Гамова О. О.

КИТАЙСЬКИЙ ВЕБ-КОМІКС МАНЬХУА ЯК ІНСТРУМЕНТ
НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ТА ФОРМУВАННЯ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ 313

Градко В. В.

РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОГО ВПЛИВУ В КИТАЙСЬКОМОВНІЙ
РЕКЛАМІ КОСМЕТИКИ: ЛЕКСИЧНИЙ АСПЕКТ 317

Дашенко Г. В., Кісенкова К. В.

«НАПОВНИТИ СТАРИЙ СОСУД МОЛОДИМ ВИНОМ»:
ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ПОЕЗІЇ ЛІ ЦІНЧЖАО 319

Дашенко Г. В.

ДО ПРОБЛЕМИ ЛАКУН В УКРАЇНСЬКІЙ СИНОЛОГІЇ:
ВИПАДОК У ШУЦЗІ (吳淑姬) 323

Козлова А. О.

«ГЕНІЙ» МО ЯНЯ ЯК СИНТЕЗ РИС «ТЕМНОГО»
ЗАХІДНОГО СТИЛЮ І ГАЛЮЦИНОГЕННОГО РЕАЛІЗМУ 327

Мерзлюк Д. О.

СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ
АСПЕКТУАЛЬНОСТІ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ 330

杨春, 王勇

帕斯捷尔纳克《日瓦戈医生》中«火»的审美意象分析
—以中国作家巴金的小说《秋》为参照 334

**СЕКЦІЯ І.
КИТАЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ:
МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ**

УДК 821.161.2

Бокшань Г. І.

ORCID: 0000-0002-7430-8257

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу й іноземних мов
Херсонський державний аграрно-економічний університет
м. Херсон, Україна*

**РІЗНОАСПЕКТНА ВІЗІЯ КИТАЮ У ЗБІРЦІ ТРЕВЕЛОГІВ
СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ «ЛИСТИ З ПАРИЖА. ЛИСТИ З КИТАЮ»**

Ключові слова: тревелог, Китай, філософія, культура, політика.

На початку ХХ століття галичанка С. Яблонська приголомшила краян не лише своєю навколосвітньою подорожжю, а й особливим хистом викладати враження про відвідані терени у вигляді мистецьки вартісних нарисів, оповідань і листів. Спрагла до мандрів і «хаплива на нові враження», молода жінка відвідала Північну Африку, Азію, Нову Зеландію, Австралію та Північну Америку. На зустрічах із читачами-земляками, які виявляли інтерес до її подорожніх рефлексій, що публікувалися на сторінках популярних галицьких часописів, С. Яблонська зазначала: «Ви, певно, цікаві на мій план побуту і мандрівок. Поки що Китай. Китай до вичерпання» [2, с. 154]. На досить тривалий час ця країна стала для допитливої молоді жінки об'єктом різнопланового дослідження: «Поїхала я в Китай, щоби побачити китайців, щоби пізнати їхнє життя, звичаї, мистецтво, віру та все можливе» [2, с. 172].

У збірці тревелогів «Листи з Парижа. Листи з Китаю» С. Яблонська пропонує самобутню багатоаспектну візію Китаю, що охоплює такі сфери життя країни, як сільське господарство, культура, побут, філософія і політика. Отримавши фінансову підтримку для зйомок фільму від компанії «Індокитай», свої спостереження від перебування в країні подорожанка фіксує не лише у різножанрових текстах, але й на фото- і кіноплівці, тому її візуалізація Сходу виглядає детальною і панорамною водночас. Зважаючи на те, як китайці сприймали спроби

фотографування, як доводилося боротися з перешкодами у вигляді забобон і ксенофобії, колекція світлин молодої галичанки видається справою особливої сміливості та відваги. С. Яблонська згадує про це у своїх подорожніх записах: «Китайці не люблять, щоб їх фотографувати. Трудно було б вичислити всі невдатні мої заходи, заки мені вдалося хитрощами зфільмувати кількасот метрів документального фільму з життя юнанців» [2, с. 218]. Вона фіксує і той факт, який ледь не став фатальним для неї самої: у зникненні сфотографованого китайського хлопчика звинуватили «злого духа» з камерою, після чого життя відчайдушної українки опинилося під загрозою.

У своїх тревелогах С. Яблонська напрочуд уважна до всіх проявів життя китайців. Вона помічає особливості землеробства в Китаї, надаючи своїм письмовим враженням міфопоетичного аранжування. Авторка акцентує співвіднесеність сільськогосподарських операцій із природними циклами: «Коли зачинають опадати перші листки квіту, китайці знову йдуть до роботи» [2, с. 129]. Хронологія фіксації подій приватного життя корелює в її рефлексіях із послідовністю етапів землеробства місцевих жителів: «Виїду звідси, коли китайці садитимуть мак, а приїду в Європу, коли вони садитимуть вже риж» [2, с. 129]. С. Яблонська намагається заглибитися у колективну психологію народу, серед якого перебуває, з'ясовуючи причинно-наслідкові зв'язки між способом життя і виробленими традиціями: «Отож, китайці півроку працюють на риж, а другу половину – на насолоду, щоб забути злидні» [2, с. 130].

Авторка тревелогів підкреслює фізичну витривалість місцевих мешканців і ретельність у ставленні до землеробства, про що багато пише у своїх подорожніх нарисах. В особливій шані до землі й увазі до її потреб С. Яблонська вбачає їхню духовну силу та мудрість. Жінку дивують застосовувані китайцями сільськогосподарські прийоми, скажімо, «штучне наводнення китайських піль» [2, с. 209]. З одного боку, вона розуміє певну архаїчність використовуваних технік, а з іншого – визнає переваги того, що на позір видається відсталим і застарілим: «В Китайців існують свої прадідні способи щодо обрібки землі, й вони в них такі сильні, що навіть без надбаних мудрощів та винаходів нової цивілізації сміло можуть змагатися з нами, а навіть подекуди перевищувати нас» [2, с. 211].

Мандрівна галичанка виявляє пильність і спостережливість, споглядаючи зовнішні прояви культури китайців, зокрема традиційний одяг: «Попри поїзд проходять дрібними кроками китайці у своїх широкоруканих загортках та чорних шапчинах на чубку голови, – зовсім подібні до тих, що нам їх змалку показують у школі, а пізніше – у сенсаційних образах у кіні» [2, с. 158]. М. Косенко акцентує схильність авторки до «перевдягання в чужу культуру», зокрема, на деяких світлинах із подорожі вона постає вбраною в китайське кімоно [1, с. 11]. Оптика С. Яблонської

максимально чутлива до етнічної естетики, кожна деталь, яка потрапляє під її приціл, виглядає дуже виразно. Природня допитливість і цікавість мандрівниці загострюються, коли у фокус уваги потрапляють незвичні речі: вона дивується, побачивши китайок «на штивних малесеньких ніжках, що стрибають з одної на другу, наче горобці» [2, с. 158]. С. Яблонська не задовольняється документальною фіксацією особливостей орієнтальної культури, а прагне віднайти корені усталених звичаїв і досягнути світоглядну логіку їх формування. Так, на її прохання сусід-китаєць розтлумачив походження стародавньої традиції «сповивати від дитинства ноги жінкам, аж доки вони не зрівняються з литками майже у рівенькі заокруглені стовпички, на яких жінці нелегко втекти з дому її пана – мужа» [2, с. 158].

С. Яблонська зі співчуттям ставилася до складних умов побуту китаїців, вона була «зажурена долею Китаю», її вроджена емпатія поширювалася на всіх, хто був упосліджений і зазнавав несправедливості. Слушними вважаємо спостереження М. Косенко, яка пояснює таку позицію мандрівниці приналежністю до на той час «бездержавного народу», що «уможливило співчуття до колонізованих та критику колоніалізму, який не здається природним чи виправданим» [1, с. 10]. Не перешкоджало проявам її доброти і м'якосердості й те, що місцеві жителі вороже сприймали європейку, причому це неприйняття мало прояви фізичних погроз. Перебуваючи у провінції Юнан, С. Яблонська «почувала себе оточеною з усібіч потайними поглядами, повними ненависти та бажання помсти» [2, с. 161]. Попри те, що на вулицях перед нею зачиняли двері й кілька разів цілилися камінням, а перехожі зустрічали сповнненими зловорожості поглядами, галичанка продовжувала плекати в собі толерантність до чужої культури і людинолюбство.

Особиста життєва філософія С. Яблонської та її світоглядні орієнтири зазнають корекції під впливом нового середовища. Вона свідома змін, які з нею відбуваються, і її саморефлексія відображає схильність жінки до духовного росту: «Багато дечого я навчалася в Китаї, а зокрема, витривалості та фаталізму» [2, с. 172]. Гострий розум і гнучкість світоглядної системи С. Яблонської позначаються на її готовності стати «людиною світу», зберігаючи при цьому вроджену українську ідентичність. Молода жінка добре обізнана з тогочасними геополітичними особливостями, що надає їй можливість проводити паралелі між державними устроями різних європейських і азійських спільнот: «Мені здається, що зовсім зрозуміло, що Китай не має охоти віддавати Юнану льо-льотам, Польща нам – Галичини, Москва – України, але з другого боку зовсім ненормально, що Україна хоче бути вільною, що від віків бореться і боротиметься за свою незалежність. Наша пасивність була б доказом браку

підстав до нашої незалежності, до нашого існування» [2, с. 173–174]. Спостереження С. Яблонської свідчать про глибоку поінформованість у стані сучасної їй політичної обстановки і наявність незалежної особистої позиції щодо світового устрою.

Поza увагою української мандрівниці не залишаються цивілізаційні зрушення в Китаї, які відбуваються значно повільніше, ніж у Європі й Америці: вона фіксує наявність електрики і поодиноких автовок. Галичанка усвідомлює відносність поняття «культура» і відмінності в уявленнях про неї в різних народів. Вона довідується, що на Сході технічний прогрес сприймають досить скептично, вбачаючи в ньому джерело додаткових труднощів: «До нашої цивілізації, наших винаходів, поступу китайці ставляться як до пустих речей, без найменшої тривкості, ні значення» [2, с. 204].

С. Яблонська багато розмірковує про ставлення китайців до смерті і померлих. У місцевих цвинтарях її дивує те, що «живі люди тут не мають і половини тих вигод, що мерці» [2, с. 174]. Вона шокована тим, як поліція «на будь-яку провину стріляє по людях, виконуючи на місці кару смерті» [2, с. 191]. Мешкаючи в Юнан-Фу за 200 метрів від площі екзекуцій, С. Яблонська не може зрозуміти велику кількість охочих дивитися на вбивства злочинців: у тих кривавих видовищах її найдужче «дивує байдужість на вид тих екзикуцій, китайців, зазвичай хапливих на враження» [2, с. 193].

Отже, багатоаспектна візія Китаю, репрезентована у збірці тревелогів С. Яблонської «Листи з Парижа. Листи з Китаю», дозволяє акцентувати послідовний і системний підхід авторки до вивчення різних проявів життя мешканців країни, що оприявнюється у докладних характеристиках сільського господарства, побуту, культури й політики. Мандрівниця не лише документально фіксує важливі для сходовознавців деталі тогочасного Китаю, а й супроводжує їх коментарями, що відображають філософське осмислення побаченого й відчутого. У тревелогах виразно візуалізується образ авторки, яка постає сміливою, ризикованою, рішучою, амбітною жінкою з чіткими політичними переконаннями і світоглядними орієнтирами, якій вдалося втілити в життя грандіозні для свого часу задуми і проєкти.

Література:

1. Косенко М. *Репрезентації Сходу у творчості Софії Яблонської. Магістерська робота*. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2020. 85 с.
2. Яблонська С. *Листи з Парижа. Листи з Китаю: Подорожні нариси, новели, оповідання, есеї, інтерв'ю*. Львів: ЛА «Піраміда», 2018. 368 с.

UDC 72.012+712]:725.1:339.3 (510)

Wei Wenjun

ORCID: 0000-0001-5199-9924

Lecturer

Southwest Forestry University, Kunming, China

Postraduate Student

Kharkiv State Academy of Design and Arts

Kharkiv, Ukraine

THE INNOVATIVE METHOD OF CULTURAL LANDSCAPE ARCHITECTURE DESIGN – TAKING NANCHANG WANDA MAO AS AN EXAMPLE

Key words: culture, landscape architecture, complex, design, innovation.

Nanchang Wanda Mao (shown in Figures 1, 2) is located in Nanchang City, Jiangxi Province, China. It is the world's largest blue and white porcelain building complex, due to its large volume, elegant decoration design, comfortable use and magnificent momentum. The visual effect of this has become the world's best environmental ceramic design and production (it has been declared and approved as a Guinness World Record), and it can be called a classic environmental ceramics complex building with landscape architecture and ceramic blue and white decoration. It is receiving extensive cross-border attention from all walks of life in society, especially in various fields of science, technology, art and other related fields such as architecture, design, and art, as well as interdisciplinary fields and various aspects of society. Artists enthusiastically participate in seminars to celebrate Chinese ceramics, architectural events, talk about the future development of environmental ceramics and landscape architecture complexes, and discuss the characteristics and creativity of the inheritance and innovation of the Nanchang Wandamao giant environmental ceramic blue and white in the cultural landscape architectural design and performance, and its far-reaching influence and significance on the future environmental ceramics design and landscape architecture.

**Fig. 1, 2 are from the paper «Yimao, one realm, Yici Yiqiong Building»
Author Wang Yulong**

Fig. 3, 4 are from the video «Into China»

Nanchang Wanda Mall has a total construction area of 191,500 square meters, among which are three business formats: movie park, commercial

street and aquarium. The exterior of the entire building complex is painted with 8 patterns with traditional Chinese charm. These patterns are assembled from 45,000 fired ceramics, and finally form 26 blue and white porcelain shapes of various shapes. The design of Nanchang Wanda Mall was designed by the famous British stage artist Mark Fisher. The death of the master in 2013 left many unfinished problems and challenges for this blue and white porcelain complex. The entire blue and white porcelain complex is 400 meters long and 200 meters wide, with a maximum tank radius of 65 meters and a maximum tank height of 28.5 meters. The curtain wall of the entire building complex is required to be assembled with blue and white porcelain pieces. Therefore, there are many problems and problems in the construction process. The challenges are mainly in the following four aspects: 1) the production of blue and white porcelain; 2) pattern design; 3) construction; 4) cultural reflection. The solutions to these four problems make full use of cultural landscape architectural design methods and innovative thinking [1, p. 88-89].

1. Blue and white porcelain production problems and design method innovation

In order to perfectly present the effect of «blue and white porcelain», the Nanchang Wandamao design management team explored a new creative production route, and pioneered in the country «architectural design + arts and crafts creation + parametric design + ceramic tile aluminum brick digital production process + unit Construction technology» five-in-one creation, production and construction process, this innovation has applied for a national invention patent.

2. Blue and white porcelain pattern scheme and design method innovation

China is the world's porcelain capital, but China has not successfully implemented blue and white porcelain patterns on such a large building since ancient times. Professor He Bingqin is the chief designer of blue and white porcelain pattern design. He uses a combination of Chinese classical realistic techniques, culture and computer simulation to solve this problem. He prepared two sets of plans for this project: Chinese traditional painting mode and realistic mode. It took 20 days to complete hundreds of drawings and design more than 20 themes. Through the design method that combines computer analysis and manual drawing, vector processing drawings, and computer simulation of drawing patterns into the building in proportion, finally found that the realistic mode is more suitable for large walls, the image is more vivid, and the performance effect is more significant. In the end, more than 20 theme designs with traditional Chinese charm were selected.

3. Construction problems and method innovation

In terms of construction, the installation and stability of the tiles are the key and difficult points. By combining traditional Chinese construction technology with modern construction technology and information technology,

construction errors are reduced, and construction stability and ecological environmental protection are ensured. Each small tile is only 13 mm thick and weighs 5 kg, which is ten times more difficult to install than ordinary curtain walls. Different from the previous house construction, the Second and Third Bureau of China Construction Bureau adopted flower frame beams as keels, wooden arc grooves and multi-point positioning, and three innovative methods to ensure the stability and accuracy of tile installation.

4. Cultural connotation and innovation

The architectural design creativity adopted by Wanda Mall is based on Jiangxi's cultural business card-Jingdezhen, the capital of Chinese porcelain and its brilliant ceramic cultural elements, as a carrier to express it, changing the previous pure business operation mode, and its architectural design and matching. The success of the environmental ceramic decoration design is even more important-after all, it is the first new attempt in the history of architectural design and decoration design in China and the world to use giant ceramic bottles as the architectural modeling space, creating architectural design and supporting super grand blue and white The double design of environmental pottery decoration is the first. The design of Wanda's blue and white decoration has selected the most influential cultural elements in Jiangxi, among which blue and white is undoubtedly the king who does my part, such as blue and white flowers and birds, dragons and phoenix and other themes. As a totem of the past era, blue and white is gradually returning to the background of the current era, and it has begun to change its old appearance. It is becoming the most powerful and appealing symbolic language of the new era. From the invented standard and mature porcelain in the late Eastern Han Dynasty, through the Sui and Tang Dynasties, blue and white porcelain appeared in the Tang Dynasty, to the reign of Song Zhenzong gave Changan town to Jingdezhen, to the Yuan Wenzong era, the growth of blue and white became mature and the first appeared in the Yuan Dynasty. At the peak, and then to the vigorous promotion of imperial kiln factories and folk kilns in the Ming and Qing dynasties, Chinese porcelain was supplied to the world (especially blue and white porcelain became famous), becoming the only international and globalized world that has never been interrupted for more than a thousand years. The spectacle of Chinese products has made Jingdezhen, Jiangxi a city that China has always been in dialogue with the world, and the earliest international ceramic city-especially blue and white porcelain, which has become the most shining Chinese business card that spans Jiangxi and influences the world [2, p. 80-86]. The designer has comprehensively processed and redesigned Wanda Mao, instead of copying and copying as it is, but it can indeed evoke the deepest memories of blue and white porcelain «past and present, official and private kilns, realism and freehand brushwork, etc.» In this way, through several concrete bottle

building shapes and themed blue and white decoration designs, it is possible to present the dots and areas, the ancient and the modern, and the comparison to show the splendid local history and culture, huge changes and development potential, as well as the economy, art, and culture of Jiangxi [3, p. 17-19].

References:

1. Huang Yan. Architectural design analysis of modern urban commercial complex [J], Science and Technology Innovation and Application, 2017(12): 88-89.
2. Chen Jun. Research on the achievements of blue and white art in Yuan Dynasty [J]. Literary Controversy. 2010 (5): pp. 80-86.
3. Li Yunshan, Hu Yukang. The application of Chinese traditional elements in modern design [J], Suzhou Education College News, 2018(8): 17-19.

УДК 355.4.044.7:94

Вєдєнєєв Д. В.

ORCID: 0000-0002-8929-9875

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри арт-менеджменту та івент-технологій

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

м. Київ, Україна

РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА АСИМЕТРИЧНОГО ПРОТИБОРСТВА В ХОДІ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ КИТАЮ ПРОТИ ЯПОНСЬКОЇ АГРЕСІЇ (1930-і рр.)

Ключові слова: спецслужби Китаю, асиметричне протиборство, гібридні війни, розвідка, оперативне мистецтво.

Основні засади нової стратегії й тактики асиметричної війни були закладені лідерами комуністичного руху Китаю у 1927–1928 рр., під час т.зв. Другої громадянської революційної війни. Тоді у складі ЦК Компартії Китаю (КПК) запровадили спеціальний орган – Особливий відділ (ОВ) з функціями розвідувальної та контррозвідувальної роботи. ОВ піклувався про організацію легального прикриття ЦК КПК, підбір функціонування явочних квартир, здійснював агентурне проникнення до органів військового управління і спецслужб Гоміндану, встановлював зв'язки з такою потужною неформальною силою китайського суспільства, як таємні товариства на зразок відомих «Гріад», а також займався оперативним та збройним захистом підпільних організацій і лідерів

КПК, ліквідацією зрадників. Вивчалися становище у таємних товариствах і гангстерських бандах, мистецтво розвідки і зовнішнього спостереження, тайнопис і радіосправа [1, с. 196-199].

У вересні 1927 р. під проводом Мао Цзедун спалахнуло «Повстання осіннього урожаю», у ході якого виникла Робітничо-селянська революційна армія (РСРА). Враховуючи суттєву перевагу в збройній силі противника комуністів – буржуазного уряду Гоміндану – ватажки повстанців висунули завдання творення принципово нової тактики та організації армії «нового типу». Нова тактика виходила із визнання необхідності пристосування до ситуації, «коли ворогів багато, а нас мало, коли ворог сильний, а ми слабкі». РСРА мала керуватися такими принципами:

– «розосереджувати війська, щоб піднімати маси, і зосереджувати війська, щоб розправлятися з противником»;

– «ворог наступає – ми відступаємо, ворог зупинився – ми бентежимо, ворог втомився – ми б'ємо, ворог відступає – ми переслідуюмо»;

– створювати «стабільні відторгнуті райони», у разі наступу противника відступати й «кружляти навколо» цих опорних районів [9, с. 53-65; 8, с. 8-9].

У 1936 р. Мао Цзедун видав одну із своїх основних воєнно-теоретичних праць – «Питання стратегії революційної війни у Китаї», яка засвідчила відданість автора стратагемному мисленню предків та його опору на величезний військово-історичний досвід Піднебесної. В написаній Мао Цзедуну у 1938 р. роботі «Питання стратегії партизанської війни проти японських загарбників» говорилося, що «партизанський характер є нашою особливістю, нашою сильною стороною, знярядям перемоги над ворогом». У низці праць («Про тривалу війну», «Питання війни і стратегії», «Питання стратегії партизанської війни проти японських загарбників») лідер КПК сформулював постулати асиметричної боротьби під назвою «тривалої народної війни» [4, с. 132-165].

Поважне місце в ній відводилося спеціальним заходам: дезінформування противника розглядалося як ефективний спосіб його ослаблення, перехоплення ініціативи своєю стороною («планомірна дезорієнтація противника і завдання йому неочікуваних ударів»). Одним із методів спантеличення ворога, як зазначав він, є прийом «підняти галас на сході, а завдати удару на заході» (що є точним переказом однієї з класичних стратагем). В основу «тривалої війни» покладено оснований на догматах Сунь-Цзи принцип «збереження своїх сил і знищення сил противника» (ухилення від бою з переважаючими силами ворога, децентралізація управління на тактичному рівні, нальоти, обхід, удар-відхід, просочування і атаки малими групами – «війна горобців»).

«Те, що раніш становило слововиверження на з'їздах, книжкову премудрість, – підкреслювали відомі дослідники теорії партизанської та антипартизанської боротьби Ч.Діксон та О. Гейльбрунн, – Мао Цзедун

спромігся перетворити у перфектний бойовий план партизанської війни... Погляди на партизанську війну, як на незначний придаток до військової тактики, як дивилися на неї за часів полковника Лоуренса, китайці розвинули в одну із важливіших стратегічних кампаній, відому під формулою всенародної тривалої війни опору» [2, с. 42-43].

До літа 1937 р., коли почалася масштабна інтервенція японських мілітаристів в Китаї, і Мао Цзедун розробив доктрину «тривалої народної війни», на підґрунті якої КПК сформулювала стратегію асиметричної війни. На її першому етапі передбачалося діяти максимально гнучко, маневрено, надавати максимальну самостійність, ініціативу військовим частинам і партизанським формуванням. Найкращою формою дій визнавалася «маневрена активна оборона» із завданням стрімких ударів проти-внику, з використанням всебічної допомоги населення, природно-географічних умов. Другий етап мав характеризуватися тривалою партизанською війною в тилу ворога, при активній допомозі регулярних революційних військ та поступовим перетворенням партизан у регулярну армію. Третій етап передбачав перехід до наступу переважно силами регулярної армії при підтримці партизан [5, с. 38-39].

Командувач 8-ї Народно-визвольної армії Китаю Чжу Де підкреслював значення поєднання партизанських і дій регулярних військ, адже партизанські загони можуть слугувати чудовим прикриттям для просування регулярних військ, для розвідувальної роботи, для введення в оману противника й деморалізації його військ, руйнування його комунікацій, баз постачання, можливості отримувати поповнення живою силою. Полководець звертав особливу увагу на важливість розвідки силами лояльного населення, диверсійних дій в тилу противника, спрямованих на руйнацію шляхів сполучення та зв'язку, внаслідок чого значні сили доведеться відволікати для відновлення та охорони інфраструктури й тилкових об'єктів. Чжу Де (випускник вестернізованої Юньнанської військової академії) в основу стратегії «малої війни» поклав традиційне китайське стратагемне мислення, аналіз багатющого досвіду національного військового мистецтва.

СРСР надав суттєву допомогу в підготовці розвідувально-диверсійних кадрів китайських комуністичних партизан, які оперували у Маньчжурії, окупованій японцями з 1931 р. З жовтня 1932 до жовтня 1935 р. організацією допомоги «китайським товаришам» на таємному фронті керував досвідчений розвідник й організатор нелегальної бойової роботи, помічник начальника розвідки з диверсійної роботи штабу Окремої Червонопрапорної Далекосхідної армії Х.Салнинь, причому його досвід роботи у Китаї підштовхнув до створення у Розвідувальному управлінні Червоної Армії спеціального відділення «А» (активна розвідка) [6, с. 69].

Основною формами наступальних дій партизан були нальоти зненацька на опорні пункти, маршеві підрозділи, невеликі гарнізони противника, рейди по його тилам. Для нападів на противника на марші

обиралися вузькі дефіле, ущелини, поля гаоляну, широко практикувалися засади, нічні бої. Надзвичайно широке поширення набула мінна війна, доведена китайськими партизанами до рівня мистецтва. Налагодили виробництво різних конструкцій мін (існували сотні конструкцій), у чому майстри виявляли неабияку винахідливість [3, с. 126].

Для проведення розвідувально-диверсійних акцій партизани вдавалися до т.зв. «війни горобців» – дій групами по 3-5 осіб, які спиралися на відмінне знання місцевості й допомогу місцевого селянства. Нелегальну розвідку у містах вели учасники «робочих загонів». Вони, як відзначає знаний діяч китайської революції Пен Дехуай, «виявляли чудову гнучкість у підході до кожного об'єкта боротьби, поєднуючи легальні й нелегальні методи» [7, с. 334].

Про розмах мінно-диверсійної боротьби свідчить те, що з липня 1937 р. до липня 1945 р. у тилу противників зруйнували 6874 км залізниць та 93804 км шосейних доріг [5, с. 53]. Важливим напрямом спеціальної діяльності КПК та її збройних формувань виступала підривна пропаганда, яка вдало використовувала низький бойовий дух у військах Гоміндану. Асиметрична стратегія «всенародної партизанської війни» дозволила китайським комуністам з 1937 р. до жовтня 1945 р. збільшити збройну силу з 40 тис. до 1,3 млн. бійців, довести населення визволених районів до 160 млн. осіб, провести понад 125 тис. боїв; втрати противників убитими, пораненими й полоненими становили 1,7 млн. чоловік [8, с. 51].

Література:

1. Басаргин А.Н. *Разведывательная деятельность в политике Компартии Китая и Гоминьдана в годы национально-демократической революции (1921–1949)*. М.: РИО ВКШ КГБ СССР, 1986. 456 с.
2. Диксон Ч.О., Гейльбрунн О. *Коммунистические партизанские действия*. М.: Издательство иностранной литературы, 1957. 291 с.
3. Иензен Ф. *Китай побеждает*. М.: Издательство иностранной литературы, 1950. 283 с.
4. Мао Цзэдун. *Избранные произведения*. М.: Издательство иностранной литературы, 1953. Т. 2. 476 с.
5. Мартынов А.А. *Славная Народно-освободительная армия Китая*. М.: Воениздат, 1957. 157 с.
6. Прохоров Д. Король диверсий // *Тайны секретных служб*. 2008. № 12.
7. Пэн Дэхуай. *Мемуары маршала*. М.: Воениздат, 1988. 384 с.
8. Хуан Тао. 30 лет *Народно-освободительной армии Китая*. М.: Воениздат, 1958. 68 с.
9. *Червона армія китайських Рад*. К.: Державне соціально-економічне видавництво України, 1935. 112 с.

УДК 33(510)

Воронкова В. Г.

ORCID: 0000-0002-0719-1546

*доктор філософських наук, професор, професор,
завідувач кафедри менеджменту організації та управління проектами
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Череп А. В.

ORCID: 0000-0001-5253-7481

*доктор економічних наук, професор,
декан факультету економіки
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

МІСЦЕ І РОЛЬ КОНФУЦІАНСТВА У СТАНОВЛЕННІ КИТАЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: китайський національний менталітет, економічний розвиток, неоконфуціанська етика.

Специфіка китайського національного менталітету у тому, що на протязі тисячоліть Китай розвився ізольовано від інших держав, у результаті чого сформувалася ідеологія, згідно якої Китай як держава знаходиться у центрі Землі (серединна країна), яка вплинула на етноцентристську політику Китаю та конфуціанську етику. Вже з 1860-рр. у Китаї існувала не багаточисельна впливова група високоосвічених чиновників, які усвідомлювали відсталість Китаю і мріяли перетворити її на передову державу та вважали її центром світової цивілізації. Вони організували у Китаї вивчення іноземних мов, відправляли китайських студентів на навчання за кордон, особливо у США, та налаштували переклад іноземних книг. Конфуціанська реалістична етика Китаю у цілому внутрішньо була підготовлена до сприйняття західних ідей і залучення передового досвіду, тому саме етика Конфуція сприяла успішному розвитку Східної Азії, Китаю, Японії, Південної Кореї. Зараз стосовно до Східної Азії (і Китаю) можливо говорити про неоконфуціанську етику. Сьогодні бізнесмени у сучасному Китаї розділяють перше місце стосовно престижності праці поряд з вченим-чиновником, хоча прорив у вищу сферу отримала і сфера військових. З часом змінилося і відношення до патріотизму,

з яким пов'язувалася мілітаристська тенденція, а професія захисника Вітчизни у Китаї вважалася престижно високооплачуваною, тому що армія вважалася не тільки захисником, але й гордістю нації. Китайці вкладали і вкладають великі кошти в освіту, тому що розуміють, що без гарної освіти не можливо збудувати майбутнє. Якщо японці вважаються колективістами, то китайці і корейці індивідуалістами, що зіграло велику роль у розвитку сімейного бізнесу та сімейних традицій економіки. Велику роль в економічних відносинах Східної Азії відіграє почуття національної гордості і патріотизму, тому китайці є гордими від того, що живуть у Китаї. Китайська гордість співвідноситься і зростає з економічними успіхами країни, а з 2000-х рр. китайці мріяли про те, що держава стане «державою номер один» і досягне економічної могутності у порівнянні з іншими країнами світу. Ще у XIV ст. китайці здивували весь світ створенням Великої стіни, магніту, шовку, фарфору, паперових грошей і вірили у те, що наступить Ера Китаю. Проте, починаючи з XV ст. по другу половину XX ст. китайці пізнали злидні, майже не втратили суверенітет, пережили казармовий соціалізм, культурну революцію, руйнацію Великої китайської стіни. Слід відмітити, що конфуціанство має як свої позитивні, так і негативні сторони. Для успішного економічного зростання необхідна наявність деякої організуючої ланки, певних правил економічної гри, здатність зацікавити всіх учасників діями в інтересах суспільства. Тому тільки держава могла виступити органом економічного мікро-і макроуправління і координатором економічного розвитку, управління в цілому формувалося на основі конфуціанської етики. Під економічним розвитком у Китаї розуміється комплекс структурних змін економічної системи, включаючи економічне зростання, в основі якого якісні економічні складові національної економіки. Ще у XX ст. трьом країнам світу і Східної Азії (Японії, Південній Кореї і Китаю) вдалося вирватися із стану злиднів і бідності і стати дійсно світовими лідерами [1]. Головна причина у тому, що держава у кожній із цих трьох країн змогла сформувати адекватну економічну політику, у якій активно пропагувалася теорія національного менталітету і головне з правлячої еліти знімалася відповідальність за долю країни: «Народ живе погано, тому що йому з менталітетом не пощастило». Під сучасним економічним ростом розуміється економіка, питома вага інвестицій якої складає не менше 5% від ВВП, а темпи зростання ВВП – більше 2% на рік. Показово, що на протязі останніх 20 тис. років темпи зростання світової економіки склали не більше 1% за 100 років, і лише після ХУІІІ ст. відбулося значне прискорення 2-3 % на рік і вище [2]. Китай володів ринковою економікою певної стадії розвитку на протязі вже більше чим 2 тисячоліть. При цьому вже у XIV ст. китайці володіли кращими технологіями, ніж європейці, проте їм не вдалося здійснити промислову

революцію раніше, чим у другій половині XX ст., у значній мірі відставши від Західної Європи. Слід відмітити, що феодалне суспільство існувало у Китаї приблизно 3 тис. років, тільки всередині XIX ст. у результаті вторгнення іноземного капіталу у ньому відбулися глибокі зміни, які прискорили зміни і зародилися капіталістичні відносини. Тривалість виробничих відносин у Китаї можна пояснити гарною відрегульованістю механізму архаїчного управління, а становлення і перемога капіталістичних відносин була питанням часу. Деякі вчені намагалися пояснити причини гальмування економічного розвитку Китаю великим народонаселенням та необхідністю удосконалити технологічні нововведення (М.Елвін). Китай після XIV ст. почав проводити політику самоізоляції і прийняв нову філософську орієнтацію неоконфуціанства. З часом відбулося створення ефективної транспортної системи і мережі дрібних ринків, до чого привела наявність великої кількості робочої сили, звільненої від кріпосної залежності у XVII ст., яка отримала можливість мігрувати і освоювати нові землі для того, щоб займатися сільським господарством. Політика державного регулювання у Китаї сприяла поступовому збільшенню попиту ресурсів для зростання потреб виробництва та обміну. Державне регулювання у Китаї забезпечувалося продуманою системою заходів: були прийняті нові закони, які ліквідували привілеї еліти; держава примушувала місцеву владу субсидювати бідняків при освоєнні цілих земель; держава витрачала значні грошові кошти на відновлення іригації і водного контролю над річками, на будівництво системи доріг і на постачання населення зерном під час поганих урожаїв. Династія Цін дотримувалася цієї політики на протязі 2 століть. Держава також складала земельні кадастри для регулювання рентних відносин і податкового тягара, а також регулювала грошовий обіг у країні. Китайська економіка на протязі століть розвивалася екстенсивно і не вносила будь-яких структурних змін, проте сучасна епоха Китаю розвивається під егідою ідеології: «розвиток Китаю під керівництвом КПК». Вирішальну роль у сучасному Китаї відіграє інформація та інтелектуальна праця, високі технології і висококваліфікована робоча сила, які виступають чинником успішності економічного прогресу держави. В той же час збільшується процес світової економічної інтеграції, не зважаючи на зростання протекціонізму в окремих регіонах, збільшуються темпи зростання світової економіки. Стабільне та високе економічне зростання сприяє кардинальному підвищенню рейтингу Китаю у світі і в першій половині XXI ст. Китай ввійшов у трійку світових лідерів. У той же час відбуваються кардинальні зміни у структурному виробництві країни, ключовими галузями вже сьогодні виступають: робототехніка, штучний інтелект, Інтернет речей, «розумні» міста, «великі дані» для ухвалення рішень, безпілотні автомобілі, біткойн і блокчейн, 3D-друк і

виробництво, нейротехнології, матеріалознавство, система контролю промислового обладнання через Інтернет, накопичення та зберігання енергії та квантові комп'ютери. На ринок виходять новітні матеріали, а разом з ними – нові якості, які, здавалося, неможливо було уявити ще кілька років тому. Загалом ці матеріали легші, міцніші, вони придатні для переробки й уміють пристосовуватися (адаптивні). Сьогодні існують способи застосування «розумних» матеріалів, здатних самовідновлюватися, використовуються матеріали з пам'яттю тощо. Одним із містків між фізичною і цифровою практикою у межах Четвертої промислової революції сучасного Китаю є технологія «Інтернету речей» (ІР), йдеться про відносини між речами (продуктами, послугами, певними місцями) [2]. Підприємства, що гуртуються на згаданих технологіях, пропонують широкий спектр нових послуг, а усі платформи мають спільну рису: доступно узгоджуючи пропозицію і попит. Багато з цих розробок вже з'явилися, вони розвиваються і підсилюють одна одну. Таким чином, до свого економічного зростання Китай йшов тисячоліттями, якому сприяв національний китайський менталітет, працелюбство китайського народу, в основі яких розвиток людського і соціального капіталу [3]. Масштаб сучасної технологічної революції привів до економічних, соціальних та культурних змін у всіх областях, які спрогнозувати надалі навіть неможливо. Перебудовуються не тільки економіка, але й освіта, уряд, державні установи, охорона здоров'я, транспорт, які просуються у напрямі цифровізації, ґрунуються на цифровій революції й численних технологіях, які вже сьогодні привели до нечуваних потужних змін. Цифрова трансформація сприяла появі нової парадигми в економіці, бізнесі, суспільстві, трансформації систем у компаніях, різних галузях виробництва та суспільстві загалом. У результаті у Китаї сформувалася нова стратегія економічного розвитку, а саме гармонійного цифрового, технологічного розвитку економіки стабільного економічного зростання, гармонійного зростання економіки та екології, збереження національної безпеки та соціальної стабільності, розвитку мережевої економіки (Інтернет-економіки) як «нового способу виробництва».

Література:

1. Кошкарбаев К.У., Бирмагамбетов Т.Б., Череп А.В., Воронкова В.Г., Череп А.Г. Формирование инвестиционной стратегии республики Казахстан и Украины: монография. Алматы: ТОО «VEDA PRESS», 2021. 259 с.

2. Череп А.В. Воронкова В.Г., Луай Файсал Муц, Фурсін О.О. Інформаційні та інноваційні технології як чинник підвищення ефективності цифрової економіки та бізнесу в умовах глобалізації 4.0. *Humanities studies: збірник наукових праць*. Запоріжжя : Запорізький національний

університет. 2019. Вип. 1(78). С.170-181.
<http://humstudies.com.ua/article/view/192051>

3. Череп А.В., Воронкова В.Г., Андриякайтене Регіна, Нікітенко В.О. Концепція креативних цифрових технологій у туристичному бізнесі. *Humanities studies: збірник наукових праць*. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. Випуск 5 (82). С. 196-209.
<http://humstudies.com.ua/article/view/220949>

УДК 930.85; 929; 372.878

Гамалія К. М.

ORCID: 0000-0002-8982-2005

доктор мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри теорії та історії мистецтва

*Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури
м. Київ, Україна*

МУЗИКА В СИСТЕМІ КОНФУЦІАНСЬКОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: конфуціанська освіта, музика в культурі Давнього Китаю.

Конфуціанство сформувалося в Китаї в епоху значних соціальних та політичних зрушень. Князівство Чжоу, яке на початку XII ст. до н. е. завоювало давню імперію Шан-Інь, що Л. М. Гумільов кваліфікував як II-ий пасіонарний поштовх [1], у VIII-V ст. до н. е. знаходилося у стані глибокої кризи. Наслідком її стала так звана епоха Воюючих царств або семи найсильніших (481-221 рр. до н. е.), під час якої країна розділилася на низку самостійних держав. В ході запеклої міжусобної боротьби виникла нагальна потреба у такій ідейній платформі, яка б могла протистояти загрозливому хаосу. Авторитетну опору для покращання ситуації винайшов Конфуцій, закликаючи співвітчизників до повернення давніх, безумовно ідеалізованих традицій, до наслідування напівлегендарним зразкам глибокої давнини.

Кун-ци (Конфуцій) народився у 551 р. до н. е. біля півніжжя Шандунських гір, у невеличкому місті Цюйфу. В школі, на завершенні якої він склав всі іспити, протягом 10 років навчали основним умінням: виконувати ритуали, стріляти з лука, керувати колісницею, писати та рахувати. Освічений Кун-ци одержав можливість стати зберігачем амбарів, а потім і художником царства Лу. Згодом до рідного імені Кун-ци додали слово «фу», після чого воно зазвучало як Кунфу-ци, тобто «поважний

вчитель Кун», а в Європі набуло латинизованої форми «Конфуцій» (Confucius).

На 22 році життя Кунфу-цзи розпочав діяльність вчителя. Він навчав всіх бажаючих, незалежно від соціального стану, викладаючи їм історію, етику, тлумачив давні пісні, сказання, книги. Для ознайомлення з музичними обрядами давнини він побував у резиденції імператора. Глибокий розум і освіченість Кунфу-цзи дозволили йому увійти до когорти чиновників. Певний час він навіть обіймав посаду міністра правосуддя, але через інтриги та наклепи царедворців втратив вплив на правителя Лу. Підтримуючи царську владу, він в той же час вимагав від властителів бути високиморальними та справедливими, і тому ні в кого з них не міг знайти розуміння.

У 60 років Конфуцій припинив подорожі і відкрив у своєму домі першу в історії приватну школу, де в різний час навчалося кількасот учнів, сімдесят з яких «уславили своє ім'я». Останні роки життя філософ присвятив заняттям з учнями, читанню літературних творів та перетворюванню музики. Фундамент всіх тогочасних знань склали книги, що називалися «цзинами», три з яких вважалися найголовнішими: «Шу-Цзин» – історія, «І-Цзин» – ворожіння, математичні фігури, основи письма; «Ши-Цзин» – пісні. Окрім них існували «Лі-Цзин» – обряди та церемоніали, «Ю-Цзин» – музика, «Чжун-Цзин» – літопис повіту Лу [2].

«Ши-Цзин», книга пісень та гімнів, представляє твір синкретичного жанру, в якому зафіксована єдність тексту, аккомпанементу та танцювальних рухів. Створена в XI-VII ст. до н. е. на основі народних пісень, які з глибокої давнини циркулювали в усній формі, вона є пам'ятником художньої творчості та цінним історичним джерелом. Конфуцій вважав «Ши-Цзин» сукупністю знань про природу та суспільство і приклав багато сил для її раціонального укладання. Відібравши близько 300 пісень з 3000, він згрупував їх у трьох розділах: I – 160 місцевих народних пісень епохи Чжоу; II – 105 од; III – 40 гімнів та храмових піснеспівів [3].

Кожного року в рідному місті Конфуція відбуваються пишні свята на честь першого Учителя Китаю, який першим в історії став послідовним захисником культури в історії людства. До Конфуція вважалось, що течією життя на землі керують тільки боги або їх нащадки – царі чи герої, Учитель виголосив, що провідна роль належить культурній, освіченій людині, здатній до самоудосконалення [4].

Учні Конфуція записали його висловлювання, склавши збірку «Бесіди та судження» («Лунь юй»). Теоретико-пізнавальних проблем текст книги не зачіпає, але з неї постає цілком реалістична особистість мудрого вчителя, позбавлена міфологічного чи релігійного забарвлення, притаманного фантастичним відомостям з життя Лао-Цзи або Будди [5]. Вчитель Кун мав негарну зовнішність: вирячені очі, масивний лоб, довгі вуха, товстий м'ясистий ніс, великі нерівні зуби. Одягався він дуже скромно і практично, їв небагато, тримався просто, але достойно. Під час відпочинку був веселий, не відмовлявся від чарки вина, співав пісні разом

з іншими. Поводячись з усіма дуже делікатно, він виявляв бездоганну чемність при зустрічі навіть з убогими сліпими музикантами, яких люди «благородні» не помічали.

Своє вчення Конфуцій будував, використовуючи відомості з історії та літературних джерел [6, с. 49]. Обов'язок Конфуцій розумів як сукупність моральних заповідей, які людина накладає на себе сама. Справжній цзюн-цзи (ідеальна людина) не прагне до матеріальної вигоди, він присвячує себе служінню високим ідеалам, безкорисливому пошуку істини [7]. В епоху Хань, було складено детальне зведення правил зовнішньої ввічливості і церемоніалу – трактат «Лі-Цзи», компендіум конфуціанських норм поведінки, які залишалися обов'язковими для китайців більше двох тисяч років.

В культурі давнього Китаю, як традиційного суспільства, надзвичайно важливе значення мали зразки та норми, що акумулювали досвід предків і сприяли канонізації їхнього стилю мислення [8]. Церемоніальні рамки супроводжували життя китайця від моменту народження до смерті. Його поведінка регламентувалася в усіх життєвих ситуаціях: під час візитів, знайомств, ділових зустрічей і навіть у внутрішньородинних стосунках [9]. Особливо показовими були ритуали на честь покійних предків, які справлялися у знатних чжоузьких родинах дуже пишно. Родові учти з музикою, танцями, співами, спортивними вправами описані у деяких піснях книги «Ши-Цзин». Всі запрошені їли та пили на спеціальному посуді з бронзи, прикрашеному рельєфним орнаментом із зображенням тварин, птахів та драконів. Деякі з цих високохудожніх предметів мають значення не тільки як чудові зразки давнього китайського мистецтва, а й як цінні історичні документи: на них нанесені написи, пов'язані з інвеститурою, тобто наслідуванням в правах, майні, титулах тощо. Такі «документи» вручалися нащадкам під час ритуального жертвопринесення на честь померлого предка.

Мистецтво танцю було поширеним у давньому Китаї і серед вельмож, і серед простолюдинів [10]. В одній з позицій філософсько-політичного трактату Шан Яна (390-338 рр. до н. е.), правителя області Шан, висловлено намагання контролювати та регламентувати «непродуктивні» витрати часу селянами: «Якщо музика та гарний одяг не будуть поширені по усіх повітах, народ під час роботи не стане звертати увагу на одяг, а під час відпочинку на музику. Якщо народ під час відпочинку не стане слухати музику, то душа його буде чиста. Якщо народ під час роботи не стане звертати увагу на одяг, він обов'язково зосереджуватиме свої помисли на Єдиному. А якщо помисли народу зосереджені на Єдиному і душа його чиста, цілинні землі неодмінно будуть оброблені» [11, с. 143].

Ставлення Конфуція до музики, як і взагалі до ритуалу не носило прагматичного відтінку. Культове поклоніння прашурам та божествам у відповідності з його поглядами стало знаком світової гармонії, нормою краси, засобом внутрішньої самооцінки людини. Церемонії, як вважали китайці, це не тільки штучна краса, вони складають зв'язок неба з

землею, утверджують порядок між людьми [12]. За Конфуцієм пізнати ритуал означає «тримати на долоні весь світ», оскільки в ньому зберігається матриця культури, досконалість кожної речі. Сутність ритуалу, на його думку, найкраще виражена у музиці – найзрозуміліший нам вісник повноти і гармонії життя. «З призначень ритуалу, – казав він, – найцінніша за все гармонія. Вона робить прекрасним шлях давніх царів, а їм наслідують у малому та великому. Але і гармонія не завжди може бути застосована. Якщо знають лише гармонію, не замикаючи її в рамках ритуалу, вона не може перетворитись у життя» [6, с. 19].

Позитивне вирішення соціально-політичних проблем, на думку Конфуція, залежало від формування особистості з бажаними для соціума морально-психологічними параметрами, від систематичної «культуризації» її духовного життя. Створений ним еталон ідеальної людини нагадував ідеал калокататії з давньогрецької філософії, однак він був активнішим, оскільки Конфуцій не шукав людину з ліхтарем, як Діоген, а вважав, що її можна наблизити до ідеалу шляхом виховання. Мріючи про повернення до «золотого віку» – часів Яо і Шуня, правителів глибокої давнини, принципи яких були відроджені засновниками династії Чжоу, він був переконаний в тому, що минуле є найкращою моделлю для формування майбутнього зусиллями довершених людей.

Конфуціанська педагогіка була суто практичною дисципліною, вона прагнула навчити людину досягти корисного для свого соціуму психічного стану, максимального оптимізувати психічну діяльність для реалізації визначених норм моральної та культурної поведінки. До мистецтва конфуціанці ставились як до інструменту морального виховання. Навчання методам психічної саморегуляції та автотренінгу сполучалося з різними впливами «із-зовні» за допомогою ритуалів, музики, декламації канонічних текстів, які закріплювали необхідні психічні стани, перетворюючи їх у постійно діючий фактор психічного життя, сприяли формуванню типу особистості з бажаними психологічними параметрами [13].

Суспільство, засноване на засадах доброчинності, було оголошено імперативом Давнього Китаю. Підсилений конфуціанством, цей імператив на тисячоліття визначив найважливіші сторони життя країни, де музика, як втілення світової гармонії та духовної потреби народу, виступала однією з важливих складових в процесі виховання культурної, доброчесної людини.

Література:

1. Гумилёв Л. Н. Этносфера : История людей и история природы. Москва : Экспрос, 1993. 578 с.
2. И-Цзин : древняя китайская «Книга Перемен». Москва : Эксмо, 2010. – 560 с. (Антология мудрости).
3. Шицзин : Книга песен и гимнов / пер. с кит. А. А. Штукина. Москва : Худож. л-ра, 1987. 606 с.

4. Малявин В. В. Предисловие // Конфуций и его школа. Москва : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2002. 176 с.
5. Быков Ф. С. Зарождение общественно-политической и философской мысли в Китае : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Москва, 1964. 24 с.
6. Конфуций. Лунь-юй (Изречения) / пер. с кит. И. И. Семеновко // Конфуций. Уроки мудрости. Харьков: Фолио, 1998. С. 17-126.
7. Васильев Л. С. Культурно-религиозные традиции стран Востока: учебное пособие. Москва, 1976. 390 с.
8. Стёпин В. С. Философия науки. Общие проблемы: учебник для аспирантов и соискателей учёной степени кандидата наук. Москва : Гардарики, 2008. 384 с.
9. Кульпин Э. С. Человек и природа в Китае / ред. О. Е. Непомнин, М. В. Крюков. Москва : Наука, 1990. 245 с.
10. Георгиевский С. Принципы жизни Китая. Санкт-Петербург, 1888. [I-XXI], 494 с.
11. Книга правителя области Шан (Шан Цзюнь Шу) / пер. с кит. Л. С. Переломова. Москва : Наука, 1968. 351 с.
12. Васильев В. П. Конфуцианство // Религии Востока : конфуцианство, буддизм и даосизм. Санкт-Петербург, 1873. С. 1-45.
13. Абаев Н. В. О культуре психической деятельности в раннем конфуцианстве. Новосибирск, 1983. 5 с.

УДК 327 (73:510) 19661

Гончаренко А. В.

ORCID: 0000-0003-4281-8735

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

ПРОБЛЕМА КИТАЙСЬКОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ООН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США НА ПОЧАТКУ ПРЕЗИДЕНТСТВА ДЖ.Ф. КЕННЕДІ

Ключові слова: США, КНР, КР, ООН, Китай, Дж.Ф. Кеннеді, зовнішня політика.

Наприкінці 50 – на початку 60-х рр. ХХ ст. США сприймали КНР як свого головного суперника в боротьбі за ідеологічний, військово-політичний і економічний контроль в Азії. Розробка курсу щодо «нового Китаю» стала складовою частиною діяльності зовнішньополітичного

апарату США в контексті формування американської стратегії, спрямованої проти країн комуністичного блоку. В основі цієї стратегії були політичні концепції «стримування» і «відкидання» комунізму, які забезпечували ідеологічне оформлення зовнішньої політики США. Крім того, Вашингтон розглядав систему міжнародних відносин як біполярне протистояння США–СРСР. При цьому «радянський комунізм» уособлював у собі монолітний блок СРСР, КНР і прорадянських країн Східної Європи.

В цей час позиція США щодо контактів з КНР була двоїста – з одного боку було необхідно налагоджувати відносини, з іншого – залишалася актуальною проблема підтримки Китайської Республіки (Тайваню). Питання про зовнішньополітичний курс щодо Китаю гостро постало у передвиборній кампанії 1960 р. у США. Заяви кандидата у президенти від Демократичної партії Джона Фіцджеральда Кеннеді свідчили про намір, у разі обрання його президентом, змінити китайський курс США – перш за все, відмовитися від оборони островів Кемой і Мацзу, які перебували під контролем чанкайшістів [2, с. 12; 4, с. 123]. Дж.Ф. Кеннеді також зазначав, що необхідно скасувати «формозьку резолюцію» 1954 р. [13, с. 47; 5, с. 86].

У передвиборчій програмі сенатора Джона Кеннеді «Нові рубежі» поєднувалися традиційні імперативи «холодної війни» та ідея глобальної відповідальності США за долю західної цивілізації, робилася ставка на досягнення військової переваги. Велика увага приділялася проблемам «третього світу» [10]. Більш складним був і погляд на роль силових методів у реалізації зовнішньополітичних установок США. Дж.Ф. Кеннеді ставив за мету підвищити гнучкість військово-стратегічних доктрин, вдосконалити новітні системи озброєння, підвищити їх мобільність. Адміністрація нового президента вбачала це у підвищенні керованості конфліктів. Отже, з'явилася нова доктрина «гнучкого реагування», яка була розроблена групою фахівців на чолі з генералом М. Тейлором. Прийнята в 1961 р. ця доктрина призвела до посилення протиріч між Вашингтоном і його європейськими союзниками по НАТО [3, с. 171]. Пізніше, у жовтні 1961 р. з'явився закон Фулбрайта-Хейза, який рекомендував формувати нову спільноту, яка базується на єдиних цивілізаційних цінностях та наголошував на необхідності вдосконалювання невійськового потенціалу [9].

На думку зовнішньополітичних радників Дж.Ф. Кеннеді, якщо Пекін перестане загрожувати Тайбею, погодиться на міжнародну інспекцію НВАК, врегулює прикордонні питання з Індією і дистанціюється від ситуації в Індокитаї, КНР цілком можна буде прийняти в ООН [8, с. 402-403; 5, с. 86-87; 1, с. 531]. Фактично, було зроблено ставку на те, що взаємний компроміс дозволить відірвати КНР від комуністичного блоку.

На формування зовнішньої політики президента США Дж.Ф. Кеннеді щодо Китаю в січні-жовні 1961 р. активно впливало питання про китайське представництво в ООН. Після здобуття незалежності цілою низкою

країн Азії та Африки в ООН значно збільшилася опозиція членству КР у цій міжнародній організації замість КНР. У такій ситуації Вашингтон публічно підтримав Тайбей і перегородив шлях Пекіну до ООН [12, с. 387]. Не дивлячись на це, деякі представники адміністрації Джона Кеннеді вважали, що Тайбею і Вашингтону необхідно змінити тактику поведінки, щоб гарантувати тривалу присутність КР в ООН [11, с. 105]. При цьому, Е.Ф. Драмрайт і Р. Клайн вимагали більш активної позиції США у питанні відстоювання інтересів КР та її місця в ООН, щоб тайванське керівництво не мало сумніву в підтримці з боку Білого Дому. Президент підтримував рішу дії у цій проблемі, зазначивши в липні 1961 р., що у США і Тайваню одна спільна мета – не допустити КНР в Організацію Об'єднаних Націй [11, с. 106]. Адміністрація Дж.Ф. Кеннеді повинна була переконати Чан Кайші, що США продовжать захищати Тайвань і підтримувати його членство в ООН [11, с. 101-102; 5, с. 89].

Жорстку позицію щодо неможливості присутності КНР в ООН зайняло китайське лобі. 19 лютого 1961 р. організація «Мільйонна комісія», яка була одним із форпостів Гоміндану у США, зазначила, що петиція проти членства КНР в ООН збрала підписи 54 сенаторів і 285 конгресменів, включаючи 9 з 17 членів Комітету Сенату з міжнародних відносин і 22 з 33 членів Комітету Конгресу з міжнародних відносин [6, с. 45; 7, с. 78].

Крім того, консервативна меншість у Сенаті під керівництвом Е. Дірксона підготувала проект відповідної резолюції Конгресу в якості попередження новому президенту і його адміністрації. Цей проект ще раз підтвердив опозиційне ставлення Сенату щодо визнання КНР його членства в ООН.

Проте невдовзі ситуація загострилася, оскільки КР спробувала накладати вето на вступ Монголії до ООН вважаючи цю територію частиною Китаю. Подібна позиція викликала тривогу у Вашингтоні, оскільки цей крок Тайбею міг налаштувати проти нього значну частину країн комуністичного блоку, які вигнали б з організації саму КР. 15 серпня 1961 р. Джон Кеннеді повідомив Чан Кайші, що США не зможуть переконати більшість держав-членів ООН щодо підтримки Тайваню, якщо Тайбей перешкоджатиме вступу в цю міжнародну організацію Монголії. Якщо ж КР втратить місце в ООН Вашингтон не зможе створити коаліцію під егідою ООН в разі нападу військ КНР на острів. Однак Чан Кайші не збирався відступати в питанні про членство МНР в ООН, сподіваючись на підтримку з боку деяких африканських країн, для яких Тайвань почав реалізовувати програму допомоги. Лише в жовтні 1961 р. лідери США і КР досягли компромісу в питаннях, які стосувалися ситуації, що склалася в ООН навколо поведінки Тайваню [11, с. 106-108; 5, с. 89].

Неможливість надання представництва КНР в ООН визначалася також негативним ставленням американської громадськості до цього. Опитування громадської думки, проведене агентством «Gallup» у вересні

1961 р. засвідчило, що 65% американців виступають проти допуску КНР в ООН, а «за» – лише 18% [7, с. 78].

Отже, на початку президентства Дж.Ф. Кеннеді його адміністрація не змогла швидко розробити і почати реалізовувати цілісну концепцію «нових рубежів» щодо КНР. Його китайська політика була нерозривно пов'язана з зовнішньополітичним курсом США в Азії і відображала зіткнення американських і китайських інтересів у цьому регіоні. Позиція Вашингтону щодо китайського представництва в ООН залишалася традиційною і передбачала перебування КР (Тайваню) в цій міжнародній організації. У той же час представники американського істеблішменту не зовсім чітко уявляли, яким шляхом вони можуть впливати на радянсько-китайські відносини з метою поглиблення розколу між СРСР і КНР, і які конкретні вигоди вони зможуть з цього отримати.

Література:

1. Бондарева А.А. Американско-китайские отношения в первой половине 60-х гг. XX века. Молодой ученый. 2016. № 26 (130). С. 530-532.
2. Воронцов В.Б. Китай и США: 60–70-е годы. М., 1979. 172 с.
3. Годлевський, М. Силові і несилкові засоби в зовнішній політиці США в 1950–1960-х роках. Американська історія та політика. 2016. № 1. С. 168-175.
4. Косов А.П. Внешняя политика США в отношении КНР в 1949–1969 гг. Ученые записки УО «ВГУ им. П.М. Машерова». 2012. Т. 14. С. 118-127.
5. Косов А.П. Политика США в отношении Китая в период президентства Дж.Ф. Кеннеди. Ученые записки УО «ВГУ имени П.М. Машерова». 2015. Т. 19. С. 85-92.
6. Чэн Г. Комитет по международным отношениям и политика администрации Дж. Кеннеди в отношении КНР в 1960-1963-х годах. Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия: Гуманитарные науки. 2018. № 5. С. 43-46.
7. Чэн Г. Эволюция политики США в отношении КНР (1949–2016 гг.): дис. ...канд. ист. наук: 07.00.15. М., 2019. 221 с.
8. Bowles Ch. Promise to Keep. My Years in Public Life. 1941–1969. N.-Y., 1971. 657 p.
9. Fulbright-Hays Act of 1961. URL: <https://www2.ed.gov/about/offices/list/ope/iegps/fulbrighthaysact.pdf>
10. Kennedy J.F. The New Frontier. Acceptance speech of Senator John F. Kennedy, Democratic National Convention, 15 July 1960. URL: <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKSEN/0910/JFKSEN-0910-015>.

11. Pellegrin Ch.J. «There are bigger issues at stake»: The Administration of John F. Kennedy and United States-Republic of China Relations, 1961–1963. John F. Kennedy History, Memory, Legacy: An Interdisciplinary Inquiry. Ed. by John Delane Williams, Robert G. Waite and Gregory S. Gordon. University of North Dakota, 2010. P. 100-115.

12. Schoenbaum T.J. Waging Peace and War: Dean Rusk in the Truman, Kennedy, and Johnson Years. N.-Y., 1988. 592 p.

13. Tucker N.B. Taiwan, Hong Kong, and the United States, 1945–1992: uncertain friendships. N.-Y., 1994. 337 p.

УДК 111.1:140.8

Данилова Т. В.

ORCID: 0000-0002-0297-9473

*кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник лабораторії
психології масової комунікації та медіа-освіти
Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

ДІАЛЕКТИКА ОДИНИЧНОГО І МНОЖИННОГО У ДАВНЬОКИТАЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Ключові слова: Дао, У-цзі, Тай-цзі, Ци, Інь, Ян, одиничне, множинне.

Для китайської філософії космос є процесом постійної трансформації: не одна річ виникає за іншою у чіткій послідовності, а одна річ трансформується в іншу. Отже, постає запитання: як зберігається множинне за умов того, що конкретні одиничні речі зникають, йдуть у небуття. Світ для китайців схожий на пазл, що складається з безлічі частин, – речей, явищ, процесів, які пов'язані між собою, але цей зв'язок неможливо зрозуміти завдяки простому аналізу цієї «множинності». У китайській філософії існує принцип генерації смислу шляхом співставлення двох антитетичних термінів, що проявляється, наприклад, у співставленні та виведенні один із одного термінів Інь та Ян.

Світ виникає в результаті взаємодії між одиничним і множинним, що пояснює, як У-цзі породжує Тай-цзі, а Тай-цзі дає життя міриадам речей. Космос для китайської думки – це єдиний організм, що інтегровано у динамічну цілісність, в якій людина пов'язана зі світом, впливає на нього і відчуває зворотний вплив. Китайські мислителі, як правило, не

створюють єдиної істинної моделі світобудови, а натомість діють у відкритому просторі, сприймають світ у багатогранній перспективі та намагаються розкрити динаміку понять Дао, У-цзі, Тай-цзі, Ци для того, щоби досягнути трансформаційні процеси.

Найраніший з відомих в історії китайських філософських текстів «І-цзін» («Канон змін») [3] проголошує, що саме зміни (і) – це універсальний шлях існування Всесвіту. Речі та явища виникають і трансформуються завдяки двом базовим принципам. Перший принцип полягає в тому, що одиничне перетворюється на множинне, а другий передбачає, що світ і людина є творцями цих змін. Це пояснює, як одне множинне створює інше, яке реалізує себе у просторово-часовому Космосі. Множинне не знищується зі зміною місця і часу, Космос створює сам себе, у ньому все співіснує і все взаємопов'язано.

Одиничне переходить у множинне, зберігаючи при цьому свою ідентичність. У китайській філософії така неперервність одиничного і множинного проявляється через Єдність, що називається Дао або У (Порожнеча). Оскільки одиничне, що генерує множинне, неможливо визначити, воно описується як позбавлене форми. Наприклад Чжуан-цзи [1] стверджував, що все походить від Порожнечі, Безмежного, яке неможливо описати; це позбавлена форми невизначеність, яка еволюціонує аби стати буттям.

Чжоу Дунь-і виражав сутність космічних трансформацій завдяки таким поняттям як Інь, Ян і п'ять фаз (першоелементів), що перетворюються на «десять тисяч речей». «Безмежне, а потім – Велика Межа! Велика Межа починає рух, і породжується Ян. Рух досягає вищої точки, і виникає спокій. У спокої народжується Інь. Спокій доходить до своєї межі і знову виникає рух. Таким чином, то рух, то спокій є корінням один для одного. Розділяються Інь та Ян – тому виявляються два образи. Ян перетворює, Інь об'єднує – народжується вода, вогонь, дерево, метал, ґрунт. П'ять пневм розповсюджуються належним чином – чотири пори року здійснюють свій хід. Але п'ять стихій – це тільки Інь та Ян, Інь та Ян – це лише Велика Межа, а Велика Межа має першоджерелом Безмежне!» [2].

Чжу Сі [4] метафорично зображував Тай-цзі як коріння і стовбур дерева, а речі – як листя і квіти. Плоди дерева приховують у собі зародки нових речей. Отже, процес творення світу в китайській космології можна порівняти з життям дерева від його виникнення з насіння до розвитку і зросту коріння, стовбура, листя, квітів, плодів, а потім зародження нового насіння. Подібне зображення життєвого процесу передбачає, що Всесвіт існує циклічно. Це те, що Лао-цзи називав поверненням до першоджерела. Життєвий цикл є широко розповсюдженою метафорою для ілюстрації того, як одиничне стає множинним.

Згідно з текстом І-цзін, взаємодія Інь та Ян, рух 8 триграм і 64 гексаграм відтворює всі життєві цикли. Такі космологічні погляди сильно вплинули на уявлення китайців про історичний процес, згідно з яким

історія циклічна, кожний цикл переживає своє зародження, розвиток, а потім і занепад. Як насіння породжує дерево, прикрашене квітами і плодами, так Небо і Земля породжують людину. Одиначне і множинне завжди існують нерозривно. Вони переходять одне в одне, а світ постає як процес. Космос спонтанно виникає з хаосу і зникає в цьому самому хаосі. Одиначне і множинне пов'язані у своїй творчій активності. Творення всього існуючого – це процес переходу одиначного до множинного і множинного до одиначного.

Література:

1. Чжуан-цзы. Ле-цзы. (Серия «Философское наследие». Т. 123). Пер. В.Малявина. М.: Мысль, 1995. 440 с.
2. Чжоу Дуньшань. Тай цзи ту шо. Електронний ресурс: http://www.philosophy.ru/library/asiatica/china/zhou_dunyi.html
3. Шуцзкий Ю.К. Китайская классическая «Книга перемен»: 2-е изд. М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1997. 606 с.
4. Zhu Xi. Zhu Zi Yu-lei. Електронний ресурс: http://www.wfu.edu/~moran/zzy1_TOC.html

УДК 94(477)

Дояр Л. В.

ORCID: 0000-0003-0789-2462

кандидат історичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

*Державний архів друку Книжкової палати України імені Івана Федорова
м. Київ, Україна*

КИТАЙСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА В ПЕРІОДИЦІ УРСР 1950 р.

Ключові слова: КНР, КПК, українська радянська періодика, центральна республіканська преса.

Проголошення Китайської Народної Республіки 1 жовтня 1949 р. стало надзвичайно важливою подією ХХ століття, адже, найбільша за кількістю населення країна світу, член Ради Безпеки ООН, нарешті, завершила громадянську війну. І хоча внутрішній конфлікт не було подолано (противники китайських комуністів одночасно утворили Китайську республіку на о. Тайвань), багатостраждальний китайський народ, що

поніс найбільші людські жертви у Другій світовій війні і зазнав геноциду з боку милітаристської Японії, відтоді розпочав жити в умовах миру.

Перемога Компартії Китаю укріпила міжнародні позиції СРСР – марксистське гасло про всесвітній комунізм з кабінетної мрії перетворилося на справжню реальність. Тож, не дивно, що утворення КНР радо вітала уся радянська преса. У стрункому хорі одноманітних оціночних суджень українська радянська періодика займала специфічне місце, адже повоєнна УРСР конче потребувала додаткових аргументів в ідеологічному протистоянні з українським націоналізмом.

Слід зазначити, що святкування першої річниці проголошення КНР співпало у часі з переломною подією у ході «війни після війни» в Україні – того року було вбито лідера української «фронди» Романа Шухевича і Радянська Україна, як власне і Китай, почала поступово входити у мирний етап свого життя. Інакше кажучи, події в Китаї сприймалися в УРСР не відсторонено.

Найбільш інформативним контентом з порушеної нами теми володіла центральна республіканська преса, зокрема, друковані органи ЦК КП(б)У, Верховної Ради та Ради Міністрів УРСР, україномовна газета «Радянська Україна» та російськомовна «Правда України». У цілому, це були суголосні джерела інформації, але, у викладенні зазначеної теми, останні не стільки повторювали, скільки доповнювали одне одного. Власне, тотожними у першожовтневих випусках 1950 р. були лише тексти урочистих телеграм: лідера ВКП(б) та голови радянського уряду Йосипа Сталіна – Голові Центрального Народного Уряду КНР Мао Цзе-дуну; Центрального Комітета Комуністичної партії Радянського Союзу – Центральному Комітетові Комуністичної партії Китаю; міністра закордонних справ СРСР Андрія Вишинського – Прем'єрові Державної Адміністративної Ради і Міністрові Закордонних Справ КНР Чжоу Ень-Лаю.

Велика наукова розвідка, присвячена першій річниці КНР, була надрукована у газеті «Правда України» [2, с. 4]. Її автор доктор економічних наук, професор В. Масленников на тлі своїх щирих привітань братньому народові зупинився на обговоренні дотепер актуальної проблеми змішаних акціонерних товариств. Цю економічну визнану і широко вживану капіталістичним світом форму міжнародної кооперації було закріплено двосторонньою угодою між СРСР і КНР від 27 березня 1950 р. Утворення спільних радянсько-китайських акціонерних товариств у комплексі з довгостроковим кредитом, наданим Китаю радянським урядом, високо оцінив Мао Цзе-дун під час червневого (1950 р.) Пленума ЦК КПК. Професор також писав про необхідність подолання у Китаї вікової відсталості, викорінення феодальних стосунків в економіці. Він позитивно прокоментував перші кроки китайського уряду по впровадженню аграрної реформи, адже, найгострішою проблемою тогочасної

КНР була ліквідація поміщицького землеволодіння. Завдяки владним зусиллям у цьому напрямку, до першої річниці КНР колишню панську землю отримало 37 млн китайських селян-бідняків. Найуспішнішим промисловим регіоном КНР В. Масленников називав Манчжурію, де станом на поточний 1950 р. було відбудовано 90% зруйнованих війною підприємств.

Газета «Радянська Україна» присвятила китайській тематиці розлогу журналістську статтю Г. Охрименка [3, с. 3]. Її автор, доповнюючи констатації В. Масленникова, підкреслив, що в Манчжурії було зосереджено 50% важкої промисловості і залізничних шляхів КНР – у валовому вимірі це було не багато, враховуючи, що до проголошення КНР частка промисловості становила лише 10% від усього господарства, до того ж у ній домінувало текстильне виробництво. На відміну від В. Масленникова, Г. Охрименко зосередив увагу на утворенні в КНР державного сектору економіки. Як підкреслював автор, китайський народний уряд ліквідував усі економічні привілеї імперіалістичних країн і позбавив союзницьку до них компрадорську буржуазію будь-яких майнових прав на об'єкти промислового призначення. Рішуче і безповоротно було націоналізовано значну частину підприємств, одержавлено залізниці та засоби зв'язку (пошта, телеграф), внаслідок чого утворився державний соціалістичний сектор «в основних і вирішальних галузях промисловості». На початок 1950 р. державним сектором КНР вироблялося 70% вугілля, 90% – сталі, 50% – чавуну, 78% – електроенергії, 70% – машинобудування, 50% – текстилю. До першої річниці проголошення КНР було відновлено роботу на 21 (з 24-ох на той час існувавших) тис. км залізниць.

Солідарною інформацією в обох статтях була освітянська галузь. Завдання швидкої відбудови та масштабної реконструкції економіки КНР, перш за все, потребували великої кількості кваліфікованих кадрів. Як свого часу в Радянському Союзі, народ Китаю піднявся на боротьбу з неписьменністю. Станом на 1950 р. в КНР налічувалося 227 вищих учбових закладів зі 130 тис. студентів, 3694 середніх шкіл, де навчалося понад 1 млн учнів, 212890 початкових шкіл з 16 млн учнів. Подолати неписьменність можна було в гуртках і на курсах, що діяли на підприємствах, у державних установах, міських та сільських культурних закладах.

Ясна річ, вищезазначені автори не оминули міжнародних аспектів розвитку КНР. На той історичний момент Китай був ареною запеклої боротьби між США і СРСР, між соціалістичною і капіталістичною системами. З позицій сьогодення, варто підкреслити, що Китай з його тисячолітніми традиціями династичного управління, попри тогочасні складні умови, не перетворився ні на сателіта, ні на протекторат однієї з названих сторін. Вже той факт, що незмінним прем'єром Держради КНР впродовж 26-ти років був нащадок одного з засновників неоконфуціанства, свідчить про непорушність і виключну самостійність китайського

державницького світогляду. В незалежних позиціях КНР свого часу переконався СРСР, коли після антисталінського XX (1956 р.) з'їзду КПРС, Компартія Китаю надсилала нашому ЦК лайливі листи у дусі запорозьких козаків. Не добирає дипломатичних цитат у своєму спілкуванні з США й сучасна КНР. Напевно тому, вкрай бідна всього 70 років тому, з неосвіченим і голодним людом країна перетворилася у першу економіку світу.

Цікаво, що, навіть не уявляючи майбутніх успіхів Китаю, українська республіканська преса, зрозуміло, з союзницьких міркувань, демонструвала своє захоплення цією країною. «Радянська Україна» писала, що святкування першої річниці проголошення КНР відбулося до глибокої ночі, столиця була яскраво ілюмінована, прикрашена квітами і портретами вождів [1, с. 3]. У парку Сунь Ят-сена відбувся мітинг, на якому з програмною промовою виступив перший Прем'єр Держради КНР Чжоу Ень-лай. Впродовж двох годин, починаючи з 10-ої години ранку 1 жовтня 1950 р., тривав військовий парад, який закінчився артилерійським салютом.

В ознаменування першої річниці проголошення КНР, напередодні свята, Мао Цзе-дун влаштував урочистий прийом, на якому були присутніми 900(!) осіб [5, с. 3]. У заході брали участь вищі урядовці, офіцери армії, флоту, військово-повітряних сил Китайської Народної республіки, члени Національного комітету Народної політичної консультативної ради, керівники політичних партій, громадських організацій, представники різних національностей, герої Народно-визвольної армії, відмінники виробництва. На прийом були запрошені посол СРСР у КНР Рошчин, дипломатичні представники країн народної демократії, делегація Всесвітньої федерації демократичної молоді, представники Вессоюзної Центральної Ради Профспілок СРСР, представники китайської та закордонної преси [5, с. 3].

Отже, окрім затверджених у кабінетах КПРС оціночних суджень щодо Китаю, центральні газети УРСР подавали інформацію і у форматі репортажа з місця подій. Остання дозволяла читачам зрозуміти, як офіційний Китай реагує на дружнє ставлення до нього з боку Радянського Союзу. Газета «Правда України» 3 жовтня 1950 р. повідомляла, що усі центральні газети КНР надрукували на своїх шпальтах вітальну телеграму Й.В. Сталіна Мао Цзе-дуну та поздоровлення ЦК ВКП(б) на адресу ЦК КПК [4, с. 4].

Література:

1. Китайський народ святкує першу річницю Китайської народної республіки. *Радянська Україна*. 1950. № 234(8827). С. 3.
2. Масленников В. Год больших побед Китайской народной республики. *Правда Украины*. 1950. № 233(2589). С. 4.

3. Охрименко Г. Свято визволення китайського народу. *Радянська Україна*. 1950. № 233(8826). С. 3.

4. Приветствие И.В. Сталина в китайских газетах. *Правда Украины*. 1950. № 234(2590). С. 4.

5. Прием у Мао Цзе-дуна з нагоди першої річниці Китайської народної республіки. *Радянська Україна*. 1950. № 234(8827). С. 3.

UDC 821.581:355:331

Zhmai A. V.

ORCID: 0000-0001-5276-3462

Senior Lecturer

Odessa I. I. Mechnikov National University

Odessa, Ukraine

THE WUZI'S ANALYSIS FROM THE MANAGERIAL POINT OF VIEW

Key words: Ancient China, Zhango, Wu Qi, the Wuzi, military treatise, management analysis, management.

One of the most prominent figures of the era Warring States period can be called the strategist Wu Qi. Whatever kingdom he served, it grew stronger and expanded its domains. Among the 76 wars he has fought in his entire life, he won 64, drew 12 and never lost [1, p. 207].

This is probably why the treatise on the art of war the Wuzi is as popular as the famous book «The Art of War» by another Chinese strategist, Sun Tzu. Both books are included in the Seven Military Classics of Ancient China. They are recognized as classical since the 11th century and included in most military encyclopedias. Some analysts even believe that modern China is developing according to the canons described in the Wuzi [2].

Despite the fact that, according to one of the versions, this text was written not by Wu Qi himself, but by his students, and only 6 chapters out of 48 have come to this day, you can find there many thoughts that are applicable in modern management practice.

The first chapter, «Planning the State» begins with a section that describes how Wu Tzu (as Wu Qi was called by later generations) tells Marquis Wen of Wei about military affairs. Despite the fact that the ruler, in his words, is «not interested in military affairs», Wu Tzu shows that it is necessary to maintain a balance between domestic and foreign policy.

Despite the fact that the Chinese strategist spoke about government management, the same logic is applicable in modern business. You can take care of your subordinates as much as you want, but if you do not notice changes in the market in time, the company is doomed to failure. And in the same way, if a manager closely monitors what is happening with the external environment of the organization, but does not notice the signals indicating a crisis inside the enterprise, this means that he is not performing part of his functions, in particular, planning.

In the next paragraph, Wu Tzu says that «In antiquity those who planned government affairs would invariably first instruct the hundred surnames and gain the affection of the common people» [1, p. 207]. This is also a very revealing moment, which indicates that he understood the importance of caring for people, and not only the military (once he even risked his own life to save an ordinary soldier), but also the citizens of the country as a whole.

In management, the team is also very important, because the successful achievement of the goal depends on it. And the difference between a team and a group of people working together lies precisely in unity, mutual support and common interests. Therefore, for a leader of any level, it is important at the first stage to form a team, and then direct efforts – both his own and those of subordinates – to achieve the goals.

Wu Tzu recommends to «stimulate [people] with righteousness» [1, p. 208], that is, through moral behavior. Indeed, even today, in the age of liberalism and pluralism, there are some values that are shared by almost all people around the world. And if a manager professes such values and, moreover, manages based on them, this will help to strengthen his positive image both within the company and in the external environment.

Further, Wu Tzu said «The enlightened kings of antiquity always exerted every effort to maintain the forms of propriety between themselves and their ministers, manifest the distinctions of rank, settle and assemble the officials and people, accord with their customs to instruct them, and select and recruit the talented in order to prepare for the unexpected. ... Thus, the ruler of a strong state must evaluate his people» [1, p. 209].

At first sight, it may seem that we are talking exclusively about a rigid hierarchy. However, these ideas can be viewed from the other side. It is very important that the person is in the company in his/hers place. It is often still possible to observe the practice when the best employee is appointed to a managerial position, after which his/her work efficiency sharply declines. In this situation, the question is often not that his/her duties, status, powers, etc. have changed. The problem lies in the discrepancy between the qualities that a person possesses and the position that he/she occupies.

Of course, a person can acquire the necessary knowledge and skills in order to take up a managerial position, but even today, when the number of

opportunities is greater than the list of restrictions, the basis for this should be the person's desire to change himself/herself. Because it is not enough just to learn the principles of management or types of motivation, you need to determine how to apply them correctly for you, and for this, first of all, you need to study yourself and understand what qualities you have, which ones you lack, and which you need to get rid of, or even would reduce their share. Not everyone is capable of this.

The «importance of choosing the capable» is discussed in the next section, as if continuing the idea that was started. Here, Wu Tzu tells the following story: «Once in antiquity when King Chuang of Ch'u was planning state affairs, he discovered none of his ministers could equal his talents. After he had dismissed the court he wore a troubled countenance. Duke Shen inquired: 'Why does your lordship have a troubled countenance?' He replied: 'I have heard it said that there is no lack of Sages in the world and no shortage of Worthies in a state. One who can get them to be his teachers will be a king, while one who has them as his friends can become a hegemon. Now I am not talented, yet none of my ministers can even equal me in ability. Our state of Ch'u is in deep trouble» [1, pp. 209-210].

Almost 2,500 years later, a similar principle is applied in modern companies. Today, a manager is not a person who knows everything better than anyone else; often his knowledge can be very superficial. He can professionally understand one direction, but not all at once. That is why he needs people who will be specialists in certain areas, whose knowledge, skills and abilities will far exceed him. And the task of a manager in such a situation is not to say how to complete a particular task, but to provide the best conditions for employees so that they do their job quickly and efficiently.

Chapter 2, «Evaluating the Enemy», begins by explaining why it is important to be cautious and to know and take into account the strengths and weaknesses of opponents. For the 21st century manager, these skills will also be useful, because problems are often easier to prevent than deal with their consequences. Knowing your competitors will help you not to repeat their mistakes and improve your own activities.

Basically, the second chapter is devoted to describing the signs of whether or not you can attack the enemy. The common thread here is also the idea of how important it is to choose the right moment, which can be the merit of both great experience and developed intuition.

The third chapter, «Controlling the Army», begins with the Wu Tzu's talks about «four heaviness, two weights and the one of belief» [1, p. 214]. «Lightness» in his understanding means correct preparation: the terrain should be flat, then the horses will seem light to the ground; the horses themselves must be well fed, then the chariots will seem light to them, and so on. That is, victory is determined not in the battle itself, but long before that, on the basis of preparation for it. Likewise, in management, in order for a project to be

successfully implemented, it is necessary not only to efficiently and on time do your work during the project, but also to carry out through preparation so that all subsequent actions do not end up in vain.

Heaviness, in turn, implies rewards and penalties, and they should both be properly implemented so that they will be believed in.

In the next paragraph the ancient Chinese strategist expresses another very important idea: it is not quantity that matters, but quality. If you have a lot of people who can't work together productively, their product will end up worse than the work of a team of like-minded people. And here the art of management comes to the fore.

Another section of this chapter notes the following guideline: do not violate the correct order of movement and stops, do not miss the right hour to eat and drink, and do not deplete people and animals. Already at that time, the leaders realized that it takes a certain time to regain their strength, and neither man nor animal can work for too long, otherwise they will take a long time to regain their strength later. It should be noted and clarified here that today many companies (especially large corporations) have gone even further, and provide the opportunity for employees to work in the schedule that suits them the most. Of course, this is impossible in the army, both modern and ancient, but earlier a unified approach was also justified by the rigid hierarchy that existed in society, because of which people belonging to the same social group were often viewed as carriers of the same personal qualities and characteristics.

In the last chapter, «Stimulating the Officers», Wu Tzu gives the advice: «You should identify men of accomplishment and honor them with a grand feast while also stimulating those who failed to accomplish anything notable» [1, p. 223-224]. This principle in the field of business management has been in effect for a long time and refers to the socio-psychological methods of management.

That's why the study of texts like the Wuzi from a managerial point of view makes it possible to rethink the approach to enterprise management and, in particular, human resources. However, when introducing these tips into modern management practice, it should be remembered that they were originally created for a more rigid and aggressive structure, and first they need to be comprehended and interpreted. Otherwise, there is a high probability that today they will be inapplicable, because over 2.5 thousand years, both the world around us and the worldview of a person have changed.

References:

1. Sawyer R. D. (1993), *The Seven Military Classics of Ancient China*, Westview Press, Oxford.
2. Chanakya Forum (2020), China's Wu-Zi Strategy – How it is Relevant in Chinese Posturing Today, available at: <https://chanakyaforum.com/chinas-wu-zi-strategy-how-it-is-relevant-in-chinese-posturing-today/> (accessed 14 October 2021).

Ищенко П. О.

ORCID: 0000-0002-6191-029X

студентка історико-філософського факультету

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

СТАНОВИЩЕ МУСУЛЬМАН-ХУЕЙ В КНР

Ключові слова: іслам, релігія в Китаї, історія релігії.

Народ хуей – це найбільша мусульманська група, предки якої іммігрували до Китаю між династією Тан і Юань (між VII і XIII століттями) з Арабської та Персидської імперій. В результаті тривалого процесу акумулятації хуей використовують китайську мову у своєму повсякденному та релігійному житті.

Ісламське віросповідання хуей можна розділити на чотири секти. Найпопулярніша секта – Гедіму (арабською мовою Кадемія), яка становить близько 70% мусульман Хуей. Для цієї групи характерна синкретизація релігійної практики. Друга група, називається – Ікхавані. Вона неоднозначно ставиться до ритуального підходу Гедіму та наголошує на поверненні до початкових значень Корану. Також, багато хуей сповідують популярну у світі ісламську традицію – суфізм. Останньої групою ісламу серед хуей є салафіти, або китайські вахабіти, які дотримуються саудівської течії ісламу.

Народ хуей має свої особливості в притаманному для нього одягу. Наприклад, жінки хуей, як правило, але не завжди, носять хустки, причому різні групи носять відмінні головні убори. Жінок Ікхвані можна відрізнити за популярною серед західних мусульман хусткою; жінки Гедіму, як правило, носять капелюх із легкою тканиною, прикріпленою до спини та низу. Для чоловіків хуей характерні три типи круглих капелюхів.

Серед хуейців існує звичай подвійного імені. Кожен має своє китайське ім'я та своє неофіційне мусульманське ім'я. Зазвичай, хуей представляється своїм ханське іменем, та додає своє мусульманське ім'я. Популярними серед народу є ісламські імена – Маріам, Айша, Білал та Ібрагім. [1]

Народ хуей жорстко дотримується мусульманської діабетрики. Згідно з дієтичними правилами хуей, заборонено використовувати вживати м'ясо свиней, собак, коней, осликів, мулів, а також усіх птахів та хижих звірів. Їм також заборонено вживати кров будь-якої тварини. За канонами ісламу спиртні напої в хуеців категорично заборонені.

Хуей з великою увагою ставляться до санітарії та гігієни. Наприклад, перед тим, як відвідувати релігійні богослужіння, вони повинні дотримуватися або «незначного очищення», тобто миття обличчя, рота, носа, рук і ніг, або «повного очищення», яке вимагає ретельного очищення всього тіла [4].

Велика кількість мусульманських мечетей та суфійських святинь в окрузі Лінься отримала назву «Маленька китайська Мекка». Горизонт міста, є доволі унікальним явищем для Китаю: по всій його території побудовані мінарети та мечеті. Мечеті Хуей – цікаве поєднання ісламської символіки та архітектури Хань. Мечеті Іхвав в окрузі Салафі зазвичай будуються з куполами та мінаретами, тоді як мечеті Гедіму та Суфі, як правило, відповідають ознакам китайської архітектури. Наприклад, мінарети в китайському стилі, що нагадують пагоди: круглі споруди з характерними для китайців перевернутими карнизами. Оскільки важко розрізнити буддистські храми та мечеті, Гедіму та Суфі закріплюють півмісяць зверху будівлі [2].

В даний час побудовані мечеті жителів хуей в районах Ганьсу, Нінся та Цинхай на північному заході Китаю переважно переймають арабський купольний архітектурний стиль. Крім того, будівлі мечеті в різних місцях також поглинають місцеві художні елементи етнічної архітектури, такі як Велика мечеть Лхаси, в якій загальна будівельна структура та детальне оздоблення приймають кольоровий живопис, а кам'яна кладка, колір, лінії та візерунки за межами головного залу та мінарету використовуються як засоби художньої виразності з місцевою тибетською архітектурою; тим часом будівлі мечеті Хуей в районі Сішунбанна в провінції Юньнань мають вигляд бамбукового будинку Дай [5].

Одним з головних проявів сучасної синізації меншини хуей стало перебудування мечетей, які були зведені в арабському стилі. Незалежно від того, що багато мечетей відповідають китайським канонам будівництва, КПК занепокоєно проявом іншої культури в архітектурному ансамблі мусульманських мечетей, такими як куполи або мінарети, тому проводиться практика перебудови. Китайська плитка заміняє куполи і куполоподібні мінарети мечетях, одним з таких прикладів є мечеть Хунсібао в китайському регіоні Нінся. Ще одним випадком перебудови стали куполи та мінарети Великої мечеті Вейчжоу в Нінся, які були замінені черепичними пагодами. Офіційна влада країни заявляє, що практика знищення відмінностей народу хуей аргументована як «*чу шахуа, фан ахуа*», тобто «вигнання саудівського та арабського впливу» [3].

Мусульмани-хуей розкидані по всьому Китаю, уже багато століть, за цей час вони сформували особливості китайського ісламу, які є достатньо специфічними для інших ісламовірців, і це жіночі мечеті та практика призначення жінок імамами.

Традиція жіночих мечетей в Китаї сформувалася ще у період династії Мін, коли після кризи в ісламському середовищі прихильники віри розпочали відродження релігії. Мінські мусульманські жінки зробили невід'ємний внесок у цю справу, поширюючи релігію серед громадян. Жінки ставали вихователями, забезпечуючи передачу ісламських знань через покоління. часом жінки утвердилися як офіційні лідери колективних свят і керували медресе. Наприкінці XIX століття жіночі мечеті були постійними явищем, а жінки-лідери були визнані офіційно.

Сьогодні нараховують близько 3600 хуейських мечетей. Значна частина з них управляється жінками-імамами. Тільки один приклад: у місті Кайфей розташованої 16 мечетей, і лише 5 з них є «чисто чоловічими». За останні 5-6 років серед народу з'явилися і «змішані» мечеті, де проповіді чоловікам читають жінки.

Жінки в таких мечетях ніяк не відокремлені від чоловіків (у традиційних мечетях вони сидять за перегородками або в окремому приміщенні). Єдине поки «теологічне» обмеження для жінок-імамів: вони не можуть здійснювати похоронний обряд. Всього в центральному і східному Китаї налічується близько 80 жінок-імамів, а також близько 6000 т.з. «Ахонг» – жінок-служителів нижчого рангу (як правило, вони управляють невеликими мечетями в сільській місцевості).

Ісламська асоціація Китаю не заохочує і не засуджує жіночі мечеті, це ще один крок назустріч рівності між чоловіками і жінками. Організація має на меті популяризувати школи з вивчення Корану для жінок, тим самим, підвищуючи освітній рівень китайських жінок-мусульманок. [7]

Через більший рівень синіфікації, народ хуей розглядає свою ісламську ідентичність здебільшого в культурному, а не політичному сенсі, це спричинено тим, що вони зазнали численних змін династій чи урядів. Центральна влада КНР не розглядає ісламську віру хуей як потенційну небезпеку для уряду, оскільки більша частина народу в першу чергу ідентифікує себе як китайців. Це є причиною того, що на людей хуей накладається менше релігійних обмежень, порівняно з політикою яка проводиться в СУАР.

Такий стан справ з хуей цілком влаштовує пекінську владу. За повідомленням сайту Китайської ісламської асоціації: «На Восьмий всекитайській ісламській конференції, що відбулася в Пекіні, учасники засідання закликали національне ісламське співтовариство і всіх мусульман об'єднатися в тісному контакті з генеральним секретарем ЦК КПК товаришем Ху Цзіньтао, теорією Ден Сяопіна, ... дотримуватися концепції наукового розвитку, побудови гармонійного суспільства, прагнути до миру ... з метою побудови середньозаможного і гармонійного суспільства в Одинадцять п'ятирічку ... для великого відродження китайської нації, прагнення до єдності та прогресу всіх мусульман «).

ця цитата демонструє деякі проблеми, наявні в китайському ісламському суспільстві.

Отже, Хуей, через довгу історію співіснування з хань змогли китаїзуватися, створити симбіоз арабської та китайської культури й загалом побудувати сприятливі політичні відносини з КП КНР. Звісно, в регіоні присутній контроль над мусульманською громадою хуей, але він у більшості випадків є не таким радикальним, порівнюючи з контролем, який поширюється на уйгурське населення.

Література:

1. Dr Catherine Owen. Hui Muslims in China's 'Little Mecca': Fusing Islamic and Han Practices [Електронний ресурс] / Dr Catherine Owen, Syed Ahmad Ali Shah // Foreign Policy Centre. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://fpc.org.uk/hui-muslims-in-chinas-little-mecca-fusing-islamic-and-han-practices/>
2. Jonathan M. Bloom. Paper Before Print: The History and Impact of Paper in the Islamic World. 3 №2. December, 2005.
3. Emily Feng. 'Afraid We Will Become The Next Xinjiang': China's Hui Muslims Face Crackdown [Електронний ресурс] / Emily Feng // NPR. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.npr.org/2019/09/26/763356996/afraid-we-will-become-the-next-xinjiang-chinas-hui-muslims-face-crackdown>.
4. Hui Ethnic Group [Електронний ресурс] // China Culture – Режим доступу до ресурсу: http://en.chinaculture.org/focus/focus/minzuwang/2010-06/08/content_381927.htm.
5. Min Junqing. The Present Situation and Characteristics of Contemporary Islam in China. Doshisha University Center for Interdisciplinary Study of Monotheistic Religions. 2013. №8. С. 26–36.
6. Raphael Israeli. Islam in China: Religion, Ethnicity, Culture, and Politics. Oxford. 2002.
7. Женские мечети в Китае [Електронний ресурс] // Info-islam. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://www.info-islam.ru/publ/novosti/mir/quot_zhenskie_mecheti_quot_v_kitae/3-1-0-18939.

Каковкіна О. М.

ORCID: 0000-0002-6254-1545

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН 1950-х – 1960-х рр. В АРХІВНИХ ЗІБРАННЯХ ДНІПРА

Ключові слова: Китай, Україна, Дніпро, радянсько-китайські/українсько-китайські відносини, джерело, архів.

Тема цієї розвідки виникла як результат опрацювання матеріалів Дніпровських архівів та бібліотечних зібрань у площині міжнародних відносин регіону, що дозволило оприлюднити частину оригінальної інформації [7]. Регіональні джерельні ресурси у дослідженні міжнародних відносин України у складі СРСР дотепер зберігають вагоме значення. Крім європейських країн, об'єктами щільної уваги з боку СРСР були країни Сходу, з яких Китаю належало провідне місце на початковому етапі розвитку азійського напрямку відносин. Мета цієї розвідки – презентувати маловивчені або не залучені до досліджень джерела з історії українсько-китайських/радянсько-китайських відносин 1945–1991 рр., підкреслити їх інформаційні особливості.

Джерельна специфіка архівних зібрань Дніпра обумовлена важливим місцем міста й області у розвитку міжнародних економічних відносин СРСР у 1950-х – 1980-х рр. Дніпропетровщина була частиною промислового району поряд з іншими осередками важкої промисловості у Донецькій, Луганській, Запорізькій областях. Це обумовило розташування тут Міністерства чорної металургії України (1954–1957 рр., 1965–1989 рр., далі – МЧМ), фонд якого зберігаються у Дніпрі. Аналогічну роль у розвитку вугільної галузі відігравав Донецьк, де у 1954–1957 рр., 1965–1989 рр. розташовувалось Міністерство вугільної промисловості України.

Основні напрями відносин, які презентують регіональні матеріали, – виробництво й експортування до Китаю промислової продукції, прийом на виробниче навчання китайських робітників, відрядження до Китаю українських фахівців для участі у спорудженні певних об'єктів, надання науково-технічної документації КНР, навчання китайських студентів у «вишах» Дніпропетровщини, наукові зв'язки (насамперед у технічній сфері).

За місцем зберігання питома частина інформації з китайської теми зосереджена у Державному архіві Дніпропетровської області. Найбільш інформаційно насиченими щодо економічних зв'язків є вказаний фонд МЧМ [4], фонди рад народного господарства Дніпропетровського економічного району (1957–1962 рр.) [5] та Придніпровського економічного району (1963–1965 рр.) [6]. Джерельна привабливість цих матеріалів у тому, що діяльність цих відомств виходила за межі Дніпропетровщини та відбивала зміст відносин на українському та союзному рівні. Це дозволяє визначити місце України в економічних відносинах з Китаєм, їх структуру, динаміку тощо.

Зміст матеріалів відбиває насамперед виробничу частину зв'язків, хоча соціокультурний пласт інформації не менш презентабельний. У документах відбився увесь процес комунікації українського міністерства та раднаргоспів із союзним центром, підприємствами з приводу відносин із Китаєм: перелік заводів та комбінатів, які брали участь у співпраці, імена та кількість китайців, які їх відвідували, мета та терміни перебування, зміст економічних запитів та виробничих питань, відповідно – відомості про відряджених до Китаю працівників з українських підприємств, зміст науково-технічної допомоги. Варто нагадати, що українська металургія була самодостатнім «організмом» із замкненим циклом виробництва, що дозволяло побачити та пройти на місці практично усі його ланцюги. З цієї точки зору найбільш популярними були «Криворіжсталь» та гірничо-збагачувальні комбінати Криворіжжя, де в окремі місяці одночасно перебувало на навчанні чи стажуванні до півтисячі іноземців, зокрема китайців. Важливі місця у цьому процесі посідали також підприємства Дніпропетровська (до 1959 р.), Нікополя (якщо вести мову про область), а також «Запоріжсталь», «Азовсталь» та вугільний комплекс Донбасу.

Крім географії українських підприємств, можливо відтворити відповідну картину у Китаї та визначити «реципієнтів», оскільки мова йде про донорську допомогу далекосхідній країні з боку СРСР. За лаштунками цієї допомоги – величезне навантаження на економіку України через активну політику московського керівництва по залученню численних нових «друзів», зокрема Китаю. Забезпечення не тільки виробничих, а й побутових потреб вимагало значних коштів, відрядження кваліфікованих працівників до Китаю іноді тривало до року чи двох, часто авральними методами вирішувались проблеми виконання угод та домовленостей.

Фонди підприємств, задіяних в радянсько/українській-китайській співпраці є менш інформативними: більшість документів, наприклад, листування з центральними відомствами, дублюються.

Навчання китайських студентів відбулось у фондах інститутів Дніпропетровська, а різноманітна інформація, яка певним чином торкається

усіх боків зв'язків з Китаєм, міститься у фонді Дніпропетровського обкому партії [1].

Із дніпропетровських «вишів» найбільш розлога сторінка відносин з Китаєм – в історії Дніпропетровського гірничого інституту (далі – ДГІ): крім навчання значної кількості студентів, учені інституту брали участь у розвитку наукових зв'язків, неодноразово відряджались до Китаю [2]. Так, тільки у 1956–1957 навчальному році в інституті навчалось 115 китайських студентів [3, с. 91]. Із восьми вишів міста китайських студентів приймали, крім гірничого, інженерно-будівельний, інститут інженерів залізничного транспорту, металургійний та сільськогосподарський інституту.

Загальні дані про навчання студентів зберігаються у фондах «вишів», їх партійних організацій, а от особисті справи студентів містяться в архівах навчальних закладів. У цих справах – відомості про дату і місце народження, національність, соціальний і сімейний стан, місце роботи батьків, останнє місце роботи, умови вступу (як відмінник чи за конкурсом), дата вступу до закладу, факультет та спеціальність і фото. Опрацювання цих формалізованих джерел створює можливості для важливих узагальнень та інтерпретацій.

Крім архівних зібрань, китайська тема присутня на сторінках регіональної преси – газет «Зоря», «Днепр вечерний», а також газет інститутів та заводів. Буденні сюжети про роботу, навчання, дозвілля, цікаві фото, сприяють «залюдненню» інформаційного простору. У цьому сенсі заслуговують на увагу й кіно-, фоно- та фотодокументи з обласного архіву.

Закриття міста у 1959 р. вплинуло на присутність іноземців, на міжнародні зв'язки міста, хоча область (насамперед Кривий Ріг), раднаргопси нарощували оберти міжнародної активності. Політична криза у відносинах з КНР на межі 1950 – 1960-х років відбилась на інтенсивності економічних контактів з Україною, і з середини 1960-х років Китай у документах не зустрічається.

Зростання уваги і поваги до локальних, мікроісторичних студій дозволило реабілітувати значний пласт регіональних джерел, насичений багатьма деталями і тонкощами. Археографічні дослідження у цьому напрямі сприятимуть наповненню історії українсько-китайських відносин значною кількістю нових фактів, постатей, а також новим змістом і сенсом.

Література:

1. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). Ф. 19. Дніпропетровський обласний комітет КПУ.
2. ДАДО. Ф. 319. Дніпропетровський гірничий інститут ім. Артема.
3. ДАДО. Ф. 2376. Первинна партійна організація Дніпропетровського гірничого інституту. Оп. 1. Спр. 59.
4. ДАДО. Ф. 4243. Міністерство чорної металургії України.

5. ДАДО. Ф. 4521. Рада народного господарства Дніпропетровського економічного району.

6. ДАДО. Ф. 4530. Рада народного господарства Придніпровського економічного району.

7. Каковкіна О. М. Буденність українсько-болгарських економічних зв'язків 50–80-х рр. ХХ ст. (на прикладі розвитку відносин у металургійній галузі). *Слов'янський вісник: Збірник наукових праць, серія «Історичні та політичні науки»*. Вип. 13. Рівне, 2012. С. 46–51; Дніпропетровськ як база навчання іноземних студентів у 1950-х рр. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія: Історичні науки: Збірн. наук. праць. Київ, 2020. Т.31 (70). № 3. С. 25–34.

УДК 78.03(510)

Кан Їнчжен

ORCID: 0000-0001-6225-686X

аспірант кафедри теорії та історії культури

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

м. Київ, Україна

ВЕСТЕРНИЗАЦІЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕКІНА

Ключові слова: вестернізація, музична освіта, місіонери, музичні інструменти, Пекін.

Розглядаючи процес проникнення західної музики в культурний простір Китаю і безпосередньо Пекіна, відзначимо, що помітні кроки в цьому напрямку простежуються на початку ХVІІ століття¹ і пов'язані вони з іменем італійського місіонера-єзуїта та вченого Маттео Річчі (1552-1610). Майже тридцять років він проживав у Китаї, перебуваючи протягом 1601-1610 рр. в Пекіні при імператорському дворі. Проповідуючи духовні цінності християнства і намагаючись розширювати вплив католицької церкви на Китай М. Річчі одночасно був носієм західних наукових знань і культурних надбань. Саме йому належить роль одного із піонерів запровадження західної музики в Китаї, що найбільше проявилось у застосуванні клавішних інструментів у церковній службі. Значне

---

¹ Відомо і більш рання діяльність християнських місіонерів у Китаї, котрі в богослужіннях використовували християнську літургійну музику. Їх активність спостерігалась впродовж VII-X ст.

враження на представників китайської імператорської еліти справив подарунок М. Річчі імператору спінета. Включення Річчі музичного інструмента до списку дарунків було важливою частиною його стратегічного мислення [6, с. 197] і цілком відповідало «політиці єзуїтів щодо використання музики як одного з їх найбагатіших і ефективніших засобів залучення до віри» [5, с. 452].

Обираючи спінет і орган для проведення церковних служб та просвітницької діяльності, Річчі усвідомлював їх безперечні технічні і виконавські переваги над існуючими китайськими інструментами, котрі справляли неабияке враження на його аудиторію. Надаючи важливе місце європейській музиці у просуванні своєї місіонерської діяльності, він розглядав її суттєвою частиною суспільного та релігійного життя Китаю, до якої особливо відповідально ставились правлячі кола Китаю [3, с. 114].

Більш вагомим за кількістю і різноманітністю інструментів став подарунок Папи Климента XI імператору Сюаньє (1654-1722), який був надісланий у Пекін у 1719 р. Багата колекція, крім коштовностей і чисельних предметів розкоші, включала фактично повний склад струнних, духових та ударних інструментів тогочасного оркестру (скрипки, альти, віолончель, мандоліна, гітари, поздовжні і поперечні флейти, фагот, бубон), орган, клавесин і цілу низку запасних частин для них, а також нотну літературу – сонати та concerti grossi А. Кореллі [1, с. 179-181].

Однак незважаючи на дарунки місіонерів імператорському двору, котрі не обмежуються вказаними епізодами, і зусилля щодо залучення місцевого населення до європейських концесій і західних музичних цінностей у XVI–XVIII ст., їм не вдалося досягти бажаного результату. Скромні успіхи місіонерів у поширенні християнства і західної музики пояснюються обмеженою кількістю проповідників і відсутністю інтересу широких прошарків китайського суспільства до духовної ідеології християнства та європейських музичних традицій. Серед інших причин, котрі негативно відбивались на місіонерській діяльності європейців, слід назвати вороже ставлення до християнства з боку уряду Цин і окремої частини заможного населення, через що, як зазначає Гонг Хонгю (Gong Hong-Yu), «західна музика, як невід’ємна частина християнського ритуалу і освітнього пакету» не викликала особливої зацікавленості і підтримки у китайців безпосередньо до початку XX ст.» [2, с. 41].

При відсутності у населення внутрішньої потреби до християнського вірування і необхідної мотивації для освоєння західного музично-культурного продукту необхідні були більш ефективні методи культурно-освітнього просвітництва. В драматичній історії Китаю процес «посиленої» європеїзації починається із підписання Нанкінського договору та іноземної інтервенції західних країн і Росії, котрі, завойовуючи чужі території, одночасно укорінюють близькі їм західні музичні традиції. Західний сектор Шанхаю як і Харбін в перші десятиліття представляють собою локальні

культурні осередки із домінуючим західним музичним наповненням, в яких присутність традиційного китайського контенту достатньо обмежена.

На відміну від Шанхаю і, особливо, від новоствореного Харбіна, в яких «культурна інтервенція» проходила із зовні, безпосередніми учасниками якої виступали іноземці, в Пекіні, географічно віддаленому від пограничних територій сусідніх країн, процес вестернізації музично-освітнього простору в більшій мірі був пов'язаний із китайськими музикантами-просвітителями. В кінці XIX століття основним орієнтиром вони обирають Японію, яка вже мала певний досвід у проведенні реформ і досягла помітних результатів в інтеграції західної і східної культур. Японія, як і в Китаї, впродовж століть зберігала закритість музично-мистецького простору від проникнення інших культур. Переломним моментом в історії японської музичної культури стала «незавершена революція 1867-1868-х років», відлік від якої бере «епоха Мейдзі»² відома як «освічене правління» (1868-1912 рр.). Саме з 1868 року починається активний процес європеїзації японської музики, визначальним етапом якої стала реформа загальноосвітньої системи, орієнтована на впровадження у виконавську практику європейських музичних інструментів.

Японський досвід став визначальним для китайських реформаторів, котрі під їх впливом зуміли усвідомити, що музика сприяє просуванню політичних та соціальних реформ. На відміну від місіонерів, діяльність яких охоплювала лише невелику частину китайського суспільства, японці набагато успішніше впливали на свідомість освічених китайців в освоєні західних музичних традицій [2, с. 42].

Європейська музика для китайців, як і для японців, вважалась більш перспективною для прогресивного розвитку в майбутньому. Необхідність переорієнтації китайської освітньої системи з усталених основ традиційної музики на європейські зразки стає основною доктриною реформаторів-просвітителів на початку XX ст.

Характеризуючи прихильників реформ Joys Noi Yan Cheung розділяє їх на дві групи. Першу, на його думку, представляли реформатори, які очорнювали існуючу китайську музику, вважаючи її відсталою, одночасно пропагуючи західну як фундамент і основу розвитку сучасної музики Китаю. Другу групу складали захисники китайської музики, які намагалися її осучаснити та розвинути, зберігаючи давні традиції [4, с. 4]. Відмінності між ними не носили антагоністичного характеру і всі вони бачили майбутнє музичного мистецтва Китаю у наповненні

---

² Епоха Мейдзі (1868-1912) включала проведення цілого комплексу політичних, військових і соціально-економічних реформ в Японії з використанням прогресивного досвіду європейських країн та США. Корінна перебудова традиційного способу життя дозволила досягти значних успіхів в економічному і науково-технічному розвитку країни і зайняти чільне місце серед передових країн світу.

його новими творчими ідеями і досягнення більш вагомих результатів в його прогресивному розвитку.

Література:

1. Cassidy-Geiger M., Erwee M., Deupi J. From Rome to Beijing: A 1719 Document of Musical and Other Papal Gifts to China. *Studies in the Decorative Arts*. 2007–2008 (Winter). Vol. 15. № 1. P. 178-189.
2. Gong Hong-Yu. Music, nationalism and the search for modernity in China, 1911-1949. *New Zealand Journal of Asian Studies*. 2008 (December). 10, 2. P. 38-69.
3. Gong Hongyu. Missionaries and the Beginnings of Western Music in China: the catholic Prelude, 1294-1799. *Journal of Music in China*. 2018. Vol. 8. № 2. P. 105-130.
4. Joys Hoi Yan Cheung. *Chinese Music and Translated Modernity in Shanghai, 1918-1937*. These Doctor of Ph. The University of Michigan, 2008. 538 p.
5. Schneider, Eta Harich. *A History of Japanese Music*. London: Oxford University Press, 1973. 720 p.
6. Spence, Jonathan D. *The Chan's Great Continent: China in Western Minds*. Harmondsworth: Penguin Books, 1998. 302 p.

УДК 94(520)

Капранов С. В.

ORCID: 0000-0003-0320-0991

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу

Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКІ ДЖЕРЕЛА ЯПОНСЬКИХ НЕНГО ПІСЛЯ РЕСТАВРАЦІЇ МЕЙДЗІ

Ключові слова: Японія, *ненго*, китайські класичні тексти.

Проголошення в Японії у 2019 р. нової ери Рейва у зв'язку зі сходженням на трон імператора Нарухіто привернуло увагу широкого загалу до теми гасел правління (япон. *ненго* 年号 або *тенго* 元号). Одним із моментів, що викликали неоднозначну реакцію, був вибір ієрогліфів для

нового *ненто* з японського класичного тексту, а не з китайського, як було заведено раніше. У зв'язку з цим було б цікаво подивитися, які саме тексти були в минулому джерелами для японських *ненто*. У цій доповіді ми обмежимося найближчим до нас періодом, що починається з Реставрації Мейдзі (1868 р.), коли відбулися важливі реформи, у тому числі й системи традиційного літочислення. Раніше ми вже аналізували ці *ненто* з точки зору ідеології [2]; цього разу зосередимося на джерелах.

Почнемо з самого *ненто* Мейдзі 明治, яке в західній літературі часто перекладають як «освічене правління», що викликає хибну асоціацію з просвітницьким ідеалом «освіченої монархії». У нього два джерела³ (таке неодноразово траплялося в історії Японії й раніше). Перше – «Книга Змін» («І цзін»), а точніше, коментар «Шогуа-чжуань» до триграми Лі 離, де є такий рядок: 聖人南面而聽天下，嚮明而治 [7] «Досконалий мудрець обличчям на південь вслухається у Піднебесну, звертається до **світла і править**» (тут і нижче виділено мною – С. К.). Це характеристика конфуціанського ідеалу володаря, який здійснює свою місію, зайнявши належне місце у структурі Космосу. Враховуючи це, зазначене *ненто* слід перекладати як «світле правління» або «правління, звернене до світла» [1, с. 42–44]. Друге джерело цього ж *ненто* – «Кунцзи цзяюй» (孔子家語, «Домашні вислови Конфуція»). Йдеться про слова Конфуція про Жовтого Імператора: 長聰明，治五氣，設五量，撫萬民，度四方 [8] «Він мав **світлий** розум, **впорядкував** п'ять пневм, запровадив п'ять мір, заспокоїв тьму народу, виміряв чотири сторони світу».

Ера правління сина імператора Мейдзі, Йосіхіто, носила назву Тайсьо 大正 («Велика прямота», 1912–1926). Це *ненто* також взято з «Книги Змін», але цього разу – з коментаря «Туань чжуань» до гексаграми 19 Лін 臨: 大亨以正，天之道也 [7] «**Великий** здобуток завдяки **прямоті** – це Дао-Шлях Неба». Але, як ми вже зазначали, така ж сама фраза повторюється у цьому коментарі ще двічі: 大亨以正，天之命也 «Великий здобуток завдяки **прямоті** – це воля (мандат) Неба» (до гексаграми 25 У-Ван 无妄) та 文明以說，大亨以正 «Світло культури – і через це радість, великий здобуток завдяки **прямоті**» (до гексаграми 49 Ге 革) [2, с. 102].

Наступне *ненто* – Сьова 昭和 («Блискуча гармонія» або «Освічена гармонія», 1926–1989) – було гаслом правління імператора Хірохіто. У цього *ненто* два джерела – «Шу цзін» та «Історичні записи» Сима Цяня. В обох текстах обрано місця, де прославляються діяння правителя-мудреця Яо. У «Шу цзіні» – це розділ «Канон Яо» (堯典), де про нього сказано: 克明俊德，以親九族。九族既睦，平章百姓。百姓昭明，協和

---

³ Джерела *ненто* вказано за [12].

萬邦。[10]. «Спромігся виявити таланти й чесноти, таким чином зріднив дев'ять поколінь. [Коли] дев'ять поколінь вже [досягли] злагоди – впорядкував сто родів. [Коли] сто родів [стали] блискуче-освічені – об'єднав у гармонії тьму країн». Фрагмент із «Історичних записів» (розділ 五帝本紀 «Основні записи про п'ятьох імператорів») майже тотожний: 能明馴德，以親九族。九族既睦，便章百姓。百姓昭明，合和萬國 [6].

Правління наступного імператора, Акіхіто, проходило під гаслом Хейсей 平成 («Настання миру», 1989–2019 рр.). Загальноприйняте його тлумачення «Мир досягається всередині й зовні, на небі й на землі» [14]. Ієрогліфи для цього *ненто* було взято з тих самих класичних текстів. У «Шу цзіні» було обрано фразу з розділу «Поради великого Юя» (大禹謨), якою Шунь описує заслуги Юя перед тим, як передати йому престол: 地平天成 [10]. Згідно з авторитетним коментарем Цай Шена (蔡沈, 1167–1230), ієрогліф 平 тут означає, що вода і ґрунт впорядковані, тож сенс усієї фрази такий: «Вода і ґрунт впорядковані, усе суще процвітає». Цьому коментарю слідує китайські перекладачі [4, с. 299; 9, с. 28-29]. Проте Дж. Легг перекладає ближче до дослівного значення: «The earth has been reduced to order, and the (influences of) heaven produce their complete effect» [10]. Тому ми, з урахуванням офіційного тлумачення *ненто*, запропонували такий переклад: «На землі **мир**, [воля] Неба здійснилася» [2, с. 102]. З «Історичних записів», з розділу «Основні записи про п'ятьох імператорів», взято фразу, яка характеризує правління Шуня: 內平外成 [6] «Всередині [був досягнутий] **мир**, зовні [він також] **настав**».

Як було зазначено, джерелом для сучасного *ненто*, Рейва 令和 (за офіційним тлумаченням – «Прекрасна гармонія»), вперше послугував японський класичний твір. Це *ненто* було обране з запропонованих експертами шістьох варіантів, куди, крім нього, входили такі: (1) 英弘 (*Ейко*, «Поширення слави»), джерело – «Кодзікі»; (2) 久化 (*Кюка*, «Довговічність»), джерело – «І цзін»; (3) 万和 (*Банна*, «Всесяжна гармонія»), джерело – «Історичні записи» Сима Цяня; (4) 万保 (*Бамбо*, «Повна безпека»), джерело – «Ші цзін»; (5) 広致 (*Косі*, «Широке досягнення»), джерела – «Ніхон сьокі» та «Сьоку Ніхонгі» [11].

Як бачимо, було запропоновано рівну кількість варіантів з японських та китайських джерел, серед останніх – знову «І цзін» та «Історичні записи», а також «Ші цзін», який неодноразово слугував джерелом для *ненто* до Реставрації Мейдзі. Переміг, проте, варіант, узятий з антології VIII ст. «Манйосю», з передмови до циклу «Тридцять дві пісні про квіти сливи уме», складеного 730 р. учасниками поетичного зібрання, яке очолював відомий поет Отомо-но Табіто (665–731). Ця передмова, на відміну від самих віршів, написана не давньояпонською мовою, а

класичною китайською, точніше, її японським ізводом – *камбуном*. Місце, з якого взято *ненго*, таке: 于時、初春令月、氣淑風和 [5] «У той час був **прекрасний** місяць початку весни, повітря було чудове, вітерець – **лагідний**». Дослідники вказують, що автора передмови надихав відомий китайський твір – «Передмова до віршів, написаних у Павільйоні Орхідей» (蘭亭集序) великого каліграфа Ван Січжи (303 – 361), яка датується 373 р. [3, с. 217–218]. Ось місце, подібне до того, звідки взято ієрогліфи для *ненго*: 是日也，天朗氣清，惠風和暢 «А в цей день небо ясне й повітря чисте, сприятливий вітерець **лагідно (гармонійно)** віє». А Мідзукамі Масахару доводить, що цитована фраза з «Манійосю» є перекладом рядком з оди-*фу* китайського поета Чжан Хена (78–139) «Повернення до полів» (歸田賦) [13]: 於是仲春令月，時和氣清 «Нині саме **чудовий** місяць середини весни, пора **гармонійна**, повітря чисте»). Цей вірш входить до антології «Вень сюань» (文選), яка раніше, до Мейдзі Ісін, неодноразово слугувала джерелом для *ненго*.

У розглянутий нами період джерела *ненго* можна розділити на три групи: (1) тексти конфуціанського канону («І цзін» та «Шу цзін») – використані 4 рази; (2) історичні книги («Історичні записи» Сима Цяня, розділ «Основні записи про п'ятьох імператорів») – 2 рази; (3) конфуціанські тексти, що не входять до канону («Кунци цзяю») – 1 раз. З запропонованих варіантів для сучасної ери два належать до першої групи («І цзін», «Ші цзін»), один – до другої (ті ж такі «Історичні записи», той самий розділ). Нинішнє *ненго* походить з китайськомовного (камбунного) тексту, який відсилає до антології «Вень сюань».

Література:

1. Капранов С. В. Сінто у соціокультурних трансформаціях XIX–XX ст. Київ : Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського, 2014. 144 с.
2. Капранов С. В. Ненго як ідеологема японської політичної культури (кін. XIX – поч. XXI ст.). Східний світ. 2020. № 4. С. 99–107.
3. Молчанова А. С. Литературный источник названия современного японского девиза правления Рэйва. #ScienceJuice2020: сборник статей и тезисов. Москва : ПАРАДИГМА, 2021. Том 2. С. 214–222.
4. Book of History (尚书) 罗志野英译 ; 周秉钧今译 . 长沙市 : 湖南出版社, 1997. 4+476页
5. 万葉集 Manyōshū. URL: <http://jti.lib.virginia.edu/japanese/man'yoshu/index.html> (дата звернення: 28.09.20)
6. 史記 – Shiji. URL: <https://ctext.org/shiji> (дата звернення: 7.10.20)
7. 周易 – Book of Changes. URL: <https://ctext.org/book-of-changes> (дата звернення: 24.09.20)

8. 孔子家語 – Kongzi Jiayu URL: <https://ctext.org/kongzi-jiayu> (дата звернення: 24.10.21)

9. 尚書译注李民,王健撰。上海:上海古籍出版社,2004。428页

10. 尚書 – Shang Shu. URL: <https://ctext.org/shang-shu>. (дата звернення: 8.10.20)

11. 新元号、宇野氏4案提出 最終候補6案 令和は中西氏 東京新聞2019年8月6日 URL: <https://www.tokyo-np.co.jp/article/15289> (дата звернення 16.10.21).

12. 日本年号一覧。日本大百科全書(ニッポニカ)の解説 URL: <https://koto-bank.jp/word/%E6%97%A5%E6%9C%AC%E5%B9%B4%E5%8F%B7%E4%B8%80%E8%A6%A7-1614547> (дата звернення: 24.10.21)

13. 「日本が困難な時、万葉集がはやる」 令和は歴史的転換 URL: <https://web.archive.org/web/20190401235410/> <https://www.asahi.com/articles/ASM3Y7524M3YULZU027.html> (дата звернення: 30.09.20)

14. 明治神宮 Q&A 御祭神関係 URL: <https://www.meiji-jingu.or.jp/faq/?ca=2> (дата звернення: 8.10.20)

15. 鹽鐵論 – Yan Tie Lun – URL: <http://ctext.org/yan-tie-lun> (дата звернення: 7.10.20)

УДК 242.5

Карпіцький М. М.

ORCID: 0000-0002-0069-0860

доктор філософських наук, доцент,

доцент кафедри загальноосвітньої підготовки

Луганський національний аграрний університет

м. Старобільськ, Луганська область, Україна

ВЧЕННЯ ПРО ЧАС У ТВОРІ ФА ЦЗАНА «ЗОЛОТИЙ ЛЕВ У ХУАЯНЬ»

Ключові слова: час, китайський буддизм, хуаянь, Фа Цзан.

Невеликий твір третього патріарха школи хуаянь Фа Цзана 法藏 (643–712) «Золотий лев у хуаянь» (華嚴金師子章) має парадигмальний характер для цієї буддійської школи. На прикладі статуї золотого лева Фа Цзан розкриває розуміння ступенів розвитку буддизму, просвітлення

і нирвани. Школа хуаянь належить магаяні, тому розділяє основне вчення магаяни про те, що сансара і нирвана онтологічно збігаються, і відмінність між ними не у самому бутті, а у погляді на буття. З позиції шуньявади світ явищ – це обумовлений погляд на дгарми, які порожні, безякісні. Тому з необумовленої позиції все є порожнеча. Істина ж це природа Будди, яка невимовна і відкривається в неприв'язаності до того чи іншого погляду. Тут виникає небезпека такої онтологічної інтерпретації єдиної реальності, в якій збігається нирвана і сансара, яка схожа з індійською концепцією атмана. Цієї небезпеки можна уникнути, якщо онтологічні концепти магаяни розуміти як методи досягнення просвітленого стану свідомості, який характеризується неприв'язаністю до жодної онтологічної позиції. Відповідно до цього реальність описується з двох позицій щодо принципу «не обумовлювати й не перешкоджати одне одному». А. Ю. Стрелкова характеризує його як принцип неподвійності, «який впливає з ідеї порожнечі як субстанції істинної реальності, сформульований хуаяньцями у словах «не співпадати і водночас не відрізнитися»» [1, с. 23], що дозволяє говорити «про взаємоприсутність та взаємопроникнення усіх речей (феноменів)» [1, с. 24]. У тибетському буддизмі індивідуальна і розширена свідомість тотожні, не обумовлюють і не перешкоджають одна одній, при цьому істина, тобто дгармакая, відкривається як ясне світло шляхом відмови від прихильності до будь-якого стану свідомості. У китайському буддизмі (чань і хуаянь) за таким же принципом розкривається тотожність повсякденної й просвітленої свідомості, причому справжнє звільнення досягається шляхом неприв'язаності ні до того, ні до іншого стану свідомості. У школі хуаянь це обгрунтовується тим, що кожен елемент відокремлений і тотожний з усіма іншими елементами та з усією реальністю у цілому.

У сучасних дослідників переважає субстанціалістська інтерпретація вчення школи хуаянь. К. Ю. Солонін навіть називає філософію школи хуаянь тріумфом китайського онтологізму [2, с. 125]. Однак я пропоную розглянути концепцію часу у творі «Золотий лев в хуаянь» уникаючи такої субстанціалістської інтерпретації та поглянути на онтологію школи хуаянь не як на метафізичні твердження про те, як влаштовано буття, а як на метод досягнення такого стану свідомості, незв'язаного жодною онтологічною позицією.

У творі «Золотий лев в хуаянь» Фа Цзан пише: «剎那之間，分為三際，謂過去、現在、未來。此三際各有過、現、未來，總有三三之位，以立九世，即束為一段法門。雖則九世，各各有隔，相由成立，融通無礙，同為一念，名十世隔法異成門» [3, с. 109]. Цей уривок перекладали й переказували такі дослідники як Л. С. Янгутов, К. Ю. Солонін, Є. Ю. Стабурова. Різниця їхніх інтерпретацій обумовлена

багатозначністю давньокитайської мови. Тому необхідне філософське узагальнення результатів, які отримали ці дослідники.

В інтерпретації Л. Є. Янгутова сенс уривка можна передати так: «Мить ділиться на три часи, [про які] кажу: минуле, теперішнє і майбутнє. Кожне з цих трьох часів своєю чергою має минуле, теперішнє і майбутнє. У результаті кожне з цих трьох має по три [часи], утворюючи десять часів, що з'єднуються в один відрізок. Хоча кожен з дев'яти часів відокремлений (однин від іншого), але встановилися вони й продовжують залишатися в гармонії, не перешкоджаючи (один одному) і мисляться як одне. [Це] називаю ворітьми у встановлення і відмінність дгарм, що діляться на десять часів» [3, с. 115]. У лінійному часі, який рухається з минулого в майбутнє, минулий момент має тільки один вимір, в якому він пов'язаний з попереднім і наступним. Однак Фа Цзан пише, що момент «тепер» розпадається не на три, а на три по три напрямки часу, які утворюють разом з ним десять часів, включаючи три виміри минулого і три виміри майбутнього. Так кожен момент пов'язаний не з одним варіантом минулого чи майбутнього, а з різними. Слід погодитися з Є. Ю. Стабуровою, яка стверджує: «Фа Цзан вчив про те, що немає жодної просторово-часової послідовності, або в термінології буддистів, немає «спочатку» і немає «потім». Все відбувається відразу й одночасно» [4, с. 261]. Отже, час нелінійний, рухається не з минулого в майбутнє, а структурується за типом фракталу: момент розкривається в трьох моментах часу, які своєю чергою також розкриваються в трьох моментах, при цьому всі ці моменти існують і самі по собі, й разом з цим перебувають у моменті «тепер». Єдність і відокремленість моментів визначає єдність і відокремленість повсякденної свідомості, яка перебуває в «тепер», і просвітленої свідомості, якій відкриті всі моменти часу, при цьому просвітлена свідомість перебуває в повсякденній. К. Ю. Солонін перекладає текст Фа Цзана інакше. У його перекладі мить поділяється не на три часи, а на три інтервали, які називаються минулим, теперішнім і майбутнім, кожен з яких розпадається на своє минуле, теперішнє і майбутнє. У перекладі Л. Є. Янгутова йдеться про дев'ять часів, однак у К. Ю. Солоніна – вже про дев'ять світів. Однак у переказі того ж уривка К. Ю. Солонін використовує терміни «час» і «світ» разом: «Так виникають дев'ять часів, які об'єднуються в якийсь вид спільності, що розглядається як десятий час. Десять світів наповнені «змішаним», тобто конкретними речами, що, хоча і тотожні одна одній, але зберігають свою особливість, не змішуючись з іншими феноменами» [2, с. 121]. Пов'язано це різночитання з тим, що для позначення часу Фа Цзан в цьому уривку використовує не один, а кілька різних ієрогліфів з різними сенсами.

Термін «刹那之間» обидва перекладача перекладали як «мить», однак Є. Ю. Стабурова пропонує перекладати як «шпарина (jiān 間) кшани

(刹那)». Кшана – це буддійський термін, який позначає мить часу, яка не ділиться на частини. У зв'язку з цим вона ставить питання, чому неподільна кшана «ділиться на три інтервали (jì 際)»? Замість відповіді вона посилається на складність буддійської картини світу, що змушує буддистів робити висновки, які слабкий людський розум сприймає як взаємозаперечні [4, с. 263]. На мій погляд, тут суперечність виникає тільки за субстанціалістської інтерпретації вчення хуаянь, якої я прагну уникнути. Якщо момент часу не є субстанцією, то він цілком може залишатися неподільним і розкриватися в різних вимірах минулого, теперішнього і майбутнього. В інтерпретації Є. Ю. Стабурової «дев'ять інтервалів можна уявити як якісь віртуальні «осередки», позиції (wèi 位), за якими розподіляються дев'ять світів-ер (shì 世)» [4, с. 263]. Було б точніше це називати не «віртуальними осередками», а просторово-часовими вимірами, які різні й при цьому можуть співіснувати як ціле, до чого приходять і сама Є. Ю. Стабурова. Слово shì 世, яке Л. Є. Янгутов перекладав як «час», а К. Ю. Солонін як «світ», Є. Ю. Стабурова тлумачить як специфічний термін китайського буддизму, який об'єднує два різних індійських поняття – простору і часу, і тому пропонує його переводити як світ-ера. «У «Золотому леві» поняття світ-ера (shì 世) передавало ідею просторово-часових вимірів дгармічного світу. Фа Цзан налічував 10 світів-ер (世), і отже, 10 просторово-часових вимірів» [4, с. 262]. Є. Ю. Стабурова стверджує, що своєрідністю позиції Фа Цзана можна вважати те, що він розглядає простір і час як одне ціле, при цьому вона пропонує таку інтерпретацію його вчення про час: «Ввівши для основного боку дгармічного світу одиницю світу-ери (世), а для ілюзорною боку дев'ять світів-ер (世), Фа Цзан, власне кажучи, запропонував для зміни простору-часу двійкову систему, яка записується цифрами один і дев'ять» [4, с. 267], при цьому обидва боки дгармічного світу, зберігаючи автономність, вміщують один одного подібно до того, як одне сновидіння може вмістити сто років. Причому кожна сторона світу містить повноту всіх десяти світів.

Двійкова система, яку запропонувала Є. Ю. Стабурова для опису вимірів простору-часу, більшою мірою підходить для опису єдності й відмінності повсякденної й просвітленої свідомості. Повсякденна свідомість розкривається в моменті «тепер», просвітлена свідомість розкривається в багатовимірному часі, в якому кожний вимір розкриває свій варіант світу. Тому просвітлена свідомість те саме, що всевідання. При цьому обидва стани тотожні, бо момент «тепер» повсякденної свідомості включає багатовимірність просвітленої свідомості. Це означає, що перебування в повсякденному стані свідомості не обумовлює і не перешкоджає перебуванню в просвітленому стані свідомості. Однак справжній

шлях звільнення розкривається в неприв'язаності до того чи іншого стану свідомості. Так субстанціалістське трактування часу долається в контексті мети практики хуаянь – бути неприв'язаним до жодної онтологічної позиції. Субстанціалізм передбачає, що якщо вибираємо ту чи іншу онтологію, то тим самим визнаємо помилковими альтернативні онтології, проте згідно з вченням хуаянь будь-яка онтологічна позиція допускається як можлива, при цьому вона не виключає будь-яку іншу.

Література:

1. Стрелкова А. Ю. Містичний універсум Хуаянь // На шляху до синтезу філософії, науки та релігії. Львів, 2015. С. 16–26.
2. Религии Китая. Хрестоматия. Составление Е. А. Торчинова. СПб.: Евразия, 2001. 512 с.
3. Янгутов Л. Е. Философское учение школы хуаянь. Новосибирск: Наука, 1982. 144 с.
4. Стабурова Е. Ю. Пространство и время в философии буддийской школы хуаянь (по тексту Фа-Цзана «Золотой лев») // Общество и государство в Китае. 2012. Т. 42. № 3. С. 257-273.

УДК 94 (510).02:»7/10»

Козловський С. О.

ORCID: 0000-0002-4590-2433

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

ЦИРКУЛЯЦІЯ КАДРІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПЕРЕАТЕСТАЦІЙ ЧИНОВНИЦЬКОГО АПАРАТУ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО КИТАЮ ЕПОХИ ДИНАСТІІ ТАН (618 – 907 pp.)

Ключові слова: історія Китаю, середньовічний Китай, епоха Тан, чиновництво.

Задля ефективного функціонування адміністративної системи і чиновницького апарату в Танській імперії приділялася особлива увага важливій проблемі переатестації та циркулюванні кадрів держаних службовців. Джерелом для формування та поповнення прошарку чиновників слугували *кецзюй* (科舉, «кējǔ»), буквально – «піднесення шляхом

icnumiv»), структура палацових конкурсних іспитів на здобуття чиновницьких ступенів у Китаї в період з VII по поч. XX ст., що давали право на здобуття керівних посад в цивільному апараті і армії. Кращі знавці, котрі отримали найвищі результати (як правило, не більше 3-5% з числа кандидатів-абітурієнтів) удостоювалися відповідного ступеню і, найголовніше – отримували право скласти іспит на вищий ступінь, а відтак і на зайняття певної посади відповідно.

У ранньосередньовічному Китаї епохи Суй (581-618 рр.) класична триступенева структура науково-чиновницького апарату ще не була чітко усталеною – існували різноманітні ступені та ранги, а також варіанти їх відповідників. Але, з поступовим зовнішнім розширенням кордонів держави, зростала потреба розширення числа чиновників і бюрократичного апарату (близько 800 тисяч службовців, при загальній чисельності населення бл. 55-60-ти млн. осіб на початку епохи династії Тан), загалом для імператорського Китаю з часом провідною стала саме триступенева структура: кандидати, котрі склали іспит тричі, на всіх трьох ступенях, володарі третього вищого наукового ступеня *цзіньши* (進士) були якраз тими добре підготованими і тричі ретельно перевіреними конфуціанцями, з числа яких призначалися чиновники на найбільш відповідальні посади, нижчою з яких була посада повітового начальника (у підконтрольній династії Тан держав, налічувалося близько 1,5 тис. повітів) [2]. Відразу зауважимо, що статус державного чиновника (навіть найвищого рангу) практично не відбивався на його дітях – їм слід було починати все спочатку, проходячи всю систему відбору кандидатів, які їх батькам. Все ж, за підрахунками дослідників $\frac{3}{4}$ з числа державних службовців були дітьми попередніх чиновників, і вирішальним фактором тут вочевидь ставав доступ до більш якісної освіти, яку могли забезпечити фінанси сім'ї чиновника [1, с. 227].

Після призначення на посаду та безпосередньо під час несення служби чиновник постійно знаходився під суворим державним контролем – власне, від цього залежало його майбутнє просування по кар'єрній драбині в системі ієрархії. Мало було отримати посаду, треба було втриматися на ній і почати (або продовжити) сходження ступенями рангової ієрархії. Процедура посадових переатестацій танських чиновників називалася *«перевіркою заслуг»* («*каогун*», 考功) [3, с. 154]. До обов'язків керівників усіх установ входив щорічний звіт, у вигляді аналізу заслуг та помилок їх підлеглих. Детальне зіставлення переваг та недоліків потрібно було оцінити загалом і потім класифікувати за 9 ступенями. Процес винесення оцінок був максимально формалізований та проводився шляхом присвоєння кожному із підлеглих певних характеристик, формулювання яких були розроблені нагорі та задані раз і назавжди [3, с. 155].

Поєднання присвоєних характеристик мало давати загальне уявлення про «професійну придатність» чиновника у «верхах».

Так, чиновників основного штату атестували за чотирма їх «*перевагами*» («*шань*», 善). Власне, окрім опису діяльності чиновника за допомогою «*гідностей*», слід було ще рубрифікувати його якоюсь із 27-ми стандартних «*досконалостей*» («*цзуй*», 最) [8, р.178]. Аналогічні «досконалості» передбачалися для службовців у всіх інших сферах адміністративної діяльності, аж до медиків або, наприклад, наглядачів зерносховищ та складів («*скрупульозний у зберіганні накопиченого, ясний при видачах та прийманнях*»), або наприклад, наглядачів бродів і переправ, пасовищ, військових поселень, міських ринків. Завершало перелік двадцять сьома досконалість, що відносилася до прикордонної варти: «*рубежі спокійні, стіни та рови в порядку*» [3, с.156].

Таким чином, чиновницькі «гідності» належали до конкретної діяльності у певній сфері; за допомогою «гідностей» характеризувалися службові якості людини взагалі, його не так вузькопрофесійні, як загальногромадянські чесноти (в основі лежали, тверді принципи конфуціанської етики). Тому кожному чиновнику могла бути присвоєна лише одна «досконалість» (що відповідає його роду діяльності), але кілька «переваг» [4, с. 70]. Скажімо, те, що в когось «*чеснота і вірність обов'язку загальноновідомі*», аж ніяк не суперечило тому, що в його ж «*ретельність і старанність неослабні*».

Службова діяльність чиновники нижніх рангів та допоміжного штату («*лювай*», 流外) теж оцінювалася за 4 ступенями. Саме тут і таївся їхній шанс вислужитися з допоміжного штату в основний, стати зі служителя, прислужника кадровим чиновником, державною мужем. У тогочасних текстах можна знайти кілька скупих свідчень щодо якісних відмінностей між різними рівнями чиновників та, відповідно, специфічними умовами, завдяки яким можна було долати межі між рівнями [4]. Справа в тому, що ритмічне автоматичне підвищення згідно з вислугою років і більше або менш успішним атестаціям було, насправді, дискретним, пульсуючим. Тогочасна ієрархія корпусу чиновництва не була однорідною, але розчленовувалася на кілька прошарків, або фаз, і фазові переходи не залишалися на волю механічного процесу, але ставилися залежність від рішення вищих інстанцій.

Слід зауважити, що траплялися випадки, коли цивільним та військовим чиновникам 6-го рангу або нижче, тим, хто успішно пройшли відбіркові іспити, але з різних причин насправді не могли ефективно виконувати службових обов'язків, за умови, що вони були атестовані як працюючі та мають заслуги, за бажанням давалася відповідна їх рангу почесна посада («*саньгуань*», 散官), а реальну державну службу вони як правило, припиняли [3, с. 157].

Державним чиновникам 5-го рангу або вище, яким було менше 70 років, якщо зовнішній вигляд їх був «*німечний і старий*», дозволялося відмовитись від посади для почесного виходу у відставку. На циркуляцію кадрів також могли впливати особисті чи сімейні обставини – наприклад, якщо чиновник обіймав якусь службову посаду і серйозно хворів протягом більш ніж 100 днів, чи якщо хтось із його родичів тяжко хворів уже протягом 200 днів і за ним був потрібний догляд, в обох випадках чиновник відмовлявся від посади, про що подавалася відповідна доповідна записка [10, р.611]. Також, у танських кодексах суворо зауважувалося, що усім тим, хто страждав на душевні розлади або пив запоєм, обіймати чиновницькі посади у безпосередньому оточенні імператора («*шивей*», 侍衛) строго заборонялося.

Таким чином, система державних екзаменів – кецзюй, забезпечувала розвиток централізованого чиновницького апарату, послаблюючи вплив локальних аристократичних кланів з одного боку, а з іншого – забезпечувала соціальну мобільність всередині тогочасного суспільства – т.зв. «соціальні ліфти». Хоча, успішна здача державних екзаменів не завжди забезпечувала перспективу обіймання високих державних посад (перспективною залишалася військова служба), все ж, надавала власнику вченого ступеню певні податкові та судові пільги. Важливим аспектом чиновницької служби була постійна циркуляція кадрів – раз у три роки чиновників на місцях переводили у інші провінції, що забезпечувало зв'язок імператорського дому з місцевими елітами, а також сприяло уніфікації національної самосвідомості – чиновники послуговувалися чітко уніфікованою мовою та були носіями єдиних культурних цінностей для всієї імперії Тан.

Література:

1. Козловський С. Система шкіл та державних екзаменів у середньовічному Китаї епохи династії Тан. *Китаєзнавчі дослідження. Збірник наукових праць*. Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, Українська асоціація китаєзнавців, 2015. № 1. С. 225–232.
2. Козловський С. Чиновницький апарат середньовічного Китаю епохи династії Тан (618-907 рр.): формування та кількісний склад. *XXII сходознавчі читання ім. А. Кримського. Тези доповідей міжнародної наукової конференції. До 100-річчя Національної академії наук України*. Київ: Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України. 2018. С. 27-29.
3. Рыбаков В. *Танская бюрократия. Часть 1: Генезис и структура*. СПб.: Петербургское Востоковедение, 2009. 512 с.

4. Уголовные установления Тан с разъяснениями (Тан луй шу и). Цзюани 1 8 / Введ., пер. с кит. и коммент. В. М. Рыбакова. СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2005. 384 с.
5. Хрестоматия по истории средних веков. В 3-х томах. Под ред. акад. С. Д. Сказкина. Том I, Раннее средневековье. М.: Соцэкгиз, 1961. 688 с.
6. Elman B. Civil Service Examinations (Keju). *Berkshire Encyclopedia of China*. Berkshire: Great Barrington, MA, 2009. pp. 405-410.
7. Etienne Zi. Pratique Des Examens Militaires En Chine. *Varietes Sinologiques*. No. 9. Shanghai, 1896. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://archive.org/details/pratiquedesexam00zigoog>
8. Kozlovskiy Serhii. The army and military officials of China in the Tang dynasty era (618-907). Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society. *Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference*. Stockholm, Sweden 2021. Pp. 176-180.
9. Pulleyblank E. G. The Consonantal System of the Old Chinese. London: «Asia Major». Vol. IX. 1962. 265 p.
10. Willfogel K. A., Feng Hsia-sheng. History of Chinese Society Liao (907-1125). Philadelphia – New York: American Philosophical Society, distributed by the Macmillan Company, 1949. 752 p.
11. 谢尔盖. 唐朝(618_907年) 中国文人家族的法律地位和性别关系. *青年汉学家研修计划论文集*, 2016, 上海: 上海社会科学院. 531-537页.

УДК 94(5)

Колос А. М.

ORCID: 0000-0002-9129-7166

студент кафедри історії

Педагогічний університет провінції Шеньсі

м. Сіань, Китай

ОСОБЛИВОСТІ ВІРИ В БОГІНЮ МАЦЗУ НА ОСТРОВІ ТАЙВАНЬ

Ключові слова: Тайвань, народні релігії, Мацзу.

Як влучно зауважує один із найвидатніших дослідників традиційних релігій Китаю Ян Цінкунь (楊慶堃 *Yáng Qìngkūn*), всі традиційні релігії,

такі як конфуціанство, даосизм та буддизм, існують паралельно та не є чітко відділеними одна від одної. [1] Всі ці вірування поступово починають запозичувати деякі аспекти один в одного, тому поступово вироджуються в системи народних вірувань, які є дуже локалізованими та прив'язаними до певної території. На Тайвані поклоніння богині Мацзу (媽祖 *Māzū*) відбувається одночасно як в буддистських, так і в даоських храмах. Народні релігії не є формалізованими – вони передаються з покоління в покоління через звичаї та повсякденну діяльність, що постійно змінюється та трансформується через взаємодію з навколишнім середовищем та зовнішніми факторами. Народним релігіям властиво мати величезну кількість богів, але ті, які є найбільш значущими для людей певної місцевості, тісно пов'язані з життєвим досвідом та середовищем, в якому ці люди проживають. Яскравим прикладом цього феномену є богиня Мацзу, яка, існуючи одночасно на різних територіях, поступово змінює свої функції відповідно до потреб навколишнього середовища, в якому живуть її віряни.

Регіон Фуцзяню протягом тисячоліть славився своїми моряками та купцями. Особливості гірського ландшафту цієї території зробили внутрішній транспорт настільки дорогим і складним, що всі основні торгові шляхи до інших частин Китаю проходили уздовж узбережжя моря. Моряки з Фуцзяня поколіннями зверталися до богині Мацзу, аби та зглянулася та дарувала свою милість морякам, оберігаючи їх в морських походах, просили у неї благодатної погоди і т.п. Коли перші поселенці з Фуцзяня прибули на Тайвань, головними проблемами, з якими вони зіткнулися, стали втрати кораблів у наслідок тайфунів. Через значні небезпеки під час плавання через тайванську протоку, люди, як правило, просять допомоги у богів. Таким чином, найчастіші звернення про допомогу були адресовані таким божествам як богиня моря Мацзу. Навіть сьогодні Мацзу є найбільш шанованим Богом на Тайвані.

Перехідний період між династіями Мін і Цин був дуже важким для провінції Фуцзянь. У 1648 році, через довгі роки громадянських воєн та голод на материку, кількість іммігрантів на Тайвані раптово зросла до 20 000. На початку 18 століття багато людей, що були зареєстрованими у префектурах Чжанчжоу та Цюаньчжоу в провінції Фуцзянь, насправді проживали на Тайвані [2 с. 40].

Мацзу, як і більшість населення Тайваню, родом з провінції Фуцзянь. За легендою, вона народилася в 960 році на острові Мейчжоу, а її справжнє ім'я Лінь Монян (林默娘 *Línmòniáng*). Як це зазвичай буває з популярними релігіями, існує багато версій легенди про Мацзу. Як сказано одній із найпопулярніших версій, батько та брати Лінь Монян потрапили під тайфун, коли займались риболовством. В ту ж саму мить Лінь Монян впала в глибокий транс та перенеслась в духовній формі до човна свого батька та братів. За легендою, їй вдалось врятувати братів, але не вдалось врятувати батька, тому що її мати, не усвідомлюючи ситуації, розбудила

доньку, виводячи Лінь Монян з трансу, коли та намагалась врятувати батька. Лінь Монян не могла впоратися з горем, тому вирішила покінчити життя самогубством. Дівчина кинулась з вершини високої скелі в море. Та не судилося молодій дівчині задумане. Саме перед тим, як її тіло мало впасти в воду, вона перетворилася на згусток променів світла та піднялась на небо, де вона й стала богинею Мацзу. За іншими версіями легенди Лінь Монян володіла силою передбачати погоду. Перед тим, як батько з братами відправлявся в море на риболовлю, вона намагалася переконати їх залишитися, але ті не послухалися її застережень і все ж таки прийняли рішення відправитися в море. Лінь Монян дала їм оберемок дерев'яних паличок в дорогу. Коли човен батька накрило тайфуном, дерев'яні палички перетворились в великі шматки деревини, а батько з братами, тримаючись за них, зуміли дістатися до берега [3].

Ще до початку масових переселень на Тайвань, Мацзу приписували володіння магічними здібностями, які допомагали в порятунку моряків, що зазнали крушінь у далеких водах, вміння передбачати погоду. Вважалося, що вона володіє винятковими навичками навігації. Таким чином, Мацзу була шанованою богинею моря.

Після того, як віра в Мацзу разом з емігрантами поширилася на Тайвань, їй почали приписувати нові здібності. В період перших хвиль імміграції Мацзу все ще була богинею моря, яка оберігала переселенців з Фуцзяню. Але після того, як покоління іммігрантів осіло на острові Тайвань, Мацзу почали приписувати такі здібності, як запобігання повеням, порятунок від землетрусів, лікування чуми, патрулювання узбережжя, викликання дощу тощо. Сьогодні тайванська версія Мацзу стала чимось більшим, ніж просто богинею моря, якій поклоняються переважно рибаки – вона перетворилася на всемогутнє божество, яке відповідає на молитви вірян не тільки в тому, що стосується мореплавання, але й допомагає фермерам та торговцям. Нині Мацзу на Тайвані є не тільки покровителем судноплавства.

Каста мореплавців-торговців мала найбільший вплив на поширення Мацзу на Тайвані. Імовірно, ці люди, які відіграли домінуючу роль у економічному житті Тайваню 18-19-го століття стали причиною того, що в решті решт Мацзу отримала нову ідентичність. Вона стала богинею комерції. Протягом того часу, коли Тайвань перебував під владою японського колоніального уряду, Мацзу остаточно утвердилася в цій ролі. Оскільки місцевим тайванцям заборонялося займати державні посади, вони шукали кар'єри в комерції. Така ситуація спостерігалась протягом ранньої ери правління Гоміндану. Як результат – місцеві жителі моляться Мацзу, аби їх супроводжувала вдачу під час ведення бізнесу [4 с. 165–166].

На сьогодні на Тайвані існує близько 600 храмів присвячених Мацзу, що є більше, ніж в Китаї та будь-якій іншій країні світу. Перші храми будувалися самими моряками та торговцями. Особливо цікаво те, що Мацзу змінила свій лик, порівняно з тим, яким він був до переїзду на Тайвань. Практично за всіма відомими версіями легенди, Мацзу була

незайманою та померла у віці близько 20-30 років. Як правило, вона представлена дуже тихою та сором'язливою дівчиною. В материковому Китаї Мацзу переважно представлена молодією красунею з дитячим обличчям, струнким тілом і високим зростом. На Тайвані ж вона має пухке обличчя і невисокий зріст. На більшості із існуючих зображень в храмах та на картинах вона виглядає жінкою 40-50 років і більш статуєю схожа на матір, а не на тендітну молоді дівчину. З обох сторін Тайванської протоки Мацзу має ніжний і доброзичливий вигляд. Однак тайванська Мацзу невисокого зросту, помітно товстіша та старша. В цілому, Мацзу в материковому Китаї – молода і струнка дівчина, тоді як Мацзу на Тайвані – жінка середнього віку. В сучасних реаліях колишня богиня порятунку в морі переродилася на так звану Богиню-матір [5].

Незважаючи на те, що спочатку богиня Мацзу була морською богинею і мала обмежене коло обов'язків, згодом, під впливом нових обставин та потреб вірян, сфери її впливу розширювалися. По мірі того, як все нові й нові іммігранти осідали на нових недосліджених ще ними територіях, на яких були як рівнини, так і гори, богиня почала змінювати та розширювати свої функції, які напряму залежали від нових запитів людей, що їй поклонялися та викликів нового часу. Тепер Мацзу наділена правом виконувати материнські обов'язки. Вона опікується шлюбом, допомагає з пологами та доглядом за дитиною. Разом з людьми, що поклонялися їй та славили її діяння у своїх молитвах, Богиня росла, розвивалася, дорослішала. Коло сфер її впливу змінювалося залежно від потреб самих людей. Мацзу поступово перетворилася на ніжну, люблячу та досвідчену Богиню-матір, яка не покидає своїх вірних прихильників протягом життя уже багатьох поколінь вірян, що своїми молитвами возносять її допомогу в скрутні часи та турботу про їх щасливе життя.

Література:

1. Yang, C. K. (1961). *Religion in Chinese society : a study of contemporary social functions of religion and some of their historical factors.* Berkeley : University of California Press
2. Ng, James. (1993). *Windows on a Chinese past.* 4 vols. Dunedin: Otago Heritage Books. Ngai, Mae M. 2004, p. 40.
3. 羅春榮. (2009). *媽祖传说研究：一个海洋大国的神话 (第1版 ed.)*. 天津古籍. (Ліо Чуньжун (2009). *Дослідження легенд про Мацзу: Легенда однієї морської держави (перше видання).* Тяньцзінь Гучзі.)
4. Chen, Hsin-chih (1995). *The Development of Taiwanese Folk Religion, 1683–1945.* Ph.D. dissertation, Department of Sociology, University of Washington. 137-138, p.165-166.
5. 林美容. (2006). *媽祖信仰與臺灣社會 / 林美容著 (初版).* 博揚文化出版. (Лін Мейлі (2006). *Віра в Мацзу та Тайванське суспільство / Лін Мейжун (перше видання).* Видавництво Боян Веньхуа.)

Коляда-Березовська Т. Ф.

ORCID: 0000-0001-8470-7705

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Державний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Чжан Ляницунь

ORCID: 0000-0002-6545-3700

здобувач IV курсу

Державний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

КОГНІТИВНИЙ КОНСЕНСУС: ЗІСТАВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА КИТАЙСЬКОЇ ЕТНОПОЕТИКИ

Ключові слова: когнітивний консенсус, компаративний аналіз, художній тезаурус, архетип-концепт, етнопоетика.

Компаративні дослідження поетичного дискурсу як специфічної форми організації мовленнєвої діяльності, що включає множинність лінгвістичних компонентів (тропи, індивідуально-авторські лексико-семантичні моделі та специфічні логіко-синтаксичні конструкції, які породжують неоднозначність, парадоксальність, суперечливість), для динаміки наукового пізнання є вкрай необхідними.

Як відомо, оцінка значущості та обґрунтованості тієї чи іншої одиниці наукового знання, однозначна детермінація знання про об'єкт (його моделі) самим об'єктом можливі лише в руслі когнітивного консенсусу.

Для зазначеного дослідження конкретними одиницями нами обрані архетип-концепти / смислосмістовні лінії / ціннісно-орієнтовані вербально-знакові структури (*душа/серце, вежа/храм, мова, любов / доля рідного краю, барви/кольори* та ін. // *灵魂/心、塔/庙、语言、祖国的爱/命运、色彩/颜色*等), котрі характерні для української та китайської поезії, що презентовані у творчості унікальних майстрів.

Окремо наголосимо, що вибір теми розвідки зумовлений значною подією – наступним тридцятиріччям встановлення дипломатичних відносин між Китаєм та Україною.

Творчість митців, як відомо, оцінюється у контексті їхнього часу, а в духовно-часовому ареалі, у часопросторах духовної України й Великого

Китаю немає досконаліших феноменів, ніж поезія Тараса Шевченка, Ліни Костенко, Ду Фу, Лі Бай – Мен Хаоран. Це – втілення духовності своєї країни, адже їхня поетична проблематика, пейзажі, форми й відтінки мислення, стиль почувань – національні.

Для компаративного аналізу великого значення набуває витончене розуміння національної специфіки, того, що І. Дзюба свого часу назвав «усіма природними національними сентиментами та відчуттям кореня», що притаманно справжній людині й науковцю.

У художньому тезаурусі поетів ми виділяємо слова з національно-зabarвленими коннотативними полями, з яких складаються фрагменти національної картини світу. Окреме місце – за концептом *душа*, що виступає синонімом поняття *серце*, в якому в єдиний концептуально-емотивний вузол сплелось генетично-народне, традиційно-літературне й індивідуально-поглиблене.

Прослідкуємо: ремінісценцією до «Мені однаково, чи буду...» Тараса Шевченка сприймається «І щось в мені таке болить, що це і є, напевно, Україна» Ліни Костенко [1, с.209], і в цьому – рокована неминучість для серця справжнього поета носити в собі думу про долю рідного краю. Як зраджена жіноча «*душа* вертає на свої руїни» (Л.Костенко), так і душа нації плекає «національну мрію», «ідею», що втілюється «у різних формах об'єктивації, але найчастіше – у вигляді ...художніх творів», як своєрідний «інтеграційний центр індивідуальних мрій» [2,138].

Ціннісно-орієнтована вербально-знакова структура «душі козацької в Україні витають...» з поетичного зізнання Тараса Шевченка «Думи мої думи...» і концепт «Душа – як храм з очима древніх фресок» у поетичній системі Л. Костенко корелюють з дивовижно афористичним сплетінням «Хата розбита осіннім вітром» китайського поета Ду Фу – 中国诗圣-杜甫的《茅屋为秋风所破歌》 – «安得广厦千万间, 大庇天下寒士俱欢颜».

Концепт *душа*, маючи у сучасній мові внаслідок послаблення релігійних асоціацій більш широкий сенс, зберігає елемент сакральності, переважно в її метафоричному значенні як сокровенної сутності людини: «Мій храм у серці...» Ліни Костенко, де функції цього концепту наближені до тих, які спостерігаємо в Шевченка. Так, порушуючи, слідом за Шевченком, усі національні канони «хронічної української доброти», поетеса воліє відродити прадавній бойовий дух козацтва : «...і та тому світі душа козацьким сміхом засміється, а вороги хай думають, що грім!» [3, с.152].

Спроба виділити зображально-чуттєвий бік, котрий при обмежених формах вбирає в себе незчисленне розмаїття смислів, дає традиційну співвіднесеність душевних рухів із явищами природи, що при цьому ускладнюється надзвичайно широкою асоціативністю і глибиною метафоризацією когнітивно одухотвореного слова. Як то у вірші «Чун Сяо» Мен Хаоран,

великого китайського поета династії Тан –唐朝诗人孟浩然的《春晓》，《春眠不觉晓，处处闻啼鸟》。Афористичність, фрагментарність, авторська пунктуація, елегантність, прагнення гармонії буття – характерні риси національної естетичної думки та систем ціннісних орієнтацій для представників обох етнопоетичних світів. Світів, закодованих у архетип-концепти, які у згорнутому вигляді містять авторські модальності.

На підтвердження наших міркувань зазначимо, що когнітивний консенсус щодо розуміння китайської та української поезики, етнокультурну суголосність символізує скульптурна композиція «Брама душі. Діалог Тараса Шевченка й Ду Фу» // «灵魂之门·塔拉斯·舍甫琴科与杜甫的对话», діалог, що охоплює тисячі років, час та простір, створюючи пізнавальний консенсус: вивчення творчості найвеличніших поетів минулого й сучасності, у чийх душах живе народ.

Література:

1. Костенко Л.В. Вибране. К.: Дніпро, 1989. 559 с.
2. Грабовський С. Українська мрія: тріумфи і трагедії. *Сучасність*. 1995. № 3. С. 137-146.
3. Коляда Т. Ф. Інтенціональна мова митця як духовна енергія нації: поезія Ліни Костенко. *Рідна мова – запорука безсмертя нації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 20–23 жовт. 1998 р.) / Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького [та ін.]. К., 1999. С. 150–154.

УДК 94(510)

Кошовий С. А.

ORCID: 0000-0002-1079-1040

кандидат історичних наук, головний консультант

Апарат Верховної Ради України

м. Київ, Україна

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ «СІНЯНЬ» («ВПОРЯДКОВАНІ ПО РОКАХ») У СВІТЛІ НОВИХ НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ

Ключові слова: «Сінянь» («Впорядковані по роках»), бамбукові планки «цзянь» з колекції університету Цінхуа, Історія Стародавнього Китаю, держава Чу,

Західна (Рання) Чжоу, доба Чуньцю («Весни і осені»), доба Чжаньго («Воюючі держави»), китайська інтелектуальна традиція.

Вже майже 10 років минуло з тих пір, як було офіційно оприлюднено матеріали з колекції провідного китайського університету Цінхуа (м. Пекін), які були названі дослідниками-видавцями «Сінянь» («Впорядковані по роках», 繫年) [1]. Існували і альтернативні пропозиції від китайських вчених щодо назви пам'ятки, зокрема «Історії впорядковані по роках» (故事繫年) та «Старожитності впорядковані по роках» (古事繫年) [2]. Дане письмове джерело представляє собою збірку текстів історичного, літературного жанру дидактичного змісту, що оповідають про історію та допомагають заповнити існуючі прогалини у вивченні широкого спектру питань династії Чжоу (周朝).

Відомо, що у 2008 р. випускник вищезазначеного університету та доларовий мільярдер по версії Forbes [3] пан Чжао Вейго (趙偉國) купив на аукціоні у Гонконзі матеріали не встановленого походження та передав у дар колекцію з 2388 бамбукових планок з стародавніми текстами ієрогліфічної спадщини держави Чу (楚國文字) [4, с.143]. Подібним чином трактує «регіональну систему письма» та одну з найстаріших форм письма китайської мови у документах держави Чу й французький дослідник з Практичної школи вищих досліджень (м. Париж) О. Вентюр [5].

Перші спроби формулювання основних завдань, визначення важливих аспектів історичної спадщини джерела реалізував ізраїльський вчений-китаєзнавець Ю.А. Пінес у дебютній англомовній публікації «Історія та історіографія Чжоу: Введення до рукопису з бамбуку «Сінянь»» [6]. У подальших роботах Ю.А. Пінеса автор застосовував наукові методи в сучасній актуалізації проблеми цього джерела. Крім цього, у 2016 р. з'явилася публікація [7] також англійською мовою авторства китайського дослідника Лю Гочжан [劉國忠], яка є перекладом видання книги 2011 р. «Дотик до бамбукових планок із Цінхуа» (走近清华). За даними Ю.А. Пінеса, автора солідних теоретико-методологічних монографій та здебільшого інформативних статей енциклопедичного формату, чий науковий доробок у царині історії Стародавнього Китаю ми вважаємо засадничим для цієї роботи, зазначає, що до 2019 р. вивченню даного джерела було присвячено не менше дванадцяти монографій та більше двохсот академічних статей опублікованих у КНР, Японії, на Тайвані та у науковому доробку синологів західного світу [8, с.37]. Така позиція досить близька і сучасним західним дослідникам історичної джерельної спадщини, особливо тим хто працює в традиційній парадигмі – О. Мільберн [9], П. ван Ельс, С. Квін [10] та ін. Результати цих досліджень спричинили неабиякий вплив на подальші напрями дослідницької думки. Слід зазначити, що дана тема, як власне і чимало інших, не представлена у вітчизняній китаїстиці і на жаль жодної публікації з цієї тематики за

весь час не було серед представників української синологічної спільноти та академічної наукової думки.

У цьому контексті варто зауважити, що перша публікація про знахідку була оприлюднена у китайському археологічному журналі «Культурне надбання» (文物) у 2011 році [11]. Для вивчення цих процесів та з огляду на значну історичну, культурну цінність пам'ятки у тому ж році було засновано Центр з охорони і дослідження розкопаних літературних пам'яток при університеті Цінхуа (清华大学出土文献研究与保护中心) [12]. На основі обробки і дослідження цих даних Центр почав щорічно випускати по одному альбому зі сканованими зображеннями бамбукових дощечок «цзянь» (竹简) із цієї колекції. Станом на листопад 2020 р. було видано десять томів, які є результатом довготривалої командної роботи та багаторічної співпраці китайських вчених з різних центрів і освітньо-наукових середовищ. Крім цього фахівцями було розпочато видання наукового вісника «Виявлені [розкопані] документи» (出土文献).

За оцінкою визнаного китайського вченого, досвідченого й вимогливого упорядника стародавніх текстів пана Лі Сюеціна (李学勤, 1933-2019 рр.) твір був написаний близько 370 р. до Р.Х. На додаток, у грудні 2018 р. способом радіовуглецевого датування, яке провів Пекінський університет було встановлено, що знайдені бамбукові планки датуються 305±30 рр. до Р.Х., тобто середнім або пізнім періодом Чжаньго («Воюючі держави»).

Даючи характеристику джерела варто наголосити, що текст пам'ятки не надто великий, містить трохи більше 5000 символів, написаний на 138 бамбукових планках довжиною 44,6-45 см. Фактично у теперішньому вигляді цей твір розділений на 23 розділи. Аналіз мовних зворотів, стилістика та зміст вказує на те, що цей текст за припущенням науковців базувався на попередніх історичних джерелах держав Чу (楚國) та Цзінь (晉國) на додаток до автентичних джерел із спадщини правлячої династії Чжоу (周朝). Разом з тим він не є суто канонічним текстом з чіткими хронологічними рамками.

Зупиняючись більш детально на самому джерелі, варто зауважити, що для зручності аналізу вчені поділяють його на умовні три частини. Як свідчить аналіз тексту, частина 1 (розділи 1-3) оповідає події періоду Західна (Рання) Чжоу (бл. 1046-771 рр. до Р.Х.): розділ 1 висвітлює піднесення та занепад династії Чжоу від повалення династії Шан до поразки її військових підрозділів від ворогів кочівників-жунів (戎) у 789 р. до Р.Х.; розділи 2-3 зосереджуються на піднесенні великих регіональних держав, опис подій триває до перших років періоду Чуньцю («Весни і осені», 770-453 рр. до Р.Х.). Мова зокрема йде про підйом та посилення держав Цзінь, Чу та Цін (秦國) в системі «семи найсильніших держав Чжаньго» (戰國七雄) в Піднебесній вже в наступний історичний період. Частина 2 (розділи 4-19) головним чином охоплює період Чуньцю і

оповідає історії цього етапу розвитку. Ці розділи перегукуються з частинами «Коментар Цзо» та широко відображають міждержавні стосунки між ними. Виклад матеріалу головним чином зосереджено на зовнішніх відносинах держави Чу та його основних союзників та суперників, зокрема держави Цзінь. Висвітленню подій, пов'язаних з державою Цзінь приділено доволі багато місця і уваги у викладі бачення держави Чу, даючи власну оцінку розвитку подій китайського минулого. Власне держава Цзінь – важливий союзник Чу протягом більшої частини обговорюваного періоду. Вдаючись до ретроспективи доречно зауважити, що свідчення матеріалів «Сінянь» в тому, що вони коректують виклад китайської історії з точки зору подання її у викладі перспективи, яка представлена у текстах і джерелах доби Чжаньго, більшість з яких пов'язані з стародавніми державами Ці (齊國), У (吳國), Юе (越國) та іншими. Також описується історія держави Вей (魏國), утворення міждержавних альянсів та їх розпади, є намагання осмислення складних соціально-політичних процесів у тогочасному суспільстві, зумовлених кардинальними змінами, які обумовили потребу в нових управлінських методах, політичному контролі, підходах до соціальної організації, формах збору податків, обліку і контролю за робочою силою, оновлених завданнях для армії. Частина 3 (розділи 20-23) головним чином висвітлює події середини V – початку IV ст. до Р.Х., за винятком окремих пасажів розділу 20, які подають історію періоду Чуньцю.

Отже, стародавній текст «Сінянь» («Впорядковані по роках») має дуже важливе значення для вивчення історії та культури Стародавнього Китаю.

Автор планує провести більш детальне вивчення цієї пам'ятки, зокрема здійснення перекладу та тлумачення цілого тексту або його фрагментів на українську мову.

Література:

- 1.清华大学出土文献研究与保护中心编·李学勤主编：《清华大学藏战国竹简（貳）》（上海：中西書局·2011年），頁135.
- 2.廖名春：《清華簡〈繫年〉管窺》，《深圳大學學報》（人文社會科學版）2012年第3期.
3. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/profile/zhao-weigu/?sh=2b17cd903a58> (дата звернення: 17.10.2021).
4. Haeree Park. The Writing System of Scribe Zhou Evidence from Late Pre-imperial Chinese Manuscripts and Inscriptions (5th-3rd Centuries BCE). – Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston 2016. – 391 p.
5. O. Venture. Looking for Chu People writing habits. Asiatische Studien/Etudes asiatiques. 2009. Vol. LXIII. No 4. – P. 943-957.
6. Y. Pines. Zhou History and Historiography: Introducing the Bamboo manuscript Xinian. T'oung Pao. 2014. Vol. 100. No 4-5. – P. 287-324.

7. Liu Guozhang. Introduction to the Tsinghua Bamboo-Strip Manuscripts. – Brill, Leiden/Boston, 2016. – 242 p.

8. Y. Pines. Zhou History Unearthed: The Bamboo Manuscript Xinian and Early Chinese Historiography. – Columbia University Press, 2020. – 352 p.

9. O. Milburn. The Xinian: an Ancient historical text from the Qinghua university collection of bamboo books. Early China. 2016. Vol. 39. – P. 53-109.

10. P. van Els, S. Queen (eds.). Between History and Philosophy: Anecdotes in Early China. – Albany: State University of New York Press, 2017. – 376 p.

11. 李學勤：《清華簡〈繫年〉及有關古史問題》，《文物》2011年第3期：70-74。

12. 清华大学出土文献研究与保护中心. URL: <https://www.ctwx.tsinghua.edu.cn/> (дата звернення: 20.09.2021).

УДК 1:221.7+005.44(510)·20'(045)

Кретов П. В.

ORCID: 0000-0003-2593-3731

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

Кретова О. І.

ORCID: 0000-0002-3947-4479

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри зарубіжної літератури та методики викладання

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІЛОСОФЕМ КОНФУЦІАНСТВА В ІДЕОЛОГІЇ СУЧАСНОГО КИТАЮ

Ключові слова: конфуціанство, Китай, філософема, ідеологія.

Доповідь підготовано на основі статті авторської статті [3]. У центрі нашої уваги питання про те, як саме в умовах глобалізації здійснюється легітимізація умовного «небесного мандата» на владу та проведення певного політичного курсу, адже «найважливіші інститути сучасного суспільства – ринкова економіка, держава, система освіти, наука, релігія, а також патерни повсякденної поведінки все більше визначаються

прогресуючою глобалізацією людської діяльності та відповідно умовами взаємодії локальних практик з глобальними соціальними відношеннями» [5, с. 164]. Тобто, проблема полягає в тому, яким саме чином деякі філософські концепції конфуціанства/неоконфуціанства трансформуються та функціонують в інформаційному просторі, науковому та політичному дискурсах і впливають на досягнення соціального консенсусу, який уможливує здійснення економічних і соціальних реформ. Причому специфіка глобалізації в сучасному Китаї набуває інколи форм, що позірно суперечать західному розумінню свободи або демократії, наприклад, програма соціального рейтингування, започаткована 2014 р. Формування політичної моралі через інформаційний простір і системи виховання та соціалізації формує корпус ідей, які сприймаються як традиційний світогляд та ідентифікуються окремими людьми і соціальними групами як власні; відбувається ототожнення політичного меседжу влади і наявних у масовій свідомості філософських ідей, що формує масову уяву, поведінкові моделі та ціннісні орієнтації. Йдеться, отже, про ідеологічний вплив та формування особистостей з заданими соціальними настановами, за допомогою якого влада упроваджує масам ідею, що її політика спрямована на забезпечення планетарних, загальнонаціональних, але в жодному разі не класових чи групових інтересів. Причому означена ситуація в сучасному Китаї далека від похмурих західних антиутопій у традиції Гакслі-Орвела, оскільки багатоманітність залишається визначальною рисою китайського культурного типу завдяки регіональній та локальній строкатості, що унеможливує жорсткий ідеологічний диктат та уніфікацію життєвих форм на кшталт КПК епохи Мао Цзедуна. Конфуціанська людяність (*жень 仁*), ритуал (*лі 禮*) і гармонія (*хе 和*) (причому у розділі канонічної конфуціанської книги «Лі цзи», «Жу сін» (Поведінка конфуціанця) прямо зазначено, що гармонія стає цінністю через здійснення ритуалу), які є підставою людської єдності, взаємодії та комунікації як для найбільших соціальних груп, так і для «модернізованого» чи «глобалізованого» населення (міське населення, технократичні еліти тощо) та для китайської діаспори, відіграють роль базової цінності. Стабільний гармонійний стан (чжун хе 中和) постає як головний смисловий та поведінковий патерн і атрактор. Маємо на увазі, що переосмислені постконфуціанством філософеми «належна справедливість» (*і 禮 礼*), людяність (*жень 仁*) тлумачаться як «любов до людей і гармонія світу» [2, с. 240–245], що формує уявлення про соціальну реальність як комунікативну, в якій комунікація є не обміном інформацією, а порозумінням, гармонією між людьми у їхньому співіснуванні. Власне і сам ієрогліф *рен 仁* фіксує у своїй структурі взаємодію між людьми. Як зауважує В. Малявін: «...ідеться про спілкування, яке ґрунтується на природній даності життя, але артикулюється і регулюється

посередництвом того, що в Китаї називають «ритуалом» (лі), тобто певною дією, яка є водночас нормативною і символічною» [4, с. 11]. Отже, конфуціанські філософемі лежать в основі китайської етноментальної картини світу, поведінкових моделей та ціннісних орієнтацій та є базовим типом ідентичності. Але чи можливе постнеокофуціанство як метафізика? І в цьому сенсі небезпека для постнеокофуціанства втратити нормативний культурно-філософський статус і тлумачитись лише як одне з безлічі інших учень і доктрин, що є характерним для ситуації постмодерну на Заході, з ліотарівським диферендом (le differend) та дерріданською деконструкцією і дефрагментацією гранднарративу, наприкінці першої третини ХХІ ст. залишається доволі гострою. Процес диференціації ідеологічних доктрин, який почався в Китаї разом із запровадженням політики «реформ і відкритості» (3-й пленум КПК, 1978 р.) і наразі продовжується, що обумовлює певний еkleктизм поєднання підходів лібералізму, консерватизму, неоконсерватизму, марксизму, «нових лівих», навіть лібертаріанства, призводить до формування настанови «побачити чуже через своє». І в цьому сенсі постконфуціанство є найбільш ефективною філософською моделлю для осмислення і трансляції глобалізаційних меседжів у культуру. Це означає, що традиційні концепції, притаманні західній політичній та філософській думці, неодмінно переосмислюються.

Концепція *сяо-кан* (小康社会) з класичної книги «Ши-цзін», яку, за версією Сима Цяня, редагував Конфуцій, передбачає не просто умиротворення країни, але і вчення про управління людьми в суспільстві, в якому нормативність поведінки та мораль ґрунтуються на традиційних родинних цінностях. Тому коли в 50-ті рр. минулого століття до цього концепту звертається Чай Кайши, у 80-ті – Ден Сяопін, а в ХХІ ст. Ху Цзіньтао та Сі Цзіньпін, йдеться про апеляцію до філософемі класичної китайської філософії, яка стає політико-економічним і соціокультурним трендом [5]. Характерно, що в царині глобалістичного розвитку західні спроби осмислити реформаційну потугу Китаю (Дж. Нейсбіт «Мегатренди», 1982) були негайно асимільовані і переосмислені під власним кутом зору (роботи Фен Кая, Ляо Ганкуя, Чжен Юннися), що означає неухильний намір розглядати будь-яку актуальну проблематику під власним кутом зору та в межах власної системи понять і смислів. І тут ми зустрічаємось з позірно парадоксальною ситуацією, коли західна концепція глобалізму, яка передбачає панування уніфікованих систем культури й економіки, узгодженої політики, аж до створення умовного всесвітнього координаційного центру, перетинається з традиційно китайським, притаманним серединній імперії з давніх-давен підходом до всього запозиченого, нехай яким би воно не було ефективним, як до варварського, а до всього не етнічно, але етатистськи китайського як до апріорно

оптимального. Китайська свідомість холістична, а не індивідуалістична, реальність засвідчується не суб'єктом, а єдністю, гармонійністю гомоморфної фрактальної природи Всесвіту. Якщо так, то глобалізм у китайському розумінні є лише інструментом для вивищення національної та державної самобутності і його універсальність на рівні гуманітарного знання і питомої ідеології вельми сумнівна. За таких умов, наприклад, конфуціанська філософема справедливості (*і* 禮), пов'язана з ритуалом і законом (*лі* 禮) в межах сяо-кан (小康社会), у Китаї ХХІ ст. тлумачиться як проект гармонійного суспільства: рівні права, рівна конкуренція та спільна для всіх мораль і контроль за її дотриманням. Таким чином, конфуціанські філософські концепції *і*, *лі*, *чжун хе*, *сяо-кан*, *жень*, які, за визначенням, мають бути раціональними, на ментальному рівні функціонують як психоемоційні маркери приналежності, причому не просто до спільноти, а до велетенської родини як спільноти, тобто до архетипічної єдності. Можливо, саме тому методологія аналітичної філософії так важко торує собі шлях у сучасній китайській філософії на відміну від побудов М. Гайдегера чи постмодерних західних мислителів [1]. Гайдегеріанські мотиви, можливо, у своїй інтуїтивній напівокресленості та потягові мислителя до складних метафор суголосні перспективі холістичного сприйняття реальності у китайській традиції. Назагал це стосується і рецепції китайським суспільством державності в будь-якій формі – держава некритично може сприйматися не як соціальний інститут, який існує для людей і ними ж твориться, а як частина природи, універсуму, структурний елемент світової гармонії та балансу, шляху *дао* (道). Парадоксальним чином корелюючи з комплексом ідей глобалізму, постнеоконфуціанство дозволяє обґрунтувати презумпцію етичної та культурної переваги і націоналістичні світоглядні моделі. Таким чином, постнеоконфуціанство може водночас втрачати нормативність раціональної філософської теорії і набуває нормативності звичаєвого права та громадянської релігії. Суб'єктність індивіда в постнеоконфуціанській традиції може розчинятися в соціальній взаємодії, яка повністю регламентується владою в опорі на інтерпретацію держави як природної даності. Амбівалентний характер базових філософем постнеоконфуціанства як ідеології засвідчує його імпліцитна здатність протиставляти раціоналізм і фідейзм як пізнавальні й світоглядні моделі та функціонувати в інформаційному просторі через певні набори символічних патернів.

Література:

1. КікTENKO В. О. Огляд історії аналітичної філософії в Китаї (XX – початок ХХІ століття). *Східний світ*. 2018. № 2. С. 17–29.
2. Кобзев А. И. Философия китайского неоконфуцианства. Москва : Восточная литература РАН, 2002. 606 с.

3. Кретов, П. В., Кретова, О. І. Постнеоконфуціанство і глобалізм : кореляція філософії та ідеології у сучасному Китаї. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 2. С. 7–18.

4. Малявин В. Китай управляемый : старый добрый менеджмент. Москва : Европа, 2005. 306 с.

5. Штер Н. Информация, власть и знания. СПб : Алетейя, 2019. 572 с.

6. 陈晋. 全面建成小康社会的历史意义和当代启示. *红旗文*, 2020, 12.08, available at: <https://bit.ly/3xJJVn8> (дата звернення 4.05.2021).

УДК 796.085

Лебедєва Н. А.

ORCID: 0000-0003-4095-2631

доктор філософії в галузі культурології,

професор філософії Міжнародної кадрової академії

Херсонський державний аграрно-економічний університет

м. Херсон, Україна

КІБЕРСПОРТ КИТАЮ У СВІТОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Ключові слова: Китай, кіберспорт, спорт, культура, гра, ігрові турніри.

Китай – країна з найбагатшою історичною та культурною спадщиною, сьогодні одна з найбільш передових у світі по соціальним, економічним, а також інноваційним показникам. Китайська народна республіка «зарекомендувала себе як авторитетну державу з потужною економікою» [5].

Як відомо, розвинені країни приділяють достатньо пильну увагу розвитку областей, що забезпечують їх імідж у світі. Одним із подібних напрямків є спорт, який на даний час набуває все нових форм. «Кіберспорт привернув до себе значну увагу за останні кілька років і стане галуззю, яка, за прогнозами, буде продовжувати швидко поширюватися. З індустрією кіберспорту перетинаються організації та підприємства, які розвивають і підтримують досвід кіберспортівних ігор. Сюди входить підприємницький дух геймерів, які зацікавлені у створенні власного кар'єрного шляху за рахунок залучення і розміщення ігрових мікропомог на різних публічних майданчиках, які проваджені рекламними грошима, грошовими виграшами на змаганнях та іншими формами маркетингу з метою отримання фінансової вигоди» [4, с. 18], – йдеться у «Довіднику з досліджень шляхів і можливостей у кіберспорті», що вийшов у червні 2021 року в США (де опубліковано главу авторки даної роботи).

У даних тезах підіймається питання про розвиток кіберспорту в Китаї. З дослідження Юпей Чжао, Імей Чжу [6] відомо, що для китайців персональні комп'ютери стали доступними наприкінці 1990-х років минулого століття, а в 2000-х відбулося зростання популярності комп'ютерних ігор по всьому Китаю. У 1999 році був проведений перший неофіційний онлайн-чемпіонат із StarCraft і кіберспорт отримав офіційне визнання. У листопаді 2003 року кіберспорт був затверджений на державному рівні як 99-й офіційний вид спорту. У червні 2004 року були проведені перші китайські кіберспортівні ігри. «У Китаї зростання культури кіберспорту привело до появи величезної когорти гравців у відеоігри, чий піковий вік становить від 16 до 22 років» [6]. У дослідженні Юпей Чжао, Імей Чжу розглянуто процеси динамічної трансформації особистості та розвитку психічного благополуччя професіоналів з кіберспорту в суспільстві, схильному до ризику. Надано докладні інтерв'ю з гравцями, тренерами, менеджерами і коментаторами, які працюють у 15 провідних кіберспортівних клубах китайських міст Шанхай, Гуанчжоу, Сучжоу і Ченду. Виявлено, що кіберспорт «сприймається китайською громадськістю як небезпечний, випадковий і нерегулярний, і що психічні зміни, які відчували професіонали кіберспорту протягом всієї їхньої кар'єри, в значній мірі залежали від більш складної форми державної влади і соціальних норм, включаючи культурні когнітивні переконання, економічне стимулювання і привласнення влади» [6].

З. Лін та Й. Жао зауважують, що сфера кіберспорту стала невід'ємною частиною загальної спортивної та ігрової культури і, досліджуючи кіберспорт за межами спорту та ігор, розглядаючи його як мета-зміну в контексті неоліберального китайського суспільства, актуальною є увага до практиці китайських гравців. Практикуючі кіберспорт, особливо професійні гравці в Китаї, за твердженням науковців, перетворилися в нових, самостійних суб'єктів. У роботі пропонується дослідити питання онтології спорту і проблеми, які кіберспорт поставив перед ігровою імперією [2].

Науковці Ю. Мен-Льюїс, Д. Вонг, Ю. Чжао та Г. Льюїс пишуть про те, що з прискоренням зростання індустрії кіберспорту за останні кілька років збільшилася кількість кіберспортсменів, але існує обмежена кількість досліджень, присвячених професійній кар'єрі. Їх наукова стаття є новим дослідженням процесу кар'єрного зростання саме кіберспортсменів Китаю. Науковці використали вибірку зі списку 35 кіберспортсменів із 16 професійних кіберспортівних клубів Китаю. Результати напівструктурованих інтерв'ю підтвердили припущення про те, що традиційні теорії кар'єри можуть бути неадекватними, щоб охопити складний і динамічний характер кар'єри у кіберспорті, яка є новою у суспільному розвитку. Автори припускають, що теорія хаосу в кар'єрі надає принципи, які можуть більш ефективно описувати і пояснювати природу та основні

характеристики кіберспортівної кар'єри у порівнянні з більш традиційними лінійними або поетапними теоріями. Дослідження Мен-Льюїс, Ю., Вонг, Д., Чжао, Ю., і Льюїс, Г. вносить значний теоретичний внесок до розвитку теорії кар'єри, яка може бути застосована до сучасних умов і має практичне значення для фахівців, що практикують виявлення, найм та розвиток кіберспортівних талантів. Основне, на чому акцентували увагу згадані науковці це: 1. Кар'єрне зростання у кіберспорті – це складна динамічна система; 2. Кар'єрні траєкторії в кіберспорті є унікальними для кожної людини; 3. Є кілька шляхів входу до професії кіберспорту; 4. Кар'єрне зростання у кіберспорті підпадає під коливання і випадкові події, що робить його складним і непередбачуваним. Хоча розвиток кіберспортівної кар'єри вважається хаотичним, його все ж можна розглядати як збереження впорядкованої моделі [3].

«Три основні чинники спричинили захоплюючий розвиток індустрії кіберспорту в Китаї з 2003 року, а особливо в 2011 році, і вони були визнані ключовими «силами», які допомогли гравцям кіберспорту розвивати впевненість і самореалізацію. По-перше, китайський уряд сприяв численним політикам та подіям для підтримки індустрії кіберспорту, включаючи ігровий контент, ліцензування ігор, ігрові турніри, освіту, тренерів та професійних гравців. Крім того, органи управління регіонального рівня, наприклад у Сіані, Ченду, Шанхаї та Тайкані, запустили низку положень та політик для залучення кіберспортівних клубів та інвестицій, щоб стимулювати місцевий ринок та отримати податки з доходу. Найважливішим є те, що офіційні інформаційні агентства почали називати професіоналів кіберспорту спортсменами, а не наркоманами, і що вони були узаконені як національні герої, вигравши міжнародні змагання з кіберспорту» [6].

М. Фуррер пише про те, що швидко зростаюча індустрія конкурентних ігор відкриває можливість для Китаю створити свій імідж як кіберспортівний центр номер один у світі, «поступово відбираючи цей титул у Південної Кореї. Відкрита підтримка кіберспорту, його просування та фінансування, а також розвиток цілої інфраструктури, присвяченої йому, зображує образ інноваційної, високотехнологічної та розвиненої країни, яка розуміє нові тенденції, підтримувані молодшим її населенням. Це також показує величезну економічну силу, якою володіє країна сьогодні, що допомагає залучати іноземні інвестиції до країни» [1, с. 6].

Масові спортивні події приносять мільйони доларів. Кіберспорт також дозволив китайським компаніям вести дипломатичні переговори з іншими країнами щодо віз та правил, що ускладнювали в'їзд китайських гравців до зарубіжних країн, де проводяться турніри. Електронні види спорту зараз займають дуже важливе місце в Китаї, вони є джерелом національної гордості, значною мірою компенсують недоліки китайських команд і спортсменів в інших традиційних видах спорту. Китай, як стверджує М. Фуррер, буде рухатися щодо подальшого вдосконалення кіберспорту [1].

Як зауважують Шерон Ендрюс та Керолайн М. Кроуфорд: «Кількість ентузіастів кіберспорту у світі понад 250 мільйонів, а більше випадкових глядачів налічує понад 300 мільйонів. Це суттєво частка ринку населення, при цьому залучення аудиторії значно збільшується з року в рік, що відображає значний вплив кіберспорту як аудиторії, на яку варто приділити увагу. Доходи від кіберспорту є значними, що свідчить про те, що лише Північна Америка та Китай внесли 362 мільйони доларів доходів у 2017 році. У 2019 році ринок кіберспорту склав 152 мільярди доларів» [4, с. 18]. Що ще важливіше, передбачається, що потенційний дохід перевищить 196 мільярдів доларів у 2022 році. «Звичайно, з такою кількістю глядачів і доходів світ кіберспорту привернув значну увагу і є галуззю, яка, за прогнозами, буде продовжувати швидко розвиватися» [4, с. 18].

Отже, Китай приділяє багато уваги кіберспорту як на державному рівні, і розвиток кіберспорту в Китаї є актуальним для наукових досліджень в галузі вітчизняного сходознавства, що потребує уваги вітчизняних науковців.

Література:

1. Furrer, M. (2020). Esports Diplomacy in China. <https://www.aacademica.org/micaela.furrer/2.pdf?view>

2. Lin, Z., & Zhao, Y. (2020). Self-enterprising eSports: Meritocracy, precarity, and disposability of eSports players in China. *International Journal of Cultural Studies*, 23(4), 582-599.

3. Meng-Lewis, Y., Wong, D., Zhao, Y., & Lewis, G. (2021). Understanding complexity and dynamics in the career development of eSports athletes. *Sport Management Review*. https://www.researchgate.net/publication/346901213_Understanding_complexity_and_dynamics_in_the_career_development_of_eSports_athletes

4. Sharon Andrews, Caroline M. Crawford (2021). Handbook of Research on Pathways and Opportunities Into the Business of Esports. IGI Global (Hershey, US). 473 p. <https://www.igi-global.com/pdf.aspx?tid=281912&ptid=262494&ctid=15&t=Preface&isxn=9781799873006> <https://www.igi-global.com/book/handbook-research-pathways-opportunities-into/262494>

5. Shestakovska, T., Markova, I. and Lebedieva, N. (2021) Leadership Positions of Economic Relations between Ukraine and China. *Modern Economy*, 12, 775-786. doi: 10.4236/me.2021.124038. <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=108510>

6. Youpei Zhao, Yimey Zhu (2020). Identity transformation, stigma power, and mental wellbeing of Chinese eSports professional players. *International journal of Cultural Studies*. Vol.24, issue 3, pp. 485-503. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1367877920975783>

УДК 1(091):17.024.4:111.61

Льовкіна О. Г.

ORCID: 0000-0003-1825-8504

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології та соціології
Університет державної фіскальної служби України
м. Дніпро, Україна*

Богдановський Д. І.

ORCID: 0000-0002-4642-5384

*студент магістратури
Університет державної фіскальної служби України
м. Дніпро, Україна*

Богдановський І. В.

ORCID: 0000-0001-5292-2195

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та політології
Університет державної фіскальної служби України
м. Дніпро, Україна*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНФУЦІАНСТВІ ТА ДАОСИЗМІ

Ключові слова: конфуціанство, даосизм, раціональність, соціалізація.

Ми стаємо свідками потужних деструктивних процесів, що охоплюють як соціальну, так і природну сфери (адже людська діяльність отримує ресурси з природного середовища і деякі з цих ресурсів є обмеженими). Необхідність боротьби з цими негативними процесами зумовлює підвищення уваги до проблеми організації ефективної діяльності, виникає саме під час серйозних криз, які випадають на долю людства. Кризи якраз і є свідченнями, що вироблені за попередній період методи діяльності вже не відповідають сучасним реаліям, і що існує необхідність переглянути традиційні моральні та цивілізаційні цінності. Необхідність подолання проявів системної кризи сучасності, як економічних, так і соціально-політичних, а також попередження глобальних екологічних потрясінь і ліквідація їх наслідків вимагають створення більш ефективних методів організації людської життєдіяльності. Пошук шляхів гармонійного життєтворення турбував найвидатніших мислителів людства протягом всієї його історії [Льовкіна 2011, 1].

Необхідність вдосконалення методів людської діяльності для подолання складних соціально-економічних, політичних, культурних та інших проблем, пов'язаних із глобальними суспільними трансформаціями, зумовлює посилення інтересу до методологічних пропозицій щодо даної проблематики, розроблених в межах різних філософських підходів, шкіл, різних країн, епох.

В історії філософії діяльність як предмет історико-філософської рефлексії в американському трансценденталізмі розглядали Р. Емерсон, Дж. Ройс. Прагматичну інтерпретацію діяльності здійснили Ч. Пірс, У. Джеймс, Дж. Дьюї. О.О. Богданов створив тектологію як універсальну теорію організаційної діяльності. Емпіріокритицизм Е. Маха й Р. Авенаріуса, енергетизм В. Оствальда, історичний монізм соціологічної школи К.А. Сен-Симона, К. Маркса, доробки Л. Гейгера, Л. Нуаре, Л. Мюллера, К. Бюхнера та інших вчених стали джерелами натхнення для О.О. Богданова. [Льовкіна 2011, 14] Методологія ефективної діяльності була презентована у контексті праксеології Т. Котарбінського, яка містить потужне етичне вчення, теорію агонології, власне, методологію, принципи й критерії ефективної діяльності. Згодом праксеологічні дослідження відбуваються за галузевими напрямками.

Але цей ідейний спектр стосується європейського, американського, російського контексту. Зважаючи на ту потужну роль, яку на геополітичній арені став відігравати Китай, є сенс звернути увагу на принципи життєтворчості двох потужних вчень, які неабияким чином вплинули на розвиток Китаю – конфуціанство та даосизм.

Зважаючи на те, що за сучасної доби світ швидко змінюється, цінності західноєвропейського та північноатлантичного регіонів, які внаслідок глобалізації поширились світом, можуть істотно трансформуватись під впливом інших потужних культур. Зокрема, Китаю. Адже цей регіон активно нарощує політичну, економічну, військову могутність, що робить його одним з перспективних гравців на світовій арені.

Проблема співставлення активної соціальної позиції, орієнтованої на суспільну мораль, кар'єру, слідування колективним нормам і заборонам та ідеал ірраціонального буття, усамітнення від широкого загалу, пошук гармонії зі світом природи поставали у двох вчень Китаю – конфуціанстві та даосизмі. Ці два вчення по-різному інтерпретували цінність найрізноманітніших проявів життя. Але в кінцевому разі питання поставало саме про цінність наповненості життя: на яких засадах його проживати, на що орієнтуватися у повсякденності, що є кінцевою метою, до чого йти, і головне – як діяти?

Таким чином, можна зробити висновки про деякі особливості підходу до діяльності в конфуціанстві та даосизмі.

Для конфуціанства характерний раціоналізм, що апелює в основному до сфери соціально-сімейних відносин і до людини як члена колективу.

Ідеалом є соціальна гармонія, традиції і конформізм. Для того потрібні самовиховання, саморозвиток, розширення знань. Соціальним ліфтом виступає освіта.

Примат моралі над релігією, скептичне ставлення до надприродного та потойбічного, увага до соціально-політичних та етико-соціальних проблем – ось основні риси конфуціанства. Культ неба був інспірований в цьому ж раціональному дусі. Правитель – син неба, посередник між світом людей та богів і духів, що призвело до посилення культу правителя. Культ предків, культ сяо (відданості старшим), культ сім'ї і клану, культ книг, культ вчених чиновників, культ китайської конфуціанської цивілізації забезпечили стабільний авторитет у суспільстві конфуціанства.

Конфуціанство орієнтує людину на здобуття освіти, на систематичне та свідоме притримування правил щодо соціального порядку, статусів, змушує свідомо і послідовно працювати над власною поведінкою у відповідності з суспільними правилами і традиціями.

Це варіант життя, соціально орієнтованого, діяльність базується на жорстко окреслених правилах, вимогах, заборонах, слідуючи яким можна зробити блискучу кар'єру та стати успішним членом суспільства, якого поважають, який самореалізувався. Така орієнтація спрямовує на активну соціальну життєву позицію, освіту та самоосвіту, кар'єризм, дисципліну, колективізм, конформізм. Успішність, ефективність діяльності оцінюється соціумом, який в межах відпрацьованих соціальних механізмів закарбовує ступінь успішності – неуспішності соціальними санкціями – як позитивними, так і негативними в межах жорсткої соціальної ієрархії.

На відміну від конфуціанства, даосизм демонструє протилежні принципи людської діяльності. Соціо– та культуроцентризм конфуціанства, діяльна активність постулюються як принципи, що не можуть бути підґрунтям правильної діяльності людини, такої діяльності, що в кінцевому разі надасть щастя та гармонії. Навпаки, даосизм закликає людей жити за природними законами, відповідно до Дао, як універсального принципу буття у цілому: «бездоганно мудрий» у даосизмі сповідує принцип не діяння у-вей, що означає відмову від будь-якого мобілізуючого зусилля, цілеспрямованої дії, що порушує природний хід речей. Це дієвий шлях найменшого спротиву і скромності, обмеження бажань, завдяки йому можна досягнути більшого, ніж діянням. У-вей – дозволяє неупереджено дивитися на речі, бути самим собою, надає впевненості в своїх силах, не зважаючи на соціальні стереотипи. Це те, що людина робить інтуїтивно, не плануючи, підкорюючись наказам підсвідомості. Аскетизм і містичне споглядання звеличуються.

Регламентацію поведінки даоси вважають неприпустимою: ідеалом даосів є існування, вільне від проявів пристрастей і амбіцій, соціальних зобов'язань, уникнення слави, багатства, за які потрібно розплачуватись несвободою, правом розпоряджатися своїм часом і життям. Освіта в

соціальному контексті засуджується, бо таке інституційне знання збільшує схильність до бажань і амбітних прагнень. Саме тому даоси розробили теорію мислення, що перешкоджає підвищенню інтелектуального і освітнього рівнів.

Для даосів пріоритетним є не суспільство, а духовно-індивідуальний світ особистості, сфера почуттів, енергетичний і творчий початок, який виступає основою свободи особистості. Природна простота виявляється в спонтанних вчинках, які відбивають природну гармонію.

Соціальний ідеал – природня простота, дистанціювання від усіякої метушні, бажань та пристрастей, що згубно впливають на природу людей та на характер суспільства.

Отже, в даосизмі має місце превалювання ірраціонального над раціональним, апеляція до підсвідомого у рішеннях і вчинках людини, засудження соціально орієнтованої вченості як протидії спонтанному Дао. Це варіант життєтворення, що різко відрізняється від ідеалів конфуціанства. У даосизмі сповідується аскетизм – на противагу конфуціанським позитивним суспільним санкціям у вигляді багатства і слави, усамітнення та самоспоглядання – на відміну від демонстрації слідування відданості суспільним вимогам, дія, що спирається на інтуїцію – на відміну від дії, соціально схваленої та регламентованої соціальними приписами і церемоніями, дистанціювання від суспільства на відміну від соціальної включеності та соціальної амбітності. Саме слідування таким основним принципами діяльності, на думку прихильників даосизму, призводить до бажаної гармонії та щастя як на рівні окремого індивіду, так і суспільства загалом.

Література:

1. Богдановський І.В. Філософія (Філософія. Логіка. Релігієзнавство.
2. Етика. Естетика): підручник / Богдановський І.В., Онопрієнко В.І., Матюхіна О.А. та ін. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету, 2014. – 720 с.
3. Льовкіна О.Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології: монографія / О.Г. Льовкіна. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. 270 с.
4. Льовкіна О.Г. Теорії ефективної діяльності: тектологія О. Богданова та пракселогія Т. Котарбінського: автореф. дис ... д-ра філос. наук / О. Г. Льовкіна . – Київ : Б.в., 2012 . 35 с.
5. История китайской философии ; общ. редакция и послесловие М.Л. Титаренко. Москва : Прогресс, 1989. 552 с.

Ляо Моя

ORCID: 0000-0002-1918-9953

аспірантка кафедри теорії та історії культури

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

м. Київ, Україна

ТРАДИЦІЇ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КИТАЙСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Ключові слова: культура Китаю, змагальність, музичні конкурси.

Сутнісні перетворення, котрі виникли у результаті процесу модернізації – переходу від традиційного до індустріального суспільства, та спостерігалися у соціокультурному просторі в ХХ столітті, обумовили народження нового феномену – музичний виконавський конкурс. Його поява пов'язана з завершенням формування нової соціально-економічної будови суспільства, визначальними факторами в котрому стають змагальність (конкуренція) та індивідуальний успіх. В області культури індивідуалізм, як основа художньої діяльності митця, відіграє провідну роль у становленні творчої особистості, нерозривно пов'язаному з самовизначенням і культурною ідентифікацією. Формування професії соліста-виконавця, основним видом діяльності котрого стала гастрольна концертна практика, було викликано запитом суспільства на нові демократичні форми дозвілля, який обмежена кількість салонних віртуозів вже не могла задовільнити. З часом поява великої армії визнаних солістів-інструменталістів і вокалістів «перекривала» шляхи для талановитої молоді, котра прагнула не тільки виявити власний талант і творчу індивідуальність, але й посісти належне місце у концертній «табелі про ранги». Реакцією на запит часу стало формування розвиненої системи музичних змагань – виконавських конкурсів, участь у котрих відкрила дорогу на концертну естраду яскравим музикантам. Серед сучасних зіркових віртуозів (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.), чий творчий злет почався на конкурсних змаганнях, спостерігається активна експансія виконавців з країн східно-азійського регіону – Японії, Південної Кореї, Китаю. Особливо значущими виявляються здобутки представників музичної культури Народної Республіки Китаю, вагомі звершення і перемоги котрих на провідних міжнародних конкурсах піаністів привертають до себе увагу не тільки професійних музикантів або аматорів, але й науковців.

Згідно традиційної точки зору, східні культури, будучи заснованими на принципах колективізму, соціоцентризму, державності, традиціоналізму протистоять індивідуалізму певної особистості. Однак більш

ретельний і глибокий погляд на важливі детермінанти національної самосвідомості у країнах Східної Азії дозволяє виділити змагальність та індивідуальний успіх як її провідні складові, «міцний засіб опанування світу» [2, с. 16-17].

Якщо на ранньому етапі існування людства змагальність була обов'язковим, але вимушеним фактором у складній боротьбі за виживання, то у подальшому вона проявила себе у різноманітних сферах людської діяльності, вже не пов'язаних безпосередньо з біологічним існуванням [2, с. 17]. Традиційно вказується, що її дух пронизував всі сфери давньогрецького суспільства і визначав сутність античної цивілізації, обумовлюючи всі перемоги і здобутки. Серед найбільш відомих сфер поширення «змагання заради змагання» в історії Давньої Греції необхідно вказати не тільки спорт (олімпійські ігри), але й політику, філософію, художню творчість. У подальшому «ідея всебічно пронизуючого соціального простору агоні, змагання, боротьби заради самої боротьби, заради одержуваної, завдяки участі в цій боротьбі, суспільної поваги» стає визначальною для наступних тисячоліть існування європейської цивілізації [3, с. 203].

В історії країн східно-азійського регіону різноманітні змагання також зустрічаються у різних сферах діяльності, в мистецтві і побуті. Серед них як один з найдавніших прикладів виділяється китайське національне Свято човнів-драконів, котре виникло більше двох тисячоліть тому (є припущення, що навіть 2500 років). Воно є одним з трьох найважливіших традиційних свят поклоніння силам природи, до яких ще належать Свято Весни і Свято Середини осені, і має декілька назв: День поета, Свято початку літа, свято Дуаньцзи – подвійної п'ятірки (воно відбувається у п'ятий день п'ятого місяця за китайським місячним календарем).

У китайському фольклорі зберіглось декілька легенд про походження цього празника. Згідно однієї з них, урочисті перегони були започатковані мешканцями стародавніх китайських царств У та Юе, котрі пишались тим, що вони є нащадками драконів. На початку спекотного літа у п'ятий день п'ятого місяця з метою вимолити щедрий врожай вони святкували сільськогосподарське свято, задобрюючи водяного дракона. Той розпоряджався хорошою погодою, тому для нього готували жертви у вигляді бамбукового, пальмового або очеретяного листа з рисом, яке кидали у воду з човнів на середині ріки.

Інша легенда про виникнення цього свята розповідає, що воно з'явилося у стародавньому Китаї в V-III ст. до н.е. на честь поета Цюй Юаня (343-278 рр. до н.е.), котрий обіймав посаду міністра у царстві Чу. Активна громадянська позиція високопосадовця-патріота, котрий неодноразово виступав проти політичної стагнації та корупційних явищ, не знайшла владної підтримки. Міністр був відсторонений від посади, впав у немилість і за наказом царя був висланий у провінцію. Життя у вигнанні закінчилось трагічно: дізнавшись про ганебну поразку і захоплення

військами царства Цинь столиці царства Чу у 278 р. до н.е., від відчаю він здійснив самогубство, кинувшись у річку Мілуо у п'ятий день п'ятого місяця, котрий вважався одним із самих нещасливих днів у році.

Перегони на прикрашених гірляндами різнокольорових човнах у вигляді драконів згодом стали спортивними змаганнями, в останні 50 років популярними у більше як 60-ти країнах світу. У Китаї вони вважаються національним видом спорту і проводяться щороку на честь «Кубка Цюй Юаня», у 2006 р. отримали статус «національної культурної спадщини» і з 2007 р. стали державним святом, котре офіційно відзначається протягом трьох вихідних днів. Урочистості супроводжуються змаганнями під гучні звуки гонгів і барабанів, приготуванням спеціальної страви цзунци, подарунками і феєрверками.

Іншим прикладом характерної для китайського суспільства змагальності, історія котрої налічує багато століть, є «чайні змагання» – найбільш «дорога та вишукана культурна розвага давнини» [4]. Вони виникли на основі культури чаю – напою, що підносили імператору та його приближеним як цінний подарунок, вживали як лікувальний засіб або у повсякденному побуті простих селян. Культура чаю розквітла в епоху Сун (960-1279), коли оцінка якості чайного листа, володіння мистецтвом його приготування переросли у чайні змагання [1, с. 7]. Найбільший внесок у розвиток і удосконалення чайних змагань було зроблено імператором Хуей-цзуном (1082-1135, відомий на ім'я Чжао Цзи) – визнаним художником, каліграфом, поетом, музикантом і композитором, колекціонером творів мистецтва, видатним майстром чайної церемонії, котрий встановив головні критерії для визначення переможця.

Давній зв'язок китайської культури із змагальністю віддзеркалився також у національному фольклорі, зокрема у стародавніх притчах та легендах. Про суперництво тварин за право очолити місячний календар розповідають відомі зразки усної народної творчості Китаю, зокрема легенда про змагання, яке організували боги між тваринами за право відкривати дванадцятирічний календарний цикл. Переможцем несподівано стала маленька сіра миша, яка виявила кмітливість і уміння використовувати на власну вигоду більш могутніх суперників та першою досягла поставленої мети. Основний висновок легенди втілює важливу національну ідею: на перемогу можуть претендувати всі, але отримує її не обов'язково той, хто фізично сильніший, а той, хто більш розумний, далекоглядний і навіть хитрий, здатний до маніпуляції конкурентами у своїх інтересах.

Вершиною втілення національної уяви про змагальність є давньокитайський трактат Сунь Цзи «Мистецтво війни» (кін. VI – поч. V ст. до н.е.), в якому викладена національна філософія суперництва та боротьби, основою котрої вважаються не тільки фізична сила, швидкість та витривалість, але й мистецтво вмільних маніпуляцій, котрі доречно використовувати у боротьбі із супротивником на шляху до перемоги.

Значення цієї праці не обмежується виключно військовою сферою і є всеохоплюючим. У сучасному китайському суспільстві стратегія вчення Сунь Цзи використовуються у різних сферах діяльності, в основі котрих заходиться змагальність: у міжнародних відносинах, зовнішній і внутрішній політиці, економіці, бізнесі, спорті тощо.

Державна політика «безперервного змагання зі світом» охопила в кінці ХХ – початку ХХІ ст. всі сфери китайського суспільства та визначила національні пріоритети, серед котрих культурні перемоги і досягнення є чи не найголовнішими.

Література:

1. Аксєнчиков-Бирюков С. Ю. Традиции чаепития в Китае, России и Англии. *Традиционная духовная культура восточнославянских и китайского народов*. Сб. науч. ст. Вып. 2. Гомель, ГГУ им. Ф. Скорины, 2019. 292 с.

2. Завьялова Н. А. Агональность в культуре Китая: от древности до наших дней. *Человек и культура*. 2018. № 3. С. 16-23. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=26374

3. Зберовский А. В. Агональность как исторически конкретная черта культуры и демократической традиции Древней Греции. *Вестник КрасГАУ*. 2008. № 6. С. 202-206.

4. Мишенева Н. В. Традиция чайных соревнований в культуре Китая. URL: <https://teahouse-nsk.livejournal.com/361239.html>

УДК 72.012:72.025

Мао Ляньце

ORCID: 0000-0002-4058-1968

аспірант

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

м. Харків, Україна

ПОЗИТИВНІ АСПЕКТИ АДАПТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ НА ПРИКЛАДІ КИТАЮ

Ключові слова: Китай, парк, реновація, сталий розвиток, дизайн.

Китай – країна яка стрімко розвивається. У зв'язку із цим, перед нею постають завдання не тільки розвитку економіки, але й захисту

навколишнього середовища. Поступове розширення міської інфраструктури призвело до формування в містах великої кількості промислових зон, значна кількість яких на цей час перестала функціонувати. Наслідком означеної тенденції стало погіршення умов життя: виникли антисанітарія й нетрі, занепад соціально-економічних умов.

Але на сьогоднішній день в Китаї охорона навколишнього середовища стала одним з головних векторів національної політики. Реалізація концепції сталого розвитку є важливою стратегією. Для древньої китайської культури характерним є єднання людини й природи. Китайці вважали, що найкраще середовище для проживання людини – це творчість природи і людей. Тому в сучасному китайському урбанізмі для досягнення функціональних й естетичних цілей міст актуальними стають принципи й методи то-тожні китайському класичному дизайну садів. Ці принципи варіюються від «адаптації дизайну до місцевих умов» для мінімізації впливу штучних споруд на природне середовище до більш творчого використання різних методів, таких як «запозичення сцени» для створення місць огляду, що дозволяють користувачам цінувати природу з різних сторін або навіть створювати і змінювати ландшафти, які можуть впливати на стан людини для поліпшення взаємодії між людьми й навколишнім середовищем [Yizhao Yang and Jie Hu Sustainable. Urban Design with Chinese Characteristics: Inspiration from the Shan-Shui City Idea *Articulo. Journal of Urban Research* 2016 14 <https://doi.org/10.4000/articulo.3134>https://journals-openedition-org.translate.googleusercontent.com/https://doi.org/10.4000/articulo.3134?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=nui,sc].

Основною перевагою відродження міських територій є доведений позитивний вплив природи на здоров'я людини, особливо для міських жителів, які мають обмежений доступ до відкритих просторів. Прикладом успішного вирішення такого роду завдань став парк, створений на місці колишнього Шанхайського аеропорту Лунхуа. Цей аеропорт функціонував 80 років і був єдиним цивільним аеропортом міста до 1949 року. Компанія Sasaki, що займається ландшафтною архітектурою, розмістила нову громадську зелену зону для відпочинку, зборів та спорту на березі річки Хуанпу в Шанхаї. Рішення парку являє собою лінійну композицію. Підсвічування повторно використовуваних бетонних панелей злітно-посадкової смуги забезпечує асоціативний зв'язок з минулим об'єктом. Відповідно до функції аеропорту, злітно-посадкова смуга є суворо лінійною і містить деталі, що нагадують про колишнє життя цього місця, наприклад, високі перила, які відображають освітлення аеродрому. Ряди насаджень, затонулі сади і стежки забезпечують просторову різноманітність і вирішують певні екологічні завдання у прибережній зоні.

На території є безліч різноманітних функціональних зон: стежки на заболочених територіях, галявина, гай для спостереження за птахами,

сад метеликів і затонулий сад, який також служить місцем проведення заходів. Новий парк активно вирішує місцеві екологічні проблеми: в ньому знаходиться складний дощовий сад і система каналів, яка зберігає і фільтрує зливову воду. Такі дощові сади, характерна риса китайських «губчастих міст», які допомагають керувати зливовими водами, накопичуючи і очищаючи стік. Відвідувачі, які прогулюються по бамбуковій набережній, що оточена насадженнями, спостерігають як флору водноболотних угідь, так і бетонні поверхні аеродрому, які нагадують про промислове минулому території. Створені в південній частині парку канали асоціюються з традиційними китайськими водними містами, з їх дерев'яними кам'яними мостами.

Тож реновація промислових зон стала розглядатися як важлива проблема сучасних мегаполісів Китаю. Відродження колишніх промислових зон через адаптивне використання територій, будівель і комплексів при зміні їх функціонального призначення дозволяє досягти низку важливих цілей:

- формування комфортного міського середовища, де оновлені території стають актуальною точкою тяжіння в масштабах міста [4 M.V. Volkodaeva, O.A. Taranina, Y.A. Volodina Functional zoning of urban areas with regard to environmental quality is one of ways to create more favourable conditions for life, IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. 687(6), 066041 (2019).];

- забезпечення екологічної безпеки довкілля;

- можливість культурного збагачення суспільства, впровадження і закріплення нових сценаріїв культурно-дозвілєвої діяльності громадян, розвитку освітніх практик. [6 A. Christopher, S. Ishikawa, M. Silverstein, M. Jacobson, I. Fiksdahl-King, S. Angel A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction (Center for Environmental Structure Series). (New York: Oxford University Press, 1977).];

- збереження місцевої ідентичності та почуття приналежності до місця [7,8 C. Grodach, R. Ehrenfeucht Urban Revitalization: Remaking cities in a changing world. (New York, Oxon: Routledge, 2015). 8. L. Krier The Architecture of Community Washington. (Island Press, 2009)].

- залучення інвесторів і підвищення економічної ініціативи для покращення якості життя населення;

- створення нових робочих місць на нових за функцією об'єктах.

Література:

1. Christopher A., Ishikawa S., Silverstein M., Jacobson M., Fiksdahl-King I., Angel S. A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction (Center for Environmental Structure Series). New York: Oxford University Press, 1977.

2. Grodach C. Ehrenfeucht Urban Revitalization: Remaking cities in a changing world. New York, Oxon: Routledge, 2015.

3. Krier L. The Architecture of Community Washington. Island Press, 2009.

4. Volkodaeva M.V., Taranina O.A., Volodina Y.A. Functional zoning of urban areas with regard to environmental quality is one of ways to create more favourable conditions for life, IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. 2019, 687(6).

5. Yizhao Yang, Jie Hu. Sustainable Urban Design with Chinese Characteristics: Inspiration from the Shan-Shui City Idea. Articulo. Journal of Urban Research. 2016, 14 – Режим доступу: <https://doi.org/10.4000/articulo.3134> https://journals-openedition-org.translate.google/articulo/3134?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=nui,sc (дата звернення 28.09.2021). – Назва з екрана.

УДК 78.071

Маркова А. М.

ORCID: 0000-0002-4274-3561

студентка I курсу магістратури

соціологічного факультету

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ЖУРНАЛІСТИКИ В КИТАЇ ЯК ЯВИЩА КУЛЬТУРИ

Ключові слова: Китай, журналістика, ЗМІ, вечірні газети, «культурна революція».

Китайська журналістика є значним пластом культури, і як будь-який культурний феномен відображає історію становлення країни та її жителів. На жаль, доволі складно сьогодні знайти вітчизняні роботи, які б у повній мірі висвітлювали проблематику формування та розвитку китайських ЗМІ, датованих раніше ХХ ст. Вивченню історії журналістики Східних країн взагалі приділяється недостатньо уваги. Але це не свідчить про її відсутність як такої в історії китайської преси, що робить тему цікавою для досліджень та дискусій.

Недостатність інформації стосовно зародження та історичного функціонування китайської журналістики можна пояснити декількома причинами. По-перше, в історії журналістики очільні позиції займали країни Західної Європи, зокрема Німеччина, Англія та Франція, пізніше – США.

Саме вони розвивали пресу, активно використовуючи здобутки науково-технічного прогресу. І за цих умов китайська журналістика довгий час залишалася «вторинною», розвиваючись під впливом країн Заходу. Така картина була характерна в цілому для країн Сходу за часів Середньовіччя, оскільки вони перебували в стані західних колоній чи полуколоній. А по-друге, журналістика у Китаї функціонувала в умовах контролю та цензури з боку влади [6, с. 86].

Аналізуючи досвід китайської журналістики, особливо у рамках культурного контексту, потрібно розпочати дослідження з появи ієрогліфів у китайських текстах, призначених для масового читання. Так, наприклад, прототипом сучасних гороскопів слугували ворожильні написи на кістках та панцирах черепах. При дослідженні подібних артефактів були виявлені імена представників різних китайських імператорських династій ще до нашої ери, зокрема Шан, для яких робилися ці написи. Таким чином, відбувалося своєрідне інформування певних осіб на задану тему [4, с. 51]. Стародавні китайські аутентичні тексти мали різний характер та були інформативними з окремих галузей: адміністративні, військові, медичні, навчальні та інші тексти. І ці здобутки культури, досліджувані Енно Гіле, також мають великий вплив на подальший розвиток журналістської діяльності в Китаї [8, с. 421].

Взагалі Стародавній Китай відрізняється особливим рівнем розвитку цивілізації, як і Стародавні Греція та Рим. Тому як зразки стародавньої китайської журналістики можна розглядати і накази чи рішення імператорів, що оголошувалися мешканцям, – як масове інформування та донесення новин. У європейському досвіді така форма журналістики мала й окрему назву своєрідної професії до неї – глашатай, що є зразком сучасного журналіста [5, с. 7].

Також за часів існування династій, але вже нашої ери, в історії китайської журналістики з'являється поняття «вечірніх газет». Їх поява пов'язується з правлінням династії Сун (960-1279 рр.) за часів наукового, військового прогресів держави та появи техніки книгодрукування. Звісно, це не було книгодрукуванням у буквальному сенсі: вирізалися тексти на дошках, що потім заливалися чорнилами та відбивалися на ткани (пізніше – на папері). Це стало поліграфічною революцією, автором якої був Бі Шен. Поступово подібні примірники стали «газетою» під назвою «Цзінбао», яка інформувала про імператорські накази та новини [7, с. 124].

Через багато тисячоліть поняття «вечірня газета» змінило своє значення. В епоху Нового часу вже за умов технічного прогресу новин в країні було настільки забагато, що виникла потреба випускати газети щовечора. З одного боку, цей період характеризується економічним розвитком та поширенням китайської періодики за усіма стандартами. Але разом з тим китайська журналістика на цей час перебувала під впливом іноземців, тому спочатку друківані видання виходили виключно

англійською мовою [7, с. 125]. Це досить добре ілюструє якраз згадувану раніше тенденцію «вторинності» китайської журналістики.

Після падіння імперії та встановлення влади комуністичної партії Китаю інформування про головні події дня заміщується більшою мірою тематикою подій на заводах, висвітлення робітничого руху, що дуже схоже на ідеологію пролетаріату іншої відомої комуністичної країни ХХ ст. Приватні газетні видання набувають статусу державних, тому формується новий вектор розвитку ЗМІ Китаю [2, с. 13]. Проте він не може визначатись позитивними характеристиками розвитку, уособлюючи в собі явну несвободу журналістської творчості, що призвело до скорочення досить великої кількості ЗМІ. Переродження китайської журналістики та покращення її становища пов'язується з приходом до влади партійного діяча Дена Сяопіна, який реформував на краще не лише діяльність ЗМІ, але й інші важливі для країни сфери. Передував цьому репресивний період в житті Китаю з боку КПК, який отримав назву «культурна революція» [1]. В цьому негативному досвіді вбачається знову ж таки зв'язок культури та журналістики країни в цілому: жертвами політичної кампанії ставали найбільш прогресивні журналісти та письменники.

Сьогодні китайську журналістику можна характеризувати двома аспектами розвитку. По-перше, за свій довгий та непростий шлях становлення журналістика Китаю таки досягла свого розквіту, розвиваючись швидкими темпами із використанням новітніх технологій. Феноменом в цьому процесі є також поєднання у ЗМІ збереження культурних традицій зі світовою глобалізацією інформаційного простору. Але, по-друге, Китай залишається все-таки «зачиненою» державою, відмінною від країн Європи всередині самої себе через існування досить суворої політичної цензури. Політика країни орієнтована на виключно позитивістське позиціонування Китаю як на регіональному рівні, так і на міжнародному. Спостерігається тотальний контроль опозиційних влади видань та публікацій, найбільш розвинутими є ЗМІ, що належать державі [3].

Досліджувати китайську журналістику, її витoki та становлення доволі складно, бо вона була і залишається неоднозначним явищем, що викликає багато міркувань і може стати приводом для політичних, суспільних та культурних дискусій. Але, безперечно, можна стверджувати, що журналістика Китаю є відображенням культури протягом її історії, цілком можливо й сама змінювала історію та привносила в неї інновації, якими держава в окремі свої періоди могла пишатися. ЗМІ увесь час невпинно рухалися шляхом, який можна зобразити у вигляді хвильових коливань: за значними здобутками йшли певні занепади, які навіть можна віднести до культурних. В наш час, не дивлячись навіть на внутрішньополітичні обставини, саме завдяки своїй автентичності та технічним, науковим, економічним проривам в різних напрямках розвитку країни китайська журналістика здатна виконувати основні свої функції з інформування населення, бути цікавою та інноваційною.

Література:

1. Дубровська Д. Мао на війні з культурою. *Журнал «Довкола світу»*. 2006. № 8. URL: <https://www.vokrugsveta.ru/vs/article/2766/> (дата звернення: 19.10.2021).
2. Лігуан Чжан. Особливості розвитку журналістики Китаю на рубежі третього тисячоліття: дис... канд. філол. наук: 10.01.10. Москва, 2006. 171 с.
3. Петрова Є. Види китайських ЗМІ. Журналістика у світі цензури та позитивної повістки: веб-сайт. URL: <https://ekd.me/2020/08/kitajskie-smi-kak-zanimatsya-zhurnalistikoj-v-mire-pozitivnoj-povestki-i-cenzury/> (дата звернення: 19.10.2021).
4. Ткаченко Г.А. Гадальні написи: словник-довідник. Москва: АСТ: Схід-Захід, 2008. 352 с.
5. Ученова В. В., Старих Н.В. Історія реклами: навч. посіб. Санкт-Петербург, 2002. 304 с.
6. Чемякін Ю. В. Журналістика країн Сходу у системі викладання історії зарубіжної журналістики. *Науковий журнал «Діскурс-Пі»*. 2004. № 2. С. 86-87.
7. Чжи Ян. Вечірня преса Китаю. *Вісник БДУ. Журналістика*. 2007. № 2. С. 123-127.
8. Giele E. Using Early Chinese Manuscripts as Historical Source Materials. *Monumenta Serica*. 2003. № 51. С. 409–438.

УДК 745.03

Мельник М. Т.

ORCID: 0000-0002-0494-9403

кандидат мистецтвознавства, доцент,

професор кафедри художнього текстилю та моделювання костюма

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва

і дизайну імені Михайла Бойчука

м. Київ, Україна

ТРАДИЦІЙНІ МОТИВИ У КОЛЕКЦІЯ ВИСОКОЇ МОДИ 2010-2020 РОКІВ ВСЕСВІТНЬОВІДОМИХ КИТАЙСЬКИХ ДИЗАЙНЕРІВ

Ключові слова: традиційний костюм, традиційна вишивка, китайська мода, висока мода, китайські дизайнери.

Попри те, що історія китайського костюма простежується ще з Шан-Іньської епохи (1600–1046 роки до н. е.), до 2010-х років у світовій

системі моди Китай мав репутацію «творчої пустелі з дешевою робочою силою». Але за останнє десятиліття глобального визнання досягли кілька китайських дизайнерів, в колекціях яких традиційний національний колорит вдало поєднується з найсучаснішими тенденціями моди. Метою даної розвідки є проаналізувати творчість цих дизайнерів, виділивши ключові чинники збереження національної ідентичності та створення власного унікального сучасного стилю. Заявлена проблематика актуальна і для українських фешн-дизайнерів, які формують національну моду та шукають власне місце в глобальній системі моди.

Спеціальних досліджень китайської моди в українському мистецтвознавстві не виявлено. К. Жукова та Ю. Шапран простежували вплив китайських традицій на назви одягу [1]. Ю. Залевская та В. Пантелеєва розглядали історичну еволюцію ципао. Залевская визначила, що за 100 років еволюції ципао набуло високий комір, застібки, вузликові гудзики і високу шлицу, які запозичуються в дизайні сучасного жіночого одягу [2]. На думку В.Пантелеєвої, в сучасній моді ципао, крім свого безпосереднього функціонального призначення як одягу, може виступати «символом, наділеним безліччю смислів»: ципао виражає образ Китаю на Заході і відіграє важливу роль в якості маркера китайської культурної ідентичності, ставши джерелом натхнення для сучасних митців і дизайнерів [3, с. 141-142].

Станом на 2021 рік Китай – найбільший роздрібний ринок та, одночасно, найбільший експортер одягу в світі. Китайські споживачі купують найбільше люксових товарів, причому як за офф-лайн, так і он-лайн [4, с. 10]. Згідно з офіційними статистичними даними, в Китаї на частку легкої промисловості 2019-го року припадало близько 20% ВВП, причому мова йде не лише про контрактне виробництво модних товарів або виробництво ширжитку – в регіоні з'являється все більше виробників люксових модних товарів, які користуються попитом і за межами країни [4, с. 53].

Стрімкий розвиток в Китаї власної дизайнерської моди підтверджує також проведення міжнародних тижнів моди у таких великих містах як Шанхай, Гонконг, Пекін, Харбін, які ростуть швидкими темпами, стаючи прогресивними «законодавцями моди» і сучасними містами з високорозвиненою інфраструктурою.

Про темпи зростання китайської індустрії моди свідчить не лише кількість «центрів моди», але й їхній світовий рейтинг. Так, Шанхайський тиждень моди, започаткований тільки в 2003 році, вийшов на п'яте місце у світі (після Міланського, Паризького, Лондонського та Нью-Йоркського – так званої «великої четвірки»). На тижнях моди в Китаї демонструють свої колекції, крім місцевих дизайнерів, і провідні західні бренди, а також дизайнери китайського походження, які живуть і працюють в інших країнах.

Виходячи на китайський ринок моди, дизайнери і бренди включають у свої колекції традиційні мотиви – орнаменти, фрагменти з живопису і, звичайно, елементи традиційного китайського костюма. Відродженню інтересу до традицій в Китаї чимало сприяють масштабні костюмовані історичні фільми та серіали, які користуються популярністю у глядачів. Крім того, в країні проводяться численні виставки, фестивалі, ярмарки та інші заходи, що пропагують традиційне декоративно-прикладне мистецтво. Дизайнери одягу часто надихаються кроєм, вишивками та прикрасами традиційних строїв, а також формами та орнаментациєю порцеляни, виробів із глини, дерева тощо.

Серед всесвітньовідомих китайських дизайнерів «високої моди», в основі творчості яких традиційні мотиви – Гуо Пей (Guo Pei), Ін Сюн (Heaven Gaia), Чжан Чжифен (Ne-Tiger) та багато інших.

Гуо Пей – найбільш відома на Заході й найбільш титулована китайська дизайнерка. У 1997 році вона відкрила свій власний бізнес і з тих пір одягає знаменитостей, членів королівських сімей та політичну еліту, а також створює костюми для концертів, фільмів, фестивалів. 2008-го Пей розробляла костюми для Олімпійських ігор в Пекіні, а 2015-го одягла поп-співачку Ріанну на відкриття виставки «Китай: кризь задзеркалля» у Музеї Метрополітен. Того ж року пройшла її перша персональна виставка в Музеї декоративних мистецтв у Парижі і дизайнерка була запрошена стати членкинею Синдикату Високої моди, що дозволило їй брати участь у офіційному календарі Тижня високої моди в Парижі [5].

Роботи Гуо Пей натхненні китайськими історичними та традиційними костюмами, творами мистецтва, казками, легендами і навіть військовою історією її країни. В світі моди Пей вважають посолкою культури Китаю, яка змістила акцент з дешевої робочої сили на багату культурну спадщину і довела, що китайські майстри можуть робити Haute Couture. Арт-колекції Гуо Пей привносять у моду елементи одночасно кількох китайських періодів та традицій, створюючи еклектичний, глобалізований діалог культур Китаю та Заходу. Роботи дизайнерки виставляються у провідних музеях світу та продаються на найпрестижніших арт-аукціонах.

Дизайнер Ін Сюн (Ying Xiong) заснував будинок моди Heaven Gaia в 2013 році. Вже у 2016-му він почав показувати свої колекції в офіційному розкладі тижня pret-a-porter в Парижі, де до 2019-го показав чотири колекції [7].

Майстри Heaven Gaia вважають себе послідовниками традиційних китайських ремесел, які «прагнуть успадкувати естетику китайської мудрості та вишукану майстерність одягу, і завжди наполягають на перетворенні оригінального духу в унікальну естетичну культуру одягу». Бренд «інтегрує природний шлях у натурфілософію даосизму, красу життя та духовну мудрість у сучасний дизайн вишуканої концепції

єдності природи та людини». Фірмовий стиль включає сім традиційних китайських ремесел: вишивку Су (Сучжоу), Кесі (традиційне китайське мистецтво ткання шовку), старовинну китайську вузликову техніку, Хе (техніку 3D-колажування з пір'я), філігранну інкрустацію Яньцзіна, Тянь-Цуй (прикрашання пір'ям зимородка), золотне шитво династії Тан [7]. Покази Heaven Gaia – театралізовані шоу з помпезними декораціями та фантазійними костюмами.

Чжан Чжифен заснував марку Ne-Tiger з метою охороняти китайську культуру в 1992 році. Спочатку зосередившись на вишуканому хутряному та шкіряному дизайні, Чжифен зайняв свою нішу у світі китайської «високої моди», змішуючи традиційну ошатність з сучасністю, переплітаючи східні мотиви із західними. Філософія Ne-Tiger полягає у вивченні традиції, її відродженні та її поєднанні з сучасними тенденціями моди. Бренд пропагує давню китайську культуру одягу та продовжує її розвивати власними винаходами. Ne-Tiger виводить традиційне на високий сучасний рівень майстерності, проходячи через постійний процес еволюції та поєднуючи елементи стилістик великої кількості етнічних груп китайської нації. У всіх своїх колекціях Ne-Tiger використовує чотири класичних материкових техніки традиційної вишивки – з провінцій Цзянсу, Гуандун, Хунань і Сичуань [6]. Ошатні, розшиті золотом і камінням, вечірні та весільні наряди бренду часто виглядають як реконструкції історичних костюмів різних династій Китаю.

Людам із Заходу важко оцінювати доречність використання традиційних мотивів у колекціях вищеописаних дизайнерів. Цілком можливо, що китайці бачать в такій моді профанацію традицій (за це вони критикують західних дизайнерів). Разом з тим, вливаючись у світовий контекст, китайські фешн-дизайнери неминуче потрапляють під домінанту «західних» критеріїв і принципів сучасної глобальної індустрії моди. На світовому рівні розкішна екзотичність китайської високої моди вражає і дає китайським дизайнерам та брендам можливість створити унікальну власну моду на поєднанні екзотично-загадкової естетики Сходу та динамічності Заходу. У цьому сильна сторона використання традиційних мотивів, яка дає перспективи подальшого глобального розвитку китайської національної моди.

Література:

1. Жукова К., Шапран Ю. Вплив традицій на назви сучасного одягу в китайській мові. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. Випуск 8. Частина I. С. 122–128.
2. Залевская Ю. С. Эволюция ципао под влиянием западной культуры. *Crede Experto: транспорт, общество, образование, язык*. 2016.

№ 2 (09). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-tsipao-podvliyaniem-zapadnoy-kultury/viewer> (дата звернення 19.10.2021).

3. Пантелеева В. Б. Платье ципао: традиции и современность. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота. 2018. № 3(89) С. 139–143.

4. Седых И. А. Индустрия моды. 2019 год. Москва. Национальный исследовательский университет. Высшая школа экономики. 2020. 65 с.

5. About Guo Pei. URL: <https://www.guopei.com/bio> (дата звернення 19.10.2021).

6. Van Paridon E. NE-Tiger: China's fashion roar. *China.org.cn*, 2012. March 31. URL: http://www.china.org.cn/arts/2012-03/31/content_25034434.htm (дата звернення 19.10.2021).

7. 盖娅传说/HEAVEN GAIA. URL: http://www.gaiyacs.com/?pages_1/ (дата звернення 18.10.2021).

УДК 740(340):355

Михайлов В. С.

ORCID: 0000-0002-3916-9722

доктор економічних наук, професор,

кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник

*Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України
м. Київ, Україна*

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ДАВНЬОГО КИТАЮ: СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ

Ключові слова: Давній Китай, воєнно-політичні стратегії, Сунь-цзи, Тридцять шість стратегем, філософське осмислення.

Відомо, що політика має включати достатньо елементів стратегії, в тому числі воєнної, певний взаємозв'язок між головною метою, більш деталізованими цілями, а також засобами їх досягнення. Реальна стратегія має двоїсту природу: вона покликана одночасно змінити стан речей і підтвердити спадкоємність у змінах. В європейському розумінні стратегія зазвичай протиставляється спілкуванню й ототожнюється з інтриганством або навіть з прямою оманю. Китайська традиція, натомість, пропонує модель раціональності, яка відображає певну згоду між поверхнево-формальним способом життя та його внутрішньою формою.

З огляду на зростання інтересу і зацікавленості китайським досвідом громадянського і військового будівництва в ракурсі сучасних надскладних українських реалій, зазначимо, що останнім часом з'явився цілий ряд якісних і аутентичних як оригінальних робіт, так і перекладів китайських першоджерел. Таких, як, наприклад, «Дао Де Цзін», «Сунь-цзи» («Сунь-дзи») тощо.

Метою даної розвідки є стисле викладення основних положень і спроба короткого філософського узагальнення окремих давньокитайських трактатів військово-політичного спрямування, у першу чергу – «Сунь-цзи» (Мистецтво війни) та «Тридцять шість стратегем».

Зазначимо, що у китайській картині світу стратегічний фактор є невід'ємною властивістю реальності. Так саме відбувається і у політиці: стратегія є необхідною передумовою будь-якої дії, бо в межах китайського світогляду подія не може не мати якогось таємного, символічного виміру, у чомусь протилежного його об'єктивному смислу. Однак стратегія в китайській традиції не зводиться суто до «проектної діяльності». У своєму крайньому вигляді вона, подібно до дії Великого Шляху-Дао, являє собою самоусунення, саморозсіювання у безмежному полі не-сущого, яке є Порожнечою, що несе у собі суще [1, с. 224–226].

Протягом багатьох віків у Древньому та Середньовічному Китаї було сформовано своєрідний класичний «канон» з воєнної стратегії. До нього можна включити такі трактати та твори, як «Сунь-цзи», «У-цзи», «Воєнні закони Сунь Біня», «Лю-цзи. Сто прикладів воєнного мистецтва» та, певною мірою, «Тридцять шість стратегем». Зауважимо, що відокремити військову справу від суто політики іноді буває дуже важко. Відомий пруський стратег початку ХІХ століття К. фон Клаузевиць вважав, що війна – це продовження політики іншими засобами. Існують також відомості про те, що Клаузевиць був знайомий із положеннями «стратегічного» трактату Сунь-цзи.

Сунь-цзи жив понад дві тисячі років тому. У ту далеку епоху праці, подібні до «Мистецтва війни», передавались здебільшого освіченими людьми із уст в уста і з часом могли бути викривлені або спотворені. Уроки, що даються від імені Сунь-цзи, є основоположними для мудрих воїнів, які прагнуть до розуміння воєнної стратегії та її застосування відповідно до їхніх цілей. Ідеї Сунь-цзи допомагають зрозуміти, як треба управляти людьми й ставитися до них. Цю роботу було написано для командувачів й державних діячів. Він належав до честолюбних й сильних духом; не слід шукати в ньому високої моральності й моральних настанов, зазначає С. Кауфман [2, с. 6]. Якщо немає конфлікту – внутрішнього або зовнішнього, – немає й розвитку. Необхідно бути готовим до певних несподіванок й мати засоби управління будь-якою ситуацією. Ви маєте бачити необхідність битви, якщо бажаєте розвинути свій успіх на

будь-якому рівні, проте не слід битися, якщо ви не можете передбачити перемогу у війні [2, с. 11–12].

Трактат «Сунь-цзи» складається із тринадцяти розділів, у яких достатньо логічно викладено основні моменти воєнної стратегії Давнього Китаю, яка в значній мірі базувалась на ідеях «Книги Змін» та специфіці китайського усвідомлення світу. Назви цих розділів згідно до перекладу та інтерпретації трактату «Сунь-цзи» (Сунь-дзи) сучасним українським синологом та підприємцем С. Лесняком наступні [3, с. 107]: 1. Планування. 2. Проведення бою. 3. Планування атаки. 4. Стратегічні позиції. 5. Сила. 6. Слабкі і сильні сторони. 7. Воєнні змагання. 8. Мінливості і пристосування. 9. Просування армії. 10. Форми місцевості. 11. Дев'ять видів місцевості для бою. 12. Вогневий напад. 13. Використання шпигунів.

У своїх тлумаченнях трактату «Мистецтво війни» С. Лесняк, серед іншого, зазначає, що справжня Стратегія – це не досягнення мети у прямий спосіб, коли ти маєш план і мету, а збирання плодів ситуації, з якими стикаєшся по дорозі, коли навіть заплутаєш і змінюєш ситуацію так, що через найменші непомітні зміни і рухи ситуація схиляється у бажаному напрямку, при цьому виграшних стратегій не повторюють, їх просто пристосовують до нескінченно змінних ситуацій [3, с. 31, 74].

Водночас, відомий російський синолог В. Малявін, зокрема, стверджував, що загострений інтерес китайців до стратегічного моменту в їхній поведінці надто тісно пов'язаний із переважною роллю ритуалу або, вірніше, церемонно-ввічливою поведінкою [4, с. 234–243]. При цьому тут йдеться про творче начало у практиці – відкриття у людських діях нових, невідомих глибин і, врешті-решт, незвершеної дійсності. Цей принцип вічної спадкоємності перетворень, метаморфоз іменувався «змінами все проникливого». Шлях є дещо інше ніж будь-яка зовнішня дія. Істина, яка добре узгоджується зі здоровим глуздом: постійність шляху завжди виражається у змінних обставинах. Стратегічний компонент у поведінці – це завжди маневр, який являє собою «дію від протилежного». Так, досвідчений полководець завдяки своєму тимчасовому відступу здобуває перемогу у військовій кампанії загалом, а кваліфікований шахіст, жертвуючи окрему фігуру, виграє партію.

В давньому Китаї в процесі формування та еволюції політичної та воєнної думки з'явилися спеціальні книги, в яких йшлося про те, як запобігти участі пасивної жертви чужої інтриги й самому оволодіти ініціативою у відносинах із будь-яким партнером, включаючи государя. Класичними книгами такого роду можна вважати стародавній трактат «Гуй Гу-цзи» та набагато більш пізній твір «Тридцять шість стратагем» [1, с. 238]. Це – анонімний трактат з політичної та воєнної стратегії. Саме висловлювання «тридцять шість стратагем» з'являється у китайських часописах вже у V ст. н.е. у зв'язку з відомим прислів'ям, що відступ є «кращим з усіх тридцяти шести військових

прийомів». Проте вважається, що остаточно цей трактат було укладено вже у XVIII ст. Оригінальний текст «Тридцяти шести стратагем» містить декілька «смислових нашарувань»: – тридцять шість висловів із чотирьох, рідше із трьох ієрогліфів, які являють собою назву стратагеми; – коротке роз'яснення принципу цієї стратагеми; – цитати із найдревнішого китайського канону «Книги Змін», які роз'яснюють сенс стратагеми в термінах цього канону; – широкий коментар до стратагеми, у якому часто-густо містяться вказівки щодо історичних прецедентів його застосування. Тридцять шість стратагем розділені на шість частин по шість стратагем у кожній.

Перша частина присвячена стратагемам переможних битв. Друга – стратагемам при рівновазі сил. Третя – стратагемам наступальних битв. Четверта – стратагемам битв із декількома учасниками. П'ята – стратагемам битв спільно із третьою стороною. Шоста – стратагемам битв, які не можна виграти.

Сучасний швейцарський синолог та юрист Г. фон Зенгер [5, с. 6-8, 46] дає іншу класифікацію стратагем: стратагеми маскування, стратагеми містифікації, стратагеми одкровення, експлуатаційні стратагеми, ланцюгові стратагеми та стратагеми втечі. Таку класифікацію дослідник подає, виходячи в першу чергу із потреб ведення європейцями переговорів із представниками китайського бізнесу, стратегічної поведінки успішних фірм і корпорацій тощо. Водночас, у своїй праці він наводить і конкретні приклади практичного застосування стратагем у військовій справі. Наприклад, Г. фон Зенгер пише, що під час Другої світової війни союзники вдали, що нападають на німців з боку Ла-Маншу, а самі висадились в Нормандії. За Г. фон Зенгером це є стратегічне застосування стратагеми № 6 «Здійняти бучу на сході, щоб атакувати на заході». Цей автор, зокрема, також стверджує, що стратагема – раціонально структуроване відхилення від рутини заради вирішення певної проблеми. Стратагемами можна користуватись як стратегічно, тобто з довгостроковою метою, так і тактично, протягом короткого терміну, а також оперативно, себто з усебічним плануванням декількох окремих тактичних етапів. Він вважає, що без урахування стратагем аналіз ситуації та вміння нею скористатися залишатимуться дефектними і тоді неминуча небезпека, про що свого часу попереджав конфуціанський філософ Мень-цзи (близько 372-289 рр. до н.е.): «увесь розум і вся мудрість нічого не варті, якщо людина не знає, як скористатися ситуацією, так само, як плуг та мотика нічого не зроблять, якщо скористатися ними не в потрібний час» [5, с. 163-164].

Зазначимо, що китайська воєнна та політична стратегія та праці, в яких було розкрито їхні основні принципи та ідеї, зробили суттєвий внесок у загальнофілософську та політичну скарбницю людства. У багатьох напрямках ці думки перекликаються із ідеями Макьявеллі, які були

викладені ним вже у XVI столітті у таких відомих працях, як «Розмірковування про першу декаду Тіта Лівія», «Державець» та інших, та навіть випередили деякі думки європейського Ренесансу. На наш погляд, звернення до багатомілітичного китайського досвіду формування різноманітних стратегій може відіграти корисну роль на сучасному етапі розвитку української держави в процесі стратегічного проектування на перспективу.

Література:

1. Искусство управления / Сост., пер., вступ. ст. и коммент. В. В. Малявина. – М.: Изд-во «Астрель»; Изд-во «АСТ», 2004. – 430 с.
2. Кауфман С. Сунь-цзы «Искусство войны»: современное толкование древнего трактата / Кауфман Стивен. – Пер. с англ. К. Савельева. – М.: «ФАИР-ПРЕСС», 2004. – 112 с.
3. Сунь-дзи. Мистецтво війни / Переклад з китайської та коментар Сергія Лесняка. – Львів: «Видавництво Старого Лева», 2020. – 110 с.
4. Китайская военная стратегия / Сост., пер., вступ. ст. и коммент. В. В. Малявина. – М.: ООО «Издательство «АСТ», 2004. – 432 с.
5. Г. фон Зенгер. 36 стратагем для керівника / Переклад з нім. С. Орлова. – Харків: Вид-во «Ранок» : Фабула, 2021. – 168 с.

UDC 811.111'581:159.96

Nasakina S. V.

ORCID: 0000-0002-8288-0405

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Ukrainian and Foreign Languages

Odesa State Agrarian University

Odesa, Ukraine

CHINA IN ODESA'S NEWSPAPERS OF THE 19th CENTURY: ONOMASTICS ASPECT

Key words: China, 19th century, Odesa, toponyms, proper names, onomastics.

Mass media of the 19th century is a unique cultural and linguistic phenomenon that's why it is the subject of research in linguistics, history, onomastics. Scholars are unanimous that newspaper texts are one of the resources to supplement knowledge in the field of onomastics. At present, studies on structure and stylistic, sociolinguistic and psycholinguistic, cognitive and semiotic, gender and cultural aspects of newspaper texts have been carried out

(Teun A. Van Dijk, N. Klushina, N. Kondratenko, M. McLuhan, A. Solomina, O. Yakovleva, etc.). Generally, the readers choose what they want to read and there are both headlines and proper names in the newspaper texts targeted at them. As for the proper names that have been used in the newspapers, there have been studies on the material of different languages (N. Klushina, N. Kondratenko, I. Maslova, O. Fokina, Osamu Hanaoka, etc.).

On the one hand, in the last decade the number of studies devoted to the different aspects of China history, philosophy, culture are constantly increasing. On the other hand, it is interesting to find out about the interest to China life in the last epochs. It is clear that proper names in the newspapers carry both linguistic and a cultural and historical information. The issue of proper name choice is critical in the case of politically and historically oriented texts which has been chosen in this paper.

To understand the functioning of the proper names in mass media, first of all it is necessary to give the definition of them. According to the famous Ukrainian onomastician D. G. Buchko, proper names in contemporary linguistics are understood as «the names given to a particular object or a person for distinguishing it from a number of identical or similar objects» [Buchko 2012, p. 62–63]. The American scholar Izumi claims that proper names are what speakers of natural languages regularly use to talk about particularly objects in past, present and future, whether they are real or fictional [Izumi 2012, p. 2]. It seems that sometimes the impact of the information presented in the newspaper texts depends on the inclusion of proper names.

The object of the research in this paper is proper names in the newspaper texts of the 19th century. The subject of our study is the functioning of China toponyms in the texts under study. The material for this work was taken from the local newspaper *Odesskiy Vestnik* published in the period 1857–1897 years in Odesa. A total of 500 toponyms related to China were analyzed.

The first point is that the following categories of toponyms were included in the onomastics system of newspaper discourse in the material under study: 1) the names of states; 2) the names of towns and cities; 3) the names of certain territory or region; 4) the names of the water objects. Different toponym discharges have different degrees of frequency in language and speech. The central place among the toponyms in the analyzed material is occupied by the names of states, cities and towns which can be found both in the main text. This can be explained by the political focus of the material. Let's look at the first group, that is the names of states, for example: *Правда, что со стороны **Кумая**, не были в точности выполняемы условия трактата 1847 года, заключённого им с Англиею, по которым англичанам был открыт свободный доступ в некоторые города Срединной империи, но должно сознаться, что в настоящее время бомбардирование **Кантона** было последствием самого глупого и несправедливого дела* (*Odesskiy Vestnik*, 5.01.1857).

Every toponym in the newspaper texts has a demonstration effect, because it causes the audience to read the whole text. It seems that the informative orientation of the analyzed newspaper texts about China is a characteristic and distinctive feature, because the main task of the authors of the newspapers articles was to raise public awareness about the situation in China, for example: *По известиям из Шангхая, инсургенты заняли обширный город Гоган, в так называемых округах черного чая* (*Odesskiy Vestnik*, 23.05.1857). The inclusion of the names of cities *Шангхай* and *Гоган* is used in the above mentioned example.

The third group often includes the names of China provinces, for example: *На западе провинции Кванчун продолжается война между инсургентами и богдыханцами, то те, то другие одерживают победы, на северозападе Фукианской провинции свирепствует чума* (*Odesskiy Vestnik*, 16.11.1857).

The use of proper names with clearly expressed national and cultural values require the addressee to have certain background knowledge that will be a kind of «generator» of associative reactions. The forms of information have a different nature of proper names implementation. It is worth pointing out the words of Claire Kramsch about the language, that it is « linked not only to the culture that is and the culture that was, but also to the culture of the imagination that governs people's decisions and actions» .

The last groups includes the names of the water objects, for example, *Мандарины строят суда и льют пушки, а орудия, потопленные англичанами, вытаскиваются из воды. Флот из 100-200 судов в бухтах Кантонской и Фраганской готов снова вступить в бой с англичанами* (*Odesskiy Vestnik*, 16.11.1857).

So, it seems that study of toponyms in the local press of different countries is rather essential due to the fact that a new factual material is introduced into the scientific use, reflecting the peculiarities of using toponyms related to the certain historical events of the given territory, bearing the cultural and historical background of different epochs. The conclusion of this paper is that the newspaper text of the 19th century is a special area for the functioning of proper names. The involvement of toponymic material related to China taken from the local press is very significant because it helps to substantiate theoretical positions, propose new tasks both in onomastics and history.

Bibliography:

1. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. *Словник української ономастичної термінології*. Харків. 2012. 256 с. 134 р.
2. Izumi Yu. *The Semantics of Proper Names and other Bare Nominals*. University of Maryland. 2012.
3. Kramsch C. *Language and Culture*. Oxford. 1998.

Новікова О. В.

ORCID: 0000-0002-7050-7638

магістр мистецтвознавства,

старший науковий співробітник відділу мистецтва Сходу

Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків

м. Київ, Україна

КЕРАМІКА В КИТАЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВІД ЗВИЧАЙНОГО ПОСУДУ ДО ОБ'ЄКТА КОЛЕКЦІОНУВАННЯ

Ключові слова: доба Сун, кераміка, Китай, колекціонування, чай.

Коли мова заходить про китайську кераміку, то на думку спадають аукціони. Твори китайської кераміки нині є одними з найдорожчих лотів. Колись європейці називали китайську порцеляну «білим золотом», адже й гадки не мали, як китайці ту порцеляну роблять. Однак у 18 столітті «великий китайський секрет» було розкрито і в Європі повідкривали місцеві порцелянові мануфактури. Певний час європейські фарфорові речі коштували дорожче за китайські, але нині ситуація протилежна.

Із комерціалізацією мистецтва та появою аукціонів як головних майданчиків, де реалізують мистецькі об'єкти, китайська кераміка стала одним з почесних та постійних «учасників» торгів. Стрімке підвищення вартості на виробі китайської кераміки з одного боку, пов'язано із культурною політикою самих китайців, які бажають повертати колись вивезені або продані за кордон предмети, а з іншого – престижем китайських керамічних виробів, сформованим в європейських елітарних та мистецьких колах.

Крім того, історія західного колекціонування буде неповною, якщо не згадати китайські порцелянові кабінети та кунсткамери, де твори китайської кераміки були «першими скрипками».

У Китаї імідж керамічних виробів як мистецьких та колекційних об'єктів сформувався не одразу. Спершу їх здебільшого застосовували у побуті та похованнях. Загалом, кераміка слугувала доступним заміником більш коштовних матеріалів (металу, лаку та нефриту). Крім того керамічні виробі вкрай рідко згадували в текстах, здебільшого як хатне начиння [2, с. 270; 4, с. 90, 12, с. 63].

Поступово ставлення до керамічних виробів як до ординарних об'єктів було переосмислено. На це вплинув ряд чинників. Один з них – попит на китайські ремісничі виробі поза Китаєм. На маршрутах Великого Шовкового шляху досі знаходять рештки та вцілілі зразки

китайської кераміки. Крім того, в країнах Азії, а потім і Європи почали виготовляти імітації китайських керамічних виробів. До прикладу, кераміку саньцай (триколірний розпис) доби Тан (618–907) створювали в Центральній Азії, Сирії, Японії, Італії.

Захват іноземців змусив китайців по-новому поглянути на власні керамічні підприємства. Китайські керамісти постійно експериментували з рецептурами, що зрештою призвело до винайдення технології виготовлення порцеляни. Однак китайці не спішили відмовитись від інших видів кераміки. За доби Сун (960–1279) в Китаї набула поширення так звана кам'яну кераміка, що відрізняється від фарфору складом керамічного тіста та випаюється за нижчих температур. Вироби саме цього виду кераміки здобули в Китаї славу мистецьких, а згодом й колекційних об'єктів.

На це вплинула внутрішня політична та соціальна ситуація, що склалась в імперії. Так, за правління династії Сун кар'єра військового стала вкрай непопулярною, натомість професія чиновника-бюрократа зажила слави. Філософи, як відомо, – кепські полководці. Сутички із тангутами та киданями продемонстрували абсолютну неспроможність китайців у військовій справі, тож сунські правителі в обмін на мир були змушені виплачувати велику данину сусіднім державам у вигляді срібла, шовку та навіть чаю [2, с. 279].

Як не дивно, «хиткий мир» з державами Західна Ся (1038–1227) та Ляо (907–1125) позитивно позначився на мистецтві тогочасного Китаю. Високоінтелектуальна інтровертивна культура доби Сун явила світові довші зразки монохромної кераміки.

Сунські підприємства спеціалізувались на виробництві кераміки певних видів. Посуд Дін вирізняється стінками кольору слонової кістки та рельєфними візерунками. Майстерні Цзюнь відомі синьо-зеленими виробами цінци з абстрактним декором з фіолетових та брунатних плям. Чорні посудини Цзянь ваблять око потьками вохро-іржавих відтінків, що китайцям нагадували плями олії, хутро зайця або пір'я куріпки. Вироби Цзічжоу уславлені золотавими аплікативними образами (листя, квіти, птахи) на яскравому темному тлі. Синьо-зелений посуд Яочжоу оздоблено гравірованими візерунками під шаром поливи, що робить його схожим на акваріум. Посуд майстерень Лунцзоань привертає увагу стінками сіро-зелених та блакитно-зелених відтінків, чим нагадує коштовний нефрит [13, с. 46, 56–67].

При китайському імператорському дворі найбільш шанованими були вироби Жу, які виготовляли виключно на замовлення правителів. Посудини Жу кольору «неба після дощу» згодом стали перлинами колекцій антикваріату імператорів династії Цін (1644–1911) [5; 9; 10, с. 4, 9].

Також на статус кам'яної кераміки в Китаї вплинула чайна культура. Із поширенням в Китаї буддизму відбулось становлення китайської чайної

церемонії, а точніше – чайного дійства. Адепти школи Чань осмислювали чай як божественний напій, що надає твердості духу та бадьорості – таких необхідних під час нічних чувань. Аскетизм буддистських ченців вимагав скромного чайного приладдя, водночас не позбавленого краси. Для цього якнайкраще підходила монохромна кераміка, чії естетичні якості розкривались поступово та спонукали до філософських роздумів [7, с. 9–11].

Колір піал підбирали під забарвлення напою. Ще танський теоретик чаю Лу Юй (733–804) акцентував зв'язок між кольором посуду та чайним відваром. На його думку, найкращими були чаші подібні до нефриту, адже напій в них набував приємного зеленого забарвлення [3, 48–49].

Урешті, чай перетворився на національний напій китайців. З'явилися місські чайні, де збирались місцеві чиновники, аби за чашкою запашного чаю поділитись останніми новинами. Для бідного населення вдень та вночі працювали чайні «кіоски на візках» [12, с. 65]. Естетизація процесу чаювання потребувала все більше посуду. Його виробництво не забарилось.

Зокрема, майстерні Цзянь та Цзічжоу почали спеціалізувались на створенні піал конічної форми з широкими вінцями та звуженим денцем, що на думку авторів трактатів з чаю, якнайкраще підходили для приготування і смакування порошкового чаю, поширеного за доби Сун. Порошок заливали окропом та збивали бамбуковим вінчиком до утворення світлої піни [13, с. 62]. Зовнішній вигляд піал дозволяв поєднувати «прекрасне із корисним». Їх темні стінки контрастували зі світлим напоєм й «радували око» приємними колірними поєднаннями та ненав'язливим декором.

Не оминув увагою чайну культуру й передостанній правитель Північної Сун (960–1127) Хуей-цзун (1100–1126), який написав власний трактат «Спостереження про чай». У цьому тексті автор згадав не тільки про види чаю, аспекти його збору та способи приготування, але й чайний посуд включно з чашами. На думку Хуей-цзуна, найбільш вишуканими є піали з темними стінками та декором у вигляді патьоків поливи, відомим як «хутро зайця». Також автор звернув увагу на форму чайних піал, що мають бути «трохи вище та ширше за миску для рису». Збільшений об'єм чаші дозволяв краще збивати порошок чай за задля створення пухкої піни [11, с. 41].

Саме за правління Хуей-цзуна кераміку було долучено до переліку вартісних мистецьких об'єктів. Причина криється не лише у любові до чаю. Хуей-цзун любив мистецтво і сам був митцем. Він захоплювався живописом та каліграфією, а також збирав власну мистецьку колекцію старовини, а саме – ритуальних бронзових посудин. За його наказом навіть було складено каталог цих виробів [8]. Згодом до переліку старожитностей будуть відносити й сунську кераміку, насамперед вироби майстерень Жу.

До прикладу, в зібранні Британського музею (Лондон) зберігається декілька взірців чайного посуду Жу [7, с. 19]. Привертає увагу підставка для чайної піали у вигляді п'ятипелюсткової квітки. На збережених

творах китайського середньовічного живопису помітно, що підставки були складовою чайних комплектів [7, с. 14–15]. Мабуть, їх застосовували для передавання піал з гарячим напоєм, аби убезпечити руки від опіку, хоч товстостінні чаші й так добре із цим справлялись. Тому підставки могли слугувати додатковою окрасою, адже дозвілля культурної еліти не проходило без чаювання, що потребувало гідного сервірування столу.

Після навали чжурчженів та захоплення ними значних територій на півночі, сунському двору довелося тікати на південь. Новою столицею обрали місто Лінбані (нинішній Ханчжоу), чим було започатковано новий етап в історії династії, відомий як Південна Сун (1127–1279) [2, с. 285]. Позаяк значну кількість бронзових предметів для здійснення придворних ритуалів довелося залишити в захопленому Кайфіні, їх замінили керамічними імітаціями. Тож функціонал кераміки розширився, охопивши й церемоніальну сферу [6]. Крім того, було перервано діяльність майстерень Жу, а з ними й втрачено рецепт виготовлення посудин кольору «неба після дощу». Ця подія стала ще однією причиною високого статусу кераміки Жу вже за правителів Південної Сун.

Після років монгольського панування володарі династії Мін (1368–1644) звернулись до китайської спадщини задля відновлення автентичності китайської культури на противагу чужинській. Крім довідників зі старовини з'явилися праці з класифікації кераміки. Мінський літератор Гао Лянь (1573–1620) у довіднику у праці «Вісім трактатів з елегантного життя», виданий в 1591 році, згадує різні керамічні підприємства та надає їм власну оцінку. Також він пише про мистецькі риси сунської кераміки. Зокрема, він звертає увагу на різний малюнок тріщинок поверхні сунських виробів та поетизує, порівнюючи із «кігтями краба», «скреслою кригою» або «риб'ячою ікрою» [15].

Декоративна функція китайської кераміки була застосована китайцями в дизайні інтер'єру. В опорядженні китайських осель обов'язково мала звучати тема природи, аби візуально та змістовно поєднували інтер'єр із екстер'єром. Китайці полюбили облаштовувати сади, аби й у містах створювати ділянки природи, спостереження якої вважалось найкращим шляхом пізнання істини [1, с. 121]. Тож бажаним декором в приміщеннях були декоративні твори із різними зображенням рослинності, а також кімнатні рослини (маленькі деревця) або вази із сезонними квітами. Мінські літератори Чжан Цянь-де (1577–1643) та Юань Хун-дао (1568–1610) є авторами трактатів, присвячених флористиці. Чжан Цянь-де в роботі «Пін хуа пу» («Хроніка квіткових ваз»), надає поради зі створення букетів та підбору ваз до них. Останній розділ він присвячує настановам зі збереження ваз. Юань Хун-дао в 12 розділах праці «Пін ши» («Історія ваз») велику увагу приділяє мистецтву аранжування квітів, їх вирощуванню та відбору. Автор не оминає увагою й тему ваз, які розглядає як невід'ємну частину загальної квіткові композиції [14, с. 19].

Отже, вже за часів Сун–Мін кераміка існувала не лише як господарський посуд та поховальне начиння, але як церемоніальні предмети, елітарний посуд для чаювань та оформлення трапези, декоративні об'єкти, якими прикрашали оселю. Також вже за доби Сун у зв'язку з розвитком культури чаювання керамічні вироби стали обов'язковими учасниками чайного дійства з огляду на їх аскетичну красу та елегантність. Зовнішня простота керамічних творів у поєднанні з їх глибоким змістовним наповненням якнайкраще утілювали естетичні ідеали доби Сун. Водночас, це спричинило появу майстерень Жу, що працювали виключно на імператорський двір. Таким чином в Китаї з'явилась елітарна художня кераміка або гуаньяо, тобто «імператорські вироби».

З розгортанням імперської політики «плекання старовини» в Китаї все більше ідеалізувалась спадщина минулого включно з керамікою. Тож керамічні вироби в Китаї стали цінними колекційними об'єктами ще за часів Сун–Мін.

Література:

1. Бех Л. В. Фарфор у культурі Китаю: до питання специфіки побутування // АРТ-ПРОСТІР. Вип. 2. Київ, 2016.
2. Кравцова М. Мировая художественная культура. История искусства Китая: Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2004.
3. Лу Юй. Чайний канон / пер. з кит., авт. тексту Є. Гобова; іл. О. Булькевич. Київ, 2019.
4. Новікова О. Китайська «зелена кераміка» цінци доби Північна Сон у Національному музеї мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків // III-IV Конгрес сходовознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського) : Збірник матеріалів. Київ, 2020.
5. A Highly Important and Extremely Rare Ru Guanyao Brush Washer Northern Song Dynasty // Sothby's, Lot 5, Hong Kong, 2017. URL: <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2017/song-important-chinese-ceramics-from-le-cong-tang-collection-hk0747/lot.5.html> (дата звернення 24.10.2021).
6. A very rare and important Guan-type Longquan celadon hu-shaped vase, Southern Song dynasty (1127–1279) // Alain. R. Truong. 2018. URL: <http://www.alaintruong.com/archives/2018/02/28/36184370.html> (дата звернення 24.10.2021).
7. Barnes L. E., Bissonnette A. High Tea: Glorious Manifestations East and West // Catalogue of an exhibition. The Norton Museum of Art, Florida, 2015.
8. Bo ru zhai chong xiu Xuanhe bo gu tu lu 泊如齋重修宣和博古圖錄。 Harvard-Yenching Library, Harvard University. URL: <https://curiosity.lib.harvard.edu/chinese-rare-books/catalog/49-990077587390203941> (дата звернення 24.10.2021).

9. Handscroll. Qing dynasty, Yongzheng reign. Object Place: China: Beijing // The British Museum, London.

URL: https://www.britishmuseum.org/collection/object/A_PDF-X-01
(дата звернення 24.10.2021).

10. Stroeber E. Quiet Elegance. The Ru Yao Brush Washer in The Collection of The Princessehof Museum, Leeuwarden // Aziatische Kunst, 45 (1), 2009. DOI:10.1163/25431749-90000276.

11. Treatise on Tea by Emperor Song Huizong // Global Tea Hut magazine, April 2016. URL: http://archive.globalteahut.org/docs/pdf_articles/2016-04/2016-04-a036.pdf
(дата звернення 24.10.2021).

12. Kerr R. Ceramics and Society in the Song Dynasty // Orientations: the Montly Magazine for Collectors and Connoisseurs of Oriental Art, Vol. 5, No. 40, 2009.

13. Leidy D. How to Read Chinese Ceramics. The Metropolitan Museum of Art. New York, 2015.

14. 傅佩琮. 袁宏道《瓶史》研究 // 明新學報, 期 31, 2005. URL: <https://docsplayer.com/23079611-%E6%98%8E%E6%96%B0%E5%AD%B8%E5%A0%B1%E7%AC%AC31%E6%9C%9F.html> (дата звернення 24.10.2021).

15. 高濂著《遵生八箋》卷十四. 卷 14. URL: <https://zh.m.wikisource.org/wiki/%E9%81%B5%E7%94%9F%E5%85%AB%E7%89%8B/%E5%8D%B714> (дата звернення 24.10.2021)

УДК 738.1 (510)

Письмак Ю. О.

ORCID: 0000-0001-5383-3880

дійсний член Інженерної академії України,

старший викладач кафедри архітектурних конструкцій

Одеська державна академія будівництва та архітектури

м. Одеса, Україна

БІЛА ПОРЦЕЛЯНА ДЕХУА В МУЗЕЯХ І ПРИВАТНИХ ЗІБРАННЯХ ОДЕСИ

Ключові слова: біла порцеляна, Дехуа, фігуративний фарфор, статуетки.

Відомо, що у зібранні курфюрста Августа Сильного в Дрездені було більш ніж 1200 виробів білої порцеляни з Дехуа. На теперішній час в

дрезденському Музеї фарфору зберігається близько 600 таких виробів. Це – одна з найбільших колекцій білої порцеляни з Дехуа в світі. В Музеї Вікторії і Альберта в Лондоні також зберігається одна з найкращих колекцій білих порцелянових виробів з повіту Дехуа. Інформаційна агенція «Синьхуа» 23 серпня 2019 р. повідомила, що напередодні, 22 серпня 2019 р. в пекінському Музеї Гунванфу відбулося відкриття виставки порцелянових шедеврів Дехуа. В експозиції цієї виставки були представлені більш ніж 80 витворів, створених талановитими майстрами з Дехуа доби династій Мін (1368-1644) та Цін (1644-1911). Значна колекція порцеляни Дехуа представлена в Музеї цивілізації Азії в Сінгапурі. В Державному музеї народів Сходу в Москві, серед інших шедеврів, представлена датована XVI століттям біла порцелянова статуетка буддійського божества Гуаньїнь, створена майстрами Дехуа. Її висота – 32,5 см. В Японії, у зібранні Нантойосо, також представлені білі вироби Дехуа. Заслугове уваги дослідження О. В. Новікової «Фарфор Дехуа з колекції Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків» [1], присвячене відповідним артефактам у зібранні українського столичного музею. Фахівці стверджують, що на створення білих статуєток з порцеляни майстрів Дехуа надихали вироби зі слонової кістки. У різні періоди (в залежності від хімічного складу поливи) відтінки білої порцеляни Дехуа відрізнялися. О. В. Новікова пише: «Повіт Дехуа в провінції Фуцзянь на південно-східному узбережжі Китаю має довгу історію виробництва білої порцеляни – від династії Тан (618-907) до династії Цін (1644-1911)» [1, с. 47]. З середини XVII ст. біла фігуративна порцелянова пластика Дехуа експортується з Китаю. Вона постачалася за межі Китаю морським Шовковим шляхом. У світі вона стає відомою під назвою «blanc de Chine». Грунтовне дослідження Роберта Блюмінфільда за цією темою вийшло друком в Торонто у 2002 р. [2].

В самому Дехуа є порівняно невеликий музей порцеляни, в якому зберігаються зразки продукції, яка створила світову славу цій місцевості і її майстрам. Перед будівлями музеїв Дехуа височіє величний пам'ятник Хе Чаозуну, який тримає в руках своє творіння. Поряд встановлені скульптурні композиції, які втілили різні процеси створення художньої порцеляни – працю майстрів. Відомо, що розквіт мистецтва порцеляни Дехуа відбувся саме за династії Мін. Хе Чаозун був славнозвісним майстром початку XVII ст. Він здебільшого створював традиційні буддійські скульптури з білої порцеляни. Саме з його ім'ям пов'язаний період найвищого розквіту мистецтва високохудожньої білої порцеляни Дехуа доби Мін (і особливо – її фігуративної складової). Не дарма Хе Чаозун зображений зі статуєткою в руках. Частіше мистецтво Дехуа було анонімним. Традиції і високій художній рівень створення монохромної камерної скульптури наслідували і майстри Дехуа наступних поколінь.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. відбувається своєрідне відродження манери Хе Чаозуна. Видатний майстер-кераміст Сю Сюецзинь

(1869-1919) відтворював манеру свого великого попередника. Після повалення Манчжурської династії внаслідок революцій 1911-1913 рр., починається доба Китайської республіки. Але історія порцеляни Дехуа не перервалася і у цей період.

Порцелянові вироби майстрів Дехуа представлені в зібранні Одеського музею західного та східного мистецтва. Китайський фарфор також входив до сфери колекціонерських інтересів Олександра Блещунова, зібрання якого стало ядром Муніципального музею особистих колекцій, названого на честь свого засновника. Автор цих рядків зберігає дві статуетки, створені майстрами Дехуа – зображення представниць даоського пантеону вісьмох безсмертних. Перша з них (була придбана в Одесі 12 грудня 2007 р.) – Хо Хсьєн Ху (Хе Сяньгу). Один з її атрибутів – квітка білого лотоса, який є символом чистоти. «Хе вважається покровителькою домашнього господарства. Квітка лотоса, яку фея тримає в руках, зазвичай зображується на довгій вигнутій стеблині – як священний жезл «жуї», символ здійснення бажань» [3, с. 294]. У статуетки, що розглядається, квітка лотоса наближена до юного обличчя Хе з правого боку і майже торкається нижньої частини її щок. З квіткою стикається чудово виліплений лист лотоса. Стеблини лотоса спираються на долоню правої руки Хо Хсьєн Ху. Голова феї трохи нахилена вперед. Звертають на себе увагу подовжені мочки її вух. Здається, що чарівний вітерець колихає її вбрання, створюючи чудові світло-тіньові ефекти драпіровок. Постаць безсмертної діви стоїть на хвилястій поверхні, яка одночасно нагадує і лист водної рослини, і шляпку-парасольку великого гриба, і, можливо, поверхню води. Між краєм її довгого вбрання і поверхнею, на якій вона стоїть, можна побачити п'ять пальчиків її лівої ноги. «Стовбур» п'єдесталу статуетки з лицьового боку прикрашений флоральним ліпним декором, який включає в себе стебла, квітку, листя і коробочку (плід) лотоса, а також стилізовані водні рослини з зубчастим краєм. Зі зворотного боку статуетки, на нижній поверхні вбрання діви, втиснута в «тісто» порцеляни марка, яка дублює чотири ієрогліфи і надпис великими літерами: MADE IN CHINA. Це свідчить про те, що виріб був призначений на експорт. Якщо вірити провенансу, який розповіли продавці, ця статуетка колись була в колекції радянського військового аташе в Великій Британії, і була придбана саме там. Наскільки ці відомості достовірні? Важко відповісти. Статуетка встановлена на дерев'яній базі Ø 10,5 см і висотою 2 см, з якою вона поєднана за допомогою гвинта. Наскрізний отвір в дерев'яній базі дозволяє висловити припущення, що статуетка безсмертної діви Хе була поєднана з електричним освітлювальним приладом – лампою. Разом з дерев'яною базою, висота цієї статуетки – 24 см. Відповідно, висота самої порцелянової статуетки (без урахування висоти дерев'яної бази) – 22 см.

Проїшло майже сім років до того часу, коли 25 червня 2014 р. зібрання поповнила ще одна біла статуетка Дехуа – зображення ще однієї з

представниць даоського пантеону вісьмох безсмертних – Лан Тсай Хо (Лань Цай Хе). В даному випадку цей персонаж представлений у жіночому образі. Лань Цай Хе стоїть на хмаринці, прикрашеній з лицьового боку трьома квітками. Здається, що обличчя безсмертної випромінює доброту. В руках вона тримає витончений нахилений кошик з квітами. Її зачіску також прикрашають дві квітки. Лань Цай Хе – покровителька садівників. Висота цієї статуетки – 25,5 см. Денце має розмір, близький до Ø 6,3 см. В його середині – круглий отвір Ø 1,7 см. Обидві статуетки, що належать автору цих рядків, можна віднести до ХХ сторіччя. Більш точні датування вимагають подальших досліджень. О. В. Новікова пише: «... Китайський фігуративний фарфор Дехуа на батьківщині мав виключно ритуальне призначення. Білі фарфорові статуетки зберігалися у домашніх святилищах і мали статус сакральних предметів» [1, с. 52].

Вивчення бібліографічних джерел і самих витворів білої порцеляни, створених майстрами Дехуа, які зберігаються в музеях та особистих колекціях Одеси, перш за все, дозволили переконатися у їх великій популярності далеко за межами Китаю. Порцелянові статуетки, які спочатку сприймалися як сакральні предмети, яким поклонялися і до яких зверталися з молитвами, згодом стали цінуватися в багатьох країнах світу за свої художньо-естетичні якості. На початку ХVІІІ ст. стилістика шинуазрі власно освоює мистецький простір Європи. Винахідники європейської порцеляни розглядають вироби своїх китайських попередників і колег як взірці для наслідування. Романтичні настрої в європейській культурі ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. підживлювали інтерес суспільства до екзотики Далекого Сходу. Китайська порцеляна стає навіть героїнею роману всесвітньо відомої письменниці Агати Крісті (1890-1976), яка упадкувала інтерес до неї від своїх батьків і бабусі. Одеса, як крупний порт і значний культурний центр, місто моряків і художників, теж не могло уникнути проникнення у свої музейні зібрання і приватні колекції білих порцелянових виробів, створених талановитими майстрами Дехуа. В останні десятиліття успіхи підводної археології збагачують музейні зібрання і антикварний ринок втраченими раніш (внаслідок загибелі торгових суден) предметами з «білого золота» Дехуа. І сьогодні в Україні і в світі спостерігається зацікавленість дослідників у вивченні і науковому осмисленні дорогоцінної спадщини майстрів Дехуа та її впливу на світову культуру.

Література:

1. Новікова О. В. Фарфор Дехуа з колекції Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків // Вісник ХДАДМ № 1, 2020. Стор. 43-52.
2. Bluminfield, Robert H. Blanc de Chine. Berkley/Toronto, 2002.
3. Власов В. Г. Большой энциклопедический словарь изобразительного искусства. В 8 т. Т. 2. – СПб.: ЛИТА, 2001. – 848 с.: ил.

Польська І. І.

ORCID: 0000-0003-3546-5900

*доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії та історії музики
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

Кун Чжуцзюнь

ORCID: 0000-0002-0288-4781

*аспірантка кафедри теорії та історії музики
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ААРОНА АВШАЛОМОВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА КИТАЮ ХХ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: музичне мистецтво Китаю ХХ ст., Аарон Авшаломов, композитор, китайська опера європейського типу, культурний діалог «Схід – Захід», мистецькі традиції.

Історія світової музики свідчить про те, що іноді складаються ситуації, коли засновниками нових напрямів національного мистецтва тих чи інших країн стають іноземці, котрі в своїй творчості, вдало поєднуючи різні культурні традиції, відкривають нові художні горизонти їх розвитку. Таку історичну роль у становленні нового музичного мистецтва Китаю в ХХ ст. відіграв талановитий російсько-американський композитор єврейського походження Аарон Авшаломов, який провів у Піднебесній майже три десятиріччя свого життя, активно і плідно працюючи в напрямі зближення мистецьких традицій Заходу і Сходу в галузі музики. Саме він став основоположником китайської опери європейського типу, китайської симфонії та китайського балету, а також одним з фундаторів жанрів інструментального концерту в китайській музиці.

Хоча життєтворчість А. Авшаломова загалом знайшла певне висвітлення в світовій музичній науці, втім спеціальному розкриттю історичної ролі митця та аналізу його творчої спадщини присвячено ще небагато праць. Значну частину з них складають біографічні нариси в довідково-енциклопедичних виданнях. Ім'я композитора постійно згадується у багатьох дослідженнях історично-оглядового характеру щодо становлення і розвитку жанрів опери, симфонії та балету в китайській музиці ХХ ст.,

а також щодо ролі західних музикантів-емігрантів у процесі європеїзації китайської музичної культури цієї доби.

Життю й творчості Авшаломова присвячено статті Дж. Вінзенбурга (John Winzenburg) [10; 11], Е. Зальцберга (Ernst Zaltsberg) [1], Чжу Тін [6; 7], Цянь Сунь [5], Чень Ін [8], Н. Михайлової [4]. Ці питання тією чи іншою мірою висвітлюються у працях Лю Цзінь, Йі Шенсі, Цзян Чуньфан, Сюй Хаоян, Бянь Зушан, Чжан Яцзін, Ю Іюн, Я Ге, тощо. Важливою віхою на шляху осягнення творчого доробку та історичної ролі А. Авшаломова стала публікація у 2001 р. книги «Avshalomovs' Winding Way», створеної його сином – відомим американським композитором і диригентом Джейкобом Авшаломовим [9].

Постать Аарона Авшаломова загалом все частіше привертає до себе увагу китайських, російських та американських науковців. Однак в українській музикології проблематика, пов'язана з творчою діяльністю цього видатного митця та її історичним значенням у музичній культурі ХХ ст., дотепер не була предметом спеціального дослідження.

Життєвий шлях А. Авшаломова був дуже непростим і багатим на несподівані круті звороти. Народившись у 1895 р. у сім'ї доволі багатого рибпромисловця в Ніколаївську-на-Амурі (половину населення якого тоді складали китайці), Аарон з дитинства полюбив китайську культуру і насамперед – традиційну китайську музику. По закінченні гімназії Авшаломов поїхав до Швейцарії для отримання вищої освіти, втім замість університету поступив до приватного музичного закладу, де успішно навчався протягом року. Повернувшись додому, він через революційні події 1917 р. був вимушений емігрувати – спочатку до США, де у нього життя не склалося, а потім – у 1918 р. – до Китаю, де прожив (за винятком 1926-1929 рр., коли знов повертався у США) до 1947 р. Аарон Авшаломов «багато років працював у китайсько-американському видавництві, у муніципальній бібліотеці Шанхаю, пізніше став диригентом Шанхайського симфонічного оркестру. Він також приділяв чималу увагу педагогічній роботі з молодими композиторами та виконавцями, деякі з яких стали у подальшому відомими музикантами (Хуанг Йіжун – диригентом Шанхайського симфонічного оркестру, Чен Гуанксі – диригентом оркестру Шанхайської кіностудії)» [3, с. 69].

У китайський період життя композитором було створено більшість його основних творів. Серед них – опери «Куан Ін» («Богиня милосердя», 1921-1925 рр.), «Сутінкові години Ян Гуйфей» (1933 р.), «Мен Цзяннунь» («Велика стіна», 1943 р.), 5 балетів («Душа Цинь», 1925-1926 рр.; «Сон Вей Лянь», 1935 р., назва в останній редакції 1941 р. – «Пробудження від сну в стародавньому храмі»; «Будда та п'ять планетних божеств», 1942; «Чанг Куей» та «Фенг Хуанг», 1943 р.), Перша симфонія (1938 р.), симфонічна поема «Пекінські алеї» (1934 р.),

2 інструментальні концерти (для фортепіано з оркестром, 1934 р., та для скрипки з оркестром, 1937 р.), фортепіанні, вокальні й оркестрові твори, а також твори для китайських національних інструментів ерху і піпи з оркестром, тощо.

Творчість митця та його культурно-просвітницька діяльність набувають у 30-40-ві роки широкого визнання в Китаї та поза його межами – передусім у США, де музика Авшаломова звучить в концертних програмах таких видатних диригентів, як Л. Стоковський (а пізніше – наприкінці 1940-х рр. – С. Кусевицький). Найвищого визнання творчість композитора набуває завдяки постановці його опери «Мен Цзяннуй», створення котрої стало «найвищим досягненням Авшаломова в Китаї» [1]. У цьому монументальному творі переконливо втілено художні ідеї автора, пов'язані з органічним синтезом китайських і європейських музичних традицій. У китайській пресі того часу особливо підкреслювалося, що «Авшаломов відкрив новий шлях для китайського театру. Поєднуючи в собі вражаючу музику, яка заснована на китайських ідіомах і використовує західну гармонізацію і оркестровку, «Велика стіна» стала великим успіхом» [1]. «Саме «Велика стіна» А. Авшаломова стала першою широко визнаною й успішною китайською оперою європейського типу» [2, с. 23]. Після закінчення Другої світової війни композитор отримує престижні пропозиції від керівництва СРСР (щодо повернення до Росії й творчої праці на батьківщині) та від китайської влади (очолити Пекінську консерваторію). Всупереч цьому, Авшаломов у 1947 р. знов переїжджає до США, де й мешкає до кінця свого життя, так і не набувши при цьому того визнання, яке супроводжувало його в Китаї).

Втім, у сучасному Китаї ім'я композитора дотепер користується великою пошаною, а ювілейні дати його життя святкуються навіть на офіційному рівні.

Підсумовуючи вищевикладене, підкреслимо, що Аарон Авшаломов є одним з перших видатних композиторів ХХ ст., магістральним шляхом творчої діяльності котрого стало саме втілення культурного діалогу «Схід – Захід» через поєднання принципових засад музичного мистецтва Китаю та Європи.

Література:

1. Зальцберг Ернст. Аарон Авшаломов – пионер современной китайской музыки. URL: <http://madan.org.il/ru/groups/aaron-avshalomov-pioner-sovremennoy-kitayskoy-muzyki>

2. Кун Чжуцзюнь. «Велика стіна» А. Авшаломова – перша монументальна китайська опера європейського типу. *Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців* / Харк. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків : ХНУМ, 2020. С. 21-23.

3. Кун Чжуцзюнь. Опера творчість Аарона Авшаломова. *Музичне мистецтво і культура: науковий вісник* / Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової. Вип. 33. Кн 1. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 66-75.

4. Михайлова Наталья. Аарон Авшаломов – основоположник китайской симфонической музыки. URL: <https://gorskie.ru/juhuro/peoples/item/10215-aaron-avshalomov-osnovopolozhnik-kitajskoj-simfonicheskoy-muzyki>

5. Цянь Сунь. Генезис китайского балетного искусства. *Репозиторий Белорусского государственного университета культуры и искусств*. URL: <http://repository.buk.by/bitstream/handle/123456789/491/Genezis%20kitayskogo.pdf;jsessionid=76F749C3EC219B095B52C45D23B5954E?sequence=1>

6. Чжу Тин. Аарон Авшаломов. Жизнь и творчество композитора в условиях эпохи перемен. *Актуальные проблемы высшего музыкального образования*. 2018. № 2(48). С. 43–47.

7. Чжу Тин, Лукачевская М. Л. Аарон Авшаломов и путь развития китайского симфонического искусства. Симфоническая поэма «Хутуны Пекина». *Искусство, наука, практика*. № 1(29). 2020. С. 19-29.

8. Чэнь Ин. Аарон Авшаломов и его опера «Великая стена» («Мэн Цзяннюй») как феномен взаимодействия двух традиций. *Теоретические и практические вопросы науки XXI века*: сб. ст. Уфа: РИО МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2014. С. 174–175.

9. Avshalomov Jacob (2001). Avshalomovs' Winding Way : Composers out of China – A Chronicle. Philadelphia, Pennsylvania. N.P.: Xlibris.

10. Winzenburg John. Aaron Avshalomov and new Chinese music in Shanghai, 1931-1947. DOI: 10.1179/194050611X13188386908332. URL: https://www.researchgate.net/publication/272310245_Aaron_Avshalomov_and_new_Chinese_music_in_Shanghai_1931-1947

11. Winzenburg John. Musical-Dramatic Experimentation in the Yangbanxi: A Case for Precedence in The Great Wall. *Listening to China's Cultural Revolution* pp 189-212. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137463579_10

Предеина М. Ю.

ORCID: 0000-0001-9073-9607

кандидат философских наук,

старший преподаватель кафедры философии и истории

Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского

г. Киев, Украина

КИТАЙ КАК «ДРУГАЯ СТРАНА»: ДИСКУРСИВНЫЙ АНАЛИЗ

Ключевые слова: Китай, дискурс, «другая страна», постструктурализм, французский маоизм, американский политический дискурс.

«Китайцы сказали мне, что фильм дерьмо», – говорит Луи Гаррель, играющий молодого Годара в одноимённом фильме, о мнении китайцев о «Китайке». – «Какие китайцы?» – уточняет его подруга. «Какие китайцы? Откуда мне знать «какие китайцы»? Я не могу запомнить китайские имена, это невозможно. Китайцы из китайского посольства» [4, 14-ая мин.]. – Достаточно ироничное подведение итогов увлечения Китаем. Чем действительно были увлечены французские интеллектуалы кон. 60-ых?

Китай как альтернатива. *Мао* было последним из «великих имён», отсылка к которому давала западноевропейской молодёжи чувство альтернативы. Из известных его «сторонников» («маоистов») стоит назвать Жан-Люка Годара, режиссёра, или Алена Бадью, философа. Через отсылку к *Мао* (Культурной революции, партизанской борьбе) выстраивали свой метафорический ряд Жиль Делёз и Феликс Гваттари: «Китай – это сорняк на капустной грядке человечества» [1, с. 33]. Станный комплимент, если не учитывать их борьбу с древовидными (читать: иерархическими) структурами. «... река Мао и Древо Людовика» [1, с. 35]. Хотя чуть выше употреблено слово «деспот», бросающее тень на Мао: «Деспот действует там (на Востоке – М. П.) как река» [1, с. 35]. Студенческий активизм (хунвейбины), захват пространств, разрушение иерархических структур.

Через пятьдесят лет после выхода «Китайки» создатели фильма «Молодой Годар» (*Le redoutable*, 2017) усомнятся в том, что Годар был в состоянии запомнить китайские имена. Если и так, это не мешало ему создавать в «Китайке» мир парижских студентов-активистов, живущих в освободившейся на время отпуска родителей квартире под звуки Пекинского радио. («Квартира на время, освободившаяся от взрослых» – образ сам по себе ироничный.) Итак, Китай был абстракцией и детской игрушкой. Стало быть, нужно было повзрослеть?

Мао вкупе с Че Гевара и Кастро были последними именами, промелькнувшими на молодёжном небосводе за минуту до постмодерна. Об этом пишет Жан-Франсуа Лиотар, человек которому мы обязаны словом *постмодерн*: «Проследите за закатом в последние двадцать лет (написано в 1979-ом – М. П.) таких великих имён, как Сталин, Мао, Кастро в качестве родоначальников революции» [2, с. 43]. Маоистская игрушка, «детская болезнь» французских интеллектуалов уступила место постмодерну – может статься, не меньшей игрушке: если в «Китайке» Жан-Люка Годара играли в одну игру *во всей* квартире, то в постмодерне Лиотара *в каждой* комнате идёт своя игра; если в «Китайке» Жан-Люка Годара играли, чтобы создать *альтернативу реальности*, то в постмодерне Лиотара... кажется, альтернативу уже не ищут.

Необычность нашей реальности – её безальтернативность.

Китай как угроза. Что может быть очевиднее того, что для французского интеллектуала 60-ых Китай – абстракция? И что может быть удивительнее того, что для авторов авторитетных американских изданий, пишущих по проблемам мировой политики, как *Foreign Affairs* или *Foreign Policy* Китай – не меньшая абстракция, только со знаком «минус»? Китай и здесь «другая страна», только исходит из неё не надежда, а угроза.

От французского маоиста 60-ых мы больше узнаем о причинах его *недовольства Францией*, чем о Китае. От американского политического обозревателя 2020-ых, пишущего о Китае, мы больше узнаем о причинах его *довольства Америкой*, чем о Китае. В этом разница: у французского маоиста Китай служит для подрыва господствующего дискурса, у американского обозревателя для его (господствующего дискурса) укрепления. – Возьмём статью о Китае из последнего номера *Foreign Affairs* «Новая холодная война: Америка, Китай и отголоски истории», авторы Брэндс (Brands) и Гэддис (Gaddis). Это забавная статья. Во-первых, мы узнаём, что Америка черпала свои преимущества в географии: от океана до океана с железной дорогой через весь континент. Во-вторых, что первым предупреждением для Америки стало строительство Транссибирской магистрали. В-третьих, что это были цветочки, ягодки созрели в Китае – «Один пояс – один путь». Китай предстаёт братом-близнецом Америки: разве не хочет Китай пройти через континент и связать океан с океаном? И почему это плохо? Потому, что Китай – автократия. Анекдот в том, что автократия Китая проистекает из того же, что и демократия в Америке – из географии, континента и океана. География подкладывает Китаю свинью и вырачает Америку.

Читатель неожиданно замечает, что читает о преимуществах Америки.

Между двух абстракций. Жан-Франсуа Лиотар, сообщив о печальной судьбе имени Мао, добавляет: «Подумайте о том, как потрескался образ президента Соединённых Штатов после Уотергейта» [2, с. 43]. Сейчас тоже есть о чём подумать. Выборы 2020-го, штурм Капитолия.

В самой Америке думают. А *сравнение с Китаем* в Foreign Affairs помогает реставрировать потрескавшийся образ. «Демократия в Америке имеет свои собственные расхождения между обещаниями и результатами, настолько сильные, что временами кажется, что она страдает параличом, похожим на брежневский. Однако Соединённые Штаты отличаются от Китая тем, что недоверие к власти предусмотрено конституцией. Разделение властей обеспечивает центр тяжести, в который нация может вернуться после любых всплесков активности во время кризисов» [3]. Авторы убеждают самих себя, что живут в лучшем из миров. (Это одна статья, взятая для примера. Из года в год они не меняются.)

Парадокс в том, что постмодерн затронул, похоже, лишь альтернативы, сохранив в целостности один господствующий большой рассказ – американский.

Почему? Может, читателей постмодерна больше волновали альтернативы.

Так или иначе, постмодерн всегда идёт в ход *против* альтернатив, но *не против* главного дискурса. (Удивительно, но авторы Foreign Affairs, когда пишут об Америке в сравнении с Китаем, как будто не подозревают, что ко всему нужно подходить с постмодерной иронией.)

Какая абстракция лучше? Конечно, обе хуже. Но первая – игрушка Годара – ставила данную нам реальность под вопрос.

Может ли Китай быть альтернативой? Не тот, что есть. – Есть один вопрос, позволяющий усомниться в том, принимают ли сами авторы Foreign Affairs (продолжу издёвку над этим журналом) «китайскую угрозу» всерьёз или играют в неё, укрепляя свой собственный американский дискурс. Этот вопрос: как выходит так, что американский капитал использует китайских рабочих для сборочных производств? Apple – китайских рабочих Foxconn. – Один этот вопрос разрушает две абстракции. Абстракцию Foreign Affairs: да, Китай автократия, но как выходит так, что *демократический* американский капитал пользуется преимуществами этой автократии? В каком *другом* месте он мог бы также обращаться с рабочими? Apple превращает абстракцию «*другого места*» («*другой страны*») в реальность, приносящую прибыль. А раз так – рушится и утопическая абстракция. Да, эта утопическая абстракция уже полиняла, но иногда её ещё вспоминают, напр., в дебатах 2019-го года между Жижекком и Питерсоном Славой Жижек, представлявший «левую» альтернативу, назвал Китай в достаточно комплиментарном контексте. Но если *американский* капитал предпочитает эксплуатировать *китайских* рабочих, это явно не аргумент в пользу *китайских* властей.

Если Китай не должен служить нам ни для одной, ни для другой абстракции, для чего он нам? чем он может нам послужить?

Очень любопытно то, что в тиражируемой на Западе картине мира куда-то исчезло производство. Жан Бодрийяр даже где-то писал, что как церковь (здание церкви) маскирует отсутствие бога, так фабрика (здание

фабрики) во Франції маскує відсутність виробництва. Поки речі не почали виникати з повітря, їх *где-то* повинні виробляти. Китай в цьому сенсі справжнє *друге місце*, і він є таким по причині відсутності в ньому соціальної справедливості. (І, втім, цю справедливість дасть сценарій Foreign Affairs: той, хто вміє користуватися китайською авторитарністю, зможе витягти вигоду з китайської демократії.)

Попрабуюсь відтворити Китай за допомогою мені доступних дискурсів, я не знаходжу ні одного, який би Китай відтворював. Залишається цікавий запитання, який дискурс *внутрі* Китаю? (Буває, що «інша країна», ми теж були «іншою країною», не знаходить ніякого іншого дискурсу, відмінного від того, де вона «інша країна». Не краще для неї положення.)

Література:

1. Делёз Ж., Гваттари Ф. Тисяча плато: Капіталізм і шизофренія. Єкатеринбург; Москва: У-Факторія; Астрель, 2010. – 895 с.
2. Ліотар Ж.-Ф. Становище постмодерну. Москва; Санкт-Петербург: Інститут експериментальної соціології; Алетейя, 1998. – 161 с.
3. Brands H., Gaddis J. L. The New Cold War: America, China, and the Echoes of History – <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-10-19/new-cold-war>.

Фільмографія:

4. Молодий Годар (Le redoutable, реж. М. Хазанавичус, 2017).

УДК 314:305](510)

Саган Г. В.

ORCID:0000-0001-8301-849X

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА КИТАЮ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Ключові слова: демографічна історія, демографічна політика, Китай, населення, гендерний дисбаланс.

У 1950 р. Організація Об'єднаних Націй почала вести облік національного населення країн світу. З того часу Китай є лідером за кількістю населення. Станом на 2021 рік в Китаї проживало близько 1,450 [7]

мільярда осіб, що лише трохи більше, ніж в Індії (1,405 мільярда) [1], але більш ніж в 4 рази в наступній за чисельністю населення країні, США (335 мільйонів). Проте з кожним роком розрив між Києм та Індією за кількістю населення зменшується. Так, 2017 р. розрив між Китаєм та Індією складав 100 млн., а за три роки лише 50 млн. У звіті ООН від 18 червня 2019 року говориться, що населення Індії перевищить чисельність населення Китаю до 2027 року [1].

Такі прогнози вже не перший рік стали турбувати керівництво КНР, не тільки тому, що країна втратить статус найбільшої країни світу, але й через зменшення людських ресурсів, скорочення ринку споживання, гендерний дисбаланс та ніші негативні чинники, які визрівають на цьому ґрунті. Тому, як мінімум, за роки правління Сі Цзіньпіна (голова КНР з 14 березня 2013 р.) влада КНР докладає величезних зусиль для забезпечення стійкого економічного зростання країни та її громадян. Також варто зауважили, що минула історія Китаю також засвідчує прагнення держави вплинути на співвідношення між чисельністю населення та їх економічним розвитком, навколишнім середовищем і якістю життя своїх громадян.

Так, вже у 2-му році н.е., за часів династії Хань, населення Китаю становило близько 60 мільйонів осіб, що складало приблизно чверть населення світу на той час. Історичні коливання зростання і занепаду утримували населення Китаю між 37 і 60 мільйонами упродовж, принаймні, наступних 1000 років, перш ніж населення почало стрімко зростати. У перші роки правління династії Мін (1368-1644) в історії народонаселення Китаю почалися кардинальні зміни, які тривають і донині.

Поява багатьох сільськогосподарських культур з «Нового Світу», які потрапили в Азію з Америки через іспанських колонізаторів (включаючи картоплю і кукурудзу), призвело до швидкого зростання населення, починаючи з кінця 1500-х – початку 1600-х років, за часів династії Мін. Потім, під час подальшої династії Цин (1749-1911), населення Китаю збільшилася вдвічі зі 177 495 000 до 358 610 000 осіб. До 1851 року чисельність населення досягла приблизно 431 896 000 осіб до того, як це викликало наслідки масового і руйнівного повстання тайпінів, яке трвало більше десяти років (1851-1864 рр.). У часи громадянського протистояння загинуло близько 30 000 000 осіб. Деякі райони центрального Китаю не змогли подолати наслідки такої втрати населення до середини двадцятого століття [2].

За часів династій Мін (1368-1644) і Цин (1644-1911) зростання населення призвело до виснаження природних ресурсів країни, особливо орних земель Китаю. Результативні зміни в сільському господарстві Китаю за ці чотири сторіччя свідчать про виняткові успіхи у збільшенні виробництва зерна, щоб прогнати зростаюче населення.

Також міграція зі старих районів в прикордонні області допомогла розширити сільське господарство і поширити населення за межі і без того густонаселених районів. Впровадження більш врожайного насіння рису і раних сортів призвело до підвищення загальної врожайності інтенсивно оброблюваних полів.

Велике значення в цей період мало запровадження нових культур в систему землеробства Ці нові культури – особливо кукурудза, солодка картопля і арахіс – не могли конкурувати зі звичайними зерновими культурами, тому що їх можна було вирощувати на маргінальних територіях, таких як схили пагорбів і де ґрунту були сухими або піщаними.

Виробництву продуктів харчування також сприяла постійну увагу до поліпшення іригації, залучення нових земель до обробітку за допомогою терасування, зберігання зерна та вдосконалення с/г інструментів та органічних добрив [5].

Подвоєння населення Китаю відбулося задовго до того, як в Китаї почалася промислова революція. Незважаючи на очевидний успіх Китаю в тому, щоб встигати за зростанням населення, ці зусилля, однак, не могли бути продовжені. Дійсно, до XIX ст. величезна чисельність населення виснажила здатність ослабленої імперської системи Цин впоратися з цим.

Між 1851 і 1949 роками, соціальних потрясінь і страждань, чисельність населення Китаю збільшилася «усього» на 100 000 000 осіб, тоді як загальна кількість складала 432 000 000 чоловік. (За той же період населення Сполучених Штатів збільшилася приблизно з 23 000 000 до 151 000 000 осіб. До того ж в США збільшення відбулося за рахунок імміграції – 36 мільйонів осіб народилося поза межами країни).

У період пізньої династії Цин і в епоху республіканців (1912-1949) китайські інтелектуали і політики почали більше замислюватися про взаємозв'язок між населенням і тогочасною продуктивною економікою. Це означало, що уряд повинен відігравати більш активну роль в охороні здоров'я та освіті, економічний добробут і загальну кількість своїх громадян.

Після комуністичної революції 1949 р. Мао Цзедун і Чжоу Еньлай визначили необхідність контролю над зростанням населення як ключову частину здатності Комуністичної партії реалізувати свої основні економічні плани. У 1950-і і 1960-і роки контроль за народжуваністю та освітою були основними інструментами контролю над населенням з боку китайської держави [6].

Проте, регулювання народжуваності не обов'язково означало зниження народжуваності для Мао. Фактично протягом 1960-х років народжуваність зростала почасти тому, що Мао вважав велику чисельність населення Китаю ключовим компонентом сили Китаю і поширення марксизму.

Коли вплив Мао став зменшуватися і з його можливою смертю, такі лідери, як Чжоу Еньлай, Лі Сючжень і Ден Сяопін, почали створювати

сучасні наукові інститути для контролю над населенням Китаю. Їхня перша програма мала назву «Пізніше, довше, менше», але в кінцевому підсумку їх політика перетворилася на «Політику однієї дитини». Для Дена і його сучасників населення Китаю було проблемою не тільки кількості, але і якості. У той час більшість населення було сільським і неосвіченим, і Ден прагнув перетворити населення Китаю в міське і висококваліфіковане населення. Ден Сяопін турбувався, що величезне населення Китаю з'їсть «плоди економічного зростання» і залишить країну позаду основних країн [2].

Починаючи з 1970-х років Комуністична партія запустила агресивну програму планування сім'ї, яка включала безкоштовний контроль народжуваності, освіти, протизаплідні засоби і розширення доступу до послуг з переривання вагітності та стерилізації. У той час як в Китаї спостерігалось помірне зниження народжуваності і зростання використання протизаплідних засобів, керівники побоювалися, що цих заходів недостатньо.

У 1979 році вони впровадили суперечливу політику «однієї дитини», обмеживши кількість дітей в сім'ї. Для досягнення цієї політичної мети уряд використав кілька методів, включаючи фінансові санкції, обмеження на надання державних послуг другій або третій дитині, а в крайніх випадках – примусову стерилізацію і аборти.

На різних етапах «Політика однієї дитини» зустрічався опір, особливо з боку сільських сімей, які, як правило, віддавали перевагу більшій кількості дітей. З цієї причини «Політика однієї дитини» переглядалася протягом усієї своєї історії, щоб зробити виключення для сільських сімей, груп етнічних меншин і сімей без синів або з дітьми, які мають серйозні хронічні проблеми зі здоров'ям. Особливий упор в Китаї на планування сім'ї вплинув на життя китайських громадян: майже 90% людей у віці від 15 до 49 років використовують ті чи інші форми контрацепції.

Протягом останніх чотирьох років рівень народжуваності в Китаї знижувався до 12 мільйонів, що є найнижчим показником з 1961 року, коли країна виходила з лещат масового голоду. Рівень фертильності в Китаї – один з найнижчих в світі, 1,3 народження на жінку, що значно нижче «коефіцієнта відтворення» в 2,1 народження на жінку, який вважається необхідним для підтримання стабільного населення [3].

Демографічні експерти давно говорять, що зняття обмежень само по собі не поліпшить народжуваність. У 2016 році, коли Китай скасував десятирічну політику «Однієї дитини», дозволивши всім парам мати двох дітей, це зміна мало допомогла парам, яких відлякували все більш високі витрати на виховання сім'ї в висококонкурентоспособних містах Китаю.

За даними Numbeo, відношення ціни до доходу (розраховане як відношення середніх цін на квартири до середнього річного доходу сім'ї) в Шеньчжені і Шанхаї становить 44,7 і 41,9 відповідно. У Нью-Йорку і

Лондоні це співвідношення становить всього 9,5 і 13,6. У своєму 14-му п'ятирічному плані Китай зобов'язується прискорити культивування і розвиток ринку оренди житла, щоб зробити житло доступнішим, але поки невідомо, чи увінчаються успіхом ці зусилля.

Вартість виховання дітей непомірна, особливо якщо батьки хочуть надати дітям низку додаткових занять, які все більше стають нормою. Наприклад, виховання дитини в районі Район Цзінань в Шанхаї від народження до середньої школи коштуватиме 840 000 юанів (близько 130 000 доларів США), з яких тільки витрати на освіту становлять 510 000 юанів (близько 78 800 доларів США). Для сімей з річним доходом 50 000 юанів (близько 7 700 доларів США) витрати на дітей складають 71,1 відсотка річного доходу [4].

Таким чином, вікова політика втручання китайської держави в природні права людини – народження дітей, нині привело до складних наслідків, які не просто буде подолати. Окрім, гендерного дисбалансу до цього додалася ще одна проблема – старіння населення Китаю.

Література:

1. Майже 10 мільярдів до 2050 року – ООН оприлюднила прогноз щодо населення Землі <https://www.radiosvoboda.org/a/news-naselennya-zemli-prognoz-2050-oon/30005095.html>

2. China's Population: Issues and Trends in China's Demographic History http://afe.easia.columbia.edu/special/china_1950_population.htm

3. Facing a demographic crisis, China to allow three children per family https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/china-three-child-policy-demographic/2021/05/31/95a086e2-c1e8-11eb-89a4-b7ae22aa193e_story.html

4. No, a Three-Child Policy Alone Will Not Save China from an Impending Demographic Crisisю. August 2, 2021. <https://www.csis.org/blogs/new-perspectives-asia/no-three-child-policy-alone-will-not-save-china-impending-demographic>

5. Smil Vaclav. *China's Environmental Crisis: An Inquiry into the Limits of National Development*. Population and Development Review. Vol. 20, No. 1 (Mar., 1994), pp. 211-215 <https://www.popcouncil.org/research/population-and-development-review>

6. Susan Greenhalgh and Edwin A. Winkler. *Governing China's Population: From Leninist to Neoliberal Biopolitics*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2005. XIV + 394 pp.

7. United Nations Department of Economic and Social Affairs: Population Division <https://countrymeters.info/ru/China>

Смольницька О. О.

ORCID: 0000-0001-9864-1727

кандидат філософських наук,

провідний науковий співробітник

Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського

м. Київ, Україна

ЖУРАВЕЛЬ ЯК КИТАЙСЬКИЙ СИМВОЛ БЕЗСМЕРТЯ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС ЯРОСЛАВИ ШЕКЕРИ

Ключові слова: китаїстика, символ, журавель, перекладознавчий дискурс, переклад.

Символ, образ і архетип як ключові поняття китайської культури (у тому числі писемності) досліджуються в сучасних студіях, проте варто зробити акцент на окремих питаннях. Для аналізу пропонується орнітоморфний символ в українській синології – *журавель*, наявний як персонаж, міфологема тощо у китайській, українській та інших культурах, причому й у фольклорній традиції.

Треба сказати, що у міфологічних і символічних словниках та енциклопедіях журавлю не завжди присвячено окрему статтю (частіше аналіз цього символу йде у загальній статті «Птахи» або на кшталт цього). Пропоноване дослідження зосереджується переважно на китайській інтерпретації символу журавля. Матеріалом є праці української китаїстки-філолога Ярослави Шекери (1982–2019), дуже різнобічної постаті, яка виступала у Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського [8] (далі КЛМММР; про вшанування її пам'яті: [7]). Діяльність цієї дослідниці, поетеси (україно– і китайськомовної) та мисткині вже поставала в полі зору студій [3-6], але багатогранність спадщини Я. Шекери заслуговує на докладніше вивчення. Зокрема, це пташина образність і символіка в її статтях [12] та інших працях.

Мета – проаналізувати символ журавля на матеріалі перекладів і перекладознавства Я. Шекери. **Завдання:** 1) схарактеризувати універсальне тлумачення журавля як символу чи образу; 2) дослідити китайську специфіку цього символу; 3) звернути увагу на філософію та дотичність до китайської традиції символу журавля. Роботу виконано в рамках діяльності КЛМММР (переклад, перекладознавство).

Журавель – навіть заголовний герой перекладацько-поетичної збірки Я. Шекери «А небо журавками вишите» [11]. Універсальне значення цього птаха – «посланець богів... здатність увійти у вищі стани свідомості» [2, с. 94]. Асоціації: небо, політ, свобода тощо, а загальновідомо, що птах

означає душу. Проте в китайській традиції журавель – складніший символ, бо він і «Патріарх Племені Пернатих», посланець богів, посередник між небом і землею. Він носить душі до західного раю і символізує безсмертя, довгожителство, материнство, яке захищає, пильність, доспівання, високий офіційний статус, щастя» [2, с. 94], означає і взаємозв'язок батька з сином [1, с. 88]. Символічні супутники цього птаха – *Сонце, сосна* [1, с. 88], тобто вічність, висота і довголіття. Останнє особливо цікаво, бо в такому разі символ чи емблема журавля йде в парі з черепахою. Наприклад, віршований цикл *Го Пу* (276–324), *юсянь* «Мандрівка до небожителів» [10, с. 43], 4-та частина: «Одноденку-метелика про покоління пита – / Як же знати йому про літа журавля й черепахи?» [10, с. 45]. (Тут і далі поетичні цитати з китайської літератури наводяться у перекладі Я. Шекери). Цей уривок побудовано на антитезі *одноденка-метелик – журавель і черепаха* (довголіття) [10, с. 45]. (Далі твори наводяться не за хронологією, а за порядком аналізу окремих іпостасей журавля).

Оскільки китайська культура невіддільна від почуття державного обов'язку, дисципліни, служіння тощо, то варто згадати й інше тлумачення журавля: цей птах, який летить до Сонця, – «символ суспільних спрямувань, його білосніжне тіло – символ чистоти, червона голова – вогонь життя» [14, с. 816]. Отже, це й індивідуальне спостереження, і діяльнісна конотація, накопичення інтелектуального досвіду (а відтак, психічної енергії) та його реалізація.

Я. Шекера неодноразово зверталася до символу журавля у своїх текстах. Зокрема, у зв'язку з цим можна звернути увагу на цього птаха як вісника, а ще – або у зграї (який летить ключем), або як на самотнього. В останньому разі зазначають: «Самотній журавель, який не долучається до зграї, вважається символом і супутником даоського святителя» [14, с. 816]. Показовий вірш *Хе Шао* (236?–301) [10, с. 39] «Мандрівка до небожителів»: «Як заздрю я Цяо – він жив у пройдешні літа, / Він *дао* плека у природній гармонії вільній. / Далеко – вершини високі й обривисті вельми, / Під небом кружля – на журавлику в нього сидельце» [10, с. 40]. Тобто тут описано даоса, який досяг досконалості та літає на журавлі. Реальне і метафоричне (політ на журавлі) тут злиті в єдине. Під Цяо мається на увазі царевич Цяо [10, с. 40]. Поет і ліричний герой бажать уникнути суєти, марноти і наблизитися до вищого (мотив, частий і у поезії самої Я. Шекери). Упорядниця пояснювала: «...в ті часи мислячі люди здебільшого займалися самовдосконаленням, віддаляючись від державної служби, хоча й прагнули її на початку життя» [10, с. 39]. За середньовічної доби у даоській поезії *Сикун Ту* (837–908) (поема про натхнення і Дао «Категорії віршів», «питання аналізу поетичної творчості» [13, с. 155]) сказано: «Вбирає *Вон*о гармонійний *інь-ян*-івський дух, / Літати *Йому* з журавлем самотнім приємно» [13, с. 160].

І у міфологічній довідці, і в цитованому вірші важливо, що журавель – самотній, це «поет, що хоче відійти від натовпу» [13, с. 169].

Якщо взяти китайську літературу до нашої ери, то, наприклад, у «Книзі пісень» («Шицзін») виразно наявна й пташина символіка, ця рання поезія вже досконала і позначена імплікатурами. Це вірш «Кричать журавлі» (перекладений Я. Шекерою), де двічі є рефрени: «Журавлі кричать на болотах, / І за містом їх крики лунають» [9, с. 41]. Це можна розуміти як реальний пейзаж, а можна і як метафоричний, символічний, бо сам текст насичений символами (розтлумаченими перекладачкою): «Як вважалося в давнину, журавлі символізують людей високої моралі» [9, с. 41]. Цей твір важливий, бо на початку цитованої хрестоматії Я. Шекера наводить перекладені розділи з китайської міфології, завдяки яким можна краще зрозуміти образність і символіку подальших текстів цієї культури.

Якщо брати до уваги пізнішу китайську поезію, то впадає у вічі доба Тан. Я. Шекера, характеризуючи створені даосами *відлюдницькі вірші* [13, с. 21], зазначала про закодовану в них символіку – «ключові образи» [13, с. 21]: «*журавель* (згадка про нього у вірші знаменує появу небожителя чи святого старця – вони могли також поставати перед ліричним героєм в одязі з пір'я – адже, за народними уявленнями, святі літали по небу на журавлях)» [13, с. 21], те ж саме дослідниця писала далі, про традиційну символіку танської поезії [13, с. 25]. Синологиня акцентувала на металогії віршів цієї доби [13, с. 23].

Один із улюблених поетів китаїстки (герой її досліджень, перекладів, лекцій [8]) – представник чань-буддизму, монах *Хань Шань* (VIII ст.). В його поезії так само наявний символ журавлів, причому в польоті, за якими прямує дух очищеного ліричного героя-самітника (вірш «Безтурботно гуляю по гребеню я Хуашань...»): «В оболоках білявих лечу разом із журавлями» [13, с. 49]. Супутні символи цим птахам – білі хмари, небо (іноді як *імплікатура*), перекладачка виокремила і «ясну порожнечу» [13, с. 49] (усе вище проаналізувавши [13, с. 20–21]). Реальний пейзаж (Хуашань) поєднується з метафоричними символами та образами, де переосмислюються «оболоки» і журавлі. (Також про Хань Шаня в цьому дискурсі: [3], [8]).

Отже, тлумачити журавля в китайській традиції суто як чарівного помічника (хай і трагічного героя наприкінці), за принципом народних казок, звичайно, дуже обмежений вибір. Цей герой у китайській літературі та власних творах Я. Шекери відкритий Всесвіту, космосу, спостереженню і вільний, його свідомість (журавель=мудрець) очищена. Це символ безсмертя, а також інтелектуал, філософ, поет і просто вільна та високоморальна особистість, зіллята з природою. Це духовна незалежність. Оскільки постать візуально одна (за винятком ключа, зграї), то ні її, ні інших спостерігачів цієї персоналії (якщо читати про неї в текстах

або уявити візуально) зайві деталі не відволікають. Власне, це те, чого прагнула і Я. Шекера у своїх віршах. Робота має перспективу продовження на матеріалі перекладених Я. Шекерою текстів китайської літератури, а також у компаративному і архетипному аспектах.

Література:

1. Бидерманн Г. *Энциклопедия символов* / Пер. с нем. М. : Республика, 1996. 336 с.

2. Купер Дж. *Энциклопедия символов. Кн. IV.* М. : Ассоциация Духовного Единения «Золотой век», 1995. 402 с.

3. Смольницька О. О. Відгомони класичної китайської поезії та філософії чань-буддизму у ліриці української китаїстки Ярослави Шекери: суголосність із перекладами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Кримськотатарська філологія: мова та література. Тюркологія та сходознавство.* 2020. Т. 31(70). № 1. С. 42–51.

4. Смольницька О. «І вітряного краю / Я буду дивний цар». *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори.* Ніжин-2020. – № 1. С. 125–126.

5. Смольницька О. О. Китайські мотиви у поезії та образотворчій діяльності Віри Вовк і Ярослави Шекери: архетипне дно та символи. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р.* Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 111–116.

6. Смольницька О. Мандала у творчості Ярослави Шекери: синтезування архетипів. *Китаєзнавчі дослідження.* 2021. №1. С. 242–260.

7. Смольницька О. Ярослава Шекера: журавлі безсмертя. URL: [https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820?__xts__\[0\]=68.ARCUxdqWbFiaAmiD8wPM_jwngaEFq513MCZs912GjFg2OrEQsK6wvHG0R33uCvmfac9k5c38fXmNxrS4SmJgnVdUu7TNL2FK3ZhoZqkZ38hLJEnbp8vQJMPfWrweEk7qpUoGvRJP1H4LOaHxwv1SxCSookOw95b5Kx4xn-Q0J2O3y7a1h1EfH6oedeIt3EujyKhExEV4pt4k2onyyPP_griCD5k3_SJpoQ7tuMcORIs1W1UCiCRHkM7-oV150ySMkPPvGF_XA9pZv0zJ5v GOK-tFrGANZwXnjQfUrZ5xjMNT7ZgNQSWMIBVlgXqVoN_CWKiAgxdTzGL3FDqoGORFDdAUAZ_CjokcawIu8XoLF6qG1qcC948inZ0WslZx5RR1HgeRlJyqg_N4ldYMZSep2adYwCjwz2LxdqeSCmRR_ArkXE&__tn__=C-R](https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820?__xts__[0]=68.ARCUxdqWbFiaAmiD8wPM_jwngaEFq513MCZs912GjFg2OrEQsK6wvHG0R33uCvmfac9k5c38fXmNxrS4SmJgnVdUu7TNL2FK3ZhoZqkZ38hLJEnbp8vQJMPfWrweEk7qpUoGvRJP1H4LOaHxwv1SxCSookOw95b5Kx4xn-Q0J2O3y7a1h1EfH6oedeIt3EujyKhExEV4pt4k2onyyPP_griCD5k3_SJpoQ7tuMcORIs1W1UCiCRHkM7-oV150ySMkPPvGF_XA9pZv0zJ5v GOK-tFrGANZwXnjQfUrZ5xjMNT7ZgNQSWMIBVlgXqVoN_CWKiAgxdTzGL3FDqoGORFDdAUAZ_CjokcawIu8XoLF6qG1qcC948inZ0WslZx5RR1HgeRlJyqg_N4ldYMZSep2adYwCjwz2LxdqeSCmRR_ArkXE&__tn__=C-R) (29.10.2019).

8. Філософська лірика середньовічного Китаю. Лекція кандидатки філологічних наук Ярослави Шекери у Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського 6 грудня, 2018 року. *Музей Максима Рильського.* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TsxDmUFMFgo> (дата розміщення: 29.05.2020).

9. *Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н.е.)* / Упоряд. Н. В. Коломієць, Я. В. Шекера. К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. 256 с.

10. *Хрестоматія китайської літератури (III – VI ст.)* / упорядник Я. В. Шекера. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 194 с.

11. Шекера Я. *А небо журавками вишите: Поезії* / Худож. оформ. авт. К. : Задруга, 2000. 48 с.: іл.

12. Шекера Я. В. Деякі аспекти генези образу птахів у творчості Тао Юань-міна і танській поезії. *Вісник КНУ. Східні мови та літератури. 2005. Вип. 10. С. 48-51. URL: <https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2017/01/3.-%D1%82%D0%B0%D0%BE-%D1%8E%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%BC%D1%96%D0%BD.pdf> (accessed: 06.10.2021).*

13. Шекера Я. В. *Китайська література VII–XIII століть : навч. посіб.* К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 351 с.

14. *Енциклопедія символів* / сост. В. М. Рошаль. М.: АСТ; СПб.: Сова, 2008. 1007, [1] с.: ил.

УДК 94:341.7(510)

Стоян Т. А.

ORCID: 0000-0002-6047166X

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри міжнародних відносин

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Богатирчук К. О.

ORCID: 0000-0003-0297-5381

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри міжнародних відносин

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ СУЧАСНОГО КИТАЮ

Ключові слова: публічна дипломатія, «м'яка сила», зовнішня політика Китаю, міжнародні відносини.

Останнім часом спостерігається зростання ролі Китаю в світовій політиці, що стало активним предметом вивчення дослідників в усьому світі. Довгий час в фокусі досліджень феномена «піднесення» Китаю залишалася так звана «жорстка сила», яка спирається на військову і економічну міць держави. Відмінною рисою останніх років стало коригування китайським керівництвом своїх зовнішньополітичних установок, що включає використання «м'якої сили».

Проаналізувавши останні дослідження публічної дипломатії Китаю, хотілося б виділити таких вчених як Кривожиж С. В.[1] та Коротков Д. С. [3].

Поняття публічна дипломатія є досить новим для китайського наукового співтовариства. Китайські науковці розмірковуючи над його сутністю – знаходять витоки і приклади політики ще в ранніх періодах історії Китаю. Дійсно, аналізуючи традиційну зовнішньополітичну доктрину древнього і середньовічного Китаю можна виділити окремі елементи співзвучні з ідеями концепції «м'якої сили». Зовнішньополітична доктрина цього періоду базувалася на уявленні про дворівневу систему «світ-космос», де на верхньому рівні – простір було організовано по трійчастій системі, що складається з елементів «небо, земля, людина». Головним було Небо, а китайський імператор був «представником» Неба на землі (Син Неба). Таким чином, правитель держави виступав організатором всього світу – соціуму» (нижнього рівня). На нижньому рівні системи перебувала Піднебесна (весь світ), в центрі якої розташовувалася держава (Китай). Іншими словами імператор Китаю ніс відповідальність за всю Піднебесну (весь світ) [1, с. 58].

Своєрідний механізм взаємодії з сусідами відображено також в системі «васалітету» в VI-X ст. Суть цих взаємовідносин полягала в тому, що іноземці формально залучалися до системи відносин з Китаєм: прибувши васали до двору з даниною, виконували необхідний церемоніал, таким чином, визнаючи верховенство китайського імператора. Це розглядалося як вираз покірності імператору, і робилося не заради економічної вигоди, а для того щоб підтримувати сформовану китаєцентричну політичну систему. Таким чином, можна погодитися, що залучення інших народів до китайської цивілізації є одним з традиційних принципів у взаєминах Китаю із зовнішнім світом.

Ще одна характерна особливість китайської філософської думки, яка значною мірою відображає специфіку «м'якого» підходу у зовнішній політиці – прагнення уникнути силового впливу, використання замість цього гуманності і, при необхідності, хитрості при вибудовуванні відносин. Відповідно основним постулатами конфуціанства, ідеальний правитель повинен опиратися не на фізичну силу, а на мораль. Під впливом установок конфуціанства традиційна зовнішньополітична доктрина Китаю виходила з того, що при взаємодії з «варварами» (народами, що населяли окраїни Піднебесної) основний натиск слід робити на «всєблагий вплив імператора» і тільки у виняткових випадках на застосування сили»

[1, 60]. Дослідники проблеми відносин з Китаєм вказують, що протягом історії Китай більше покладався не на військову експансію, а на складну систему відносин з сусідами – «підданство», де саме цивілізаційний потенціал були основою для лідируючої позиції [1, 62].

Звичайно, було б неправильно стверджувати, що протягом всієї історії Китай покладався виключно на м'які способи вирішення зовнішньополітичних завдань. Більш того, дослідники, які дотримуються тези про потенційну загрозу з боку Китаю, цілком справедливо знаходять підтвердження аж ніяк не мирного поведінки країни в різні періоди історії [1, 62].

Тісно пов'язана з м'яким підходом до досягнення цілей ще одна специфічна для китайської цивілізації риса – страгемного мислення. Російський академік В. С. М'ясников визначив страгемум як «стратегічний план, в якому для супротивника укладена будь-яка пастка або хитрість» [1, 64]. У своїй праці «Історичний досвід страгемного принципу «м'якої сили» в соціально-економічних реформах Китаю» Д. О. Регзенова, аналізуючи різні періоди історії Китаю, зазначає, що використання маніпулятивних, «м'яких» сил для досягнення цілей є особливістю психології китайців. В. С. М'ясников, підкреслює, що «це не означає, що китайці – це нація спритних інтриганів, хитрунів і ошуканців. Це народ, в першу чергу вміє стратегічно мислити, складати довгострокові плани, як на державному, так і на особистісному рівні, вміє прораховувати ситуацію на достатню кількість ходів вперед і використовує страгемні пастки для досягнення успіху» [1, 65].

Видатний політичний діяч епохи Лі Хунчжан, який зіграв важливу роль в становленні зовнішньої політики Китаю, в своєму меморандумі виділяв деякі важливі моменти взаємодії з іноземцями. Наприклад, він вважав, що найголовніше в міждержавних відносинах, не давати привід для презирства, так як тільки якщо іноземні держави будуть відчувати повагу до Китаю, навіть складні питання можна буде вирішити на основі компромісу.

Важкий період смуту після повалення монархії в 1911 році перешкодив здійсненню продуманої зовнішньої політики, і до початку ХХ століття за Китаєм остаточно закріпився імідж «Хворої людини Східної Азії». Важке становище ускладнювався негативним іміджем Китаю, створеним в зарубіжній пресі. Вихід з цієї ситуації передові журналісти бачили в створенні системи зовнішньої пропаганди Китаю, націленої на зміну іміджу країни в світі і привернути симпатії західної громадськості. Однак керівництво країни відносилося до цієї ідеї стримано та небажання публічно обговорювати внутрішні проблеми. Так склалося, що китайська журналістика завжди грала роль провідника інтересів китайського суспільства, в тому числі і в зовнішній політиці.

Підводячи підсумок можна сказати, що включення Китаю в договірну систему міжнародних відносин вплинуло на подальший розвиток країни, а період смуту, який здобув країні імідж «хворої людини Східної Азії», поставив перед необхідністю пристосовуватися під нові реалії міжнародної обстановки і пробувати нові методи взаємодії з іншими державами. Саме в цей

період, за ініціативою китайських журналістів, які здобули освіту в США, почало розвиватися новий напрямок політики – зовнішня пропаганда за допомогою ЗМІ. З огляду на той факт, що друковане слово традиційно стояло на службі держави, в нових умовах ЗМІ Китаю характеризувалися високим рівнем цензури незалежно від того, які сили вони представляли – Гоміньдан комуністів або мілітаристів [3, с. 4].

Крім цього, важливим результатом цього періоду стало формування двох специфічних для Китаю методів впливу на громадську думку інших країн: використання іноземних ЗМІ (в той період – ЗМІ так званих «договірних портів») і залучення симпатиків Китаю іноземних журналістів. Саме вони, на думку декана факультету міжнародної журналістики Шанхайського університету іноземних мов Го Ке, лягли в основу сучасної публічної дипломатії Китаю [1, с. 72].

Отже, стратегія «м'якої сили» КНР на сьогодні, насамперед, впроваджується за допомогою заходів культурного характеру, значна частина з яких проводиться за територіальними межами Китаю. Уряд Китаю офіційно визнав культуру країни, засновану на конфуціанських морально-етичних цінностях, народних традиціях, збагаченої секретами китайської медицини, методики підготовки висококласних спортсменів – важливим складовим елементом «м'якої сили». Культурні акції мають глобальний вплив, а їхнім об'єктом є універсальна аудиторія, зокрема західна, азійська, африканська, латиноамериканська та мусульманська. Хоча основою взаємовідносин все ж таки залишається економіка, збільшення культурних обмінів, поширення академічних програм, залучення місцевих китайських громад при посередництві кваліфікованих дипломатів [2, с. 18].

Таким чином, Китай має прогресуючу тенденцію до посилення «м'якої сили», іншими словами, збільшує свій культурний, ідеологічний та політичний вплив у своїх міждержавних відносинах. Поступово створюючи позитивний імідж КНР в системі міжнародних відносин та пропагування національних соціокультурних цінностей.

Література:

1. Кривохиж С. В. Публичная дипломатия китайской народной республики: становление и развитие : дис. ... на стиск. Ученой степени канд.. ист. Наук: спец. 07.00.15 – История международных отношений и внешней политики / Светлана Валентиновна Кривожиж. Санкт-Петербург, 2014. 165 с.
2. Ким В. С. Трансформация стратегии «мягкой силы» КНР в современных условиях. Вестник Челябинского государственного университета : Политические науки. Востоковедение. 2012. №. 12 (266) С. 17–20.
3. Коротков Д. С. Публічна дипломатія – як інструментарій зовнішньої політики Китаю. Електронний ресурс – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream>

Трофимченко А. Л.

ORCID: 0000-0001-6260-7076

аспірант історико-філософського факультету

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В КИТАЇ

Ключові слова: освіта, Китайська Народна Республіка, учні, економіка, шкільна освіта, уряд, Міністерство освіти, навчання.

В умовах сьогодення Китай стає незаперечним світовим економічним лідером. Процес економічного піднесення держави напряму залежить від впровадження реформ, що стосуються різних сфер суспільної діяльності, основна з яких – освіта. Китайська Народна Республіка наразі зберігає за собою статус однієї з найсильніших країн світу, цьому сприяє особлива форма комуністичного режиму збережена в КНР до сьогоднішніх днів. Китай являється передовиком за темпами промислового розвитку та розвитку сільського господарства. Зараз це країна інноваційної економіки.

Підприємства, компанії, установи різного рівня вбачають власні інтереси у підтримці освіти. Державний апарат щороку поліпшує та оптимізує освітній простір для учнів різного віку. Власне сама система освіти має відмінності від, наприклад, Європейської, лише початкова і середня освіта триває 12 років (початкова, молодша середня, старша середня). Обов'язковими є перші 9 років навчання. Станом на 2015 рік освіту здобували 99% дітей молодшого шкільного віку. Навчальна діяльність в початковій та середній школі складається з двох семестрів, триває 38 тижнів, 13 тижнів – канікули. В старшій та середній школі – 40 тижнів навчання, 10-11 – канікули [3]. Уроки в учнів розпочинаються о 8.00 ранку і тривають до 16.00, але на цьому день не закінчується бо 95% учнів мають додаткові позакласні заняття, факультативи, курси, спортивні секції, гуртки. Діти виховуються в жорсткій дисципліні, пропуски школи без поважних причин загрожує відрахуванню учня. Освітній процес не обмежується лише вивченням теоретичного матеріалу, в навчальну діяльність включені практичні заняття.

Крім цього учні, що навчаються в початковій школі обов'язково проходять стажування на фабриках, фермах. Діти практично не мають вільного часу через надмірні навантаження.

Але попри це, всі учні без винятку продовжують навчання у середній школі, де й в подальшому визначаються за майбутньою професією. Вибір можливий серед професійно-технічних, сільськогосподарських або академічних напрямів, останній з яких забезпечує можливість вступу учня до ВНЗ [4]. Китайські школи не лише забезпечують високим рівнем академічних

знань, а й готують до реального життя. Широко розповсюдженими в Китаї до недавнього часу були приватні школи, що давали змогу учням навчатися за особливими програмами за зразком американської, канадської системи освіти з носіями мов та іноземними вчителями. Звісно, навчання в приватних школах платне і достатньо дорогівартісне. У 2020 р. кількість приватних навчальних закладів скоротилася – це обумовлено надмірними навантаженнями, які на думку уряду шкодять здоров'ю та психо-емоційному стану дітей. Викладання в Китайській школі дає приємні бонуси вчителям, а саме: проживання, страхування, оплачувана відпустка, висока заробітна плата (4000-5000 доларів США) [2].

Натомість, навантаження на вчителів Міжнародних шкіл досить високі, навчальні програми за якими працюють педагоги є двох видів: перші – за державним стандартом, другі – за Міжнародним компонентом. Варто відмітити і можливості здобуття освіти в Китаї для іноземних студентів їх затверджено Положенням Міністерства освіти «Для адміністрацій щодо прийому іноземних учнів у початкові та середні школи» від 1999 р. (Ministry of education the people's republic of China) [1]. З 2009 р. було впроваджено Циркуляр Міністерства освіти «Про програму бакалаврського фонду для іноземних студентів за програмою стипендій уряду Китаю». Ці заходи свідчать про зацікавленість країни в розвитку Міжнародних стосунків в системі освіти, що безперечно допомагають в обміні досвідом, культурному збагаченні.

Зрештою, не зважаючи на закритість і деяку політику ізоляції комуністичний Китай разом із своїми віковими традиціями завдяки грамотній політиці та особливому суспільному устрою щораз демонструє свою потужність. Інтереси держави, населення, економіки поєднані спільною метою, що реалізується в освітній політиці. Звідки потім держава отримує позитивні результати.

Література:

1. Закон про обов'язкову освіту Китайської Народної Республіки [Електронний ресурс] // Ministry of education the people's republic of China. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://en.moe.gov.cn/>.
2. Teaching in International school. [Електронний ресурс] // China by Teaching.. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://chinabyteaching.com/teaching-english-in-china/preparation/international-schools-jobs/>.
3. Середня освіта в Китаї [Електронний ресурс] // Dec-education. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://dec-edu.com/ua/countries/china/secondary-education>.
4. Проскура О. І. Освітні замальовки з Піднебесної: як навчають у Китаї. [Електронний ресурс] / Оксана Іллівна Проскура // НУШ. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://nus.org.ua/view/osvitni-zamalovky-z-pidnebesnoyi-yak-navchayut>

Фінько А. Є.

ORCID: 0000-0002-5191-9813

кандидат філософських наук,

науковий співробітник відділу соціальної філософії

Інститут філософії імені Г. С. Сковороди

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ПІДГРУНТЯ АПОЛОГІЇ СТЕПУ: ПРИКЛАД ЦЗЯНА ЖУНА

Ключові слова: степ, конфуціанство, соціал-дарвінізм.

I. Одне із найцікавіших явищ в історії культури становить комплекс художніх творів, в рамках яких теми відносин людини із навколишнім світом, призначення людської долі та історичного досвіду вітчизни розглядаються через образ степу, зокрема «дикого поля». До «великого степового нарративу» ми можемо віднести ряд визначних творів М. Гоголя, Т. Шевченка, О. Пушкіна, А. Чехова, М. Шолохова, Є. Маланюка (останній розглядав Україну як «степову Елладу»). Згідно із відомим тлумаченням В.Топорова, степ уособлює «безмежність, відкритість небу, свідомість своєї загубленості у величезних просторах і переживання самотності, але й відчуття нечуваного розкріпачення та свободи – всі ці особливості поєднують море та степ у сприйнятті людини, що переживає зустріч із морем та степом» [1 с. 603]. «Степовим царем», наприклад, називав А. Чехов М. Гоголя. Можна припустити існування неявного, але напруженого конфлікту у російській культурі між образами «степу» (асоційованого із широким досвідом колоніальної імперської євразійської експансії у напрямі аж до Центральної Азії, Маньчжурії та Монголії) та образами «лісу» (пов'язного із символічно набагато вужчим етноцентричним світом внутрішніх власне великоруських регіонів Центру та Півночі Росії) як таких, що претендували на наріжні національні символи. В українській культурі образна система степу пов'язана насамперед із світом символів козаччини.

II. Із цього погляду Цзян Жун – автор всесвітньовідомого роману-бестселеру «Вовк-тотем» – постає як, так би мовити, повноважний посол «Дикого поля» в китайській літературі, а точніше як натхненний козако-фільський романтичний співець омріяних ним донських і водночас монголо-маньчжурських степів. Змальовуючи історіософську рефлексію головного героя роману Ченя Чженя, Цзян Жун скрушно зазначає: «Він

[Чень] глибоко відчував величезну різницю в психології землероба й скотаря – для націй, які орудують сікачем, кров і метал є, звичайно ж набагато більш звичними речами, ніж для націй, які орудують косою. Чому ж давні ханьці не виплекали в середині своєї нації хоча б одну групу скотарів як відгалуження власне китайської культури? Адже в межі традиційно китайських земель входили й степи, цілком придатні для скотарства, на просторах яких можна було виховати власних китайських «козаків» [2 с. 214-215]. Потрапляючи до напрочуд затишного куточка степу Внутрішньої Монголії, Чень Жень переймається такими переживаннями: «Напевне, це був останній такий клаптик у Китаї. Він був таким чарівним, що Ченю майже перехопило подих, йому було шкода ступити ще крок уперед, і він навіть забув про свій омріяний донський козацький світ» [2 с. 312].

III. Впадає в очі, що це звеличення степу має виразну антиселянську спрямованість. Цзян Жун протиставляє стійкість, рішучість та інші принади спартанського штабу, притаманні монгольському кочовому соціуму із його вовком-тотемом, ханьському працелюбному й мирному селянському світові із властивим останньому тотемом дракона. Тривалий досвід протистояння із вовками, загартував монголів, що запозичили чимало войовничих чеснот і неабияку кмітливість у своїх супротивників. Проте, як показує автор, полюючи на хижаків, вони не перетинали певну критичну межу, залишаючи дієздатними екосистеми та остерігаючись тотального знищення вовчих зграй. Можна припустити, що Цзян Жун перебуває при цьому під безпосереднім впливом степової прози М. Шолохова – автора, який справив доволі потужний вплив на китайську літературну аудиторію. Принаймні, вовк є щонайважливішим символом шолохівського «Лазарєвого степу». При цьому, хоча Цзяна Жуна можна розглядати як представника великої степової літератури східнослов'янської генези в КНР, однак аж надто неприхована непримиренність опозиції щодо селянського традиціоналізму є особистим акцентом даного китайського прозаїка, зумовленим його критичною рефлексією стосовно історичного досвіду власне Піднебесної імперії. Водночас автор «Вовку-тотему» є вельми далеким від будь-яких, так би мовити, «позакозацьких» проявів слов'янолюбства. Сцени підготовки у степовій зоні до воєнних дій із СРСР у другій половині 60-их років зображені в романі із епічним спокоєм і без будь-якої критичних зауважень.

IV. Вихідним моментом критичної історичної рефлексії Цзяна Жуна є міркування його головного героя Ченя стосовно причин поразок, що їх зазнала ханьська цивілізація у протистоянні із степовими кочовиками – монголами, цянами, жунами, гунами, сяньбійцями, тюркськими племенами, чжурчженями. Напівграмотні або геть неграмотні кочові полководці раз од разу здобували перемогу над розвиненою цивілізацією, що пишалась своєю

давньою стратегічною культурою, уособлюваною класичною працею Сунь-Цзи «Мистецтво війни». Головний герой роману захоплюється військовим талантом і войовничим менталітетом кочовиків, протиставляючи його традиційній китайській культурі. Об'єкт його критики – втрата ханьцями під впливом «селянської філософії самозбереження» («погане життя краще гарної смерті») експансіоністського духу династій Цін, Хань та ранньої Тан. Згідно із ідеалістичною діалектичною філософією романтичної героїчної самопожертви головного героя роману, вовк-тотем – «це потужна духовна сила, яка з одного робить десять, сто, тисячу, десять тисяч! Це тотем, який оберігає велике життя – Степ. А в світі завжди було так, що Велике життя керувало Малим життям. Небо керувало людиною. (...) Хто справді схиляється перед вовком-тотемом, той повинен стояти на боці Великого життя – Неба й землі, Природи, Степу. Це значить, що навіть останній вовк, який лишився, буде продовжувати боротьбу. Слід вірити в природний закон про те, що кожна річ має свою межу, досягнувши якої, обертається на свою протилежність. ... Переважна більшість вовків у степу помирають саме в битвах!» [2 с. 384]. Його міркування вочевидь зумовлені важкою історичною травмою. Як відомо, Піднебесна імперія впродовж своєї історії не просто зазнавала виснажливого воєнного тиску кочових народів, а в період Юань (1271-1368 рр.) потрапила під владу монгольської династії.

У. Проповідуючи щодо суспільства максимально далекий від гуманістичної риторики культ войовничості і конкуренції, у екологічних питаннях автор «Вовку-тотему» постає як ревний поборник дбайливого піклування про природу на засадах дотримання консервативної екоетики. Він беззастережно засуджує руйнування степу внаслідок втручання інтенсивної агрокультури.

УІ. Історичну відповідальність за нездатність ефективного протистояння воєнному тиску ззовні автор «Вовку-тотему» покладає на конфуціанство: «Дрібні селянські господарства й конфуціанська культура пом'якшили китайський характер... Тож коли світова історія перетнула свою найнижчу стадію хліборобських цивілізацій, Китай помітив, що лишився далеко позаду і його всі б'ють. Однак нам, уважайте, ще пощастило застати останні хвилини первісного кочового життя в монгольському степу, тож, можливо, нам удасться розгадати таємницю піднесення Заходу?» [2 с. 398].

УІІ. Останнє застереження виявляє, що за образом Степу у Цзяна Жуна бовваніють й інші «варварські народи». На увазі мається Західна Європа і Російська імперія, що експансували на Далекий Схід. При цьому Цзян Жун силкується довести, що всі успішні нації мали кочове походження.

УІІІ. Як зазначають історики, конфуціанство часто зазнавало філософсько-політичної критики. Із погляду моїстів конфуціанці порушували егалітарну справедливість. Ван Чун заперечував властиве

послідовникам Конфуція уявлення про великоханьську культурну включність. Даоські народні секти відкидала культ предків. Деякі важливі аспекти неоконфуціанства (чжусіанства) заперечував Ван Янмін. Антиконфуціанське спрямування мала ідеологія руху тайпінів. До перегляду конфуціанської системи моралі закликали учасники руху «4 травня». Критика «Лінь Бяо і Конфуція» з легістських позицій була ініційована Мао Цзедуном. Щодо Цзяна Жуна, то, на нашу думку його заперечення конфуціанської цивілізації має виразне соціал-дарвіністське забарвлення. Відомо, що в рамках рецепції європейської думки соціал-дарвінізм у Китаї унаслідок зусиль Янь Фу мав величезну вагу. Цзян Жун відроджує гасло «виживає сильніший», намагаючись прищепити китайському суспільству войовничу і водночас ліберально-конкурентну етику. Але його ідейна програма є ширшою, ніж апеляція до верств, яким співзвучна соціал-дарвіністська риторика у імпер-націонал-ліберальній версії. Захищаючи екологію степу, він звертається до тих шарів суспільства, зокрема консервативних, що невдоволені високим рівнем антропологічного навантаження на природу. А нагадуючи найманцям, що «трудівники, які не вміють боротися, є лише кулі, покірними вірнопідданними, свійською худобою, волами чи кіньми» [2 с. 402], Цзян Жун намагається встановити контакт із трудовими низовими верствами. Таким способом як літератор дисидентського спрямування він ставить за мету консолідувати навколо своїх критичних щодо влади ідей соціальні сили із найрізноманітнішими, зокрема протилежними інтересами.

Література:

1. Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. М.: Прогресс-Культура, 1995. 624 с.
2. Цзян Жун Вовк-тотем. Харків: Фоліо, 2016. 731 с.

Хілініч В. В.

ORCID: 0000-0002-9847-8517

Майстер фен-шуй

Міжнародна асоціація фен-шуй (Сінгапур),

член Української асоціації китаєзнавців

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКИЙ ТРАДИЦІЙНИЙ СОНЯЧНО-МІСЯЧНИЙ КАЛЕНДАР СЯ – ПРИКЛАДНЕ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ. ПРЕЗЕНТАЦІЯ АЛЬМАНАХУ НА 2022 РІК В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Ключові слова: Китайський календар Ся, переклад китайської календарної українською, прикладне застосування китайських календарних систем.

Китайський традиційний календар Ся є не тільки важливим джерелом для розуміння світогляду китайців, він є справжнім скарбом світової історії і філософії, достойним бути надбанням усього людства.

Історія формування китайського календаря.

Різновиди сучасних версій альманаху.

Головні принципи побудови китайського сонячно-місячного календаря та його сумісність із григоріанським календарем.

Концепції тайцзі, інь-ян, 5 рухів, небесних стовбурів, земних гілок, бацзі, цімень дунцзя.

Зміст української версії китайського календаря на 2022 рік. У кожному дні можна знайти позитивні і негативні сторони. Цей календар спеціально розроблений, щоб користувач зміг самостійно побачити, оцінити і застосувати для себе корисне на кожен день, червоний і чорний кольори вказують на сприятливість або перешкоди. До кожного загального терміну, як то гіпотетичних «символічних зірок», надане пояснення особливостей.

Метод 12 установ: практичні поради щодо соціальних, ділових та хатніх справ на основі взаємодій земних гілок року з місяцями.

Довідник із 28 сузір'я: тактика на кожен день, активні органи тіла.

Час настання нового та повного місяцю, затемнень за київським часом, додатково зазначені періоди «ретроградності» планет сонячної системи, а також дати головних традиційних китайських свят за місячним календарем.

Традиційні гіпотетичні різновиди комбінацій ці: благочинний помічник, небесні добродії, три ша, конфлікти та злиття земних гілок або небесних стовбурів, потрібні союзи, сезонні ланцюжки, покарання, порожнечі.

Прогноз за 12 тваринами (земними гілками років народження) для року ян вода тигр.

Фен-шуй мапи «летючих зірок» на рік і 12 місяців із зазначенням місяців несприятливих для початку ремонту та будівництва.

Враховані можливості активацій за методом цімень дунця на кожен день. За цим методом вказані особливості дня про його вдачу – «має години легкої вдачі» або «не має сприятливих годин», тощо.

Література:

1. Рэймонд Ло, Древние секреты. Эссенция Столпов Судьбы и Удачи. Киев. Акони́т. 2011. ISBN:978-966-8001-62-8. Перевод с английского.

2. У Цзинь, Ван Юншэн, Сто ответов на вопросы о «Чжоу И». Киев. НИКА-ЦЕНТР. 2001. ISBN:5-88230-103-3. Перевод с китайского.

3. Костенко А., Петушков И., Китайский календарь на сто лет. Киев. София. 2005. ISBN:5-9550-0693-1.

4. Джоуи Яп, Искусство выбора дат. Киев. София. 2009. ISBN: 978-5-91250-848-6.

5. Алес В., Меттхи А., Календарь небесных влияний. Лунные советы на каждый день. Санкт-Петербург. Крылов. 2005. ISBN:5-9717-0042-1.

УДК 821.581

Черниш Н. О.

ORCID: 000-0002-2384-1481

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри порівняльної філології східних та англomовних країн

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ІЄРОГЛІФА ДАО 道 ДО ПОЯВИ ТРАКТАТУ ЛАО-ЦЗИ «ДАО ДЕ ЦЗИН»

Ключові слова: філософська даоська думка, «три вчення», категорія дао, пряме значення, похідне значення.

Трактат Лао Цзи «Дао Де цзін» (《道德经》) вважається першою книгою давньокитайської філософії, але її автор Лао Цзи (老子) не є засновником даосизму, як можна почути або прочитати в інтернеті. Лао

Цзи не засновував ніякого вчення. Даосизм як релігійне вчення з'явився трохи пізніше, ніж християнство, на рубежі 1 і 2 століть н.е. Сам Лао Цзи жив задовго до цього, але точної дати його життя і смерті немає. Припускають, що ця мудра людина жила десь у 6–5 столітті до н.е. Основою китайської літературної традиції є так звані «три вчення»: даосизм, конфуціанство та буддизм. У лекції-нарисі «Китайська поезія» (1926) [1, с. 125], В. М. Алексєєв розмірковує про подвійність (дуалізм) китайської літературної традиції, яка балансує між конфуціанськими правилами (література як словесне вираження високих моральних понять) і даоською фантазією, яка прагне вирватися за межі конфуціанських положень. Китайські вчені кажуть про характер своєї культури так: конфуціанство зовні, даосизм зсередини (**外儒内道**). Третє вчення стародавнього Китаю, чужорідний, але який прижився в Китаї, – буддизм – створив величезну поезію. Буддизм тільки трохи був у стороні від сплетень конфуціанства й даосизму. Вивчаючи китайську літературну думку, ми хочемо розуміти, яке місце в китайській культурі займає конфуціанство, даосизм і буддизм (**儒释道三教**). Категорія Дао належить трьом школам класичної китайської філософії – не тільки даосизму, але кожна школа трактує Дао по своєму. Китайці говорять, що конфуціанство – це вираз, прояв, те, що діє зовні, Будда – це серце, душа, те, що міститься всередині людині, але Дао – це кістяк, скелет, остов (**道为骨, 儒为表, 佛为心**).

Китайські вчені упродовж століть дуже акуратно зберігали свідчення давньої писемності. Періоди загального занепаду країни погрожували знищити культурну спадщину, але культура писемності знову і знову відроджувалася. І тепер ми можемо простежити, як розвивалася китайська писемність і звідки з'явився ієрогліф Дао **道**. Один даоський відлюдник на ім'я Чжан Хедао [2, с.65] так поетично описує: в ієрогліфі Дао **道** спочатку пишуться дві точки, та, що зліва, представляє сонце, а та, що праворуч, – місяць, які обіймають один одного, як Інь і Ян на рисунку Великої Межі. Ці дві точки – образ Сонця й Місяця (**日月**) у небі, Води й Вогню (**水火**) на землі. А в людині це два його ока, у години заняття вони горять, немов відблиски вечірньої зорі. Нижче двох точок пишеться ієрогліф «і» (**一**) – «єдине», яке задає всьому приклад. Ще нижче пишеться ієрогліф «ци» (**自**) – «сам», тобто ти сам. Це означає, що небо й земля, сонце й місяць, тьма речей збираються разом у тобі самому, Дао не окремо від тебе самого. Усі ці лінії разом складають ієрогліф «шоу» (**首**), тобто «голова». Сенс тут такий, що вчення Дао – перша найважливіша справа в Піднебесній. Останнім пишеться ієрогліф «цзоу» (**走**), тобто «йти». Щоби навколо тебе само собою оберталосся

Колесо Закону, поведься відповідно з Дао, і Піднебесна піде відповідно з Дао. Це і є значення ієрогліфа «Дао» (道) .

Первинні варіанти написання ієрогліфа Дао, які дійшли до нас, належать до періоду раннього Чжоу (з 11 до 8 століття до н.е. включно). Можна припустити, що використання ієрогліфу дао 道 вже тоді було досить широким. Пряме значення цього ієрогліфа (*дорога, шлях*) – відображено ще в написах на кістках тварин і черепашачих панцирах у зображенні, яке нагадує перехрестя:

Рис. 1. 甲骨文

У бронзовому столітті, коли ієрогліфи почали вибивати на бронзі, у наслідок чого їх написання з необхідністю змінилося, форма ієрогліфа дао трансформується у форму 行 [3].

Згодом відбувається чудова метаморфоза – написання ієрогліфа дао збагачується додаванням абсолютно окремого раніше (і який продовжує відокремлене існування) ієрогліфа – шоу – голова 首 :

Рис. 2. 小篆 Рис. 3. 小篆

Тоді або трохи пізніше, у написах на бронзі, ієрогліф Дао зображується вже таким чином:

Рис. 4. 金文

Позначення дороги вбирає в себе позначення людини. Доповнюється значенням: людина, що йде по дорозі, яка й закріплюється в пізньому ієрогліфі 道.

За написанням ієрогліфа жень 人 зберіглося значення – людина, а ієрогліф шоу 首 окремо має значення – голова. Отже, ієрогліф дао 道 наповнюється додатковими значеннями: *принцип, закон, спосіб*, як прояв людської діяльності, не відриваючись від прямого значення – *шлях, дорога*. У російській та українській мовах *шлях, дорога* теж мають ці значення: піти кривою стежкою, ступити на слизький шлях, заплутати (рос. – путь), йти прямою дорогою, вибирати правильний шлях або відомий лєнінський вислів: ми підемо іншим шляхом. Поряд із розширенням значення ієрогліфа дао 道, створювалися ще похідні від нього ієрогліфи. Так, ієрогліф дао 道 та інший ієрогліф дао 導(导), виявляється, історично є спорідненими, походять від загального накреслення 導, де вгорі нам знайомий ієрогліф дао 道, а внизу – рука 手 в первісній формі написання:

Рис. 5. 甲骨文 金文 小篆

Таке написання ієрогліфа дао 導(导) було вже похідним від перших накреслень, але значення вужче й більш конкретне: *направляти, керувати* (дослівно: *вказувати рукою шлях*). Отже, виникнення ієрогліфа дао 導(导) зобов'язано з'єднанням ієрогліфа дао-шлях 道 з ієрогліфом шоу-рука 手:

Рис. 6. Походження ієрогліфа дао – наставляти

Усе це показує, що ієрогліф Дао 道 грав важливу роль у суспільному житті Стародавнього Китаю, вміщуючи в собі як соціально значущий сенс (вести за собою, спрямовувати, наставляти), так і світоглядний сенс (слідувати шляхом, згідно з істинним шляхом пізнавати і змінювати світ). Лао Цзи надав нове значення відомому ієрогліфу. Він надав відомому слову інший, додатковий сенс, який виходить за видимі, понятійні, матеріальні межі, що у філософії називають трансцендентним началом, першоосновою, яка недосяжна для спекулятивної свідомості. І хоча Лао Цзи постійно наголошує про невиразність дао, усе ж таки він залишив

людству три вози бамбукових планок, і було на них начертано 5 тисяч ієрогліфів.

Отже, ми бачимо принаймні чотири етапи розвитку написання ієрогліфа дао 道, які, можливо, були відомі Лао Цзи:

1. Написання ієрогліфа з акцентом на присутності розуму, у центрі ієрогліфа – голова 首 (див. рис. 3).
2. Написання ієрогліфа з акцентом на присутності людини 人 (див. рис. 4).
3. Написання ієрогліфа з акцентом рука 手, яка міститься нижче голови й можливо вказує на направленість дії (див. рис. 6).
4. Звуження значення ієрогліфа дао 道 – перехід значень «наставляти», «керувати», «виховувати» до ієрогліфу дао 導(导). (див. рис. 6).

Література:

1. Алексеев В.М. Труды по китайской литературе. В двух кн. Кн. 1. Москва: Вост. лит, 2002. – 574 с.
2. Малявин В.В. Восхождение к Дао. Москва: Наталис, 1997. – 399 с.
3. Сунь Сіго. Відкриття і вдосконалення Лао Цзи щодо «Дао». Журнал університету Шаньдун. 1993.3. С 14-22 / 孙希国。老子对《道》的发现和提升。山东大学学报。1993.3. С. 14-22.

УДК 316+140.8 (045)

Янковський С. В.

ORCID: 0000-0002-4028-6037

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри культурології

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Донецька область, Україна

КИТАЙСЬКІЙ МІФ СВІТОТВОРЕННЯ В РОБОТАХ ЕДВАРДА ТЕОДОРА ЧАЛМЕРСА ВЕРНЕРА

Ключові слова: китайська культура, трансгресія, китайська інтелектуальна традиція, постколоніалізм.

Едвард Теодор Вернер Чалмерс (Edward Theodor Werner Chalmers) є одним із провідних дослідників і популяризаторів китайської культури в світі. Він народився в Новій Зеландії. Його батько був родом із Пруссії,

а мати – англійкою. Професійний дипломат, він перебував в Китаї із 1880 по 1914, виконуючи обов’язки перекладача і консульську службу в Пекіні, Тяньцзіні, Макао, Ханчжоу, Мавей, на острові Хайнянь та інших куточках Китаю. Із 1911 р. і до завершення своєї дипломатичної кар’єри у 1914 р. Е. Т. Вернер обіймав посаду генерального консулу Британії у місті Фучжоу. Дипломатична кар’єра Е. Т. Вернера завершилась примусовим виходом на пенсію після сумнівного інциденту на митниці, в який потрапив генеральний консул. Тож, дипломатична кар’єра майбутнього дослідника китайської культури склалась досить неоднозначно. Без сумніву дипломат мав блискучу освіту, але від «золотого покоління» королівських службовців відрізнявся ексцентричністю. По завершенні дипломатичної кар’єри він обійняв академічну резиденцію в Пекіні, сконцентрувавшись на синологічних дослідженнях. Активно займався викладацькою і суспільною діяльністю, обіймаючи посади в заснованому американськими і британськими місіонерами за участю фонду Рокфеллера Пекінському Об’єднаному Медичному коледжі (The Peking Union Medical College), лектора у Пекінському університеті, увійшовши до складу Китайського урядового історіографічного бюро, Королівського азіяського Товариства Великої Британії та Ірландії [2, 3, 4].

Особисте життя британського дипломата було пов’язане із Китаєм. У Гонконзі, 1911 року, він одружився із дочкою колишнього британського резидента в Непалі – Гледіс Ніною Равеншоу (Gladys Nina Ravenshaw). Вона померла в Пекіні у 1922 р. від передозування снодійного. Кладовище, де її поховали, було зруйноване під час Культурної революції. Спільних дітей у подружжя не було і в 1919 р. Вернери удочерили дівчинку Памелу. Дівчинка народилась у Пекіні. Ймовірно, за походженням вона мала російське коріння. У 1937 році сталась сумна подія. Тіло вбитої і звалтованої дівчинки знайшли біля однієї з фортифікаційних споруд Пекіну. Розслідування злочину в місті, яке стало притулком для численних груп експатридів, яке поринуло в хаос після японської окупації було неможливим. Ситуацію ускладнювала нелояльна до розслідування позиція британської дипломатичної місії в Пекіні. Втім батько загиблої та деякі представники британської і американської спільноти в Пекіні вважали, що дівчина стала жертвою групи американських і британських емігрантів, яка полювала на підлітків. Долю дівчини було покладено в основу кількох художньо-літературних досліджень, серед яких відзначимо «Ніч в Пекіні» Поля Френча (Paul French «Midnight in Peking», 2012) і Грема Шепарда «Смерть в Пекіні: Хто на справді вбив Памелу Вернер?» (Graeme Sheppard «A Death in Peking: Who Really Killed Pamela Werner?», 2018). Важливість біографічного контексту для розуміння синологічних розвідок Е. Т. Вернера, на наш погляд, полягає як у конкретно-історичних факторах, які очевидно спонукали його до дослідження соціокультурного світу Китаю – британське панування у східній Азії, так і біографічних – освіта, кар’єрні амбіції, геополітичні

обставини. Однак є ще один, неявний, інтеціональний контекст. Ймовірно, що на етапі цивілізаційних конфліктів, в фокусі яких перебувало китайське суспільство від другої половини XIX сторіччя і до кінця Другої світової війни передбачало від дослідника не стільки об'єктивного і неупередженого погляду на особливості китайського культурного і соціального життя, скільки трансгресії. Трансгресії у тому сенсі, як це поняття позначено М. Фуко, Ж. Батай та інші представники сучасної філософії: трансгресія є «подолання певної межі» [1]. Наша точка зору полягає в тому, що дослідження китайської культури 1920-1930-х років відображають прагнення представників європейської культурної традиції олюднити образ колонізованих народів. І до такого інтелектуального вчинку були здатні люди, які самі мали неординарний, нонконформістський, а у випадку Вернера образ декденського трагічного світовідчуття і життєрозуміння. Твори англійського письменника ввібрали в себе все його особистісне прагнення опанувати китайську культуру, проникнути до її витоків, викласти її у формі сприятливій для обтяженої тривалим досвідом колоніального панування аудиторії. Творчий спадок Е. Т. Вернера представлено у понад 4 656 бібліотеках світу, де зберігаються 81 видання його окремих творів і 409 публікацій на семи мовах. Цитування його творів зростає під час кризових моментів, 1924-1926, 1934-1936, 1960-1962, але завжди його твори залишаються в полі уваги, бо вони і сьогодні слугують своєрідними провідниками в культурне поле китайської традиції, народних вірувань і філософської рефлексії, яку вони породжують у представників європейської культури [4].

Найбільш представленою працею творчого спадку Е.Т. Вернера є «Міфи і легенди Китаю», між 1922 і 2020 роками вона витримала 116 видань 4 мовами. Останнє англійське видання 2020 р. Аудиторію приваблює простота стилю викладу, витонченість і краса ілюстрацій, зроблених китайськими графіками. Видання книжки містить присвяту в пам'ять дружини автора Гледіс Ніни Чалмерс Вернер. Книга складається із передмови, в якій подаються основні джерела китайської міфології, 16-ти глав. Вони розпочинаються детальним оглядом соціальної структури китайського суспільства, а завершуються розмаїтими легендами, глави від третьої до п'ятнадцятої присвячені окремим темам, починаючи від космологічного оповідання про Пань Гу (глава 3) і завершуючи оповіданнями про лисів (15 глава), структуру викладу завершує словник і іменний покажчик, зміст проілюстровано 32 зображеннями китайських культурних героїв, легендарних подій китайської історії, мудреців і богів [3, 4].

Оснoву оповідань про світотворення складає наратив Пань Гу. Важливим для розуміння процесу світотворення є симетричне застосування понять космогонії і космології. Вихідним моментом у сприйманні китайської візії світотворення є невиразність проблем походження світу і байдужість до питань походження світу. Чи слід відсутність космогонічних і натурфілософських учень у китайській культурі аж до появи

таоїстських концепцій світобудови розглядати як первісну відстороненість інтелектуального досвіду китайської культури від питань світобудови і діалектичного протиставлення стихій світобудови [4, р. 79-81]. На наш погляд, обстоювана ідея індиферентності китайських мудреців до питань руху і боротьби протилежних начал зумовлюється соціокультурним фактором. Наша гіпотеза полягає в тому, що для китайських спільнот східно азійського регіону і дотичних до них територій південно-східної Азії є первинність ідеї соціальної солідарності і гармонії численних спільнот. У той же час на іншому кінці Афро-Євро-Азійського суперконтиненту, у східній частині Середземномор'я, на південних відрогах Балканських гір утверджується дух агональної культури і демократичного середовища, для яких гармонія всесвіту є лише віддзеркаленням загальнолюдського прагнення до досконалості. Відтак, постколоніальне і неімперіалістичне бачення китайської візії світотворення має засновуватись не на вищезазначеній тезі незацікавленості ранньої китайської інтелектуальної традиції до досягнення філософських обривів світосприймання, а на інтерпретації унікальної своєрідності китайської версії світотворення. І цілком поділяємо згадувану Е.Т. Вернером ідею, що основою китайського наративу світотворення є опозиція «Інь / Ян», але на відміну від її інтерпретації як дуалістичних, полярних сил світобудови ми висловлюємо думку, що мова має йти про ритм і гармонію первісної сили, у безперервному перевтіленні якої міститься джерело і кінець всього існуючого всесвіту. У цій оптиці, Пань Гу є космічною істотою, призначенням якої є утвердження ритму і порядку світового цілого, але не впорядкування і творення всесвіту. У цьому контексті китайський міф світотворення є вираженням скромної сили у поєднанні основних стихій, з якими мали справу землеробські спільноти Східної Азії: води і сонця.

Література:

1. Каштанова Софья Михайловна. Трансгрессия как социально-философское понятие. Дисертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11 – социальная философия. СПб 2016. 203 с. <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/J77qWd42NC.pdf>
2. Werner Chalmers Pamela Gladys. *Find a Grave*. https://www.findagrave.com/memorial/91529026/pamela-gladys_chalmers-werner
3. Werner E.T.C. Myths and Legends of China. *The Project Gutenberg EBook*. <https://www.gutenberg.org/ebooks/15250>
4. Werner E.T.C. *WorldCat*. <http://worldcat.org/identities/lccn-n84101597/>

СЕКЦІЯ II. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

УДК 94:327: 510

Байгали

ORCID: 0000-0002-9628-3839

аспірантка історичного факультету

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ КИТАЮ В СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ В ОЦІНКАХ КИТАЙСЬКИХ ВЧЕНИХ

Ключові слова: КНР, міжнародна роль Китаю, міжнародна політика, сучасна міжнародна система.

Сучасна міжнародна система розвинулась у багаторівневу й багатогранну структуру зі збільшенням кількості учасників. Поглиблюються протиріччя і конкуренція всередині цієї системи, посилюється вплив на неї нової технічної революції. У сучасній міжнародній політиці відбулись дві важливі зміни. З одного боку, набули більшого значення деякі країни, що розвиваються. З іншого боку, з'явилась велика кількість недержавних акторів, наприклад, міжнародних організацій. Посилилась їхня активність у міжнародних справах.

Трансформація ролі Китаю в сучасній міжнародній політиці розглядається китайськими вченими через два аспекти: концепцію розвитку і відносини зі світом.

По-перше, китайські вчені вважають, що у міжнародній політиці, яка постійно змінюється, Китай, як найбільша у світі країна, що розвивається, може вирішити свої проблеми лише власним шляхом розвитку, зосередженим на економічному будівництві. Ця концепція завжди була основною. Успішний економічний розвиток і посилення економічної могутності, у свою чергу, сприяли покращенню міжнародного статусу Китаю. Унаслідок цього його роль почала змінюватись від маргінального учасника до керівного менеджера міжнародних процесів.

Учені Лю Юйчен і Ян Лухуй використовують метод аналізу ролей, щоб показати, що у суспільних чи міжнародних відносинах виграв і втрата статусу пов'язані з власною силою акторів. Спираючись на цю

теорію і аналіз перетворення ролей на основі двох змінних – міжнародного статусу і ставлення до міжнародного порядку – робиться висновок, що Китай на сьогодні є «розпорядником міжнародного порядку» [1, с. 231]. Як найбільша країна, що розвивається, Китай, безперечно, матиме значний вплив на міжнародну політику, міжнародну систему і міжнародний порядок.

Науковець Сюй Сюцзюнь розглядає трансформацію ролі Китаю в сучасній міжнародній політиці з точки зору теорії міжнародної політичної економії. Він зазначає, що основним завданням цієї теорії є відповідь на основні міжнародні проблеми, які в останні роки постійно змінюються. Тривале вибіркове нехтування західними політиками цієї теорії негативно впливає на розуміння ними реальності міжнародної політики й економіки [2, с. 20-22].

Китайські вчені, які розглядають проблему трансформації міжнародної ролі КНР в контексті стратегічних досліджень, характеризують китайсько-американські відносини як найбільш складні двосторонні відносини в світі, які впливають на загальну тенденцію міжнародних відносин і визначають, чи зможе людство зберегти мир. У зв'язку з цим основна міжнародна стратегічна концепція Китаю передбачає побудову нового типу міжнародних відносин і спільноти зі спільним майбутнім для людства [3, с. 72].

Усі ці науковці визнають трансформацію ролі Китаю в міжнародній політиці від рядового учасника до менеджера.

По-друге, з точки зору відносин Китаю зі світом, китайські вчені вважають, що його роль поступово змінилась від одностороннього учня до двостороннього інтерактора. З початку заснування КНР до кінця минулого століття основний акцент робився на тому, щоб навчатися у держав світу, вивчати передові методи управління і досвіду. З початку XXI ст. закордонні інтереси Китаю розширилися, його вплив посилюється, а його відносини зі світом поступово ставали більш інтерактивними [4, с. 39]. Так, ініціатива «Один пояс, один шлях», є взаємопов'язаною дипломатичною моделлю.

Деякі вчені пояснюють раціональність цієї взаємопов'язаної моделі з точки зору теорії екологічної системи. Її основним поняттям є взаємозв'язок. Згідно з теорією екологічних систем, відносини між країнами відбуваються в певному екологічному середовищі і обмежуються ним. Екологічні чинники мають значний вплив на модель дипломатичних відносин між країнами. Тільки динамічна рівновага між міжнародною системою і екосистемою формує ідеальну і найбільш стабільну модель відносин [5, с. 99].

Важливим питанням, яке обговорюється китайськими вченими, є розширення і підтримка закордонних інтересів Китаю. З цим пов'язується ефективна реалізація його зовнішньої політики. Деякі китайські вчені зазначають, що погляди іноземних науковців на зростаючі закордонні інтереси КНР часто обмежені їхнім власним історичним і професійним досвідом. У зв'язку з цим вони неправильно їх розуміють [6, с. 85].

Таким чином, китайські вчені визнають, що відбулась трансформація міжнародної ролі Китаю в сучасному міжнародному політичному середовищі, яке постійно змінюється. З точки зору філософії розвитку Китаю, міжнародної політичної економії, міжнародних стратегічних досліджень, відносин зі світом, міжнародна роль Китаю змінилась – з рядового учасника на керівника, з учня на учасника взаємодії.

Література:

1. 刘雨辰 杨鲁慧, 国际秩序转型视域下中国的角色转换, 《浙江大学学报 (人文社会科学版)》 [Лю Юйчен, Ян Лухуей. Трансформація ролі Китаю в трансформації міжнародного порядку]. Журнал Чжецзянського університету (видання гуманітарних і соціальних наук). 2018. Вип. 5. Режим доступу: <https://kns.cnki.net>. [китай. м.].
2. 徐秀军, 新时代中国国际政治经济学: 一项研究议程, 《世界经济与政治》. [Сюй Сюцзюнь. Міжнародна політична економія в Китаї в нову еру: програма досліджень]. Журнал світової економіки і політики. 2020. Вип. 7. Режим доступу: <https://kns.cnki.net>. [китай. м.].
3. 门洪华, 新时代中国国际战略研究与反思, 《学术月刊》 [Мен Хонхуа. Дослідження і роздуми про міжнародну стратегію Китаю в нову еру]. Академічний щомісячник. 2018. Вип. 11. Режим доступу: <https://kns.cnki.net>. [китай. м.].
4. 周海波、郭小琴, 国际政治与中国发展理念的演变:—基于国内政治与国际政治互动的视角, 《长春市委党校学报》 [Чжоу Хайбо, Го Сяоцин. Міжнародна політика і еволюція концепції розвитку Китаю: перспективи взаємодії між внутрішньою і міжнародною політикою]. Журнал партійної школи муніципального комітету Чанчуня. 2018. Вип.5. Режим доступу: <https://kns.cnki.net>. [китай. м.].
5. 赵可金、翟大宇, 互联互通与外交关系:—一项基于生态制度理论的中国外交研究《世界经济与政治》 [Чжао Кеджін, Чжай Даю. Взаємозв'язок і дипломатичні відносини: Дослідження китайської дипломатії на основі теорії екологічної системи]. Журнал світової економіки і політики. 2018. Вип.9. Режим доступу: <https://kns.cnki.net>. [китай. м.].
6. 李少丹, 跨国政策联盟与中国海外利益的保护和拓展, 《上海对外经贸大学学报》 [Лі Шаодан. Альянс транснаціональної політики та захист і розширення закордонних інтересів Китаю]. Журнал Шанхайського університету міжнародного бізнесу і економіки. 2018. Вип.6. Режим доступу: <https://kns.cnki.net>. [китай. м.].

Воронкова В. Г.

ORCID: 0000-0002-0719-1546

*доктор філософських наук, професор, професор,
завідувач кафедри менеджменту організацій та управління проектами
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Нікітенко В. О.

ORCID: 0000-0001-9588-7836

*доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій та управління проектами
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ У КИТАЇ ТА НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З НЕЮ

Ключові слова: кіберзлочинність, Китай, крадіжка інформації, напрями боротьби з кіберзлочинністю, напрями захисту суспільства і особистості.

Одним з розповсюджених злочинів в умовах інформаційно-цифрового та інноваційного суспільства є кібершпигунство, кібервійни, крадіжка інформації за допомогою комп'ютерних мереж. Інформація про кіберзлочинність в Китаї проаналізована у ряді робіт: Гудмен Марка «Злочини майбутнього» (2019), Шейн Гарріса «Війн@: битви в кіберпросторі» (2019), авторській статті Воронкової Валентини «Напрями захисту суспільства та особистості у протидії кібезлочинності». Аспекти публічного управління: науковий журнал (2020. №8 с.25-27) та інших.

Сьогодні Інтернет перетворився на поле битви протягом останніх років, альянс шпигунів посилюється, територія спільних бойових дій розширилася. На протязі багатьох десятиліть Китай проводить агресивні шпигунські компанії проти США як свого найсерйознішого противника та інших країн світу. Китайські кібершпигуни, що викрадають об'єкти інтелектуальної власності, стали одними з найважливіших цілей ФБР у плані розслідування. З кінця 1970-х рр. китайські шпигуни працювали в американських університетах, державних дослідних лабораторіях і компаніях, викрадали конструкторську документацію, пов'язану з системами ядерного озброєння, проводили руйнівні кібернетичні, космічні та

комп'ютерні атаки. Постійно відбувалося поширення шкідливого програмного забезпечення та крадіжка інтелектуальної власності та комерційних секретів американських компаній хакерами у Китаї, дії яких було названо «найбільшим в історії перерозподілом багатства» [3, с. 79].

У 2012 році Конгрес США змушений був ухвалити законопроект у результаті того, що у комп'ютерах законодавців виявили шпигунське програмне забезпечення; інформація у комп'ютерах багатьох комітетів була заражена «хробаками», переважали віруси вторгнення і у цьому напрямі працювали десятки тисяч осіб, для яких економічне шпигунство виступало як інструмент розвитку нації [1]. Одним із напрямків цих атак слугувало зламування комп'ютерних кодів та крадіжка інформації, що містила дані мільйонів користувачів. Університети Китаю були основними постачальниками кадрів, які володіли професійними навичками комп'ютерних технологій з метою їх використання в цілях комп'ютерного шпигунства. Іноземні уряди, злочинці та випадкові хакери невтомно працювали над тим, щоб ослабити енергосистему США, проникаючи до електромереж та пошкоджуючи їх системи з метою знищити електричну мережу країни. Терористичні організації організовували цифрові атаки на інфраструктуру США, улаштовуючи хвилі кібератак проти урядових установ і критичних інфраструктур США, у тому числі електромереж.

Хакери активно працювали над виявленням і використанням уразливостей критичних інформаційних структур, намагаючись отримати повний контроль над виробничими інфраструктурами в газовій, хімічній, нафтовій та енергетичній промисловості. Не менш бентежним є факт, що хакери діляться цією інформацією один з одним і навіть створили базу даних відомих експлоїтів загального призначення, які можна використати для захоплення критичних інфраструктур, – відмічає Марк Гудмен [2, с. 36]. Терористичні організації вчать у кіберзлочинців, щоб отримати несанкціонований доступ до чужих ресурсів задля фінансування своїх операцій у реальному світі. У віртуальному просторі організовані злочинні угруповання використовують спам, фішинг, фейкові рекламні оголошення, поширення дитячої порнографії, атаки, що призводять до відмови в обслуговуванні, отримання інформації незаконними способами. І це лише частина діяльності, якій вони сприяють.

Так, Університет Цінхуа як провідний університет континентального Китаю пропонує програми для навчання комп'ютерних наук і посідає 27 місце у світовому рейтингу, де готує спеціалістів для всього світу, включаючи і хакерів. Служба у хакерському підрозділі допомагала здобувати значні професійні переваги та досвід, завдяки якому вони отримували прибуткову працю у службі кібербезпеки у приватному бізнесі. У Китаї працює ринок для кібернайманців, які розробляють і продають

шпигунське програмне забезпечення і хакерські інструменти, що не поступаються державним розробкам США.

Потужність розподілених обчислювальних систем таких, як хмарні сховища, дозволяє невеликим групам створювати щораз складніше програмне забезпечення, і невдовзі маленькі компанії зможуть створювати потужну кіберзброю, яка донедавна була доступна лише державним структурам. Один керівник приватної охоронної служби стверджував, що частина актуальної та корисної інформації про новітнє шкідливе ПЗ, хакерські методи й потенційні об'єкти надходять з найбільшого числа шпигунів і кіберграбіжників, що діють проти США, – з Китаю [4, с. 148], які підтримують постійний зв'язок із хакерами і продавцями зброї з Китаю, що представляє бізнес. Нинішні і колишні держслужбовці стверджують, що ФБР витрачає чималу частину свого бюджету й часу на відстеження проникнення китайських хакерів у американські комп'ютерні мережі та запобігання атакам на критично важливі об'єкти інфраструктури.

Так, адміністрація Обами вирішила не звертатися до суду, а оприлюднити інформацію про китайських хакерів і натиснути на уряд, аби він посилив контроль перед обличчям загрози американській безпеці, спрямованих проти його власної команди, Обама ще на початку президентської компанії дав зрозуміти, що має намір зробити кібербезпеку одним із найвищих пріоритетів держави. Отримана інформація повинна допомогти урядам та корпораціям захиститися від майбутніх атак. «Ми знаємо, що кіберзлочинці зондують наші електромережі і що в інших країнах кібератаки занурювали у темряву цілі міста» [4, с. 183]. «Моя адміністрація впровадить новий ефективний підхід до захисту американської цифрової інфраструктури», – проголосив Обама [4, с. 184], зауваживши, що до цифрової інфраструктури слід відноситися як до стратегічного державного активу.

На більшості зустрічей йшлося про захист промислових систем управління, під'єднаних до Інтернету пристроїв контролю обладнання електропостачання, ядерних реакторів, банків та інших критично важливих інфраструктурних об'єктів, які є надзвичайно уразливими. Захист цієї інфраструктури повинен стати пріоритетом державної безпеки і слід бути впевненими, що ці мережі безпечні, надійні та безвідмовні. Захист кіберпростору перетворився на державне завдання, Міністерство повинно координувати політику кібербезпеки на рівні уряду, захищати комп'ютерні мережі цивільних державних служб і співпрацювати з компаніями заради захисту критично важливих об'єктів інфраструктури.

Таким чином, відмітимо, що кібершпигунство виступає дедалі важчим випробуванням для економічних відносин між США і Китаєм і ключовою проблемою для обговорення з усіма рівнями китайської влади.

Практичні рекомендації: 1) слід посилювати державний контроль у сфері протидії кіберзлочинності, рівень якої зростає в мережах; 2) підвищувати стандарти безпеки і гарантувати кібербезпеку, якими б складними не були технології чи інтернет-сервіси; 3) стимулювати інновації і створювати нові напрямки захисту простору від кіберзлочинців, запобігти хакерським атакам, створюючи перешкоди для них; 4) розробляти різні технічні, організаційні, освітні рекомендації інформаційної політики, спрямовані на зменшення ризиків, пов'язаних з технологіями; 5) визначити, як застосовувати ті чи інші інструменти для мінімізації негативних наслідків і «витримати випробування прогресом». Для сучасного суспільства довіра до кіберпростору є вкрай важливою, оскільки рівень загроз сьогодні збільшився і держава повинна захистити громадянина та його інформацію. Сьогодні необхідно посилення державного контролю у сфері захисту суспільства і особистості в протидії кіберзлочинності, для чого підвищити стандарти безпеки та гарантувати посилення кіберохорони критично важливих об'єктів державної інфраструктури, дотримуватися правил національної безпеки [5].

Література:

1. Валентина Воронкова. Напрями захисту суспільства та особистості у протидії кібеззлочинності. Аспекти публічного управління: науковий журнал. 2020. № 8 (СВ). С. 25-27.
2. Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Стрімкий розвиток та проблеми досягнення нового «економічного дива» Китаю. Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції «Китайська цивілізація: традиція і сучасність» 5 листопада 2020 року. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 313-317.
3. Гудмен Марк. Злочини майбутнього. (І. Мазарчук, Я. Машико, Перекл.). Харків: Фабула. 2019. 592 с.
4. Шейн Гарріс. Війн@: битви в кіберпросторі. Київ: Ніка-Центр; Львів: Видавництво Анетти Антоненко. 2019. 296 с.
5. Воронкова Валентина, Никитенко Віталіна, Андрюкайтене Регіна, Олексенко Роман, Капітаненко Наталія. Киберпреступність як новітнє явлення інформаційно-комунікаційного общества и пути ее предупреждения. Ежеквартальный немецкий научный/научно-популярный Вестник «Результаты работы ученых»; Социология, Криминология, Философия, Политология. Том 2. № 7. 2021. С. 58-67.

Городня Н. Д.

ORCID: 0000-0001-8152-3927

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКО-КАМБОДЖІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ: ВІД ДОПОМОГИ РОЗВИТКУ ДО ФОРМУВАННЯ «СПІЛЬНОТИ СПІЛЬНОГО МАЙБУТНЬОГО»

Ключові слова: КНР, Камбоджа, китайсько-камбоджійські відносини, Південно-Східна Азія, АСЕАН.

З початку ХХІ ст. після підписання Рамкової угоди про вільну торгівлю між КНР і АСЕАН (листопад 2002 р.) почав стрімко зростати вплив Китаю в Південно-Східній Азії (ПСА). За короткий проміжок часу він став основним торговельним партнером більшості регіональних держав. Паралельно посилювався його політичний вплив, передусім у найбідніших державах. Найбільшою мірою він відчувається в Камбоджі. Вона стала першою державою, яка підтримала ініціативу КНР про створення «спільноти спільного майбутнього». Вивчення розвитку відносин КНР і Камбоджі дозволяє краще зрозуміти стратегію і політику китайського уряду в ПСА, а також стосовно середніх і малих держав, які розвиваються.

Зближення КНР і Камбоджі розпочалось в 1997 р. після подій, які були інтерпретовані у багатьох країнах як державний переворот, здійснений прибічниками Хун Сена, на той час другого прем'єр-міністра. Якщо до цих подій між керівництвом КНР і Хун Сеном існувала взаємна недовіра, то після них Китай став першою державою, яка визнала новий уряд Хун Сена, надала йому фінансову підтримку, виступила проти запровадження міжнародних санкцій. У свою чергу Хун Сен був змушений покладатися на дипломатичну, політичну і фінансову підтримку КНР. З роками ця залежність посилювалась.

Можна виділити кілька важливих віх у розвитку відносин між КНР і Камбоджею. Однією з них був візит Цзянь Цземіня (перший візит Голови КНР в Камбоджу) в листопаді 2000 р., під час якого було схвалено Спільну заяву про структуру взаємного співробітництва. Іншими – угоди про «усебічне партнерство співробітництва» (квітень 2008 р.) і «усебічне стратегічне партнерство співробітництва» (грудень 2010 р.).

До 2010 р. найбільш важливе значення для Камбоджі мала допомога КНР її розвитку у формі грантів і пільгових кредитів. На відміну від західних донорів, Пекін не обумовлював її тими чи іншими вимогами, що високо цінувалось камбоджійським урядом. Не зважаючи на зростання з 2005 р. обсягів двосторонньої торгівлі й китайських інвестицій, Камбоджа не належала до пріоритетних напрямів торговельної й інвестиційної політики КНР в ПСА.

Поворотним у двосторонніх відносинах можна вважати 2012 рік, коли Камбоджа головувала в АСЕАН. Унаслідок домовленостей з КНР Камбоджа не винесла на обговорення регіональних форумів питання про ситуацію в Південно-Китайському морі, не зважаючи на зацікавленість у цьому В'єтнаму і Філіппін. Через її позицію міністри закордонних справ держав-членів АСЕАН вперше за 45 років зустрічей не змогли узгодити текст Спільного комюніке [1].

Оскільки рішення в АСЕАН приймаються консенсусом, важливе значення для Китаю мало здобуття підтримки хоча б однієї з держав-членів цієї Асоціації, щоб блокувати її рішення, які не відповідали його інтересам. Такою державою виявилась Камбоджа.

Коли в липні 2016 р. Арбітражний суд ООН в Гаазі виніс рішення за позовом Філіппін про порушення Китаєм Конвенції ООН про закон на морі, а Пекін його відкинув, Камбоджа єдиною з держав-членів АСЕАН публічно підтримала КНР. Через позицію Камбоджі міністри закордонних справ держав АСЕАН на засіданні 2016 р. (в Лаосі) знову не змогли виробити спільні підходи стосовно ситуації в Південно-Китайському морі [2]. Коли у 2012 р. і 2016 р. перед Камбоджею постав вибір – солідарність з державами-членами АСЕАН чи підтримка КНР – вона обрала Китай.

Крім відсутності територіальних суперечок з КНР, надання Китаєм допомоги розвитку, торговельно-економічних інтересів, невтручання Пекіна у внутрішні справи, серед чинників, які впливають на політику Камбоджі, є складні відносини з В'єтнамом і Таїландом. У зв'язку з цим КНР розглядається Камбоджею як стримуючий чинник проти її сусідів.

Важливе значення має також підтримка Пекіном прем'єр-міністра Хун Сена, який очолює камбоджійські уряди понад 30 років. Це набуло додаткового значення після виборів 2013 р., на яких успішно виступила опозиція. У квітні 2013 р. під час візиту до Пекіна і зустрічі з Головою Сі Цзіньпіном Хун Сен зазначив, що Китай був «політичним вибором» Камбоджі. Як заявив один з камбоджійських посадовців, політика Камбоджі була «про-китайською», оскільки жодна країна не могла надати їй таких «вігод» як Китай [1; 3, с. 4].

Після оголошення в 2013 р. ініціативи «Один пояс, один шлях» КНР і Камбоджа почали спільно розвивати Спеціальну економічну зону Сіануквіль, розташовану біля найбільшого в країні порту. Китай почав

реалізацію великого інвестиційного проекту Дара Сакор зі створення курортної зони на тисячах гектарах національного парку на узбережжі Таїландської затоки, включаючи будівництво великих міжнародних морського і авіаційного портів. Компанія China's Hydrolancang International Energy отримала контрольний пакет акцій під час спорудження дамби Нижня Сесан довжиною 6,5 км на північному сході Камбоджі (її було урочисто відкрито у грудні 2018 р.). У 2017 р. розпочалось будівництво фінансованого Китаєм стадіону в Пномпені, призначеного для проведення Південно-східноазійських ігор 2023 р. (його урочисте відкриття відбулось у вересні 2021 р.) тощо. З 2015 р. додатковим форматом взаємодії став створений КНР багатосторонній субрегіональний Механізм співробітництва Ланканг–Меконг. У той час як розвиток субрегіону Великий Меконг (з 1992 р.) здійснювався під керівництвом Азійського банку розвитку, Нижнього Меконгу (з 2009 р.) – США, то новий механізм – Китаю.

У кінці 2016 р. Китай був найбільшим інвестором Камбоджі із загальною сумою капіталів майже 12 млрд дол. [3]. Допомога КНР на розвиток Камбоджі у 2016 р. приблизно дорівнювала офіційній допомозі усіх інших міжнародних донорів. На новий рівень вийшло їхнє військове співробітництво. З 2016 р. вони почали здійснювати щорічні двосторонні військово-морські навчання.

У жовтні 2016 р. відбувся державний візит в Камбоджу Голови Сі Цзіньпіна. Його оцінюють як «історичний», такий, що підняв усебічне стратегічне партнерство співробітництва на новий рівень. Так, під час візиту піднімалась тема «спільноти спільного майбутнього» [4]. Консенсус щодо створення «спільноти спільного майбутнього зі стратегічним значенням для Китаю і Камбоджі» було досягнуто в січні 2019 р., що стало новою віхою у розвитку двосторонніх відносин [5]. Відповідний План дій було підписано у квітні 2019 р. Він спрямований на координацію основних секторів двох держав (політика, правоохоронна діяльність, інфраструктура, торгівля, фінанси, обміни між народами) та в деталях описує напрями і методи співробітництва їхніх ключових інституцій для досягнення поставлених цілей [6]. Напередодні, у березні, відбулась церемонія початку будівництва китайською компанією швидкісної автостради Пномпень–Сіануквіль протяжністю 190 км., вартість якого оцінюється в понад 2 млрд дол.

Хун Сен був першим і єдиним прем'єр-міністром, який відвідав Пекін для зустрічі з Головою Сі в лютому 2020 р. під час розгортання пандемії COVID-19, щоб продемонструвати солідарність і підтримку у важкий для КНР час. Під час візиту міністра закордонних справ КНР Ван Ї в Пномпень у вересні 2021 р. Хун Сен вкотре заявив, що Китай є «найбільш надійним братом» Камбоджі. Натомість Ван Ї зазначив, що

китайсько-камбоджійська дружба є «прикладом створення нового типу міжнародних відносин і спільноти спільного майбутнього людства» [7].

Хоч камбоджійсько-китайські відносини не є безпроблемними (незбалансованість двосторонньої торгівлі, непрозорість урядових домовленостей, загроза неповернутих боргів, значна шкода довкіллю і окремим громадам унаслідок реалізації концесійних інфраструктурних проєктів тощо), підтримка і допомога КНР мають вирішальне значення для соціально-економічного розвитку Камбоджі. Проте з часом відносини з Китаєм стали для уряду Хун Сена більш важливими, ніж з іншими державами-членами АСЕАН, що підживляє єдність цієї Спільноти. З китайської перспективи, крім політичних і торговельно-економічних інтересів на двосторонньому рівні, «особливі» відносини з Камбоджею допомагають реалізовувати стратегічні інтереси КНР в Південно-Східній Азії й ширшому регіоні.

Література:

1. Cheng Meng Chou. China-Cambodia Relations: A History. Part 2. RFA's Khmer Service. URL: <https://www.rfa.org/english/news/special/china-cambodia/relation2.html>

2. Mogato Manuel, Martina Michael, Blanchard Ben. ASEAN deadlocked on South China Sea, Cambodia blocks statement. July 25, 2016. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/us-southchinasea-ruling-asean-idUSKCN1050F6>

3. Pang Edgar. «Same-Same but Different»: Laos and Cambodia's Political Embrace of China. Perspective. 2017, No. 66. Yusof Ishak Institute. URL: https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2018/05/ISEAS_Perspective_2017_66.pdf

4. Li Keqiang. Building bridges of friendship and cooperation in the Lancang-Mekong region and between China and Cambodia. 2018.01.09. Embassy of the People's Republic of China in the Kingdom of Cambodia. URL: http://kh.china-embassy.org/eng/zgix_1/t1524327.htm

5. Wang Wentian. Jointly Building Belt and Road, Forging China-Cambodia Community of Shared Future. 2019.04.25. Embassy of the People's Republic of China in the Kingdom of Cambodia. URL: http://kh.china-embassy.org/eng/dssghd_1/t1657638.htm

6. Interview: China-Cambodia community of shared future to bring vigorous development to Cambodia: Cambodian Deputy PM. 2020.04.28. Xinhua. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2020-04/28/c_139015388.htm

7. Wang Yi: Make the China-Cambodia Friendship Stronger than Iron and Steel. 2021.09.13. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1906533.shtml

Deikun O. P.

ORCID: 0000-0001-7363-4811

Postgraduate Student

Kyiv National Linguistic University

Kyiv, Ukraine

CHINA'S IMAGE ON BBC'S UKRAINIAN SITE: A CASE OF TRANSLATING HEADLINES FROM ENGLISH

Key words: China's image, rhetoric, translation, headline, human needs, BBC.

One of the key topics on the Ukrainian version of the BBC website (<https://www.bbc.com/ukrainian>) is the events in the People's Republic of China. The readers' engagement in materials depicting China stems from the fact of its future global status as a superpower [1], its extensive support for territorial integrity of Ukraine as well as the possibility of involving our country into the Chinese global infrastructure project «The Belt and Road Initiative».

News texts on the BBC's News Ukrainian site are translations of the relevant online news stories in English. Consequently, two issues arise: first, the way texts forming China's image are selected for the Ukrainian readership; second, how they draw the reader's attention. Hopefully, rhetoric can help us answer these questions, namely its two canons of invention and disposition.

Invention analyzes texts from the perspective of selecting them for translation with respect to basic human needs: *physiological*, necessary for survival; *safety*, related to protection against threats; *belongingness*, that is affiliation to social groups; *reputation*, connected with the recognition of achievements by society; *self-actualization*, linked to a humans' desire for self-fulfillment, becoming self-actualized in what a person [2, p. 375]. Rhetorical disposition analyzing texts from the perspective of their arrangement distinguishes three headline positions *attention-attracting*, *attention-keeping*, and *nudging*, compelling to read the text [3].

The analysis of BBC News Ukraine's 28 headlines about this year's events in China reveals that they appeal to three human needs: safety (14 items referring to COVID-19 and natural disasters which include floods and severe weather conditions); belongingness to the country and its ruling party (7 items); self-actualization (7 items discussing rapid economic growth and outer space exploration).

Comparing the English headlines and their Ukrainian equivalents, the study finds that these two sites create two different images of the People's

Republic of China. In attention-attracting positions eight translated headlines tend to keep appeal to needs, while 20 are subject to change.

The headlines keeping appeal to the needs evoke belongingness and self-actualization usually referring to Chinese authorities' official statements. The need for belongingness is addressed by the name of the country *China* / *Kumaiï* while self-actualization is evoked by the ergonym *Huawei* or the name of the holiday *Chinese New Year* / *Китайський новий рік*.

The need for belongingness is preserved in translation due to the place name *China* / *Kumaiï* metonymically referring in the next example to the People's Bank of China officials, hardly known to the Ukrainian audience, cf.: *China declares all crypto-currency transactions illegal* (24 Sept 21) – *Китай оголосив усі операції з біткоїнами поза законом* (24 Sept 21). The toponymic appeal to the belongingness need is also preserved in the translation of the headline on the countermeasures taken against the gaming addiction with the place name *China* / *Kumaiï* in both languages denoting officers of *The National Press and Publication Administration* unlikely to be known to the Ukrainian readership, cf.: *China cuts children's online gaming to one hour* (30 Aug 21) – *Китай обмежить дітям онлайн-ігри до години і лише на вихідних* (30 Aug 21). The original belongingness need is preserved in the attention-attracting position of the Ukrainian headline dealing with the reaction of the Chinese authorities to runners' death, cf.: *China suspends ultramarathons after death of 21 runners* (03 June 21) – *Китай заборонив ультрамарафони після загибелі 21 бігуна* (03 June 21). In the attention-attracting positions of both the original and the translation the place name *China* / *Kumaiï* metonymically refers to officials of the General Administration of Sport of China.

Despite the preservation of the belongingness need, its verbalization in the translation may differ, cf.: *Nanjing: Concerns in China grow as Delta outbreak spreads* (02 Aug 2021) – *Китай каже, що штам «Дельта» їм занесли з Росії. Поширюється страшними темпами* (03 Aug 21). In the original of the cited pair of headlines the need for belongingness is semantically narrower being nominated by place name referring to the city of *Nanjing*. In Ukrainian translation, it is reproduced by the place name *Kumaiï* naming the whole country in spite of reference to the same province in the text as a result of Ukrainian readers' insufficient knowledge of China's geography.

In the attention-attracting positions of Ukrainian translations, the preservation of the self-actualization need is illustrated by the use of the barbarism denoting the internationally renowned company *Huawei* as well as name of the Chinese holiday celebrated worldwide with a special enjoyment in Ukraine. It gives grounds to treat it as a globalized self-actualization need.

The first appeal to the global self-actualization by the ergonym denoting the *Huawei* corporation is reproduced by a barbarism in the translation, as this

brand is well-known in Ukraine, cf.: *Huawei turns to pig farming as smartphone sales fall* (19 Feb 21) – *Huawei на тлі збитків займеться свинарством* (19 Feb 21). In the Ukrainian translation, the use of barbarisms to refer to international companies facilitates their identification by the Ukrainian readership [3].

The second case of global self-actualization is exemplified by the use of the nominative sentence *Китайський новий рік* to refer to the Chinese national holiday, widely celebrated in Ukraine, cf.: *Chinese New Year: What do you need to know* (12 Feb 21) – *Китайський новий рік: що треба про нього знати* (10 Feb 21).

The headlines altering reference to the needs in the attention-attracting position are represented by the two most common translation models, i.e. self-actualization need in the original correlates with reputation on the Ukrainian site; two reputation needs shift to belongingness and reputation in translation.

Appeal to self-actualization need in the original vs reputation in the translation concerns a shift from the party anniversary to the leader's name, cf.: *CCP 100: Xi warns China will not be 'oppressed' in anniversary speech* (01 July 21) – *Сі Цзіньпін: хто захоче поневолити Китай, розіб'є голову* (01 July 21). The attention-attracting position of the original, filled with the abbreviation *CCP 100*, denoting the party's centenary, appeals to the self-actualization need. The attention-attracting position of the translation foregrounds the full name of the Chinese leader *Сі Цзіньпін*, giving him a higher status than the original *Xi*. The full nomination also facilitates the recognition of the Chinese president for the Ukrainian readers as information on the centenary of the founding of the Communist Party is moved to the article lead: *Лідер КНР Сі Цзіньпін у промові з нагоди сторіччя Комуністичної партії заявив, що Китай ніколи не пригнічував інші народи, а той, хто втручається в його внутрішні справи, «розіб'є собі голову»*.

Two appeals to reputation need in the original vs belongingness and reputation in the translation occur in the headlines on the celeb life, cf.: *Kris Wu: K-Pop star arrested on suspicion of rape* (31 July 21) – *Китайську суперзірку Кріса Ву заарештували за підозрою у звалтуванні* (31 July 21). Evoking the belongingness need by the adjective *китайська*, the translation slightly misleads the reader as the renowned celebrity is of Chinese-Canadian origin. Besides, the noun *суперзірка* and personal name *Кріс Ву* in the translation appeal to the reputation need while the original evokes only reputation by units *Kris Wu* and *K-Pop star*.

The Ukrainian headlines partly reproducing the needs of the original usually entail the switch from belongingness and safety to either safety or belongingness. While in the original needs stay the same, the translation preserves one of them in the attention-attracting position placing the other need to the nudging to compel Ukrainian readers to the text.

Appeal to the belongingness and safety needs in the original vs safety in the translation occurs in the attention-attracting positions of headlines on floods in PRC, cf.: *China floods: 12 dead in Zhengzhou train and thousands evacuated in Henan* (21 July 21) – *Водяна пастка в метро – 12 людей по-тонули. Масштабні повені в Кумаї* (21 July 21). The Ukrainian headline foregrounds the clause *Водяна пастка в метро* addressing individuals' safety need, namely its loss as people may perish. Meanwhile, in the translation information on the Chinese floods is provided as far as the nudging position (*Масштабні повені в Кумаї*) to address security need and compel the reader to turn to the text for the information about other cases. The attention-attracting position of the original *China floods* combines the belongingness need denoted by the place name *China* and safety activated by the noun *flood*.

Appeal to belongingness and safety in the original vs belongingness in the translation is exemplified in the attention-attracting positions of headlines about the evacuation of the south Chinese city of Kunming, cf.: *China elephants: 150,000 evacuated from the path of trekking herd* (10 Aug 21) – *Кумаї евакуював 150 тисяч людей, щоб звільнити шлях зіркового стаду слонів* (10 Aug 21). The translation retains the belongingness need by foregrounding the place name *Kumaï* while the referent of the noun *elephants* addressing the safety need is moved to the nudging position of the translation – *стаду слонів*.

To conclude, the Ukrainian version of the BBC site forms a positive image of China underscoring the government's immediate response to social threats, denoting the world-famous company via appeal to the reputation need, elaborating on economic success through reference to the self-actualization need. Conversely, the English-speaking site tends to form a negative image of China mainly focusing on its economic failures and adversarial position to the US.

References:

1. Larson, D. W. (2015). Will China be a New Type of Great Power? *The Chinese Journal of International Politics*. Accessed at pov010. <https://doi.org/10.1093/cjip/pov010>
2. Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. N.Y.: Harper & Row Publishers. 368 p.
3. Potapenko, S. (2021). Globalising and localising translation strategies from rhetorical perspective: Rendering English headlines into Ukrainian. *SHS Web of Conferences*, 105, 02001. Accessed at: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110502001>.

УДК 327.329:355.45 (510)(043)

Дмитрашко С. А.

ORCID: 0000-0002-4803-4387

кандидат політичних наук,

старший викладач кафедри політичних наук і права

Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Тимошенко О. С.

ORCID: 0000-0003-3951-8694

студент соціально-гуманітарного факультету

Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

ОБОРОННА ДОКТРИНА КНР: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ «БІЛИХ КНИГ З НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ» КИТАЮ

Ключові слова: Китай, національна оборона, «Біла книга», Індо-Тихоокеанський регіон, геополітика.

Початок ХХІ ст. позначений зростаючою геополітичною потугою Китаю в Індо-Тихоокеанському регіоні. Метою даної публікації є осмислення змін національної оборони КНР в період з 2002 по 2019 роки. Порівняльний аналіз «Білих книг з національної оборони» дозволить визначити найважливіші тенденції та динаміку змін у зазначений період.

Перша «Біла книга з питань національної оборони» була опублікована у 1998 році. З того періоду Китай дотримується принципу військової транспарентності у наданні інформації щодо позиції держави з питань, які стосуються оборонної доктрини. Відкрито не наголошується, але «Біла книга з національної оборони» розкриває загальне мислення китайського політичного і військового керівництва з питань оборони та транслює погляди Пекіна на різні геополітичні події, які можуть зачіпати зовнішні чи внутрішні інтереси держави. Так, у 2002 р. зазначалось, що світ рухається до співпраці, розвитку міждержавних стосунків [1]. У 2019 р., на тлі економічних війн з США, «Біла книга з китайської оборони в нову епоху» наголошує, що панує епоха зіткнення інтересів і вказує на безпрецедентне зростання військових сил. У новій редакції «Білої книги» підкреслюється агресивна політика США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, що веде до створення антикитайського союзу. На відміну від достатньо

оптимістичного опису відносин КНР з США та ЄС у 2002 р., в редакції 2019 р. констатується серйозна конфронтація у трикутнику «Вашингтон, Брюссель, Москва», що проявилася у розгортанні військ у безпосередній близькості до кордонів та посиленні гонки озброєнь, в тому числі й ядерних. Акцентовано увагу на крах системи роззброєння та розповсюдження технологій створення ядерної зброї та засобів доставки.

Одночасно Китай закликає держави всього світу об'єднати свої зусилля для забезпечення глобальної кібербезпеки, біобезпеки, а також боротьби з піратством, екстремізмом, тероризмом, які ставлять, за думкою політичного керівництва КНР, під загрозу міжнародну стабільність, міжнародні відносини. Технологічний прогрес вплинув на формування нової оборонної доктрини Китаю, розроблення нових видів озброєнь мережево-центричної війни, включення у міжнародну інтелектуальну конкуренцію щодо створення новітніх технологій, сучасного озброєння.

Основним стратегічним напрямом діяльності в обох редакціях є об'єднання Китаю. Підкреслимо, що у 2002 р., не дивлячись на проблеми в переговорах між Пекіном і Тайбеєм, в рамках «Консенсусу 1992» та принципу «Одного Китаю, двох систем» спостерігалось посилення економічних, торгових та культурних відносин між берегами Тайванської протоки. Проте «Біла книга» 2019 р. наголошує, що нове керівництво Тайваню відкинуло принципи «Консенсусу 1992 року», активізувало політику «декитаїзації» та «прогресивну незалежність Тайваню». Тому КНР, на відміну від 2002 р., вважає можливим застосування сили проти «сепаратистської діяльності» уряду Тайваню та їх союзників. Звернемо увагу, що «Біла книга з питань національної безпеки Китаю» 2019 р. приділяє серйозну увагу активізації сепаратизму в Тибеті та Сінцзян-Уйгурському автономному окрузі, звинувачуючи зовнішні сили.

Після того, як Китай розпочав реалізацію стратегії «Один пояс – один шлях», він зіткнувся з загрозами міжнародного та регіонального характеру, тиском міжнародних партнерів, тому НВАК пропонує розширення кількості закордонних баз, посилення міжнародного військового співробітництва. Від присутності китайських військових баз мають виграти інші держави – партнери. В якості прикладу можна навести тактику дій КНР у Республіці Джибуті, коли китайські військові з бази армії Китаю надавали обладнання та спеціалістів для допомоги народу Джибуті, а також підтримували розвиток медицини в інших африканських державах [2].

Важливо зазначити, що в 2002 р. в «Білій книзі з національної оборони Китаю» взагалі не згадувалось про можливі сфери впливу. Редакція 2019 р. акцентує на відмові від пошуків сфер впливу, глобальної гегемонії та підкреслює готовність до рівноправних міжнародних відносин. Треба звернути увагу, на те, що Пекін не відступає від принципу поваги до права на пошук самостійного шляху розвитку. Китай сподівається на

створення нового політико-правового механізму, який схилить світ на шлях мирного розвитку та створить принципи колективного глобального захисту від конфліктів та війн. Піднебесна виступає проти міжнародних військових коаліцій та агресивних експансій.

Тим не менш, військова стратегія КНР, що в 2002 р., що в нову епоху базується на принципі: «Люди не ображають мене, я не ображаю інших. Якщо хтось образить мене, я буду ображати інших» [2]. Згідно концепції Народно-визвольної армії КНР впроваджується розширення обізнаності населення про кризи, конфлікти, війни. Проводиться широка підготовка до можливого військового конфлікту на основі координації, рівноваги та стабільності. Незмінним залишається розвиток концепції «народної війни». Генштаб НВАК вважає, що до 2035 р. армія має завершити реорганізацію, модернізацію, а до 2050 – перетворитись в армію світового класу. «Служити для побудови спільноти зі спільним майбутнім для людства» – це глобальна задача національної оборони в нову еру [2].

Проте, Китай проводить активну військову реорганізацію [3, с. 58]. У доктрину НВАК доданий пункт про посилення морського й повітряного патрулювання «острова» та посилення військового акценту для урочистих попереджень Тайбею.. Починаючи з 2012 р. поліція і НВАК проводять спільні навчання в небі, на землі і на морі. Було реорганізовано 7 військових округів в 5 театрів військових дій. Армія проводить перехід від регіональної оборони до глобальних тривимірних неперервних операцій. ВМФ, морська піхота, проводить модернізацію з прибережного оборонного флоту до дальнього стратегічного оборонного флоту. ВВС, ВДВ, ПВО, ПРО проводять перехід від оборонної до наступальної стратегії. Сили стратегічної підтримки, створенні в 2015 р., забезпечують захист поля бою, захист інформації та зв'язку. Задача об'єднаних сил матеріально-технічного забезпечення, створених в 2016 р., – логістична підтримка поля бою та військ, забезпечення Центра профілактики і контролю захворювань НВАК всім необхідним для підтримки боєготовності частин. Озброєні поліцейські сили забезпечують підтримку соціальної стабільності. Підвищення правового контролю та правової грамотності в армії, забезпечення ЗС актуальною літературою, доступ до спорту, своєчасне медичне обслуговування та високі соціальні гарантії – прямо корелюють з таким же задачами «Білої книги» від 2002 р. Одночасно, участь в справі національного будівництва і захисту мирного труда народу – це місія, що покладена на збройні сили Китаю. Так, НВАК має брати участь в рятувальних операціях, ліквідації наслідків стихійних лих, організувати логістику, евакуацію населення, відновлювати важливі інфраструктурні об'єкти, організувати заходи ядерної, біологічної, хімічної, епідеміологічної безпеки, медичну підтримку

тощо [2]. Важливо зазначити, що у редакції «Білої книги» від 2002 р. подібні завдання відсутні.

Важливим пунктом «Білих книг» 2002 та 2019 років є морально-психологічна мобілізація населення та підтримка авторитету Центрального Комітету Комуністичної партії як єдиного державного керівництва в армії та суспільстві. Підкреслимо, що з'явилося згадування імені і робіт Голови КНР, на відміну від редакції 2002 р. Основні дії сформовані в «Рішеннях про партійне будівництво в нову еру», нормативах проведення оборонного виховання, в інших законах та постановах. В рамках «Рішення про посилення партійного будівництва в армії» проводиться створення системи підвищення кваліфікації офіцерів, розробка дисциплінарних правил. Також була проведена поступова відмова військових від комерційної діяльності з компенсацією.

Що в 2002 р., що в 2019 р., Пекін наголошує на постійному зниженні витрат на оборону, шляхом їх оптимізації. Так, доля розходів на національну оборону Китаю в зіставленні з бюджетними видатками за той же період з 1979 по 2001 рік знизилась з 17.37% – до 7.63%, а в 2017 – по 5.14% [1], [2].

Отже, у період з 2002 р. по 2019 р. відбулися суттєві зміни технологічного, інфраструктурного, військового, інтеграційного характеру. Проте незмінною залишається стратегічна мета розвитку Китаю як регіонального лідера, що підтримує принципи міжнародної співпраці та реалізує в глобальній стратегії «Один пояс, один шлях». У випадку посилення конфронтації зі США, створення військово-політичних блоків в Індо-Тихоокеанському регіоні вважається можливою нова редакція оборонної доктрини Китаю.

Література:

1. Национальная оборона Китая в 2002 году (Белая книга). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2002. URL: <https://www.fmprc.gov.cn/rus/ziliao/zt/zfbps/t25314.shtml> (Дата звернення 16.10.2021)
2. China's National Defense in the New Era. *XINHUANET*. 2019. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/24/c_138253389.htm (Дата звернення 16.10.2021)
3. Мельник С. Адміністрування національної безпеки й оборони органами військового управління у державах Азії (на прикладі Японії, Китаю, південної Кореї) // Актуальні проблеми правознавства. Випуск 3 (18). 2019. С. 55 – 60.

Завербний А. С.

ORCID:0000-0001-7307-536X

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Завербний С. А.

ORCID: 0000-0002-6846-8668

студент кафедри автоматизованих систем управління

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОГО ДОСВІДУ КИТАЮ В РЕФОРМУВАННІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: енергетика Китаю, енергетика України, відновлювальна енергетика, міжнародні енергетичні організації, стратегія енергопостачання та споживання, реформування енергетичної галузі.

Енергію в світовій економічній системі розглядають найвпливовішим чинником її безпеки, зростання і розвитку [1].

Попит на енергоносії має явно виражений тренд до зростання (навіть за умов запровадження програм ощадного споживання енергії), що є особливо характерним для економік із досить високими темпами розвитку (Китай, Індія, Бразилія). Аналогічна ж закономірність властива і енергетичному сектору України.

Порівнюючи Україну та Китай, потрібно констатувати, що Китай виступає державою, що активно розвивається, із величезним населенням та відносно недостатніми енергоресурсами (цим подібність до України є вагомою).

Китай постійно прагне до революційної динамічності саме в сфері енергоспоживання (припинення необґрунтованого енергоспоживання, запровадження політики енергетичної ефективності, формування суспільства, що орієнтоване на підвищення рівня енергозбереження тощо).

Україні ж потрібно активно наслідувати даний позитивний реформаційний досвід, адаптуючи до власних умов та особливостей розвитку енергетичної галузі країни.

Китай значну увагу приділяє саме високій динамічності сфери постачання енергетичних носіїв (грунтуючись на високому рівні його безпеки, диверсифікуванні внутрішнього і зовнішнього енергопостачання тощо).

Китай також активно просуває енергетичні технологічні програми, переходячи до зеленої, низьковуглецевої економіки (шляхом заохочення інновацій в галузі технологій, промисловості, бізнесу тощо), роблячи саме інновації активним двигуном для ефективного модернізування власної промисловості.

В Китаї також сприяють революційним змінам енергетичної системи (включаючи виготовлення енергетичних продуктів, підвищення рівня ефективної конкуренції, дотримання механізмів ринкової економіки, зміну процедур енергетичного регулювання і подальшого вдосконалення законодавчої системи в енергетиці).

Особливе місце в реформуванні енергетики Китаю посідає відновлювальна енергетика.

За показниками її застосування Китай посідає передові місця практично у світових рейтингах. Адже, попри те, що обсяги альтернативної енергетики поступово нарощуються в цілому світі, основна ж частка її виробництва, станом на кінець 2020 р., припадає й надалі лишень на декілька країн світу, а саме: США, Німеччину, Іспанію, Китай (приблизно 10 % від загального світового обсягу), Бразилію [1].

Всього, в альтернативну енергетику країни першої двадцятки інвестували понад 870 млрд. дол. США. А у 2015 р. першість в інвестуванні належала саме Китаю (49,74 млрд. дол. США) [2, 3].

Тобто, спостерігалось стабільне нарощування обсягів інвестицій в альтернативну енергетику Китаю.

Враховуючи постійне нарощування обсягів імпорту, споживання енергії Китай також бере активну участь у міжнародному співробітництві з гармонійного (сталого) розвитку.

Тим самим адаптуючи власні стратегічні плани розвитку країни (зобов'язання Китаю у Паризькій угоді, «Великій двадцятці» показують все наростаючу готовність брати на себе міжнародну відповідальність за вирішення питань, що є пов'язаними зі зміною клімату, сприяти глобальному гармонійному розвитку).

Україна повинна взяти приклад та перейняти досвід Китаю, інших країн, в яких на рівні держави прийняті, успішно реалізуються національні концепції розвитку, фінансування «інтелектуальних» мереж в електроенергетиці, інших галузях економіки, що стали основою для формування та реалізування національних енергетичних політик, енергетичних програм, енергетичних стратегій розвитку тощо.

Найважливішими напрямками для співпраці України із Китаєм в енергетичній сфері повинні виступати наступні:

– інвестування (у 2017 р. Китай – світовий лідер за обсягом «зелених» капіталовкладень);

– переймання успішного досвіду (Китай володіє на сьогодні найбільшими встановленими потужностями відновлюваної електроенергетики (вітрова, сонячна та ін.);

– співпраця у сфері інноваційних технологій тощо.

Тому саме Китай повинен виступати для України одним із найважливіших партнерів при досягненні її стратегічних цілей в первинному енергопостачанні України до 2035 р., формуванні, розвитку відновлювальної енергетики, а також прикладом щодо наслідування для адаптивного реформування енергетичної галузі.

Література:

1. Олейников, Е.А. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность). Москва: ЗАО «Бизнес школа «Интел-Синтез». 1997. 288 с.

2. Определены Топ-5 стран-производителей альтернативной энергетики. Экономические известия [online] Доступно: http://news.eizvestia.com/news_abroad/full/opredeleny-top-5-stran-proizvoditelej-alternativnoj-energetiki.

3. Schmidt J., Haifly A. Delivering On Renewable Energy Around The World: How Do Key Countries Stack Up? Natural Resources Defense Council, 2018. P. 8. [online] Available at: www.nrdc.org/policy.

УДК 327

Зіневич І. В.

ORCID: 0000-0003-4656-1711

аспірантка кафедри міжнародного регіоназнавства

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

БЕЗПЕКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ КНР З АУКУС: ВИКЛИКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: Китай, АУКУС, США, Великобританія, Австралія, міжнародна безпека, Індо-Тихоокеанський регіон.

15 вересня 2021 року увійшло в історію народженням нового утворення у галузі міжнародної безпеки – тристороннього партнерства, оборонного пакту АУКУС (Australia-UK-US), який об'єднав Австралію, Сполучене Королівство та США. У спільній заяві лідерів трьох країн про

створення альянсу метою оборонного союзу відзначено «співробітництво у галузі безпеки та оборони в Індо-Тихоокеанському регіоні (ІТР), зокрема шляхом співпраці з партнерами для вирішення викликів двадцять першого століття» [1].

Не зважаючи на те, що в жодній з заяв відкрито не йдеться про Китайську Народну Республіку, усім зрозуміло, що, зазначені у спільній заяві, виклики міжнародної безпеки, це, в першу чергу, КНР та його нарощування військової могутності, яке набуває обертів в останні десятиріччя. Багатоміліардова історія – від стародавнього Карфагена до Британської імперії та до наших днів – показала, що підйом і падіння нації безпосередньо пов'язані з її морською силою та кмітливістю. За цим показником майбутнє вже може бути за Пекіном, так як на сьогоднішній день Китай має найбільший у світі флот – 360 бойових кораблів проти 297 у США, та прогноз збільшення до 400 одиниць до 2025 року [2; 3].

Зважаючи на це, першим важливим кроком діяльності альянсу оголошено передачу Австралії від США технології, яка дозволить їй створити атомний підводний флот. Проте, як підкреслив Дж. Байден, мова не йде про підводні човни з ядерним озброєнням, це будуть звичайні озброєні підводні човни, які працюють на ядерних реакторах за перевіреною технологією. Щоб підкреслити важливість такого проекту, варто згадати, що в історії Сполучених Штатів подібна співпраця відбувається вдруге. Вперше Вашингтон надав країні-союзниці (Великобританії) атомну технологію в 1958 році [4].

Попри проголошену мету, створення AUKUS вже викликало гостру реакцію члена НАТО Франції, яка відкликала для консультацій своїх послів із США та Австралії. Причиною таких дій стало розірвання вже підписаного контракту між Францією та Австралією на поставку 12 підводних човнів (без атомних двигунів) на суму майже 56 млрд євро, який готувався з 2016 року.

Таким чином, AUKUS став однією з найвагоміших подій не тільки у царині міжнародної безпеки та військової взаємодії, а й торкнувся міжнародних відносин в цілому, піднявши цілу низку питань, наведемо деякі з них. У світі з'явилося нове тихоокеанське НАТО? Чію сторону займе ЄС, ураховуючи те, що Європу не тільки залишили за бортом альянсу, а й лишили свого багаторічного партнера Францію у статусі постраждалої сторони? Що буде з QUAD (Чотиристоронній діалог з питань безпеки), в якій окрім США та Австралії входять Індія та Японія, та які є прямими представниками саме Індо-Тихоокеанського регіону або АТР? Та найголовніше з них – чим є AUKUS для Китаю – загрозою, викликом чи приводом для рішучих дій?

У даному дослідженні пропонуємо зупинитись на останньому питанні, для відповіді на яке необхідно розуміння позиції китайської

сторони, адже з прозахідної точки зору все зрозуміло – в Китаї вбачають загрозу. У 2010 році Китай вперше посів другу сходинку у рейтингу провідних економік світу, випередивши Японію, яка міцно трималась за це місце протягом 40 років. З того часу в очах Заходу похитнулась стабільність в АТР, де до цього часу лідерство союзника США – Японії – було беззаперечним. Очевидно, що разом зі зростанням економіки, Китай претендує і на політичне піднесення, на лідерство в регіоні, а той факт, що країна з недемократичними цінностями прямує до першості дуже напружує США та союзників.

Виникає питання, як відреагував Пекін? Особливо беручи до уваги той факт, що Піднебесна давно і безумовно розглядає принаймні частину ІТР – АТР у якості території свого впливу.

В даному дослідженні взято до аналізу матеріали, опубліковані у провідних періодичних виданнях КНР, а саме Global Times (环球时报), People's Daily (人民日报海外版) та CPPCC Daily (人民政协报) у період з 15 вересня до 15 жовтня 2021 року, в яких згадувався новоутворений альянс AUKUS.

Загалом, офіційна реакція Пекіну виявилась значно стриманішою, ніж прогнозувалося. Речник МЗС Китаю Чжао Ліцзян заявив, що дане співробітництво серйозно підриває регіональний мир і стабільність, посилює гонку озброєнь та підриває міжнародну угоду про нерозповсюдження ядерної зброї. Китай приділятиме пильну увагу розвитку пов'язаних з цим подій [5]. Проте, більш вартує уваги декілька тенденцій, які можна виокремити з проаналізованих матеріалів.

У 8-ми з 14 взятих до аналізу джерелах зустрічається формулювання «Англосфера» (盎格鲁圈) або «Союз Англо-саксонських демократичних держав» (盎格鲁-撒克逊民主国家的联盟), таким чином йде виокремлення 5 держав (США, Канада, Великобританія, Австралія, Нова Зеландія) з центром сили – США, які відділяють себе від решти світу [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12]. На підтримку такої позиції згадуються такі утворення як Тихоокеанський пакт безпеки ANZUS (Австралія, Нова Зеландія, США), підписаний у 1951 році, розвідувальний альянс Five Eyes (Австралія, Канада, Нова Зеландія, США та Велика Британія), заснований у 1941 році. Проте, на думку китайських дослідників, у XXI ст. США пішли далі та в новому союзі залишили поруч тільки найближчих союзників – елітарний клуб, куди не допускаються навіть країни-учасниці ЄС. Так само пояснюється вибір саме Австралії для передачі чутливої технології, а не Індії або Японії, які є членами Чотиристороннього діалогу з питань безпеки QUAD (Австралія, США, Японія, Індія), проте не входять до вузького «англосаксонського клубу» [8].

Більше про інших, ніж про себе. У китайських джерелах простежується акцентування на роз'єднаності західної міжнародної спільноти, на нестабільності союзів та навіть розриві США та ЄС. Наведемо деякі найпоширеніші тези. «Найдавніший союзник» Франція отримала «ніж в спину» від США [5; 6; 7; 9; 10; 12; 13; 14], Франція може вийти з НАТО [14], Австралія – це пішак в армії США, якому не було передано від США жодної дози вакцини проти COVID-19, а Дж. Байден навіть не пам'ятає імені австралійського колеги [5], Нову Зеландію та Канаду не долучили до AUKUS через недостатню протидію Китаю [15].

AUKUS – двигун гонки озброєнь у АТР. Підкреслюється антагоністична складова новоутвореного союзу. Наведено статистичні дані, за якими з початку 2021 року Японія, Південна Корея, Індія, В'єтнам, Малайзія, Сінгапур та інші країни почали підвищувати свої військові витрати. А військові витрати Австралії досягли 2,19% ВВП. Таким чином, AUKUS в китайській інтерпретації – це протидія безпеці, а не її гарант [7; 10; 11].

Головна мета AUKUS – збереження домінування. На думку, китайського міжнародника Лю Цзюня (刘军) та його колег, головною метою AUKUS є прагнення США за допомогою союзників закріпити свій вплив в регіоні, та ні в якому разі не допустити втрати панування. Звідси робиться висновок, що США все ще дотримуються вузької геополітичної концепції і не можуть правильно оцінити силу величезної кількості країн, що розвиваються, однією з яких є Китай [7; 8; 11; 16].

Тож, зважаючи на вищенаведене, чим є AUKUS для Піднебесної – загрозою, викликом чи приводом для рішучих дій? В першу чергу, приводом для спостереження та ще більшої активізації нарощування військового потенціалу. В Пекіні відчули особливість зовнішньої політики Дж. Байдена, Китай і далі залишається головним супротивником США, проте на відміну від Трампівської «Америка перш за все» та відносного ізоляціонізму, Байден активно розбудовує нові альянси та готовий передавати чутливі технології для консолідації союзних сил.

Література:

1. Joint Leaders Statement on AUKUS. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/09/15/joint-leaders-statement-on-aukus/> (дата звернення: 18.10.2021)

2. China vs the world: Here's a look at Naval power in the Pacific in numbers. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/china-vs-the-world-heres-a-look-at-naval-power-in-the-pacific-in-numbers/articleshw/86285514.cms> (дата звернення: 18.10.2021)

3. Catherine Wong. 奥库斯»将促使中国提升反潜战能力。环球时报/2021年/9月/27日/第006版 (Кетрін Вонг. AUKUS заохочує Китай до вдосконалення своїх протичовнових сил. Global Times. 27.09.2021 № 6)

4. US-UK mutual defence agreement (Washington, 3 July 1958. URL: https://www.cvce.eu/obj/us_uk_mutual_defence_agreement_washington_3_july_1958-en-a1ee4c1f-2166-48f3-a886-2711bd647111.html___(дата звернення: 18.10.2021)

5. 林日。美英澳组建印太»小北约»。环球时报/2021年/9月/17日/第001版 (Лінь Жи. США, Великобританія та Австралія утворюють індо-тихоокеанський «малий НАТО». Global Times. 17.09.2021 №1)

6. 陆忠伟。美英澳核潜艇交易加剧核扩散风险。人民政协报/2021年/10月/14日/第003版 (Лу Чжунвей. Угода з ядерними підводними човнами між США, Великобританією та Австралією посилює ризики розповсюдження ядерної зброї. CPPCC Daily. 14.10.2021 № 3)

7. 李嘉宝。美英澳军事»铁三角»所为何来。人民日报海外版/2021年/9月/25日/第006版 (Лі Цзябао. Для чого США, Великобританія та Австралія утворили військовий «залізний трикутник». People's Daily. 25.09.2021 №6)

8. 李准, 赵觉理。美国盟友, 一直有亲疏远近之分! 环球时报/2021年/10月/11日/第007版 (Лі Чжунь, Чжао Цзюехуей. Союзники США: розподіл на близьких та далеких! Global Times. 11.10.2021 №7)

9. 林日。四国在华盛顿商量»抗衡中国»。环球时报/2021年/9月/24日/第001版 (Лінь Жи. Чотири країни обговорили у Вашингтоні «боротьбу проти Китаю». Global Times. 24.09.2021 №1)

10. 徐伟。多国批评 AUKUS»破坏地区稳定»。环球时报/2021年/10月/14日/第016版 (Сюй Вей. Країни критикують AUKUS за «дестабілізацію регіону». Global Times. 14.10.2021 №16)

11. 刘军。»奥库斯»只会危害亚太安全稳定。环球时报/2021年/9月/28日/第014版 (Лю Цзюнь. AUKUS лише поставить під загрозу безпеку та стабільність Азійсько-Тихоокеанського регіону. Global Times. 28.09.2021 №14)

12. 奥库斯是美国搬起来砸自己脚的石头。环球时报/2021年/9月/18日/第007版 (AUKUS – це камінь, який Сполучені Штати підняли, щоб кинути собі під ноги. Global Times. 18.09.2021 №7)

13. ANDREW SHENG. 美国应学中国·找到»正确的敌人»。环球时报/2021年/9月/26日/第006版 (Ендрю Шен. Сполученим Штатам слід

повчитися у Китаю і знайти «правильного ворога». Global Times. 26.09.2021 №6)

14. 王朔。退出北约是法国一张牌？环球时报/2021 年/9 月/22 日/第 014 版 (Ван Шо. Вихід з НАТО – це козир Франції? Global Times. 22.09.2021 №14)

15. 王森。新西兰和加拿大»被排除»。环球时报/2021 年/9 月/17 日/第 003 版 (Ван Мяо. Нову Зеландію та Канаду «виключено». Global Times. 17.09.2021 №3)

16. 四方机制正在变成»印太黑帮»。环球时报/2021 年/9 月/24 日/第 014 版 (Перетворення QUAD на індо-тихоокеанську мафію. Global Times. 24.09.2021 №14)

УДК 33

Коваль О. А.

член правління

«Українська асоціація китаєзнавців»

м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЯ «ПОДВІЙНОЇ ЦИРКУЛЯЦІЇ» У ПЛАНАХ РОЗВИТКУ КНР 2021-2025 РР.: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА ЦІЛІ

Ключові слова: економіка КНР, план 14-тої п'ятирічки, стратегія розвитку.

Термін «внутрішньої і зовнішньої подвійної циркуляції» (国内国际双循环) вперше згаданий 14 травня 2020 року під час виступу Голови КНР і генсека КПК Сі Цзіньпіна на засіданні Політбюро ЦК КПК [1]. Тоді не було дано вичерпного тлумачення терміну, натомість вже з контексту було видно, що йдеться про «внутрішню» та «зовнішню/міжнародну» циркуляції, які, як зазначив доповідач, мали б підсилувати одне одного. Натомість в тій самій промові йшлося про структурні реформи пропозиції, щоб задовольнити потенціал внутрішнього попиту і розвивати потенціал внутрішнього ринку КНР. «Подвійна циркуляція» була тут означена, як елемент нової моделі розвитку, яку ще слід створити.

Зазначимо, що тлом для цього виступу було поширення пандемії коронавірусу COVID-19 у КНР та світі. Китай в новій стратегії економічного розвитку мав також враховувати триваючу торгову війну КНР та США, зміни на глобальних ринках. Міжнародна кон'юнктура стала

більш агресивною по відношенню до економічного розвитку Китаю. Ускладнився доступ китайських компаній до ключових секторів економіки низки країн, які побоюються посилення міжнародних позицій Китаю у політичній та економічній сферах. Все це поставило перед Пекіном нові завдання, по виробленню нової довготривалої стратегії розвитку і моделі економічного зростання стійкої до негативних впливів.

Саме ідея про «подвійну циркуляцію» (双循环) і стала відповіддю на сучасні виклики для китайської економіки. Термін цей згадувався ще кілька разів головою КНР Сі Цзіньпіном, натомість вперше докладно він був розлумачений 25 листопада 2020 року у розлогій статті для «Женьмінь жибао» віце-прем'єра Державної ради КНР Лю Хе за підсумками обговорення на 5-му Пленумі ЦК КПК 19-го скликання [2, с. 6.] За повідомленням низки джерел саме Лю Хе є автором або ініціатором створення концепції «подвійної циркуляції» [3].

У новій моделі розвитку Китаю у планах ближчі 5 років, а також у перспективних цілях до 2035 року подвійній циркуляції відводиться вагома роль для прискорення розвитку країни. «Внутрішня циркуляція» визначається, як «основа» (基础) або «головна частина» (主体), при цьому внутрішня і зовнішня циркуляції мають підсилювати одна одну і являють собою єдине ціле. Натомість саме «велика внутрішня циркуляція» (国内大循环) забезпечує міцну основу для «подвійної циркуляції». Також йдеться про те, що «зовнішній ринок є продовженням ринку внутрішнього».

Від так, більше уваги Лю Хе приділяє саме «внутрішній циркуляції» – внутрішньому циклу виробництва, розподілу і споживанню, підтримувані інноваціями та модернізацією в економіці. Він дає шість рекомендацій, щодо прискорення побудови нової моделі розвитку.

По-перше, у «внутрішній циркуляції» головну роль слід відвести технологічним інноваціям. Тут мається на увазі посилення науково-технічного потенціалу і підтримка досліджень в ключових сферах розвитку передових технологій, які надалі впроваджуватимуться у виробництво. Наголошується на необхідності науково-технічної кооперації з іншими країнами.

По-друге, йдеться про баланс між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку з наголосом на створення системи задоволення внутрішнього споживання, розширення роль внутрішнього споживання у розвитку економіки. Для цього слід трансформувати галузі економіки на задоволення внутрішнього споживання, вироблення нових якісних товарів, розвиток сфери послуг.

Третє, покращення фінансової системи, що має слугувати вільному обороту коштів, обслуговувати реальний сектор, і політику інновацій. Покращити внутрішню логістичну систему і мережу для безперервної та безперешкодної циркуляції товарів.

Четвертий аспект – урбанізація і скоординований розвиток села та міста. Цей аспект передбачає вдосконалення системи розміщення виробничих сил, тіснішу міжрегіональну кооперацію.

У п'ятому аспекті йдеться про стимулювання зайнятості і підвищення доходів населення для створення потужного середнього класу споживачів. Метою визначено, щоб доходи населення зростали швидшими темпами ніж відбувалося економічне зростання. Зроблено наголос на системі розподілу (перерозподілу) та коригування доходів між бідними та багатими і соціальному забезпеченні для підтримки інвестицій та споживання. Зазначається на необхідності поліпшення бізнес-середовища для малих, середніх і мікропідприємств, для окремих домогосподарств, що ведуть промислову і комерційну діяльність.

У доповіді, опублікованій у вересні 2020 року Китайським дослідницьким центром розвитку при Державній раді КНР передбачалося, що валовий внутрішній продукт на душу населення досягне 14 000 доларів США до 2024 року, а розмір економіки Китаю перевищить економіку США до 2032 року, з показником щонайменше 560 мільйонів споживачів із середнім рівнем доходу [4].

Наостанок Лю Хе наголошує, що для реалізації стратегії потрібно продовжувати політику відкритості і глибшої інтеграції в глобальну економіку, натомість вона тепер буде відкоригована в такий спосіб, щоб внутрішній ринок Китаю ставав центром тяжіння для країн світу особливо економік, що розвиваються і міжнародного бізнесу. Ключову роль в цьому буде відігравати ініціатива «Поясу і шляху», через яку Китай хоче досягти нової якості і рівня глобалізації. Китай прагне підвищити якісь експорту і розширити імпорт, щоб таким чином підтримувати баланс поточних операцій і міжнародних платежів.

Для цього Китай планує знизити середній рівень імпортних тарифів до 5% з 7,5% протягом наступних 3-5 років, а також використовуватиме пілотні зони вільної торгівлі для створення конкурентоспроможних на міжнародному рівні виробничих центрів і стратегічних галузевих баз [5].

Вже у березні 2021 року концепція «подвійної циркуляції» була затверджена Всекитайськими зборами народних представників КНР, як частина плану 14-ї п'ятирічки КНР. «Чотирнадцятий п'ятирічний план національного економічного та соціального розвитку Китайської Народної Республіки та план довгострокових цілей на 2035 рік» [6] у більш концентрованому вигляді відтворює основні ідеї, які були викладені у статті Лю Хе та інших виступах. Натомість експерти звернули увагу, що стратегія «подвійної циркуляції» – а отже опис внутрішньої економічної політики та зовнішньоекономічної та інвестиційної політики у п'ятирічному плані виведена в окремий розділ (розділ 4). Це відміна від попередніх планів, в яких економічні стратегії внутрішня і зовнішня були розрізненими. Все це вказує на більшу

координацію між «внутрішньою та зовнішньою подвійною циркуляцією» для досягнення єдиної цілі, а саме, посилення самодостатності китайської економіки шляхом інноваційного та технологічного вдосконалення і стимулювання внутрішнього споживання [7].

Більшість іноземних дослідників наголошують на зовнішніх обставинах (торгова війна зі США, пандемія COVID-19, зниження темпів росту глобальної економіки, тощо) запровадження «подвійної циркуляції». Від так обговорення концепції більшою мірою стосується її впливу на зовнішні ринки, і часто робиться невтішні висновки, про спробу Китаю відгородитися від зовнішнього світу, щоб мінімізувати негативні впливи. [7] Натомість аналіз документів та статей з китайських офіційних джерел дозволяє прийти до висновку, що концепція «подвійної циркуляції» має на меті вирішити завдання внутрішнього розвитку Китаю, які вже давно на часі. [8] Окрім того, Китай прагне розширити свій вплив на світову економіку, виступаючи, як один з ключових ринків збуту і виробник більш високоякісних товарів для решти світу.

Підсумовуючи, можна сказати, що «внутрішня і зовнішня подвійна циркуляція» є елементом довготривалої стратегією на шляху до виконання цілей, які Китай намітив досягти у планах 14-й п'ятирічки і до 2035 року і навіть до 100-літнього ювілею КНР у 2049 році.

Література:

1. 中共中央政治局常务委员会召开会议 习近平主持 (Під головуванням Сі Цзіньпіна відбулося засідання Постійного комітету Політбюро ЦК КПК). Повідомлення агенції «Сінхуа» 14 травня 2020 року. URL: http://www.xinhuanet.com/politics/leaders/2020-05/14/c_1125986000.htm

2. 刘鹤 加快构建以国内大循环为主体、国内国际双循环相互促进的新发展格局 (Лю Хе Прискорити побудову нової моделі розвитку з великою внутрішньою циркуляцією, як основною і взаємним просуванням внутрішньої і зовнішньої циркуляції.) – Газета 人民日报 . – 25 листопада 2020 року.

3. Shin Oya What China's 'dual circulation' strategy means for the world – *Japan Times* – 3 листопада 2020 р. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/11/03/commentary/world-commentary/china-dual-circulation-strategy/> (дата звернення: 17.11.2017).

4. Frank Tang China to overtake US as world's top economy in 2032 despite Washington hostilities, state think tank predicts, – *South China Morning Post* – 19 листопада 2020 р. – URL: <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3099951/china-overtake-us-worlds-top-economy-2032-despite-washington> (дата звернення: 20.11.2017).

5. Frank Tang What is China's dual circulation economic strategy and why is it important?, – *South China Morning Post*, – 2 вересня 2020 р. – URL: <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3110184/what-chinas-dual-circulation-economic-strategy-and-why-it> (дата звернення: 21.11.2017).

6. 中华人民共和国国民经济和社会发展第十四个五年规划和2035年远景目标纲要 («Чотирнадцятий п'ятирічний план національного економічного та соціального розвитку Китайської Народної Республіки та план довгострокових цілей на 2035 рік»), – Комісія національного розвитку та реформ КНР, – URL: <https://www.ndrc.gov.cn/xxgk/zcfb/ghwb/202103/P020210323538797779059.pdf> (дата звернення: 15.11.2017).

7. Alicia García Herrero What is Behind China's Dual Circulation Strategy – «*China Leadership Monitor*» – 1 вересня 2021 року – URL: <https://www.prcleader.org/herrero> (дата звернення: 15.11.2021).

8. Andrew Sheng Dual circulation is a strategic process, not a theory – *East Asia Forum* – 20 січня 2021 р. – URL: <https://www.eastaforum.org/2021/01/20/dual-circulation-is-a-strategic-process-not-a-theory/>

УДК 327.8(510)

Коротков Д. С.

ORCID: 0000-0003-2732-0824

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин,

політичних наук і практичної філософії

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

«М'ЯКА СИЛА» КИТАЮ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ГЛОБАЛЬНИХ РЕЙТИНГІВ

Ключові слова: Китай, м'яка сила, міжнародні рейтинги, інструментарій «м'якої сили».

У сучасний час незважаючи на видиму прагматичність міжнародного порядку денного, який акцентований на використанні державами військової сили як пріоритетного засобу забезпечення власної національної безпеки, не можна не помічати посилення впливу «м'яких» інструментів діяльності держави на систему міжнародних відносин. У сучасних умовах помітно зростає роль гнучких чинників, посилюється вплив політики

«м'якої» сили у міждержавних відносинах. Сформульований відомим американським політологом Дж. Найєм у 1990 р. і розвинений їм у наступних роботах постулат про значущість і ефективність «м'якої сили» в зовнішній політиці держав, стає все більш актуальним. Зазначимо, якщо «жорстку» силу зручно і правдоподібно ототожнювати з військовими та економічними інструментами політики, то «м'яка» сила (протилежна) – це здатність досягати впливу іншими засобами, крім військових та економічних. Дж. Най стверджує, що військова та економічна міцність можуть часто змушувати інших змінити свою позицію. Жорстка сила може спиратися на спонукання («пряники») або загрози («батоги»). Але іноді ви можете добитися бажаних результатів без відчутних загроз або винагороди. Непрямий спосіб отримати те, що ви хочете іноді називають «другим обличчям влади» [4]. Країна може досягти бажаних результатів в світовій політиці, тому що інші країни – будуть наслідувати її цінності, її приклад, прагнути до її рівня процвітання і відкритості.

Китайська політика «м'якої сили» з поступовим зміцненням військової могутності КНР починає набувати контури вже стратегії «розумної сили». Приклад Китаю є показовим у контексті того, як інвестування у розвиток «м'якої сили» дозволяє безболісно продовжувати військову модернізацію, яка не викликає необґрунтованих страхів з боку міжнародного співтовариства, так як не пов'язана з веденням військових дій і одночасно економить колосальні ресурси [1, с. 176]. Керівництво Китаю вважає, що країна повинна брати на себе у справі захисту миру в усьому світі міжнародну відповідальність. А для цього Китай повинен, поряд зі збільшенням «твердої сили», приділяти ще більше уваги зміцненню «м'якої сили». У результаті ми маємо класичний приклад використання «розумної сили» у зовнішній політиці держави та ефективно її використання.

Як приклад, до елементів «м'якої сили» можна віднести гасло лібералізації китайського суспільства та проект «економічного поясу Шовкового шляху». Основний його зміст полягає в тому, що Китай не зупиняється на досягнутих результатах і рухається в напрямку а) розвитку демократичних принципів управління та б) більшої відкритості китайської економіки [2, с. 11]. Мається на увазі ще більш інтенсивну участь економіки країни в процесі глобалізації та поглиблення її інтеграції в світове господарство. Тим самим Китай дає зрозуміти: в економіці він грає за тими ж правилами, що і розвинені країни. Основною цільовою аудиторією цієї ідеї є переважно зовнішній споживач, перш за все іноземні інвестори. Китай нарощує свою економічну «м'яку» силу. Це включає в себе вмiлу економічну дипломатiю і прикладом може служити великі регіональні торгові угоди.

У 2007 році президент Китаю Ху Цзіньтао заявив на 17-му з'їзді Комуністичної партії Китаю про необхідність більше інвестувати в свою «м'яку силу», і це було продовжено нинішнім лідером Китаю Сі Цзіньпіном. Після того, як керівник країни висловився і про це стало відомо,

мільярди доларів були вкладені в просування «м'якої сили», і тисячі статей були опубліковані за цією темою. Китай домогся неоднозначного успіху в своїй стратегії «м'якої сили».

Актуальним є питання виокремлення інструментів «м'якої сили», що є засобами досягнення її мети – формування позитивного іміджу держави на міжнародній арені. Сьогодні вже з'являються спроби розроблення вимірювального інструментарію «м'якої сили» у різних сферах її функціонування. Відомо, що виміряти м'яку силу складно. Але індекси, які намагаються це зробити, зазвичай ідентифікують провідних прихильників м'якої сили як Великобританію, США, Німеччину і Францію. В першу десятку зазвичай входять Австралія і Японія. Китай погано справляється. Постає питання об'єктивності світових рейтингів «м'якої сили» і на скільки політичний режим Китаю, що відрізняється від демократичного, впливає на місце Китаю у цих рейтингах.

Перша спроба виміряти «м'яку силу» була зроблена в 2013 р. Британським інститутом державного управління та медіа-компанією Монокль через розроблений і опублікований ними комплексний індекс для 25 країн світу. Він поєднує в собі п'ять субіндексів (як статистичні показники, так і суб'єктивні оцінки) «м'якої сили», які визначають показники сфери культури, дипломатії, освіти, бізнесу та інновацій, а також державного управління. Розрахунок проводився із врахуванням близько 50 критеріїв, які вказують на використання «м'якої сили», в тому числі кількість культурних місій, олімпійських медалей, якість архітектури та бізнес-брендів країни тощо. Індекс дає можливість виміряти ресурси «м'якої сили» країн, однак не показує рівень здатності їх впливу. На підставі розрахованого в 2019 р. комплексного індексу 1 місце – Франція, 2 – Німеччина, 3 – Японія, 9 – США, 19 – Китай. [6].

У липні 2015 р міжнародна консалтингова компанія Portland опублікувала рейтинг «м'якої сили» держав світу під назвою The Soft Power 30. Згідно з його результатами, Великобританія є світовим лідером з точки зору «м'якої сили», за нею йдуть Німеччина і США. Китай зайняв 30-е місце в даному рейтингу. У наступні чотири роки Китай не піднімався в рейтингу вище 25 місця [3].

Таблиця 1

Китай у глобальному рейтингу м'якої сили The Soft Power 30

	2015	2016	2017	2018	2019
США	3 (73,68)	1 (77,96)	3 (75,02)	4 (77,80)	5 (77,40)
Китай	30 (40,85)	28 (45,07)	25 (50,50)	27 (51,85)	27 (51,25)

Необхідно зазначити, що ми можемо говорити про послужний список економічного зростання Китаю, але опитування показують, що він відстає

від Сполучених Штатів за загальною привабливістю в більшості частин світу, включаючи Азію. Причина в цьому, на думку багатьох західних експертів, – це геополітичні (і репутаційні) проблеми на безліч фронтах. Торгівельна війна між США і Китаєм; занесення Huawei плюс 59 китайських компаній в чорний список США; ескалація критики поводження з уйгурами в провінції Синьцзян; збереження напруженості в Південно-Китайському морі; продемократичні, антипекинські демонстрації в Гонконзі – чинили тиск на світове сприйняття Китаю. Результатом цього тиску стало падіння результатів рейтингів Китаю у міжнародних опитуваннях.

Шанси займати Китаєм високі місця в міжнародних рейтингах «м'якої сили» мізерні. На думку Дж. Ная Китай повинен розуміти, що велика частина м'якої сили країни виходить від громадянського суспільства, а не від уряду. Пропаганда не заслуговує на довіру і тому не привертає уваги інших країн. Китаю необхідно дати більше свободи талантам свого громадянського суспільства, хоча це важко поєднати з жорстким партійним контролем. «М'яку силу» Китаю стримують також територіальні суперечки з сусідами [5].

Політична складова м'якої сили грає першорядну роль, а Китай не вважається демократичною країною. Але це не означає, що Китаю треба не розвивати матрицю впровадження концепції «м'якої сили» в міжнародних відносинах. Необхідно враховувати особливість впровадження м'якої сили Китаю – велика частина публічної дипломатії Китаю не спрямована на пошук друзів і завоювання впливу. Навпаки, вона спрямована на захист національної стабільності та націлена на внутрішню діяльність. Китайська мрія, що розуміється як національне багатство і влада, суперечить американській мрії про особисту свободу і щастя. За цих обставин мета м'якої сили Китаю – підтримати національну ідеологію.

Література:

1. Столетов О. В. Тренды трансформации властных отношений в мировой политике: Smart Power ? Полис. 2009. № 4. С. 173-178.
2. Швыдко В. Г. «Умная сила» на транстихоокеанском пространстве безопасности и сотрудничества. Мировая экономика и международные отношения. 2014. № 9 – С. 5-15.
3. A Global Ranking of Soft Power. URL: <https://portland-communications.com/publications/a-global-ranking-of-soft-power/>
4. Colin S. Gray Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st Century. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/128690/pub1059-1.pdf>.
5. Nye J. Soft power: the origins and political progress of a concept. Palgrave Communications. 2017. № 3. URL: <https://www.nature.com/articles/palcomms20178#citeas>.
6. Soft Power Survey 2019 // Monocle. URL: <https://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2018-19/>

Маркевич О. В.

ORCID: 0000-0003-0457-8697

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри всесвітньої історії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КИТАЮ: ВИСВІТЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Ключові слова: Китай, економіка, політика, реформи, китайсько-українські взаємини.

Україна активно розбудовує міжнародну політику, укладаючи договори про співпрацю в економічній, науково-технічній, інформаційній та інших сферах з провідними країнами світу. До таких належить Китай, який за обсягом торгівлі є пріоритетним партнером України. Водночас поглиблення взаємостосунків з державами неможливе без усвідомленого вивчення історії обох країн, подій, які пережили два, здавалося б далекі народи. Такий підхід допоможе зрозуміти населення, спільного/відмінного ставлення до тих чи інших подій сучасності. Починається все зі шкільної парти, де перше джерело вивчення історії Китаю – підручник. Завданням нашої статті є з'ясувати, які питання новітньої історії Китаю висвітлюються в українських підручниках для 10-11 класів (за різними програмами, починаючи з 2000-х рр.), діяльність яких відомих постатей аналізуються, їх внесок в розвиток держави, питання культурного і наукового розвитку, а також чи піднімаються проблеми сучасних українсько-китайських взаємин? При чому основна увага звернена не на аналізі якості програми/підручника, а лише інформації, яка в ньому вміщена.

Джерелами дослідження є підручники з Всесвітньої історії для 10 класу, авторами яких є Полянський П. Б. (2003) [9, с. 200-205; 262-265]; Полянський П. Б. (2018) [10, с. 156-162]; Ладиченко Т. В. (2018) [6, с. 92-97]; Ладиченко Т. В., Осмоловський С. О. (Профільний рівень, 2010) [8, с. 84-89]; Гісем О.В., Мартинюк О. О. (Профільний рівень та рівень державного стандарту (2018)) [3; 4]; Сорочинська Н. М., Гісем О. О. (2018) [11, с. 140-145]. А також підручники 11 класу, авторами яких є Віднянський С. В. (2003) [2, с. 171-172]; Бураков Ю. В., Кипаренко Т. М., Мовчан С. П. (2005) [1, с. 256-267]; Ладиченко Т. В. (2011) [5, с. 152-158]; Ладиченко Т. В., Заблоцький Ю. І. (Профільний рівень, 2011) [7, с. 250-255]; Щупак І. Я. (2011) [12, с. 203-209]. Вказані підручники у різні роки рекомендовані

Міністерством освіти і науки України для навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів, а також для профільного навчання.

Більшість підручників для десятикласників висвітлюють новітню історію Китаю до 1939 р. окремим параграфом при вивченні розділу «Держави Азії та Латинської Америки». У підручниках Ладиченко Т.В. об'єднано інформацію Японії і Китаю [6, с. 92], а у Полянського П. Б. «Японія, Китай та Індія в міжвоєнний період» [10, с. 156]. Там, де історія Китаю подається окремим параграфом, виклад основного матеріалу здійснюється цілісно. Його зміст включає висвітлення національно-визвольної боротьби, «Рух 4 травня», передумови революції 1925-1927 рр., її перебіг, об'єднання Китаю, внутрішня і зовнішня політика Гоміндану, протистояння між КПК і Гоміндану, відмінність у їх програмах розвитку держави [9, с. 200]. Увага звернена виключно на трьох постатях: Сунь Ятсен, Чан Кайші, Мао Дзедун. Ошатно вміщено їх портрети, а також короткі біографічні дані. Творчим інформаційним завданням є спроба порівняти постаті Чан Кайші та Мао Дзедуну [6, с. 96].

Завдання для перевірки засвоєння рівня знань також типові і стосуються оцінки подій в Китаї в 1925-1927 рр., реформ Чан Кайші; причин протистояння між двома партіями соціалістичної орієнтації – КПК і Гомінданом, що призвело до громадянської війни в Китаї [8]. Автори прямо вказують на вплив Радянського Союзу на розвиток подій в Китаї і вносять це або окремим завданням для десятикласника, або пунктом параграфу. Щодо китайсько-японських взаємин на передодні Другої світової війни, то найчіткіша позиція простежується у підручнику Сорочинської Н. М., де не лише вміщено теоретичний матеріал, а й наведено фото з яскравим заголовком «Японські звірства у Китаї» [11, с. 145]. У інших, досліджених нами підручниках, погіршення зовнішньополітичного становища Китаю, агресію Японії висвітлюють в контексті створення маріонеткової держави в Маньчжоу-Го. Дається і оцінка міжнародної політики, вказується, що усі зусилля китайського керівництва отримати допомогу від держав Заходу в боротьбі проти Японії успіху не мали. У підручнику Полянського П. Б. інформація про загарбання Японією Північно-Східного Китаю виводиться за межі окремих параграфів про Японію чи Китай і аналізується при вивченні теми «Міжнародні відносини» в контексті наростання загрози війни. Інформація обмежена і подана разом з підготовкою Німеччини до війни [9, с. 262].

У підручнику профільного рівня історія Китаю висвітлюється більш детально, акцент робиться на національному русі, про що говорить назва параграфу «Боротьба Китаю за національну само визначеність, економічну самостійність і соціальний прогрес» [8, с. 84]. На нашу думку таке формулювання є найвдалішим і підкреслює боротьбу народу, його самовизначеність, трагічність багатьох подій і вольове прагнення побудувати власну державу.

Вивчення всесвітньої історії одинадцятикласниками в більшості розпочинається з Другої світової війни і завершується сучасністю. Історія Китаю подається окремим параграфом і увага приділена інформації: проголошення КНР, культ особи Мао Дзедун та соціально-економічні експерименти комуністів, реформи Ден Сяопіна, зовнішня політика, стосунки з СРСР (потім – Росією), США, Японією тощо. Випускники можуть зробити самостійну оцінку подій, які мали місце в цій державі, попрацювавши з документами. В кінці параграфів вміщено документи: гасла «Культурної революції» у Китаї (витяг з листівок організації Хунвейбінів. Пекін. 1966 р.) та Про специфіку реформ у Китайській народній республіці (точка зору Китайського дипломата) [1, с. 266].

Автори сучасних українських підручників однастайні в одному – на початок ХХІ століття Китай став провідною країною світу. Цю думку для учнів загальноосвітніх шкіл обґрунтовують інформацією про економічний розвиток: підвищення життєвого рівня населення, збільшення ощадних вкладів за останні десятиріччя, обсягом ВВП тощо. Вказується, що це передова технологічна країна і на сьогодні 1/3 усіх комп'ютерних компонентів у світі виробляється в Китаї [12, с. 207]. Акцентується і на зростанні впливу на міжнародній арені: голова КНР Ху Цзінтао визнаний найвпливовішим лідером світу 2010 р., випередивши Президента США Барака Обаму [5, с. 156].

Відомості про сучасні українсько-китайські взаємини більш узагальнені, вказується лише на їх динамічний розвиток. За обсягом експорту Китай стабільно входить у п'ятірку основних торговельних партнерів України. На китайському ринку працюють багато українських оборонних підприємств. Китайська сторона виявляє зацікавленість у розширенні взаємодії в науково-технічній, аерокосмічній сфері [12, с. 207]. Щодо двосторонніх візитів, то Президент України відвідав Китай у 1995 р., а голова КНР Цзянь Цземіня прибув в Україну у 2001 р. [2, с. 173]. Під час візиту Ху Цзінтао до України в червні 2011 р. були підписані двосторонні контракти на суму близько 3,5 млрд доларів [12, с. 207].

Особливу увагу заслуговує постановка питання у підручнику профільного рівня авторів Ладиченко Т. В., Заблоцький Ю. І.: Чим досвід Китаю корисний для України? Дається і однозначна відповідь, що встановлення дружніх відносин з КНР, виведення їх на рівень стратегічного партнерства – одне з істотних досягнень зовнішньої політики незалежної України. Потенціал українсько-китайської співпраці у найрізноманітніших галузях промисловості, сільського господарства, науки і техніки – величезний, і його успішна реалізація залишається одним із найважливіших завдань двосторонніх відносин [7, с. 254-255].

Висновки. Здійснений нами аналіз підручників доводить, що політична історія Китаю висвітлюється систематично, цілісно, об'єктивно і неупереджено. Відображаються як трагічні сторінки історії, репресії комуністів, так

і здобутки в економічній, технічній, науковій сферах. Наводяться біографічні відомості найвідоміших політичних діячів, їх роль у новітній історії держави, для запам'ятовування вміщені фото, цитати, які ввійшли в історію не лише Китаю, а навіки вкарбувалися у світову політичну думку. Сучасний Китай перед українськими старшокласниками постає провідною державою, стратегічним партнером, з якими Україна має сталі взаємини, підкріплені цілим рядом взаємних угод. Найменше, на наш погляд, вміщено інформації про сучасний розвиток культури в Китаї, досягнення у спорті, техніці, інформації про навчальні та наукові установи. Не лише досягнення в економіці, а й у спорті, кінематографії роблять сучасний Китай привабливим для українців. Так, зокрема, на Олімпіаді в Токіо (23 липня – 8 серпня 2021 р.) спортсмени показали вражаючі результати – 88 медалей, з яких 38 золотих, а на Параолімпіаді (24 серпня – 5 вересня 2021 р.) не залишили суперникам жодних шансів, виборовши 207 медалей, з яких 96 – золоті. А такі здобутки – справа не одного десятка років. У перспективі це напрямок дослідження варто продовжувати, розширити науково-експертні публікації про те як висвітлюється історія України в підручниках для китайських школярів. І мати надію, що сучасна Україна постає перед учнями в далекому Китаї як суверенна, незалежна, демократична, цілісна, соціальна і правова держава з багатоміліардною історією, розвиненою культурою та співочою мовою.

Література:

1. Бураков Ю.В. *Всесвітня історія: новітні часи: Підруч. для 11-го кл. серед. загальноосв. навч. закл. Вид. 4-те, виправл. та доповн.* / Бураков Ю.В., Кипаренко Г.М., Мовчан С.П. К.: Генеза, 2005. 416 с.
2. Віднянський С.В. *Всесвітня історія. Новітня історія. 1939-2003: навч. посібник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Вид. 2-ге, перероблене.* К.: Дієз-продукт, 2003. 208.
3. Гісем О. В. *Всесвітня історія (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти /* О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с.
4. Гісем О. В. *Всесвітня історія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти /* О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 176 с.
5. Ладиченко Т. В. *Всесвітня історія: підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закладів (рівень стандарту, академічний рівень).* К.: Грамота. 2011. 224 с.
6. Ладиченко Т. В. *Всесвітня історія : (рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти.* Київ: Генеза, 2018. 160 с.
7. Ладиченко Т.В. *Всесвітня історія: підручн. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. : профіл. рівень /* Т.В. Ладиченко, Ю.І. Заблоцький. К. : Генеза, 2011. 320 с.

8. Ладиченко Т.В. *Всесвітня історія : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : профіл. рівень* / Т.В. Ладиченко, С.О. Осмоловський. К.: Генеза, 2010. 304 с.

9. Полянський П.Б. *Всесвітня історія. 1914-1939: Підруч. Для 10-го кл. загальноосвіт. навч. закл.* К.:Генеза, 2003. 288 с.

10. Полянський П. Б. *Всесвітня історія (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти.* К.: Грамота, 2018. 256 с.

11. Сорочинська Н.М. *Всесвітня історія [рівень стандарту] : підручник для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти* / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018. 256 с.

12. Щупак І. Я. *Всесвітня історія. Новітній період (1939 – 2011 рр.): підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закладів.* Запоріжжя: Прем'єр, 2011. 282 с.

УДК 94:327(5–191.2+510)

Менкеуліці

ORCID: 0000-0002-9360-3737

аспірант історичного факультету

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ГАЗОВИЙ ЧИННИК У ВІДНОСИНАХ КНР і ТУРКМЕНИСТАНУ

Ключові слова: Китай, Туркменістан, природний газ.

З кінця 1990-х рр. великі міста КНР розпочали послідовно реалізовувати політику оптимізації енергетичної структури і заміни вугілля природним газом. Оскільки власні запаси природного газу в Китаї не задовольняли попит, це обумовило важливість його експорту з-за кордону, у тому числі з Туркменістану. Ця країна посідає четверте місце у світі за запасами природного газу. Протягом багатьох років вона експортувала його в Україну і Західну Європу через російський газопровід.

У 2000 р. під час візиту Голови КНР Цзян Цземіня до Туркменістану було підписано Угоду про основні принципи взаєморозуміння і співробітництва між Китайською національною нафтовою корпорацією (CNPC) і урядом Туркменістану в галузі енергетики [1]. Це була перша така угода про співробітництво у цій сфері між Китаєм і Туркменістаном.

Під час президентства Сапармурата Ніязова (1991–2006) співробітництво у сфері енергетики і торгівлі двох країн розвивалося досить повільно, а обміни візитами між двома лідерами відбувались рідко. Усього за 15 років

урядування Ніязова їх відбулось чотири [2]. З 1992 р. Туркменістан висловлював зацікавленість у будівництві газопроводу до КНР [3], проте спочатку ця ідея не знаходила підтримки китайського керівництва.

Під час зустрічі С. Ніязова з Ху Цзіньтао в Москві у 2005 р. під час святкування 60-ї річниці перемоги у Другій світовій війні, він знову запропонував будівництво газопроводу з Туркменістану до КНР. У цей час через політику переходу до «чистої енергії» попит на природний газ у КНР зріс. У квітні 2006 р. під час візиту С. Ніязова до Пекіна було підписано Генеральну угоду між урядом Китайської Народної Республіки і Урядом Республіки Туркменістан стосовно реалізації китайсько-туркменського проекту газопроводу і продажу природного газу Китаю [4]. С. Ніязов високо оцінив результати цього візиту і заявив, що він «відкриває нову еру у розвитку відносин між Китаєм і Туркменістаном» і сприятиме прогресу туркменської економіки. Він також повідомив про підписання низки двосторонніх документів про співпрацю, включаючи шість угод про реалізацію великих проектів у сферах газу і нафти, залізничних перевезень, телекомунікацій, транспорту [5].

Після смерті у грудні 2006 р. президента С. Ніязова його наступником став Гурбангулі Бердимухамедов. Після вступу на посаду у лютому 2007 р. він продовжив політику попередника стосовно співробітництва з КНР і диверсифікації ринків експорту газу.

У липні 2007 р. під час візиту Г. Бердимухамедова в Пекін державне агентство з управління і використання вуглеводневих ресурсів при президентові Туркменістану і Китайська національна нафтогазова корпорація підписали дві угоди – про розподіл продукції і продажу газу. Г. Бердимухамедов урочисто вручив президенту цієї компанії ліцензію на розвідку і видобуток газу, і зазначив, що Туркменістан вперше надав право іноземній компанії добувати газ на своїй сухопутній території [6].

У 2009 р. під час робочого візиту голови КНР Ху Цзіньтао до Туркменістану відбулась церемонія урочистого відкриття газопроводу Китай–Центральна Азія.

Паралельно з розвитком співпраці у газовій сфері на більш високий рівень піднялись політичні відносини між двома країнами. У 2007–2018 рр. глави двох держав обмінювалися візитами до дев'ять раз. Також вони зустрічались кілька раз у третій державі [2].

Під час першого візиту до Туркменістану голови КНР Сі Цзіньпіна у вересні 2013 р. дві сторони підняли відносини до рівня стратегічного партнерства. У Спільній декларації про стратегічне партнерство зазначалось, що Туркменістан мав забезпечити щорічне постачання газу до КНР. Дві сторони домовились про створення механізму співпраці для забезпечення реалізації масштабних проектів двосторонньої співпраці у сфері природного газу, таких як китайсько-туркменський газопровід [7]. Сі Цзіньпін відвідав м. Марей для участі в церемонії введення в експлуатацію газового родовища Фусін.

У 2017–2018 рр. імпорт природного газу з Центральної Азії становив 40% усього експорту КНР. З них 80% постачалось з Туркменістану [8]. Висока залежність КНР від туркменського газу створювала певні ризики. Так, взимку 2017 р. туркменський уряд попросив Китай підвищити ціну на газ. Після негативної відповіді він різко скоротив експорт природного газу, що викликало серйозні проблеми з опаленням в деяких районах Китаю.

Так само Туркменістан значною мірою виявився залежним від КНР, який є найбільшим покупцем його природного газу, адже експорт газу і нафти складає 85% загального експорту країни. Унаслідок цього взаємозалежність двох держав у ХХІ ст. суттєво зросла.

Література:

1. 江泽民主席同土库曼总统佐尼亚夫会谈, **中国外交部官网** [Голова Цзян Цземінь проводить переговори з президентом Туркменістану Нязовим] 17.11.2000 / Офіційний сайт МЗС Китаю. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/yz_676205/1206_676980/xgxw_676986/t11134.shtml

2. **中土外交现状**, 兰州大学土库曼研究中心 [Статус-кво дипломатії між Китаєм і Туркменістаном] / Туркменський науковий центр Університету Ланьчжоу. URL: <http://tkmst.lzu.edu.cn/m/detail.php?aid=12238>

3. 张国宝, **我亲历的中亚天然气谈判及决策过程** / Гуобао Чжан, колишній заступник Голова Державної комісії національного розвитку та реформу Китаю. Я брав участь у процесі переговорів та прийняття рішень щодо центрально-азійського газопроводу. 27.09.2019 / News.cnpc. URL: <http://news.cnpc.com.cn/system/2019/09/27/001746586.shtml>

4. **我国境外最大天然气项目在土库曼斯坦启动**, **国家能源局官网** [У Туркменістані розпочався найбільший за кордоном проєкт природного газу Китаю]. 03.09.2007 / Офіційний сайт Національного управління енергетики. URL: http://www.nea.gov.cn/2007-09/03/c_131059769.htm

5. **土库曼斯坦总统表示与中国签订的六个项目协议将使土经济在未来增长40%**, **驻土库曼斯坦大使馆经商处** [Президент Туркменістану заявив, що шість проєктних угод, підписаних з Китаєм, дозволять економіці Туркменістану в майбутньому зростати на 40%]. 12.04.2006 / Відділ економічного і комерційного консульства посольства Китаю в Туркменістані. URL: <http://tm.mofcom.gov.cn/article/jmwx/200604/20060401894176.shtml>

6. **Туркмения вручила свои недра Китаю**, 31.08.2007 / Коммерсант. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/800095>

7. **中华人民共和国和土库曼斯坦关于建立战略合作伙伴关系的联合宣言**, **中国政府官网** [Спільна декларація Китайської Народної Республіки та Туркменістану про встановлення стратегічного партнерства].

04.09.2013 / Офіційний сайт уряду Китаю. URL: http://www.gov.cn/ldhd/2013-09/04/content_2480874.htm

8. 刘乾 (中国石油大学中国能源战略研究院研究员) · 揭晓土库曼斯坦天然气迷局 / Лю Цянь. Розкриття таємниці природного газу Туркменістану. 27.03.2019 / Китайський науково-дослідний інститут енергетичної стратегії, Китайський університет нафти. URL: <https://ecep.ofweek.com/2019-03/ART-93010-8420-30315215.html>

УДК 327 (510+6)

Мішин О. В.

ORCID: 0000-0003-3530-1973

кандидат політичних наук,

асистент кафедри міжнародного регіонознавства

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН КНР З АРАБСЬКИМИ ДЕРЖАВАМИ АФРИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ключові слова: Китай, арабський світ, Африка, міжнародні відносини.

Одним з ключових імперативів, визначених вищим китайським політичним керівництвом, та яким послуговується Пекін у своїй внутрішній та зовнішній політиці з початку 1990-х рр., виступає завдання «великого відродження китайської нації» (中国民族的伟大复兴). Прикметною рисою цього феномену є те, що діючий голова КНР Сі Цзіньпін вказує: «велике відродження» – мрія китайської нації ще з часів Опіумної війни 1840 р. Він відзначає: «Після Опіумної війни 1840 року західні держави чинили свавілля на китайській землі...Китай поступово перетворився у напівколоніальне суспільство» [6]. Отже, з цієї тези випливає висновок про важливість активної поведінки Китаю на міжнародній арені, аби уникнути рецидивів минулого, повернути країні престижний статус у світі та забезпечити процвітання. В цьому контексті арабські країни Африки являють суттєвий інтерес для реалізації зовнішньополітичних амбіцій КНР, хоча в загальній структурі пріоритетів Піднебесної ним не належать чільні позиції, на від міну від ЄС, США, Перської Затоки. Базою для розбудови відносин виступає економічне співробітництво, зокрема від початку 2000-х рр. завдяки своїй проактивній позиції китайська

сторона увійшла до кола провідних інвестиційних та торговельних партнерів усіх 10 арабських держав Африканського континенту.

Загалом зазначені арабські країни можна поділити на дві групи: «Середземноморський блок», що включає Єгипет, Алжир, Лівію, Туніс, Марокко, Судан та Мавританію, а також арабські нації Східної Африки: Сомалі, Джибуті та Коморські острови. Щодо означених блоків наявна суттєва диференціація китайських інтересів та своя специфіка розбудови контактів.

«Середземноморський блок» характеризується з одного боку наявністю тісних торговельно-економічних зв'язків з країнами ЄС, а з іншого боку міждержавна інтеграція в субрегіоні Магрибу лишається на низькому рівні, оскільки ключове об'єднання – Союз арабського Магрибу вже багато років переживає кризу, й не може вийти за межі «базового рівня» співпраці, а міжарабська торгівля в середині нього не перевищує 2% ВВП країн-членів [3]. Китай пропонує Північній Африці модель ієрархічних «стратегічних партнерств», що не перетворюються у альянси, але охоплюють широкий спектр тем обопільного інтересу. Єгипет та Алжир належать до країн з якими функціонує всеосяжне стратегічне партнерство, Марокко та Судан, поки ще лише на шляху до наповнення повноцінним змістом домовленостей про стратегічну взаємодію, хоча наявний суттєвий прогрес у «просуванні до нових висот». Така країна, як Мавританія намагається привернути більше уваги Пекіну, і в політичному плані підтримує уряд КНР, зокрема про це свідчить схвальна реакція Нуакшоту на «Закон щодо захисту національної безпеки у Гонконзі» (中華人民共和國香港特別行政區維護國家安全法) від 30 червня 2020 р., що спрямований на стабілізацію політичної ситуації в даному спеціальному адміністративному районі. Мавританці сподіваються, що їхня країна отримає своє місце у китайській ініціативі «Один пояс, один шлях» (ОПОШ, 一帶一路). Щодо Тунісу, то з огляду на європейську орієнтацію цієї країни в сфері економіки та достатньо малий обсяг туніського ринку, відносини з КНР лишаються відносно нерозвинутими[4]. До того ж в Тунісі бракує мінеральних ресурсів, тому з точки зору прагматичного підходу це додатково обмежує інтерес до цієї країни. Якщо Єгипет контролює одну з провідних суходождних артерій Суецький канал та має істотні запаси енергоносіїв, Судан, Лівія та Алжир є великими виробниками нафту та газу, Мавританія – постачальником залізної руди, а Марокко – цинку, свинцю та міді, то Тунісу на поточному етапі складно запропонувати, якісь конкурентоспроможні пропозиції у сфері видобутку сировини чи розвитку інфраструктури.

Події розгортання пандемії COVID-19 засвідчили нові грані партнерства країн Магрибу з КНР. В серпні 2020 р. Королівство Марокко уклало угоду з китайською компанією Sinopharm про клінічне випробування вакцини від корона вірусної інфекції, що перетворило його на хаб для поширення вакцин у Магрибі та в усій Африці. Також тісну взаємодію з Пекіном в протидії COVID-19 розгорнув Алжир.

Власне Китай розглядає країни Магрибу в рамках більш широкої політичної конструкції, що має назву «Західна Азія та Північна Африка» (ЗАПА), та є похідною від арабо-мусульманської ідентичності місцевих націй. Наслідком цього постає можливість одночасної залученості цих країн до участі в двох китайських багатосторонніх ініціативах: Форумі кооперації Китай-Африка (FOCAC, 中非合作論壇), що був започаткований в 2000 р., та Форумі кооперації Китаю з арабськими державами (CASCF, 中国—阿拉伯国家合作论坛), який розпочав діяльність з 2004 р. Ці інструменти дозволяють Пекіну реалізовувати цілісний курс, щодо означених країн, поширювати на їх керівництво силу своєї дипломатії, блокувати тайванську дипломатичну активність та навіть стимулювати конкуренцію за доступ до китайських ініціатив, зокрема глобальної стратегії розвитку інфраструктури ОПОШ. Хоча офіційно «Пояс і шлях» – привабливий економічний проект, втім спроба КНР змінити модель світової торгівлі наділяє її суттєвим політичним впливом, і відповідно в майбутньому взаємодія буде розширюватися на сферу безпеки. Китай дійсно вивчає можливості розміщення військової інфраструктури в Середземномор'ї, і з огляду на це на простір Магрибу може виступити ареною конфронтації китайців з ЄС та США [1]. Також не можна виключати ризики, що породжує асиметрія у відносинах КНР та країн Магрибу, оскільки як мінімум залежність від виплати боргів китайській стороні провокуватиме міждержавну напруженість та навіть сінофобію (反華) в Північній Африці, зокрема й через уйгурську проблему (維吾爾問題).

Питання милітаризації китайської присутності в арабських країнах Африки вже знайшло своє віддзеркалення на прикладі регіону Східної Африки. В 2017 р. Пекін відкрив на території Джибуті свою першу іноземну військову базу (中国人民解放军驻吉布提保障基地), та щорічно виплачує уряду цієї країни орендні платежі на суму в 20 млн.\$. Отже, наявний прецедент, коли в одній країні одночасно співіснують військові об'єкти КНР та США.

В січні 2020 р. член Держради, міністр закордонних справ КНР Ван І відзначив: «Китай готовий посилити співробітництво з джибутійською стороною в сфері супроводу суден, миротворчості, боротьби з тероризмом та піратством, внести більший внесок в забезпечення миру та безпеки в Африці» [5]. Фактично «зразкове співробітництво» КНР та «малі країни» сприятиме закріпленню Пекіну в районі Баб-ель-Мандебської протоки, що є виключно важливою точкою для світової торгівлі та дає можливість здійснювати проєкцію сили в нестабільному регіоні у напрямку Ефіопії, Сомалі та Ємену.

В останні роки на Сході Африки, у Сомалі, перед Пекіном постала дуже суттєва дипломатична проблема. Хоча Пекін підтримує процес мирного відновлення сомалійської державності та позиціонує себе міцним партнером цієї країни, Тайвань також намагається досягти в Сомалі

протилежні цілі. В липні 2020 р. уряд невизнаної держави «Сомаліленд» відкрив у Харгейсі представницький офіс Китайської Республіки (中華民國). Це підриває курс Пекіну в сфері реалізації політики одного Китаю (一个中国), отже вірогідно КНР посилюватиме свої зусилля в питанні відновлення територіальної цілісності Республіки Сомалі [2].

Щодо реакції арабської сторони на розширення китайської присутності в арабських країнах Африки, то слід відзначити два показових, моменти. По-перше, дана проблематика перебуває у фокусі інтересу наукових кіл Туреччини, США, Великобританії та Росії не в меншій мірі, ніж нею цікавляться арабські дослідники. По-друге, в середовищі арабських експертних кіл відсутня однотайність щодо характеру китайських впливів в регіоні.

Арабський дослідник Джебран Мухаммад вказує, що співробітництво Китаю та Алжиру є моделлю для захисту законних прав країн, що розвиваються, це партнерство заради спільного розвитку (*al-tanmiya wal-'izdighar al-mushtaragayn*), отже в країн Магрибу є очікування, що Китай буде відігравати більшу роль у міжнародних справах на регіональному та глобальному рівнях [8]. В контексті Єгипту навіть звучить формулювання: «спілкування між двома великими цивілізаціями» (*'imtidadan li-tawusul qadim bayn hadaratayn kabiratayn*).

В публікації Ахмада Абдельгани з видання Al-Shorouk відзначається, що китайцям завдяки активної «масочної дипломатії» (*diblumasiya al-qina'a*) в країнах Африки в 2020 році вдалося переломити негативне ставлення до себе, що постало на старті пандемії [7]. Стратегія Китаю щодо поширення вакцин та засобів індивідуального захисту в період пандемії COVID-19 виявилася вдалою, і довела волю Пекіну бути відповідальною глобальною силою, яка дбає про інтереси вразливих націй, а це контрастує з США та ЄС. Отже, можна очікувати новий період конфронтації Китаю та Заходу в Африці, в тому числі в її арабській частині, але китайці, з точки зору арабських фахівців, в даний час мають в цьому регіоні дещо сильніші позиції.

Література:

1. Bayes, T. China's Emerging Dand Economic Presence in North Africa, 27.02.2019 [Електронний ресурс]. URL: <https://atlantic-community.org/chinas-emerging-diplomatic-and-economic-presence-in-north-africa/> Дата звернення: 20.10.2021.
2. Cabestan, J.-P. The Somaliland Connection: Taiwan's Return to Africa? 02.09.2021 [Електронний ресурс]. URL: <https://thediplomat.com/2021/09/the-somaliland-connection-taiwans-return-to-africa/> Дата звернення: 23.10.2021.
3. Hamza, Wadia Ait The Maghreb Union is One of the World's Worst-Performing Trading Blocs. Here Are Five Ways to Change That, WEF, 01.06.2017 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.weforum.org/>

agenda/2017/06/five-ways-to-make-maghreb-work/ Дата звернення: 23.10.2021.

4. Zoubir, Yahia H. Expanding Sino–Maghreb Relations (Morocco and Tunisia), Chatham House, 2020 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.chathamhouse.org/2020/02/expanding-sino-maghreb-relations/4-tunisia-and-china-evolution-relations> Дата звернення: 20.10.2021.

5. Ван И провел переговоры с министром иностранных дел и международного сотрудничества Джибути М. А. Юсуфом, Синьхуа, 10.01.2020 [Електронний ресурс]. URL: http://russian.news.cn/2020-01/10/c_138694148.htm Дата звернення: 23.10.2021.

6. Си Цзиньпин: великое возрождение китайской нации является величайшей мечтой китайской нации, Синьхуа, 09.10.2021 [Електронний ресурс]. URL: http://russian.news.cn/2021-10/09/c_1310234114.htm Дата звернення: 20.10.2021.

7. Абдельгані, А. Діблюмасят аль-кіна фі аль-іфрікія..максаб ліль-сін фі заман аль-ваба' ваба'ад [Масочна дипломатія в Африці...Досягнення Китаю підчас пандемії та після неї] [Електронний ресурс]. URL: <https://www.shorouknews.com/columns/view.aspx?cdate=14032021&id=b3b75e4f-3680-4f80-9093-a47051f4e110> Дата звернення: 20.10.2021. – Араб.

8. Мухаммад, Д. Мутахадіят 'амріка.. аль-сін тасеаа лі-тавсі нуфузуга фі аш-шарк аль-авсат [Виклик Америці...Китай прагне поширити свій вплив на Близькому Сході] [Електронний ресурс]. URL: <https://www.almasryalyoum.com/news/details/2408142> Дата звернення: 20.10.2021. – Араб.

УДК 327

Сергієнко Т. І.

ORCID: 0000-0002-4654-9248

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних відносин та туризму

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

КЛЮЧОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ключові слова: міжнародні відносини, міжнародні арена, зовнішня політика, міжнародне середовище, зовнішньополітична стратегія, Комуністична партія Китаю.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що система міжнародних відносин Китаю суттєво зросла і набула нових характеристик, що

привертає увагу сучасних дослідників, не лише через впливову роль даної держави у світі в останні десятиліття, а й через її специфіку та особливості. Одним з основних питань модернізації або інноваційного оновлення структур будь-якої держави є співвідношення її місця в цивілізаційному процесі, вибір стратегії і тактики, методів і засобів досягнення цілей, визначення відносин з іншими суб'єктами міжнародних відносин [2, с. 612]. Нинішня політика Китаю на міжнародній арені визначається викликами, які стоять перед країною, виходячи з цілей, які ставить перед собою Комуністична партія Китаю.

Головною метою зовнішньополітичної стратегії Китаю з самого початку її становлення є зміцнення статусу великої держави, яку Китай втратив під час опіумних воєн у середині XIX ст. Ця мета залишалася незмінною протягом всієї історії Китаю, змінювалися лише засоби її досягнення: ревізійніська стратегія Мао Цзедуну та стратегія інтеграції в існуючий світовий порядок, встановлена західними державами, змінилися сьогодні на більш впевнену позицією на світовій арені, що дозволяє Китаю називатися «регіональною державою» в Східній Азії.

Ряд дослідників зазначають, що з 1978 р. протягом тривалого часу головною формулою зовнішньої політики Китаю була так звана «формула Ден Сяопіна», яка включала в себе 8 основних ідей: «холоднокровно спостерігати, зміцнювати позиції, впевнено реагувати на зміни, приховувати свої можливості, вигравати час, не привертати до себе уваги, ніколи не ставати лідером, робити конкретні справи» [1, с. 418]. Дана політика була вичікувальною і робила акцент на незначну роль КНР в міжнародних відносинах, а пізніше – на неприпустимість конфронтації з єдиною наддержавою – США.

Сьогодні, керівництво Китаю сформуловало основний зовнішньополітичний постулат сучасної зовнішньої політики – мирне співіснування з усіма народами, який базується на доктрині п'яти принципів: взаємна повага територіальної цілісності і суверенітету; ненапад; невтручання у внутрішні справи; рівність і взаємна вигода; мирне співіснування [4, с. 5].

Отже, зовнішня політика Китаю визначається принциповими положеннями доктрини Китаю, практикою взаємодії з іншими членами світової спільноти, а також імперативами економічної глобалізації та координації міжнародних зусиль з подолання універсальних загроз людського розвитку. Основна мета зовнішньої політики – захистити незалежність, територіальну цілісність і суверенітет Китаю, створити сприятливе міжнародне середовище для відкритості та модернізаційних реформ, захистити світ і сприяти спільному розвитку. В якості трьох основних зовнішньополітичних цілей шведські вчені Б. Джерден і Л. Хагстром виділяють: збереження єдності Китаю при монополії КПК на владу; економічний розвиток за допомогою інтеграції в світову економіку; мирне посилення Китаю як регіональної держави [3, с. 223].

Зазначимо, що сьогодні країна займає друге місце за номінальним ВВП, поступаючись лише Сполученим Штатам Америки. Також, Китай

є постійним членом Ради Безпеки ООН, бере активну участь в заходах по вирішенню гарячих питань в регіонах світу політичним шляхом. Тож, паралельно з економічним зростанням посилюється політична роль Китаю в системі міжнародних відносин та військова могутність держави, чому сприяла добре продумана зовнішньополітична і зовнішньоекономічна стратегія керівництва країни, що виявилось в посилення ролі Китаю у світовій політиці і світовій економіці, що почалося в 1990-ті та остаточно оформилася в 2000-ні рр.

При цьому, маючи величезний економічний потенціал, Китай не бере активної участі у гонці озброєнь, не вкладає величезних коштів у модернізацію та виробництво нової ядерної зброї, щоб наздогнати та випередити Росію, США та інші країни, вважаючи за краще більш мирні засоби реалізації своєї зовнішньої та оборонної політики. Керівництво Китаю через свою ініціативу створення спільноти зі спільною долею людства вигідно відрізняється від інших країн, які по-іншому бачать світовий порядок.

Реалії сьогодення свідчать, що посилення міжнародної економічної і політичної конкурентоспроможності Китаю безпосередньо впливає на підвищення його активності в глобальному і регіональному масштабі. З огляду на це, сьогодні активізація зовнішньополітичних дій Китаю визначена, перш за все, завданнями внутрішнього розвитку країни. У відносинах з основними світовими центрами керівництво Китаю вважає за краще зберігати стабільні відносини, і уникати відкритої конфронтації, одночасно відстоюючи позиції з принципових для себе питань. На регіональному рівні і в стосунках з країнами, що розвиваються Китай прагне заручитися довірою для створення стабільної і передбачуваної обстановки, в якій Пекін міг би просувати свої інтереси. Таким чином, економічне зростання, демографічні показники, військова міць і геополітичні успіхи роблять Китай ключовим актором в Східній Азії, а за окремими показниками найголовнішим.

Література:

1. Мамонов М.В. Система внешнеполитических приоритетов современного Китая. Современная мировая политика: Прикладной анализ / Отв. ред. А.Д. Богатуров. М.: Аспект Пресс, 2009. С.418

2. Сергієнко Т.І. Концептуальні основи міжнародних відносин. Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет конференції. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2021. С. 612-614.

3. Jerden B., Hangstrom L. Rethinking Japan's China Policy: Japan as an Accommodator in the Rise of China, 1978-2011. Journal of East Asian Studies. 2012. № 12. P. 223.

4. Marc Lanteigne. China's Foreign Policy: An Introduction, Revised and Updated 2nd edition (London and New York: Routledge), 2013. P. 5.

Смотрицька М. О.

ORCID: 0000-0002-5779-4687

доктор філософських наук у галузі Міжнародної Політики,

Школа політики та міжнародних досліджень

Класичний Університет Центрального Китаю

м. Ухань, КНР

науковий співробітник (аналітик)

Міжнародний інститут IFIMES

Департамент стратегічних досліджень Азії

м. Відень, Австрія

КИТАЙСЬКА ІНІЦІАТИВА «ПОЯС І ШЛЯХ» В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ: ДОСЯГНЕННЯ І НЕВДАЧІ

Ключові слова: Китай, Україна, ініціатива «Пояс і шлях», китайсько-українська співпраця, BRI (з англ. Belt and Road Initiative), Шовковий шлях, ЦСЭ.

З 2013 року Китай реалізує ідею єдиної системи інфраструктури і торгових шляхів між Європою, Азією і Океанією, що змушує Україну, з її стратегічним географічним положенням і поганою транспортною інфраструктурою, шукати шляхи використання можливих позитивних наслідків її участі в АБП і BRI (ініціатива «Один Пояс, Один Шлях»).

Тим не менш, до сьогоднішнього дня Україна, будучи дуже привабливою в якості логістичного транзитного вузла в рамках ініціативи BRI, яка пов'язує Китай з ринками ЄС, опиняється поза китайських карт. Незважаючи на те, що з 2015 року бізнес-спільнота та політичні лідери України виявляють підвищений інтерес до поглиблення співпраці з Китаєм [7], реальні проекти, пов'язані з BRI, висвітлюються лише в декількох ініціативах в період з 2016 по 2019 роки.

Так, в 2016 році з порту Іллічівськ вийшов демонстраційний рейс контейнерного поїзда за маршрутом Україна – Грузія – Азербайджан – Казахстан – Китай. Новий Шовковий шлях проходив через Каспійське і Чорне моря [4]. Передбачалося, що за допомогою BRI українські товари будуть експортуватися в країни Азії і що це стане початком масштабного проекту. Однак в середині березня 2016 року повідомлялося, що вантажний поїзд за маршрутом Іллічівськ – Китай, який був запущений Україною в рамках проекту BRI, не відправляється по зворотному маршруту в Китай через відсутність клієнтів. Китайська сторона зазначила, що під час запуску пілотного рейсу було виявлено кілька проблемних областей (а саме логістика, фінансова складова і попит з української сторони) [2].

Пізніше (2017 – 2018) з’явилася велика частина інфраструктурних проектів, реалізація яких була припинена на тривалий час. Як яскравий приклад цього, «Повітряний експрес» – українсько-китайський залізничний проект між столицею та аеропортом Бориспіль (планувалося придбати новий рухомий склад, електрифікацію та підземний термінал). На практиці залишилася тільки назва китайського кредиту, тому що «Укрзалізниця» реалізує весь проект за свій рахунок. Також було розірвано кредитну угоду, і сторони почали переговори про розірвання угоди між Ексімбанком Китаю і страховою компанією «Sinosure» (для подальшого повернення страховою компанією коштів у розмірі 36 млн доларів США Державному підприємству національний проект «Повітряний експрес»).

У жовтні 2017 року в рамках спільного проекту з МБРР між Державним агентством автомобільних доріг України та компанією Xinjiang Communications Construction Group Co., Ltd. були підписані два контракти : на виконання робіт з підвищення безпеки дорожнього руху на трасі М – 12 (Хмельницька область), а другий – на виконання капітального ремонту на трасі М – 03 Лубни – Полтава. Крім того, в листопаді 2017 року в рамках спільного проекту з ЄБРР (Європейський банк реконструкції та розвитку) і ЄІБ (Європейський інвестиційний банк) «Укравтодор» і Sinohydro Corporation Limited підписали контракт на реконструкцію автодороги М – 06 Київ – Чоп (в обхід Житомира) з прогнозованою датою завершення 2020 [6]. Однак обидві компанії продемонстрували вкрай низькі темпи роботи, що пояснює наявність ризиків затримок у реалізації міжнародних проектів в Україні.

Що стосується портів, Sofco, яка в даний час успішно управляє терміналами в портах Миколаєва і Маріуполя, висловила готовність додатково інвестувати до 30 мільйонів доларів в новий причал Миколаївського порту і річкову логістику [5]. Компанія China Harbor наразі успішно реалізує два днопоглиблювальні проекти в портах Південний і Чорноморськ на загальну суму понад 50 млн дол. США [3].

При аналізі проблем реалізації проектів було виявлено, що китайські компанії хочуть державних гарантій для більшості проектів, а українській стороні необхідно використовувати державно – приватне партнерство і концесії. Також є різниця в законодавстві двох країн: Україна може оголошувати тендери після підписання кредитних угод, але Ексімбанк Китаю наполягає на визначенні генеральних підрядників під час подачі кредитної заявки. Для вирішення цих проблем для української сторони вкрай важливо реалізувати перші пілотні проекти з Ексімбанком Китаю за кредитними угодами за пільговою ставкою до 3% річних, оскільки раніше кошти залучалися на комерційних умовах під 6 – 7 % [6].

Проте, незважаючи на прогалини у співпраці між двома країнами, починаючи з 2018 року були зроблені деякі кроки в напрямку співпраці:

- з 2018 року китайська компанія виконує днопоглиблювальні роботи в порту Південний між «Укрпоштою» і «Аліекспресом» налагоджено співпрацю;

- Досягнута домовленість про будівництво метро на Троєщині, проект стартував у 2019 році [3];

- CRBC підготував проект будівництва моста через річку Дніпро в Кременчуці і бетонної дороги 1-ї категорії Одеса – Миколаїв – Херсон;

- СССС підготувала проект реконструкції 2 злітно-посадкових смуг в аеропорту Бориспіль. Також пропозицію китайським авіаперевізникам (Air China) здійснювати прямі рейси до Києва з Пекіна і Шанхаю було зустрінuto в Україні позитивно;

- CRRC Datong підготував інвестиційну пропозицію з лізингу та створення спільного підприємства з виробництва електровозів для «Укрзалізниці»;

- Особливо важливим є розвиток транзиту з Китаю до ЄС. В Австрії перевезено 6500 контейнерів, і вантажопотік по ТМТМ зростає, тому пріоритет віддається інвестиційним проектам зі створення мультимодальних терміналів на кордоні з ЄС (Львів, Ковель та Ужгород);

- Китайським партнерам був запропонований пілотний проект «Енергетичний міст Україна – ЄС», в ході реалізації якого можливо добудувати 3-й і 4-й енергоблоки Хмельницької АЕС. ПАТ «Південмаш» веде переговори з компанією SANY про співпрацю в галузі вітроенергетики, в результаті чого була створена робоча група для реалізації багатосторонньої моделі співпраці в Україні;

- У січні 2020 року в Нікопольському районі Дніпропетровської області була введена в експлуатацію сонячна електростанція потужністю 246 МВт, побудована компанією «Солар-Фарм-1» за участю китайської машинобудівної компанії [1].

Можна помітити, що, незважаючи на негативний фон розвитку інфраструктурних проектів, китайсько – українські відносини в 2018 – 2019 роках почали набирати нових обертів. Тим не менш, Україні, якій терміново необхідно оновити свою інфраструктуру, необхідно більш активно брати участь у китайській стратегії. Всі потенційні можливості приєднатися до ініціативи в безпрограшному форматі проходять повз країну, більш того, очевидно, що починати просувати тему китайсько – українського співробітництва в рамках «Одного поясу, Одного шляху» необхідно прямо зараз. Відносно великий ринок України з 40 мільйонами споживачів, географічної близькості до ЄС і DCFTA (Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі) як виявилось було недостатньо для того, щоб китайські компанії зробили рішучий крок і серйозно розглядали Україну в якості інвестиційної мети. В основному це пов'язано з несприятливим діловим кліматом в країні.

Проблемою українсько – китайських відносин при реалізації BRI, через яку Пекіну довелося скорегувати карту ініціативи, стала також криза в Україні. Таким чином, з самого початку планувалося прокласти «шовкові шляхи» через територію українського Донбасу до Києва і далі на захід. Однак події 2013 – 2015 років на Україні змусили КНР відмовитися від цієї ідеї. Ініціатива Пекіна про співпрацю з Україною на території Кримського півострова в рамках BRI також втратила свою актуальність. В Україні, у свою чергу, з'явилася пропозиція про будівництво нового порту під Одесою (Хаджибейський лиман). Але Пекін більше цікавив глибоководний порт в Криму, яким після реалізації проекту повинні були управляти Китайські оператори. Крім того, стала зрозуміла логіка класичної центрально-східної геополітики: «хто володіє Кримом, той контролює Чорноморський регіон і Східну Європу». Після подій 2013 – 2015 років Китай заклав питання про співпрацю з Україною на лінії Донбас – Крим, оновивши розвиток порту в Одесі [1].

Сьогодні Україна, яка перебуває в стані війни, стоїть перед вибором свого майбутнього місця і ролі в нових глобальних ініціативах, які в кінцевому підсумку можуть скласти конкуренцію існуючим міжнародним організаціям та інтеграційним процесам. З іншого боку, вплив російського чинника на українсько – китайські відносини залишається складним. Прийнято вважати, що відносини між Росією і Китаєм носять стратегічний характер (саме так їх позиціонують обидві країни). І про це свідчить виражена позиція КНР під час української кризи, яка знайшла розуміння і підтримку у значного числа країн по всьому світу.

У той же час Китай підтримує стратегічні відносини з Україною і не має наміру відмовлятися від можливостей диверсифікації транспортних і комунікаційних маршрутів на угоду Москві. Хоча Китай дистанціюється від оцінок ситуації в Україні, на даний момент нам не слід очікувати більшого. З іншого боку, ми повинні зосередитися на перспективних напрямках двостороннього діалогу, одночасно розвиваючи як економічні, так і політичні компоненти, які працюють разом. Повна інтеграція в рамках ініціативи BRI дозволить Україні продовжити реформи і краще інтегруватися в глобальні торгові потоки, використовуючи можливі китайські інвестиції і підтримку з боку багатосторонніх банків розвитку та інших фінансових інститутів.

Література:

1. Асоціація Українсько-Китайського Співробітництва (2015), «Ініціатива «Один пояс, один шлях» здатна покращити українську інфраструктуру», доступно за адресою: <http://aucc.org.ua/one-belt-one-road/> (дата звернення 25 жовтня 2019 року).

2. Економічна правда (2016), «Український поїзд «Шовкового шляху» застряг у Китаї: немає замовлень», доступно за адресою: http://www.epravda.com.ua/news/2016/03/28/586961__ (дата звернення 3 жовтня 2017 року).

3. Засядько Н. (2017), «Все предельно просто: Как китайская ШНЕС проводит дноуглубление в порту Южный», доступно за адресою: https://cfts.org.ua/articles/vse_predelno_prosto_kak_kitayskaya_ches_provo_dit_dnouglublenie_v_portu_yuzhnyu_1256/92973 (дата звернення 1 січня 2018 року).

4. Кружановская М. (2016), «Украина открыла новый Шелковый путь в обход России» , новостной портал Сегодня, доступно за адресою: <http://www.segoday.ua/economics/enews/ukraina-otkryla-novyy-shelkovyy-put-v-obhod-rossii-683370.html> (дата звернення 17 серпня 2016 року).

5. Ляликов С и Быстрицкая О. (2016), «Терминал СОFCО: в Николаеве ступили на «Шелковый путь», доступно за адресою: https://cfts.org.ua/articles/terminal_v_nikolaevе_stupili_na_helkovyy_put_1047/81405 (дата звернення 1 січня 2018 року).

6. Belt and Road news (2019), «Why China is setting its Sights on Ukraine» , доступно за адресою: <https://www.beltandroad.news/2019/10/05/why-china-is-setting-its-sights-on-ukraine/> (дата звернення 5 травня 2020 року).

7. Zeleni V. and Haluhan N. (2019), «Why China is setting its sights on Ukraine» , *The Diplomat інтернет-журнал*, доступно за адресою: <https://thediplomat.com/2019/10/why-china-is-setting-its-sights-on-ukraine/> (дата звернення 10 травня 2020 року).

УДК 32(510):172.15

Стрелюк М. І.

ORCID: 0000-0002-8832-1014

студент історико-філософського факультету

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ЕТНІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ В КНР ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВНУТРІШНЮ ТА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ

Ключові слова: Китайська Народна Республіка, етнічність, націоналізм, внутрішня політика, зовнішня політика.

Події, які відбуваються у певних частинах Китайської Народної Республіки можна розглянути крізь призму етнічного націоналізму у політиці КНР. Варто пояснити різницю між саме етнічним націоналізмом і іншим варіантом даної тонкої ідеології – громадянським націоналізмом. Обидва типи базуються на усвідомленні того, чим власне є нація. Так, націю можна розглядати з етнічної точки зору, як спільноту, яка сформувалася на основі спільної мови, культури та історії, близькості території. У даному випадку нація виступає як родова спільнота – люди усвідомлюють свою єдність на основі спільного походження, навіть незважаючи на те, що націю можна вважати «уявленою спільнотою» [3], у тому розумінні, що жоден представник нації ніколи не зможе побачити усіх та навіть більшість інших її представників, а може лише уявити собі націю в цілому.

Громадянська ж нація це те, що усвідомлюється та уявляється не на основі спільного походження, а на основі приналежності до однієї держави, тобто базується на громадянстві. Етнічні чинники вже не відіграють важливу роль – нацією вважається усе населення. Таке трактування нації дає державі теоретичну можливість урівняти в правах представників різних етнічних груп в межах однієї держави, незалежно від етнічності, для того, щоб усі люди вважалися громадянами з рівними громадянськими правами. Основним фактором визначення національності у даному випадку стає громадянство.

Коротко підсумовуючи, можна провести аналогію з поширеними у світі шляхами отримання громадянства за допомогою двох прав – права землі (місце народження, що відповідає громадянському визначенню нації) та права крові (ким є предки, що відповідає етнічному розумінню). Внаслідок існування двох точок зору до визначення нації виникають і два розуміння того, якою може бути ідеологія націоналізму та в чому вона буде проявлятися.

Громадянський націоналізм – основа колективної ідентичності, що проявляється у особливому ставленні до держави. Основним об'єднувачим чинником і найвищою цінністю вважається саме держава і, відповідно, її громадяни в цілому, а не яка-небудь «титільна» нація. Усе населення є залученим до загальних справ і це розглядається не як примус, а як усвідомлена дія, навіть якщо така дія в тій чи іншій мірі призводить до певної самопожертви. Юрген Габермас називає це «зворотньою стороною громадянських прав»[4]. Прикладом такого може слугувати існуючий у багатьох країнах обов'язок проходити службу у збройних силах, що є усвідомленою дією на користь нації і є тим, заради чого можна поступитися частиною приватних прав та інтересів.

Етнічний націоналізм – характеризується особливим ставленням до історії та традицій. При етнічному націоналізмі суспільство вірогідніше

за все виявиться розподіленим, тобто буде чітко виокремлена певна етнічна панівна нація. Особам, які бажають стати частиною нації, недостатньо лише набути громадянства, вони повинні поділяти з етнічною нацією певні цінності, знати мову, історію, традиції – культурно інтегруватися в суспільство. Ті ж, хто не бажають повноцінно інтегруватися, не зможуть стати повноцінними громадянами.

Власне, існує два підходи до інтеграції меншин (згідно з В. Кімлика): асиміляція та мультикультуралізм[9]. Асиміляція означає, що від мігрантів вимагатимуть повної відмови від своєї ідентичності, мультикультуралізм же надає мігрантам сприятливі умови для інтеграції (тобто такі, які не будуть утискати базові права).

Якщо у країні та суспільстві поширеним є етнічний націоналізм, то можна буде спостерігати і певні негативні дії, спрямовані на ті меншини, які не є складовими панівної нації і навпаки, якщо у країні проводяться політики, які мають на меті вплив на певні етнічні меншини і ці політики не відповідають мультикультуралізму, то можна робити висновок про наявність у державній політиці елементів етнічного націоналізму.

Якщо розглядати вищеописані підходи детальніше, то кожен з них може мати свої власні аспекти. Так, мультикультуралізм може характеризуватися відсутністю будь-якого втручання у справи меншин, або ж полягати у заохоченні з боку держави представників меншин до асиміляції.

Одним з варіантів асиміляції є примусова асиміляція, яка може полягати у забороні шкіль, мови, утисках культури, тощо.

Інший асиміляційний підхід можна назвати змішаним. При ньому меншини все одно змушені асимілюватися, але держава та її відповідні органи не вдаються до практики прямого примусу, як це було описано вище, створюючи такі умови, в яких представникам меншин абсолютно не вигідно залишатися відокремленими від решти суспільства. Відмінність від вищеописаних підходів, таких як примусова асиміляція та асиміляція в результаті заохочення, полягає у тому, що меншинам не забороняють прямо користуватися своєю мовою, підтримувати свою культуру, але, в той же час, вони позбавляються можливості бути повноцінними членами суспільства, мати стільки ж прав, як і представники титульного етносу. Відмінність же від заохочення полягає у тому, що при заохоченні існує рівність прав та можливостей, але особи, які бажають асимілюватися, отримують додаткові переваги.

Етнічну політику Китайської Народної Республіки можна охарактеризувати переважно з точки зору примусу, і, відповідно, етнічного націоналізму. З останніх подій, які були пов'язані з такими регіонами КНР як Синцзян або Гонконг, можна побачити, що комуністична влада Китаю вже не вдовольняється положенням внутрішніх регіонів країни як складових держави з певною автономією. З одного боку, частково це є

наслідком існування в КНР монополістського політичного режиму, який прагне контролювати якомога більше того, що відбувається у країні. З іншого, тут можна прослідкувати і вплив традицій, наприклад конфуціанства[5], як філософської традиції, яка мала свій вплив на китайське суспільство раніше, продовжує зберігати його зараз і відіграє свою роль на політику Китаю, зокрема і щодо вищезгаданих питань. По-перше, саме бажанням досягти конфуціанського ідеалу ієрархії і підкорення одному правителю отримало свій прояв у ситуації з Гонконгом. У даному випадку політика Китаю є відходом від концепції, яку було сформовано під час передачі даного суб'єкта під контроль КНР – «одна країна – дві системи»[1], за якої у колишній британській території впродовж певного часу зберігалася автономія в окремих сферах. Бажання китайської влади скасувати цю іншу систему підлягає як під концепцію етнічного націоналізму, коли мешканцям Гонконгу недостатньо бути громадянами КНР, вони мають стати такими ж китайцями, як і мешканці решти території, так і під ідею чіткої ієрархії, коли не може бути територій (та органів влади на цих територіях) які не повністю підкоряються центральній владі. По-друге, якщо повертатися до конфуціанської ідеї гармонії у суспільстві, то саме цим можна пояснити прагнення влади Китаю «перевищувати» уйгурське мусульманське населення[2]. З одного боку, знову ж таки, уйгурам недостатньо бути просто громадянами своєї країни, влада прагне зробити з них саме китайців у своєму розумінні даного терміну. З іншого, уйгури як достатньо відокремлена спільнота вносять дисгармонію у китайське суспільство, не займають в ньому чітке зрозуміле положення, тому, з точки зору центральної влади, краще буде таку спільноту асимілювати. На жаль, при цьому вони забувають про інші важливі аспекти конфуціанства, такі як гуманізм та ненасилля, і обирають для досягнення гармонії найбільш антилюдяні засоби серед тих, які б могли бути застосовані у даних ситуаціях.

Дана політика Китайської Народної Республіки, на мою думку, має безпосередній вплив і на міжнародні відносини. Таке ставлення як до, власне, китайського населення, так і до певних меншин на території викликає певну напругу у взаємодії з іншими державами. Так, вищезгадана ситуація з уйгурським населенням, окрім безпосередньо етнічного, має також і релігійний підтекст, оскільки даний етнос сповідує іслам. Відповідно, асиміляційна політика КНР щодо них викликає невдоволення в інших, мусульманських країнах. Також, свій вплив етнічний націоналізм отримує і у стосунках між КНР та Китайською Республікою, розташованій на острові Тайвань. Так, континентальний Китай розглядає острів як свою невід'ємну частину, яка має знаходитися у складі єдиної китайської держави. У КНР доволі гостро реагують на ідеї, які з'являються на Тайвані, щодо офіційного створення двох окремих країн

(оскільки наразі як КНР заявляє претензії на увесь Тайвань, так і Китайська республіка вважає континентальний Китай окупованою територією), називаючи спроби формування громадянської нації на Тайвані, яка б базувалася на об'єднанні навколо конкретного державного утворення – Китайської республіки, проявами сепаратизму[7]. Це вкладається у концепцію етнічного націоналізму в самій КНР, оскільки для них населення острова є частиною однієї китайської нації, і, в такому випадку, її знаходження у складі іншої держави є загрозою національним інтересам. Можна також додати, що міжнародну політику КНР у даному аспекті можна пояснити з точки зору політичного реалізму в міжнародних відносинах[6], згідно з яким поведінку держави можна прирівняти до поведінки конкретного індивіда, який діє відповідно до своїх власних егоїстичних інтересів, а на її поведінку безпосередньо впливають її можливості. Саме цим можна пояснити наявну на даний момент різницю між такими китайськими державними утвореннями як Гонконг та Тайвань. У першому випадку можливості КНР були значно більшими, оскільки єдиною країною, яка гіпотетично могла б заступитися за Гонконг, була колишня метрополія Великобританія, яка цього не зробила. У випадку ж з Тайванем, може виникнути конфлікт зі Сполученими Штатами Америки, порівняно з якими можливості КНР вже не є настільки великими. Вплив етнічного націоналізму можна також прослідкувати і у відносинах між КНР та Індією. Одним з конфліктів, який існує між цими країнами, є територіальний конфлікт за територію під назвою Аруначал-Прадеш, яка знаходилася під владою Тибету, а на початку минулого століття перейшла під контроль Індії, у складі якої знаходиться і зараз. Оскільки Китай розглядає Тибет не як окрему країну та націю, а як свою складову, то і дана територія, на їхню думку, має належати КНР. Ще один конфлікт з Індією пов'язаний з тим, що в ній знаходиться уряд незалежного Тибету в екзилі [8]. Це викликає невдоволення у КНР, оскільки, таким чином, незалежність Тибету та його окремішність від китайської нації продовжує залишатися незручним для китайської влади питанням. Варто також зауважити, що відносини між двома країнами, які базуються на основі дружби, стратегічної співпраці, партнерства, можуть в будь-який момент бути зруйновані, якщо вони не відповідатимуть державному інтересу КНР.

Література:

1. Kymlicka W. Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford, Oxford University Press, 1995
2. One Country, Two Systems. URL: <http://www.china.org.cn/english/features/china/203730.htm>

3. UN: Governments Should Urge Xinjiang Inquiry. URL: <https://www.hrw.org/news/2021/05/12/un-governments-should-urge-xinjiang-inquiry>

4. Андерсон Б. Уявлені спільноти: Міркування щодо походження та поширення націоналізму. – К.: Критика, 2001.

5. Габермас Юрген. Громадянство і національна ідентичність// Умови громадянства: 36 ст./ Під редакцією Варта ван Спінбергена. – К., 2005. – С.49-70.

6. Лапина З. Г. Гл. VII. Национальные религии. § 5. Конфуцианство // Основы религиоведения. / Ю. Ф. Борунков, И. Н. Яблоков и др.; Под ред. И. Н. Яблокова. – М.: Высш. шк., 1994. – с. 95-100.

7. Morgenthau Hans J. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. Second Edition, Alfred A. Knopf: New York, 1955.

8. Принцип одного Китая и тайваньский вопрос. Февраль 2000 года. <http://stpetersburg.chineseconsulate.org/rus/zt/zgtw/t174806.htm>

9. About Tibet. <https://tibet.net/about-tibet/glimpses-on-history-of-tibet/>

10. Kymlicka W. Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford, Oxford University Press, 1995

УДК 32:327

Tkachenko O.A.

ORCID: 0000-0001-7233-6134

Student of the Faculty of Sociology

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine

THE EXPERIENCE OF THE COUNTERACTION OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA TO THE SEPARATISM: IS IT USEFUL FOR UKRAINE?

Key words: Ukraine, The People's Republic of China, separatism, counteraction to the separatism.

The People's Republic of China has obtained the experience in the different directions of the nation-building and the international policy and the very successful experiences too. And there is the experience of the counteraction of People's Republic of China to the separatism. Ukraine also has faced with the threat of separatism in our modern history. But is the Chinese experience of this direction is useful for Ukraine? It is important to

check this to the success of Ukraine in fighting with the separatists, to investigation and to internalizing of Chinese state-building experience in Ukraine and to Ukrainian-Chinese relations. And this article is dedicated to this checking.

The basic principles of checking the suitability of the components of the Chinese counteraction to the separatism for Ukraine

1. The difference of internal organization of Ukraine and the People's Republic of China.

The internal organization of Ukraine differs from the internal organization of the People's Republic of China. As it is enshrined in the article 1 of the «Constitution of the People's Republic of China»: «The People's Republic of China is a socialist state under the people's democratic dictatorship led by the working class and based on the alliance of workers and peasants» [3]. But the internal organization of Ukraine isn't a socialist state under the people's democratic dictatorship. And these difference not only obvious but it is recognized by both Ukraine and the People's Republic of China. Both Ukraine and the People's Republic of China respect and don't disturb the United Nations Charter. It is confirmed by the deals and many documents of both countries, for example, like the statement of the Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China «The Taiwan Question and Reunification of China»: «The United Nations Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations points out that any attempt aimed at ... disruption of the national unity, territorial integrity or political independence of a State or country is incompatible with the purposes and principles of the Charter of the United Nations». And as it is established by the article 2 of the United Nations Charter: «The Organization is based on the principle of the sovereign equality of all its Members. ... All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations» [4]. So it is absolutely acceptable and recognized by both Ukraine and the People's Republic of China that both states have different internal organizations non interfering by them mutually. So it is logical that the components of the Chinese counteraction to the separatism based on the Chinese internal organization isn't suitable for Ukraine.

2. The difference of the role of the foreign powers in supporting of the separatism in the People's Republic of China.

It is marked by many Chinese official documents that Taiwan is the biggest expression of separatism and the main threat to the People's Republic of China in this direction. The «Taiwan independence» secessionist forces» are reminded both within the «Anti-Secession Law» [1] of the People's Republic

of China from 14th of March in 2005 and within the «The Taiwan Question and Reunification of China». And this question is highlighted even within the preamble to the «Constitution of the People's Republic of China»: «Taiwan is part of the sacred territory of the People's Republic of China.» [3]. And as it is marked by «The Taiwan Question and Reunification of China» about the foreign forces firstly supporting The Republic of China controlling Taiwan «the USA administration started armed intervention in the inter-Taiwan Straits relations which were entirely China's internal affairs. ... In December 1954 the U.S. concluded with the Taiwan authorities a so-called mutual defense treaty placing China's Taiwan Province under U.S. "protection". The erroneous policy of the U.S. government of continued interference in China's internal affairs led to prolong and intense confrontation in the Taiwan Straits area and henceforth the Taiwan question became a major dispute between China and the United States. ... It is clear from the foregoing that the U.S. Government is responsible for holding up the settlement of the Taiwan Question» [3]. But simultaneously «many Americans of vision and goodwill in or outside the administration have contributed much by way of helping to resolve the differences between China and the U.S. on the Taiwan question. ... The Chinese Government is convinced that the American and the Chinese peoples are friendly to each other and that the normal development of the relations between the two countries accords with the long-term interests and common aspiration of both peoples» [3]. The last is marked on the base of many significant steps of the USA from 1972 to recognize the People's Republic of China as sole sovereign state in all China including Taiwan and firstly the absence of the additional aggressive action from the USA to the territorial integrity of the People's Republic of China. However, the character of the Russian Federation caused the separatism in Ukraine is another. The Russian Federation occupied the Ukrainian Crimea and declared that it is Russian territory. And this is undermined action to the sovereignty of our country on its own notwithstanding the politics of Russian Federation to Lugansk and Donetsk people republics and its periodic recognitions of the Ukrainian sovereignty under occupied by these organizations territories when such recognition is useful to the Russian Federation. So the components of the Chinese counteraction to the separatism based on the nature of the of the foreign powers supporting it that is different from the case of the nature of such powers to separatism in Ukraine isn't suitable for Ukraine too.

But other components of the Chinese counteraction to the separatism that can be successfully adopted by every state in this direction outside of specifics of the People's Republic of China are suitable for Ukraine. And such components are exactly next.

The components of the Chinese counteraction to the separatism that are useful for Ukraine.

1. The position of «only one China».

As it is described in the article 2 within the «Anti-Secession Law»: «There is only one China in the world. Both the mainland and Taiwan belong to one China. China's sovereignty and territorial integrity brook no division. ... Taiwan is part of China. The state shall never allow the «Taiwan independence» secessionist forces to make Taiwan secede from China under any name or by any means» [1]. And also as it is marked within the «The Taiwan Question and Reunification of China»: «There is only one China in the world, Taiwan is an inalienable part of China and the seat of China's central government is in Beijing. ... The Chinese Government is firmly against any words or deeds designed to split China's sovereignty and territorial integrity. It opposes “two Chinas”, “one China, one Taiwan”, “one country, two governments” or any attempt or act that could lead to “independence of Taiwan”. The Chinese people on both sides of the Straits all believe that there is only one China and espouse national reunification» [3]. It is very useful for Ukraine component in the key of the attempts of Russia to represent the Lugansk and Donetsk republics like no creations of Russian but another Ukraine that independently fights for another model of Ukrainian state.

2. Inclusion of the question of Taiwan only in the internal deals of the People's Republic of China.

This component is legally described by article 3 of the «Anti-Secession Law» like «solving the Taiwan question and achieving national reunification is China's internal affair, which subjects to no interference by any outside forces» [1]. And also it is defined by the «The Taiwan Question and Reunification of China»: «The Chinese Government is under no obligation to undertake any commitment to any foreign power or people intending to split China as to what means it might use to handle its own domestic affairs» [3]. It is always suitable to Ukraine because of constant trying from the Russian Federation and sometimes other countries to enforce to Ukraine the inappropriate to the Ukrainian interests and law ways of solving our internal problem with the separatists.

3. Prevention of the diplomatic recognition of Taiwan like a sovereign state and arms sales to it from other states.

This position can be found within the «The Taiwan Question and Reunification of China» as follow. «As a part of China, Taiwan has no right to represent China in the international community, nor can it establish diplomatic ties or enter into relations of an official nature with foreign countries. The overwhelming majority of the countries of the world cherish friendly relations with China and abide by their agreement or understanding with China on the issue of Taiwan. ... In disregard of their international credibility, certain countries have breached the undertaking made at the time

of the establishment of diplomatic ties with the People's Republic of China by evolving official relations with Taiwan, thereby putting a spoke in the wheel of China's reunification. The Chinese Government sincerely hopes that the governments in question will take measures to rectify the situation. ... The Chinese Government has always firmly opposed any country selling any type of arms or transferring production technology of the same to Taiwan. All countries maintaining diplomatic relations with China should abide by the principles of mutual respect for sovereignty and territorial integrity and non-interference in each other's internal affairs, and refrain from providing arms to Taiwan in any form or under any pretext» [3]. And this is position is suitable to successful realization from the People's Republic of China. The Republic of China was recognized by many countries and had the place within the United Nations and even its Security Council in 1949. Also it got the arms from many states according to the international agreements. However, The Republic of China hasn't any position in the United Nations, it is recognized only by 17 states now, it gets the arms only mostly informally or according to internal laws as the act of the United States Congress «Taiwan Relations Act». Lugansk and Donetsk people republics haven't any international recognition now and get the arm only informally from the Russian Federation and some it allies. But it is useful for Ukraine to take the experience of the People's Republic of China in this direction into account not to allow the increasing of the international recognition of the Lugansk and Donetsk people republics and the supply chains of arms to them.

4. Different means of reunification of Taiwan with the People's Republic of China defined not by other states.

It is established by the People's Republic of China that the means of reunification of Taiwan with it can be defined only in accordance with to interests and law of the People's Republic of China and international law ratified by the People's Republic of China, but absolutely not in accordance of the interests of any other states. And these means can be different. The priority of peaceful means like consultations and negotiations and measures to maintain peace and to promote cross-Straits relations is established by the People's Republic of China now, for example in 6 and 7 articles of the «Anti-Secession Law» [1]. But we can see also from the article 8 of this law that «in the event that the «Taiwan independence» secessionist forces should act under any name or by any means to cause the fact of Taiwan's secession from China, or that major incidents entailing Taiwan's secession from China should occur, or that possibilities for a peaceful reunification should be completely exhausted, the state shall employ non-peaceful means and other necessary measures to protect China's sovereignty and territorial integrity» [1]. The Russian Federation and some other countries always try to enforce to Ukraine only concrete peaceful means to solve our problem with the separatism. But

if we orient to the experience of the People's Republic of China in the direction we will defend the opportunity to solve this problem using only means coherent to Ukrainian interest in law. These can be either proposed peaceful means or not proposed peaceful and non-peaceful.

References:

1. Anti-Secession Law: The law of the People's Republic of China from 14th of March, 2005. URL: <http://www.china-embassy.org/eng/zt/999999999/t187406.htm> (accessed) .
2. Constitution of the People's Republic of China: The law of the People's Republic of China from 4th of December, 1982. URL: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Constitution/node_2825.htm (accessed).
3. The Taiwan Question and Reunification of China. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ljzg_665465/3568_665529/t17792.shtml (accessed).
4. United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (accessed).

УДК 94(510):327

Циватий В. Г.

ORCID: 0000-0003-1505-7483

кандидат історичних наук, доцент,

Заслужений працівник освіти України,

доцент кафедри історії світового українства

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

член правління

Наукове товариство дослідників історії дипломатії

та міжнародних відносин

м. Київ, Україна

ДІАСПОРАЛЬНА ПОЛІТИКА І ДІАСПОРАЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ КНР В УМОВАХ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ XXI СТОЛІТТЯ (ОСВІТНЬО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ЯПОНІЇ)

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, діаспоральна політика, діаспоральна дипломатія, інституціоналізація, інституціональна діаспорологія, діаспора, хуацяо, Китай, Японія.

В історії політичної та правової думки щодо інституціонального розвитку органів зовнішніх зносин Китаю дипломатія завжди розглядалась як частина політичної та соціоінституціональної культури суспільства, як один з найголовніших засобів захисту інтересів держави [1, с. 26-29]. КНР в останні десятиліття впевнено посилює своє регіональне лідерство і статус центру політико-дипломатичної сили. Відповідно до посилення свого міжнародно-політичного лідерства, КНР ставить і нові завдання перед практичною дипломатією в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (далі – АТР): пошук нового політико-дипломатичного інструментарію і специфічних категорій практичної дипломатії, формування нових політично структурованих уявлень про особливості аналізу, механізмів прийняття й реалізації зовнішньополітичних рішень у Китаї та регіоні. На сьогодні КНР формує свою власну інституціональну модель, яка в діаспоральному, культурному, світоглядному, ментально-цивілізаційному вимірі значно відрізняється як від України, так і від провідних держав Заходу [2].

Збіг поглядів на глобальні обставини та особливості поліцентричності сучасного світоустрою надають можливість лідерам держав АТР вибудовувати спільні підходи з важливих питань глобалізованого світу: як Пекіну, так і Токіо займати спільні позиції з багатьох міжнародних та політико-дипломатичних питань (північнокорейська ядерна проблема, трансформація та інституціональний розвиток моделей сучасних дипломатичних служб, близькосхідний конфлікт, підвищення ролі й авторитету ООН, підтримання стратегічної стабільності, діаспоральна дипломатія, освітня дипломатія, наукова дипломатія та ін.) [3].

Світова китайська діаспора є однією з найбільших і найдавніших діаспор у світі. Її чисельність, за різними оцінками, становить у середньому близько 60 млн чоловік, а географія проживання охоплює понад 150 країн світу. Близько 80% діаспори проживає в країнах Азії, з них 75% – у Південно-Східній Азії і 5% – у Північно-Східній Азії. Китайська діаспора в Японії становить 1,1% світової китайської діаспори або 677,6 тис. осіб, якщо не враховувати тайваньських мігрантів. Частка китайських мігрантів (*хуацяо*) у населенні Японії становить 0,5%, причому це найчисленніша діаспора в Японії.

Розрізняють «стару» і «нову» хвилі китайської міграції до Японії, у залежності від часу прибуття в Японію. Китайські дослідники вважають, що «стара» діаспора зберегла свій вплив і сприяла адаптації «нових» мігрантів до умов японського суспільства. Хоча в даний час представники «нової» діаспори є економічною та інтелектуальною основою китайського співтовариства в Японії, «стара» діаспора є носієм традицій, а її представники, як і раніше очолюють більшу частину офіційних китайських спільнот, яких в Японії налічується близько 40 одиниць: 15 організацій загального профілю

(3 центральних і 12 територіальних), 9 земляцтв, 9 професійних співтовариств, 2 студентські організації, і 5 організацій, які сприяють розвитку японсько-китайського співробітництва. Китайські мігранти в Японії – це, як правило, вихідці з північно-східних і центральних районів КНР, що інтенсивно інституціонально розвиваються а також економічно розвинених районів дельти р. Янцзи, кільця Бохайської затоки і південних приморських провінцій Китаю. В Японії вони компактно проживають у 25 з 47 префектур, де вже створили близько 40 громад та громадських організацій *хуацяо* різного інституціонального профілю [4].

Зазначимо, що терміни «китайська діаспора», «китайці, що проживають за межами Китаю» (*хуацяо хуажень* – у сукупності китайські емігранти та іноземці китайського походження, скорочено – *хуацяо*), «китайські мігранти» будуть вживатися як синоніми. Китайську діаспору в Японії в основному формують вихідці з китайських провінцій Ляонін, Хейлунцзян, Фуцзянь, Шаньдун, Цзілінь, Цзянсу, м Шанхай та ін. Цей список, спираючись на інформацію про китайські земляцтва в Японії, можна доповнити такими містами, як Пекін і Тяньцзінь, а також провінціями Гуандун, Чжецзян, Хайнань, Хенань і Хунань. Капітал *хуацяо* в Японії складає близько 22 млрд дол., що набагато вище обсягу накопичених прямих інвестицій КНР в Японію у 2020 році. Це дозволяє говорити про значний вплив *хуацяо* на розвиток економічного співробітництва КНР та Японії, і на розвиток компаній КНР у цій державі. Компаративний аналіз галузевої структури підприємницької діяльності компаній *хуацяо* і компаній КНР в Японії показав високий ступінь пріоритетності їх інтересу до промисловості та сфери послуг. Частина компаній *хуацяо* веде бізнес не тільки в Японії, але й в інших країнах і регіонах, представляючи собою транснаціональні корпорації (ТНК). Найпривабливішими в плані бізнесу країнами для ТНК *хуацяо* є: КНР, США, Гонконг, Тайвань і Сінгапур. Японські *хуацяо* відіграють важливу роль у розвитку китайсько-японських торговельно-економічних відносин, науково-технічного співробітництва і в реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях». Китайські студенти в Японії та випускники японських вузів, у 2021 році становлять близько 40% іноземних студентів і випускників у цій країні [5; 6]. У цілому, низький відсоток іноземців характерний для Японії. Традиційно вона не є міграційною державою, причому ні як донор, ні як реципієнт мігрантів. Дана особливість зарубіжної діаспоральної політики Японії пояснюється т.зв. антиміграційною ментальністю японського суспільства, що інституціонально диференціює іноземних мігрантів [6]. Деякі послаблення в міграційному законодавстві в к. ХХ – поч. ХХІ століть, продиктовані необхідністю підтримки високого рівня економічного розвитку держави, призвели до зростання частки іноземних мігрантів з 0,7% до 1,8% японського населення за 1985-2020 рр.,

проте Японія як і раніше залишається мононаціональною державою, в якій відособлено відносяться до іноземців. У ТОП-10 країн і регіонів за кількістю мігрантів в Японії входять: Китай, Південна Корея, Філіппіни, В'єтнам, Тайвань, Непал, Таїланд, Індонезія, Північна Корея та Індія. Найбільшою є китайська діаспора в Японії – 30% усіх іноземних мігрантів. Китайські експерти відзначають також високий інтерес *хуацяо* в Японії до роботи у сфері розваг, туризму, ЗМІ, фінансів, нерухомості, програмування і медицини [7].

Важливою частиною китайського співтовариства в Японії, її інтелектуальною елітою є китайські студенти і випускники японських ЗВО, які вирішили після закінчення навчання залишитися працювати в японських високотехнологічних компаніях або відкрити власний бізнес у сфері інноваційних і високих технологій. Дана категорія фахівців і підприємців затребувана не тільки в Японії, але і в інших країнах, особливо в КНР, яка в даний час надає пільги китайським фахівцям, які після навчання повернулися до Китаю, а також створює для них сприятливі можливості для професійного розвитку і просування власного бізнесу. Китайські студенти в Японії це особлива інституція і напрям освітньої дипломатії. Китайці є найчисленнішою групою серед іноземних студентів в Японії, проте в процентному співвідношенні їх частка з кожним роком знижується, як знижується і частка Японії в країнових пріоритетах з вибору закладів вищої освіти для китайської молоді за кордоном (при цьому загальне число студентів з Китаю в Японії залишається практично незмінним у період з 2012 по 2021 роки). Багато японських компаній *хуацяо*, у тому числі створені китайськими випускниками японських вузів, використовуючи інституціональні зв'язки в ділових колах світової китайської діаспори, відкривають філії компаній або самостійний бізнес за межами Японії в одній, двох і більше країнах, більше половини з них мають філії в Китаї. Транснаціональний бізнес японських компаній *хуацяо* є важливою інституціональною ланкою в реалізації китайської ініціативи «Один пояс, один шлях» [8]. Компанії *хуацяо*, які мають розвинену мережу міжнародних філій і тісні зв'язки з КНР, можуть сприяти просуванню компаній КНР на нових ринках і стануть опорою глобального економічного проекту КНР «Один пояс, один шлях» [9; 10; 11]. Китайські студенти або випускники вузів, які відкрили власні компанії в Японії, у подальшому розширюють бізнес, відкриваючи філії або самостійні компанії в КНР і в інших країнах в умовах глобалізованого світового простору [12, с. 48-53; 13].

Отже, китайську діаспору традиційно вважають сполучною ланкою інтернаціоналізації, або міжкультурним мостом, між культурами приймачої країни і Китаю. У випадку з Японією це твердження є особливо актуальним через наявність історичних і сучасних проблем у

китайсько-японських відносинах. На сьогоднішній день це найбільша, багата і впливова діаспора в Японії. На неї фактично зав'язано сучасне китайсько-японське торговельно-економічне, освітньо-наукове та науково-технічне співробітництво. Компаній *хуацяо* в Японії значно більше, ніж компаній КНР, а їхній капітал багаторазово перевищує обсяг прямих інвестицій КНР в Японії і становить приблизно десяту частину від обсягу іноземного капіталу в цій державі. Китайська діаспора (*хуацяо*) є найчисельнішою у світі. Наявність великої кількості співвітчизників за кордоном надає КНР потужний інструмент у поширенні своєї «м'якої сили» (діаспоральна політика). Разом із тим діаспора є механізмом поширення чужої «м'якої сили» на КНР (інституціональна діаспорологія). «М'яка сила» у Китаї є стратегічним зовнішньополітичним ресурсом, що володіє високою практичною цінністю й дозволяє забезпечити умови для реалізації потенціалу публічної дипломатії та міжнародного лідерства КНР в політико-дипломатичних системах сучасності. Крім того, тісна співпраця бізнесу *хуацяо* з японськими компаніями сприятиме залученню останніх до міжнародного проекту «Один пояс, один шлях», а можливо, і поступового інституціонального приєднання Японії до даної ініціативи.

Література:

1. Циватий В. Г., Громико О. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття: (інституційний контекст). Зовнішні справи. 2014. № 8. С. 26–29.

2. Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали ХІV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 496 с.

3. Циватый В. Г. Политика и дипломатия Китая: взгляд из Украины // Украинско-китайские отношения: неизвестные страницы истории и современность / Отв. ред. И. Б. Матяш. К., 2016. С. 119–132.

4. Портал офіційної статистики Японії e-Stat. URL: <https://www.estat.go.jp/dbview?sid=0003171241>; <https://www.e-stat.go.jp/dbview?sid=0003147247> (дата звернення: 16.02.2021).

5. Дай Ербяо. Ер ши і шицзі де Жібень хуацяо хуажень // Хуацяо хуажень ланьпішу. Хуацяо Хуажень яньцзю баогао 2013. / Цю Цзінь чжубянь. Пейцзін. Шехуей кесюе веньсянь чубаньше, 2014: [Дай Ербяо. Зарубіжні китайці в Японії у ХХІ столітті // Голуба книга по зарубіжним китайцям. Доповідь по вивченню зарубіжних китайців 2013 / гл. ред. Цю Цзінь. Пекін: Суспільно-наукова література, 2014]. С. 077–113.

6. <http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/wjb/zyzz/> 中华人民共和国外交部主要职责

7. Zhuang, Guotu., Huang, Xinhua., Wang, Yan. (2010). Huaqiao huaren jingji ziyuan yanjiu 2009-2010 [Economic resources of Overseas Chinese 2009–2010], Overseas Chinese Affairs Office of the State Council. (In Chinese).

8. 程子豪, 亲诚惠容·共同发展: «一带一路»倡议与马歇尔计划的差异性分析 [Чен Цзихао. Доброзичливість, щирість, взаємовигідність, інклюзивність, загальний розвиток. Аналіз відмінностей ініціативи «Одного поясу, Одного шляху» та Плану Маршалла] // Чжунвай ці'єцзя. 2016. № 15.

9. Україна – Китай. 25 років співробітництва: результати та перспективи. «Один пояс, один шлях»: монографія / за ред. О. М. Олійника. К., 2018. 392 с.

10. China Public Diplomacy Association established in Beijing // Офіційний сайт Міністерства закордонних справ КНР. www.fmprc.gov/eng/zxxx/t1003792.shtml (дата звернення: 13.09.2021).

11. Китай очима Азії: колективна монографія / Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України; Українська асоціація китаєзнавців. К., 2017. 316 с.

12. Ціватий В. Г. Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект. Зовнішні справи. К., 2012. № 9. С. 48–53.

13. Naisbitt J. and Naisbitt D. China's Megatrends: the 8 Pillars of a New Society. NY: HarperCollins Publishers, 2010. 272 p.

УДК 347.157

Шамраєва В. М.

ORCID: 0000-0002-7140-3742

доктор політичних наук, доцент,

професор кафедри міжнародного і європейського права

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМА ДОСТИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КНР ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: Китайська Народна Республіка, міжнародні відносини, зовнішня політика, права людини.

Проблематика дотримання прав людини у КНР вже давно посіла одне з провідних місць у міжнародних відносинах та у науковому політичному дискурсі. Серед інших факторів цього феномену, слід окремо підкреслити зростання ролі Китаю у світових міжнародних відносинах та його фактичний вихід на роль глобального центру сили. Для України КНР вже давно став одним з провідних стратегічних партнерів, як у економічній так і у політичній площині.

Все це лише актуалізує дослідження трендових процесів в КНР як з питань внутрішньополітичних процесів у державі так і їх впливів на його зовнішньополітичну діяльність та позиції з основних міжнародних питань, серед яких особливе місце займає і проблематика дотримання прав людини. Додатково актуалізує дане дослідження і світова проблема з COVID -19, яка додатково загострила проблематику дотримання прав людини і їх забезпечення як на глобальному рівні так і в окремо взятих країнах.

Для розуміння проблеми впливу питання дотримання прав людини у КНР на його міжнародну діяльність доречним було б більш детально зупинитися на історії становлення даної держави як глобального гравця сучасних міжнародних відносин. Шлях Китаю до найвищих щаблів світової системи проходив досить складно. Країна, історичні коріння якої сягають тисячоліть, протягом довгого часу вважала себе імперією, яка є центром світу. Але від європоцентричної міжнародної системи її відділяла не тільки велика географічна відстань, але і обмежена взаємодія з цим центром цивілізації. А коли ця взаємодія стала інтенсифікуватися, Китай виявився об'єктом експансії. Паралельно з довгою і важкою боротьбою за здобуття міжнародної суб'єктності відбувається загострення внутрішніх протиріч, які втілилися у багаторічну громадянську війну. І лише в останній третині XX ст. Китай виявляється в змозі повноцінно увійти в міжнародне середовище і зайняти доволі високу щабліну у ієрархії суб'єктів міжнародних відносин.

Для такого міжнародно-політичного позиціонування він мав у своєму розпорядженні три вагомні переваги: демографічну (найбільш населена країна світу), статусну (постійний член Ради Безпеки ООН) і військово-політичну (ракетно-ядерну зброю). Вони грали і продовжують грати важливу роль у формуванні і відстоюванні позиції КНР з основних глобальних питань сучасних міжнародних відносин. Але головними факторами перетворення країни в одну з провідних фігур на міжнародній арені стали ефективність внутрішніх перетворень і високі темпи зростання.

Приступивши до внутрішніх реформ, Китай скоротив масштаби і наступальність своєї зовнішньополітичної доктрини та міжнародної активності, сфокусувавши увагу на нарощуванні внутрішнього потенціалу, який пізніше дозволив би увійти в міжнародну систему не в якості молодшого партнера, а нарівні з провідними гравцями, такими як США чи країни ЄС, і навіть випереджаючи їх. Ці процеси відбувалися на початку XXI ст. На кінець його другого десятиліття Китай перетворився на

найбільшу економічну величину і вагомо позначив свою присутність у багатьох районах світу. Така ситуація привертає увагу всього світового співтовариства і ще більше підвищує вимоги та очікування від самого КНР, як у міжнародній політиці так і у продовженні внутрішньополітичних реформ. Саме тому проблема дотримання прав людини у Китаї залишається надзвичайно актуальною.

Як держава-член ООН Китай вважає принцип універсальності прав людини і вважає, що всі держави без виключення зобов'язані вживати заходів в інтересах захисту та заохочення прав людини відповідно до цілей і принципів Статуту Організації. З огляду на розбіжності в політичних системах, рівнях розвитку і в історії і культурі, очевидним є очікувати від країн не однакові підходи до питання про права людини і КНР на офіційному рівні виступає за те, щоб країни підтримували діалог і співробітництво на засадах рівності і взаємної поваги, спільно домагаючись заохочення і захисту прав людини.

Аналізуючи правове закріплення прав людини у китайському національному законодавстві слід зупинитися на наступних фактах. У Конституції Китайської Народної Республіки зазначено, що «Держава вважає і захищає права людини» [3]. У розділі II Конституції викладені основні права і обов'язки громадян, включаючи такі соціальні і політичні права, як право обирати і обиратися, свобода слова, друку, зборів, вуличних походів і демонстрацій, свобода віросповідання, листування і особистості, а також такі економічні, соціальні і культурні права, як право на працю, на відпочинок, на освіту, на соціальний захист і на участь в науково-технічній діяльності та літературно-художній творчості і т.д. Крім того, Конституція містить положення про захист прав жінок, літніх осіб, неповнолітніх, інвалідів та представників етнічних меншин [3].

За період проведення реформ і політики «відкритих дверей» Загальнокитайські збори народних представників і їх Постійний комітет прийняли біля 250 законів, що стосувалися захисту прав людини. Правова база, що забезпечує захист прав людини, ґрунтується на Конституції і об'єднує кілька основних законів, таких як Закон про законодавчу діяльність, Кримінальний кодекс, Кримінально-процесуальний кодекс, Адміністративний кодекс, Закон про перегляд адміністративних рішень, Закон про суддів, Закон про прокуратуру, Закон про народну міліцію, Закон про адвокатуру, Закон про регіональну національної автономії, Закон про захист прав і інтересів жінок, Закон про захист інвалідів, Закон про захист неповнолітніх, Закон про обов'язкову освіту, Закон про майнові права, Закон про працю, Закон про охорону праці і т.д.

Китай є учасником 25 міжнародних угод в галузі прав людини, включаючи основні конвенції з прав людини: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських

або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання, Конвенція про права дитини і Конвенція про права інвалідів. Китай підписав Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

Китай активно бере участь в діяльності Організації Об'єднаних Націй в області прав людини. Він зіграв позитивну роль у проведенні Всесвітньої конференції з прав людини в 1993 р. у Відні, Всесвітньої конференції по боротьбі проти расизму в 2001 р. в Дурбані і т.д. Офіційний Пекін також співпрацює з Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, при цьому верхівні комісари близько десяти разів відвідали країну.

Китай також бере активну участь в організованих на двосторонній основі і на регіональному рівні обмінах і співпраці в області прав людини. КНР є учасником діалогу та обмінів з питань прав людини майже з 20 країнами, бере участь в азіатсько-тихоокеанських регіональних та міжрегіональних заходах з тематики прав людини.

В той же час дотримання прав людини у середині країни не позбавлено і проблемних питань. Так Китай залишається, за основними показниками, країною, що розвивається. І хоча його сукупний ВВП є одним з найвищих в світі, за показником ВВП на душу населення Китай відстає від перших 50 країн. Зберігаються і відмінності в рівні розвитку міських і сільських районів, а також незбалансованість у соціально-економічній сфері. Багато жителів країни знаходяться за межею бідності. За показниками соціального розвитку бідні райони далеко відстають від інших районів країни. Складне становище і у сфері зайнятості, протягом наступних кількох років для її вирішення по країні необхідно створити щонайменше 24 млн. робочих місць.

Недосконалою у КНР є система соціального забезпечення. Нею охоплено невелику частину населення. Для Удосконаленні системи соціального захисту необхідно, щоб вона враховувала такі нові проблеми, як старіння населення, прискорена урбанізація, диверсифікація зайнятості та зростання цін.

Спостерігається а невідповідність між можливостями системи охорони здоров'я і потребами населення, особливо гостро ця проблема відчувається в умовах пандемії. Зберігається розрив у рівні розвитку охорони здоров'я в сільських і міських районах, а також між регіонами.

Велике занепокоєння світового співтовариства викликають проблеми, пов'язані з захистом прав особливих груп населення. Унаслідок низького рівня економічного розвитку деякі райони національних меншин відстають за своїми соціально-економічними показниками. Серед населення спостерігається низький рівень розуміння гендерної проблематики. У КНР за межею бідності живуть близько 10 млн. інвалідів, що мають обмежений доступ до послуг загального користування і до участі в житті суспільства.

Всі ці проблеми є негативним чинником, що ускладнюють внутрішньо-політичні процеси у КНР та негативно впливають на міжнародний імідж держави. Саме тому керівництво КНР докладає вагомих зусиль щодо їх вирішення та налагодження активної міжнародної співпраці у цій сфері.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 11 листопада 1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Конституція Китайської Народної Республіки URL: https://chinalaw.center/constitutional_law/china_constitution_revised_2018_russian/

UDC 399.9

Yakovenko A. O.

ORCID: 0000-0002-7158-8310

Ph.D. in Economics,

Associate Professor at the Department of Accounting and Taxation

Odesa State Agrarian University

Odesa, Ukraine

MODERN PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF THE CARBON MARKET IN CHINA

Key words: emission trading market, value mechanisms, environmental safety, carbon market in China.

In 2011, the National Development and Reform Commission (National Development and Reform Commission) issued a Notice of Emissions Trading Pilot Project, identifying Shenzhen, Beijing, Shanghai, Tianjin, Chongqing, Hubei and Guangdong as pilot projects to learn from trade in emission quotas for harmful gases for three years. In October 2016, the Council of State issued the 13th Five-Year Plan to Control Greenhouse Gas Emissions, which further clarified that the national carbon market will be a key element in the implementation of the 13th Five-Year Plan. In October 2016, the Council of State published the 13th Five-Year Plan to control greenhouse gas emissions, further clarifying that the upcoming national carbon market will be an important tool in realizing the 13th Five-Year Plan's greenhouse gas emission reduction targets. During the trial period from 2013 to 2016, seven pilot projects

included more than 2,600 key emission units from more than 20 industries, with a combined turnover of 66,783,700 tons and a turnover exceeding 169,629,620,000 yuan, making it the second the largest carbon market in the world after the EU carbon market. Within three years of compliance, the seven pilot markets have worked hard to develop environmental commitments, market mechanisms and policy and regulatory frameworks, and have shaped different regional identities [1].

Through many years and active efforts of all parties, the construction of China's carbon trading system is moving forward in research and modernizing in development. Although the national unified carbon trading system has been formally launched and the basic conditions in place, it is still in its preliminary stages of development and still faces problems such as an inadequate trading system, an imperfect pricing mechanism and a weak operating mechanism [2, 3].

(i) Inadequate elements of the carbon market trading system

First, in the current Chinese carbon market, the majority of traders are enterprises, and the number of participating enterprises is insufficient and not highly motivated, while there is a serious shortage of financial institutions, intermediary service institutions and investment-oriented participants. Second, in terms of the types of products traded, although China, like the EU, uses project-based CDMs and a voluntary emissions trading mechanism, China only enters the international market through its participation in CDM projects, and even though Since the CDM registered in China accounts for more than 60% of the world's emissions, and the amount of CERs generated from it is almost a billion, it still cannot have a voice and price in the international carbon market. She is still at a disadvantage. Third, the spot market dominated the Chinese carbon market until the first carbon option trading in China closed on July 19, 2017 in Guangdong. The first carbon option deal in China was concluded in Guangdong on July 19, 2017. The absence of a futures market has made the development of a trading system much more difficult, making it difficult for traders to reduce emissions and increasing the risk of the entire carbon financial market, while other carbon finance products such as carbon options and carbon forwards are still in their infancy. Finally, in the early stages of China's carbon trading mechanism, there is a gap in financial support provided by banks, insurance, funds and securities, a lack of professional talent in carbon finance, a lack of a carbon measurement system, and the need to improve and improve the measurement system. reporting and verification of carbon emissions based on experience and technology to reduce carbon emissions. In conclusion, it should be noted that compared to advanced carbon reduction systems in Europe and the United States, there are still huge gaps in the structure of the trading system, basic mechanisms, support services and policy development, which to some extent will affect the interaction between the Chinese carbon market. and international market in the future.

(ii) Inadequate pricing mechanism for carbon market operations

The cost of carbon credits is key to the efficient operation of the entire system, but there are many problems with the price of carbon in the pilot regions of China. In terms of turnover, by the end of 2017, Hubei and Shenzhen accounted for 32.9% and 24.5% of the market with a turnover of 900 million yuan and 670 million yuan, respectively, which is significantly higher than the figures for Tianjin with 1.5% and Chongqing with 1.1%. Hubei and Shenzhen had market shares of 32.9% and 24.5%, respectively, with RMB 900 million and RMB 6 million. Second, the price volatility of each pilot was high. Unlike traditional financialization of net assets, carbon finance has a certain degree of carbon financial risk from the outset due to its interest-free nature, and in the Chinese carbon asset trading market, frequent price dips have resulted in a serious speculative trading environment. As a result, investment in value has been hampered, seriously affecting the healthy functioning of China's emissions trading system. Third, in the Chinese carbon trading system, there is a long-term separation between the total volume of carbon market transactions and the intensity of carbon reduction that China has made commitments to the international community, as well as different base years for carbon allocation by pilots using the grandfather principle. «resulted in the shortcomings and implications of the initial allocation of credits reflected in the price of carbon, which was an obstacle to the creation of a national carbon market in the early stages. This was an obstacle to the initial creation of a national carbon market.

(iii) Poorly functioning carbon market mechanisms

A carbon trading system using carbon rights as a base material should be relatively closed, and this is the experience of successful carbon trading systems, and indeed an ideal development model to include diversified traders, trading products and a wider range of abatement industries. emissions into the carbon trading market. [4] However, after the establishment of a pilot carbon trading system in China, seven pilots, divided by administrative divisions, formed their own closed system. While this closed approach was able to accommodate regional differences in economic development and other aspects during the initial operation of the pilots, there were some drawbacks associated with their attributes. On the one hand, from the point of view of the pilots themselves, too much administrative intervention can support the development of the pilot trading system at the beginning of its operation, but in the long term this will lead to the phenomenon of «power seeking» in a highly administrative carbon market, and the disadvantages of market fragmentation will become more and more obvious. Differences in China's carbon emissions between regions, industries and sectors have resulted in unequal distribution of carbon entitlements, and each regional carbon market is closed, making cross-regional deals and offsetting between pilots impossible. On the other hand, in terms of creating a national single carbon trading market, long-term market fragmentation has inadvertently exacerbated the segregation of the different

elements of the carbon trading market, making carbon rights price differentials visible in different trading pilots in China, discouraging free flow of carbon rights in various trading markets, which is not conducive to allocating resources for carbon credits nationwide, and prolonged market fragmentation has also led to carbon pricing. Long-term market fragmentation also makes it difficult to harmonize and coordinate carbon pricing, trading rules, quota allocation, market regulation and standards, increasing the risk and potential for carbon leakage.

References:

1. Gryshova, I.; Kyzym, M.; Khaustova, V.; Korneev, V.; Kramarev, H. Assessment of the Industrial Structure and its Influence on Sustainable Economic Development and Quality of Life of the Population of Different World Countries. *Sustainability* 2020, 12, 2072.
2. Wadim Strielkowski, Evgeny Lisin, Inna Gryshova. (2016) Climate Policy of the European Union: What to Expect from the Paris Agreement? *Romanian Journal of European Affairs* Vol. 16, No. 4, December 2016
3. Inna Gryshova, Oksana Parkhomenko-Kutsevil, Iryna Sedikova, Volodymyr Oliinyk. (2021). Formation of National Idea as a Factor of National Security of the State as Part of the State and Administrative Dimension. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 4951 – 4959. Retrieved from <http://annalsofrscb.ro/index.php/journal/article/view/1999>
4. Nesterova K.S., Kurovska I.A., Gryshova R.V. Problems and instruments of state organizational and economic support of the circular economy development. *Ekonomika APK*. 2021. № 5. P. 57.

СЕКЦІЯ ІІІ. СУЧАСНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

УДК 339.9

Біла С. О.

ORCID: 0000-0003-3909-5054

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

ПРІОРИТЕТИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ВІДКРИТОСТІ КИТАЮ

Ключові слова: зовнішня економічна політика відкритості, Азійсько-Тихоокеанська ЗВТ, ВРЕП, глобальні кластери, зони вільної торгівлі (ЗВТ), міжнародне економічне співробітництво.

Стратегічний курс Китаю на досягнення стабільного економічного зростання «Один пояс – Один шлях» (проголошений з 2013 року), ґрунтується на синергії реалізації успішної внутрішньої соціально-економічної політики та зовнішньої політики економічної та політичної відкритості [1]. Фундамент такого стратегічного підходу було закладено ще у 1978 році, коли у КНР було проголошено курс на проведення системних, поглиблених реформ щодо внутрішньої політики та дотримання принципу відкритості щодо зовнішніх відносин. Принцип «відкритості» передбачав розвиток зовнішньоторговельних відносин, стимули до залучення іноземних інвестицій, участь КНР у всіх формах міжнародного економічного співробітництва та міжнародних економічних відносин. Приєднання Китаю до СОТ (2001 р.), успішна участь країни в процесах міжнародного поділу праці та в процесах інтернаціоналізації виробництва – сприяли стрімкому розвитку зовнішньої торгівлі, позитивно вплинули на збільшення китайського експорту та зростання масштабів національного товарного виробництва. З 2013 р. Китай стає одним зі світових лідерів за показниками обсягів зовнішньої торгівлі.

Важливим етапом реалізації курсу на відкритість у зовнішніх відносинах стала ініціатива (2013 р.) спільної розбудови країнами Європи та Азії «Економічного поясу Шовкового шляху» та розбудова країнами

Південно-Східної Азії «Морського шовкового шляху XXI сторіччя». Поєднання цих двох ініціатив матеріалізує стратегічний курс КНР на відкритість зовнішньої політики та досягнення лідерства у світовому розвитку: «Один пояс – один шлях» [1]. Реалізація амбітних цілей КНР ґрунтується на налагодженні міжнародного економічного співробітництва, у т. ч. у сфері будівництва (порти, термінали, дороги, «транспортні коридори»), енергетичні та інформаційні інфраструктурні мережі тощо), у сфері спільного використання транспортної інфраструктури та транспортно-логістичних мереж, в процесі розвитку зовнішньої торгівлі, грошового обігу та інвестування; у політичній сфері, для розвитку різновекторних гуманітарних зв'язків та «народної дипломатії».

З метою реалізації стратегії «Один пояс – Один шлях», для налагодження функціонування сітьової системи міжнародного економічного співробітництва країн світу, на початок 2021 р. загальна сума інвестування проектів КНР становила біля 850 млрд. дол. США, у тому числі – Державний банк розвитку Китаю надав понад 200 млрд дол. США кредитно-інвестиційних коштів, а Експортно-імпортний банк – понад 150 млрд дол. США. Для розширення можливостей фінансування проектів стратегії «Один пояс – Один шлях» у Китаї було створено низку фінансових фондів, що діяли з використанням принципів державно-приватного партнерства: Фонд Шовкового шляху, Фонд інвестиційного співробітництва Китаю та Асоціації країн Південно-Східної Азії, Фонд розвитку Шанхайської організації співробітництва, Фонд китайсько-африканського розвитку, Фонд китайсько-африканського співробітництва у сфері виробничих потужностей. Поряд з цим, у деяких провінціях КНР були створені спеціальні регіональні фонди для реалізації проектів на місцевому, регіональному рівні та на рівні транскордонного співробітництва [2]. До кінця січня 2021 р. угоди про співробітництво в рамках ініціативи «Один пояс – Один шлях» з Китаєм підписали 140 країн та 31 міжнародна організація.

Серед наочних результатів налагодження міжнародного економічного співробітництва КНР з країнами світу в рамках стратегії «Один пояс – Один шлях» слід відзначити зростання обсягів експортно-імпортних операцій з 1,04 трлн дол. США (2013 р.) до 1,35 трлн дол. США (2020 р.). Станом на кінець травня 2021 р. кількість рейсів між Китаєм та Європою перевищила 40 тисяч, а самі рейси охоплювали 160 міст у 22 країнах Європи [3]. Одночасно з реалізацією проектів міжнародного економічного співробітництва з Європою, для реалізації принципів відкритості економіки, Китай втілює проекти інтеграції із залученням країн Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Політика відкритості Китаю знайшла практичне втілення у створенні Азійсько-Тихоокеанської ЗВТ, що отримала назву ВРЕП (з англ. RCEP – Regional Comprehensive Economic Partnership), тобто – «Всебічне регіональне економічне партнерство». ВРЕП сформувалося на основі

економіки 10 країн, що входили до АСЕАН: В'єтнам, Малайзія, Сінгапур, Бруней, Індонезія, Філіппіни, Тайланд, Лаос, М'янма, Камбоджа, із залученням ще п'яти країн – Китай, Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія. Нове торговельне об'єднання – ВРЕП, що складається з 15 країн, має потужний економічний потенціал, стає світовим торговельним та виробничим мегакластером, що обслуговує понад 2,2 млрд осіб населення, охоплює понад третину світової торгівлі. Економічним «ядром» ВРЕП стає Китай, що планує поєднати свої ресурси, виробничі потужності, інституційні переваги планування і дотримання пропорційності розвитку з інноваційними, ресурсними та інвестиційними можливостями, яким володіють Японія, Південна Корея, інші країни ВРЕП.

Кардинальні інституційні зміни, що відбулися у світовій економіці після 2015 р. – перехід багатьох країн світу до політики «неопротекціонізму» та ізоляціонізму, відмова від традиційного розуміння «відкритості», та класичних принципів вільного руху ресурсів, капіталів, робочої сили як традиційної основи глобалізації; розрив історично сформованих виробничо-збутових ланцюгів створення доданої вартості та виробничої кооперації – призвели до того, що впродовж останніх років у світовій економіці спостерігається процес переформатування традиційних полюсів економічного зростання та світових центрів міжнародної торгівлі. Відповідно, відбувається переформатування глобальних потоків інвестицій, доходів та «центрів тяжіння» багатства.

Станом на 2021 р. у світовому господарстві сформувалося п'ять глобальних виробничих та збутових кластерів, в основі функціонування яких – угоди про ЗВТ та ЗВТ+. Порівняльна характеристика цих кластерів стосується, насамперед, оцінки їх потенціалу як ринків збуту та ступеню «відкритості» щодо світової торгівлі. 1). Торговельно-виробничий кластер ЄС (до нього тяжіють і всі країни, що підписали угоди про ЗВТ та ЗВТ+ з Європейським Союзом). Ринок кластеру ЄС: населення – 513 млн. осіб; ВВП – понад 18 трлн дол. США; понад 62% від загального торговельного обороту цього кластерного об'єднання припадає на взаємну (внутрішню) торгівлю між країнами Європейського Союзу. 2). Євразійський економічний Союз (ЄАЕС): населення – 184 млн. осіб; ВВП – понад 2 трлн дол. США; від загального торговельного обороту кластеру ЄАЕС – тільки 9% становить обсяг взаємної (внутрішньої) торгівлі між учасниками кластеру. 3). USMCA: колишня НАФТА, ядро якої – Угода про зону вільної торгівлі між США, Канадою та Мексикою. Торговельний кластер, сформований на основі USMCA поєднує ринок, на якому проживає понад 501 млн осіб, що формує потужний внутрішній споживчий попит; створюється ВВП, що перевищує 23,4 трлн дол. США, а обсяг взаємної (внутрішньої) торгівлі між учасниками цього кластеру становить 50% від загального торговельного обороту. 4) МЕРКОСУР – торговельний кластер, що поєднує ринок країн Південної Америки: населення – 300 млн. осіб; ВВП – 3,3 трлн дол. США; 19 % обсяг взаємної (внутрішньої) торгівлі між країнами Південної Америки. 5) ВРЕП

– новий торговельно-виробничий кластер (ядро якого становить економіка Китаю) поєднає ринок, на якому проживає 2200 млн. осіб населення; ВВП якого – понад 25,6 трлн дол. США, а на внутрішній торговельний оборот припадає понад 42 % від загальних обсягів торговельного обороту країн-членів ВРЕП. Отже, за показниками кількості населення, що формує ємний внутрішній ринок збуту та за динамікою ВВП – ВРЕП демонструє потужний потенціал для довгострокового економічного зростання та стабільного нарощування обсягів експортно-імпортних операцій.

Поряд з формуванням ВРЕП, Китай втілює зовнішню економічну політику відкритості шляхом створення вільних економічних зон (ВЕЗ). Станом на кінець 2020 р. у КНР функціонувало десять приморських (прибережних) експериментальних зон, «ядром» яких є потужні портові комплекси; вісім внутрішньоконтинентальних експериментальних зон (ВЕЗ); три прикордонні експериментальні зони вільної торгівлі. Пільговий режим оподаткування та інші преференції, що діють на території ВЕЗ КНР, ставлять за мету: розвиток інформаційних технологій нового покоління, у т.ч. для застосування у сфері «економіки здоров'я», для обслуговування домашніх господарств; прискорений інноваційний розвиток промисловості, виробництво нових матеріалів із заданими властивостями; виробництво високотехнологічного обладнання, транспортних засобів на новій енергії; формування великих баз даних та хмарних технологій; розвиток електронної комерції та комерційної логістики; модернізація фінансової, інвестиційної та банківської сфери, всіх існуючих різновидів торгівлі та сучасної сфери послуг на основі ІТ-технологій. За останні сім років в експериментальних ВЕЗ Китаю було реалізовано 260 програм інноваційного спрямування [1; 3]. Відповідно до стратегії Китайської Народної Республіки «Один пояс – Один шлях», економічний потенціал ВРЕП, ВЕЗ та міжнародного економічного співробітництва ґрунтується на засадах мультилатералізму та на принципах відкритості економічної політики, що сприяє взаємовигідному економічному співробітництву країн світу.

Література:

1. THE CENTRAL GOVERNMENT PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gov.cn
2. MINISTRY OF FINANCE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mof.gov.cn
3. MINISTRY OF COMMERCE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://english.mofcom.gov.cn/>

Бойко О. М.

ORCID: 0000-0002-6567-1679

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки та прогнозування

Національної академії наук України»

м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Ключові слова: глобальні виклики, інноваційна діяльність, спеціальні форми інноваційної діяльності, спеціальні економічні зони.

Одним із стратегічних напрямків економічного розвитку КНР є інноваційна діяльність промислових підприємств. Країна прагне стати глобальним гравцем на ринку ви високотехнологічної продукції, здійснює активний перехід від інвестиційної економіки до економіки знань, створює найбільший споживчий ринок у світі. В основі даного розвитку лежить теорія технічного прогресу Ден Сяопіна, в якій виділено декілька тез: наука і технологія є важливою продуктивною силою; працівники інтелектуальної праці, в тому числі працівники науково-технологічних спеціальностей відносяться до робочого класу, а їх здібності повинні мати винагороду, а також реформа управління наукою, технікою направлена на лібералізацію продуктивних сил [1-5].

Важливе значення приділяється створенню та розвитку в КНР організаційним формам інноваційної діяльності, які вирізняються наявністю пільгових режимів. Зокрема, це стосується спеціальних економічних зон (СЕЗ) -Шеньчжень, Чжухай, Шаньтоу, Сямень, Хайнань. Насьогодні, адміністрації зон (керуючі комітети) користуються правами провінційних урядів в галузі регулювання економічного розвитку і, розробки нормативно-правової бази. Зокрема, вони самостійні у питаннях заложення коштів на світовому і внутрішньому кредитних ринках, розміщення за кордоном облігацій в рамках лімітів, що надаються центральним урядом. При цьому вони відповідають за свої зобов'язання власними коштами.

Встановлений в проекти ліміт іноземних інвестицій складає 50 млн. дол. США. Інвестиції іноземного резидента повинні становити не менше 25,0% статутного капіталу в створюваному підприємстві.

Що ж стосується підприємств-резидентів СЕЗ застосовується пільгова ставка податку на прибуток, п'ятирічні «податкові канікули» з повним або частковим звільненням від сплати податку (перші два роки – податок не стягується, наступні три роки – 50,0% від діючої ставки). До 2008 р.

пільгова ставка податку на прибуток становила 15,0% (для інших китайських компаній поза пільгових зон на той момент діяла ставка 33,0%).

Відповідно до повідомленням Держради КНР «Про перехідну політику надання пільг щодо податку на прибуток підприємств» (2007 р.) для підприємств-резидентів СЕЗ з 1 січня 2008 р. був встановлений п'ятирічний перехідний період на нові ставки зазначеного податку: в 2008 р. – 18,0%, 2009 р. – 20,0%, 2010 р. – 22,0%, 2011 р. – 24,0%, а з 2012 р. – 25,0%. Це поширювалося тільки на резидентів, які були зареєстровані до 15 березня 2007 р. і, раніше користувалися пільговою ставкою податку в розмірі 15,0%. Що ж стосується питання резидентів, які були зареєстровані після зазначеного періоду, то з 1 січня 2008 р. введена єдина для всіх підприємств КНР ставка податку на прибуток – 25,0%. Для резидентів, які раніше користувалися пільговою ставкою податку на прибуток в розмірі 24,0% (резиденти зон прикордонного співробітництва, «відкритих» приморських міст), то з 2008 р. величина ставки була збільшена до 25,0%.

Відносно резидентів СЕЗ, зайнятих в промисловості, галузях переробної промисловості, ремонту, а також зовнішньої торгівлі – діє ставка ПДВ у розмірі 17,0% на всій території КНР. При цьому, ПДВ і митні платежі не стягуються при імпорті виробничого обладнання та матеріалів, що ввозяться іноземним резидентом в рахунок своєї частки в підприємстві.

Споживчий податок (акциз), особистий прибутковий податок і інші види податків, існуючі в КНР СЕЗами сплачуються за тими ж ставками, що і на решті території країни. За рішенням місцевих адміністрацій експортно-орієнтованим або високотехнологічним підприємствам можуть надаватися пільги неподаткового характеру (знижена ставка або повне звільнення від платежів за використання землі, води, електрики, газу, Інтернету, оренди приміщень та ін.)

Максимальні терміни оренди земельних ділянок для резидентів СЕЗ складають для: будівництва житла – 70 років; промислового використання, будівництва об'єктів науки, охорони здоров'я, освіти, культури, спорту – 50 років; для об'єктів торгівлі, туризму, розваг – 40 років; для комплексного використання – 50 років. Право оренди надається після сплати ринкової вартості ділянки, податок за оренду землі не стягується. Після закінчення терміну оренди контракт може продовжуватися на щорічній основі за додаткову плату.

Резиденти СЕЗ мають право придбати нерухомість у власність. Податок на нерухомість сплачується в розмірі 1,2% від її вартості, а за умови оренди – 12,0% від вартості оренди.

При реалізації продукції на китайському ринку резиденти СЕЗ, в тому числі підприємства з іноземним капіталом, можуть діяти самостійно або через посередницькі державні компанії. Встановлюючи ціни на свою продукцію, резиденти СЕЗ зобов'язані враховувати рекомендації місцевих відомств, контролюючих ціни. Ціни на продукцію повинні відповідати цінам на аналогічні товари інших підприємств КНР.

СЕЗи, які створено на східному узбережжі континентального Китаю і на о. Хайнань (1980 р.) для залучення іноземних інвестицій, в умовах глобальних викликів відіграють важливу роль у розвитку національної економіки, табл. 1. У 2017 р. сумарний обсяг їх зовнішньої торгівлі збільшився на 7,4% в порівнянні з 2016 р., досягнувши 3,8 трлн. юанів, в тому числі експорт – до 2,2 трлн. юанів (+ 5,9%), імпорт – до 1,6 трлн. юанів (+ 9,6%). Загальна частка СЕЗ в зовнішньоторговельному обороті КНР склала 13,7% (-1%).

Таблиця 1
Зовнішня торгівля товарами, виробленими китайськими СЕЗ у 2107 р.

СЕЗ	Вартість, млн. юаней			Приріст, %		
	Товаро-обіг	Експорт	Імпорт	Товаро-обіг	Експорт	Імпорт
Шеньчжень	2801146	1653357	1147789	6,4	5,5	7,9
Сямень	581604	325365	256239	14,3	5,2	28,4
Чжухай	299012	188298	110714	8,6	4,4	16,4
Шаньтоу (січень-лютий)	52382	39195	13188	2,5	1,2	6,7
Хайнань	70237	29566	40671	-6,5	110,4	-33,4
Всього	3804381	2235781	1568601	7,4	5,9	9,6

Складено автором [6-8]

Також, в КНР функціонує 219 зон техніко-економічного розвитку державного рівня (мм. Пекін, Шанхай, Гуанчжоу, Тяньцзінь, Далянь, Харбін, Урумчі, Ухань, Чунцін, Ханчжоу, Шеньян, Чанчунь, Інкоу і інших великих містах) та 146 зон нових і високих технологій. Існуючі 12 вільних митних зон (мм. Тяньцзінь, Далянь, Гуанчжоу, Нінбо, Чжанцзяган, Хайкоу, Сямень, Фучжоу, Циндао, Шаньтоу, Чжухай, Шеньчжень) і 16 зон прикордонного економічного співробітництва державного рівня (мм. Хейхе, Суйфеньхе (провінція Хейлунцзян), мм. Маньчжоулі, Ерлян (автономний район Внутрішня Монголія), м. Хуньчунь (провінція Цзілінь), м. Даньдун (провінція Ляонін), мм. Інін, Боле, Тачен, Зимунай (Синьцзян-Уйгурський автономний район), мм. Пінсян, Дунсінь (Гуансі-чжуанський автономний район), мм. Жуйлі, Ваньтін, Хекоу, Ліньцан (провінція Юньнань) також одержують пільги для функціонування від держави.

На території КНР успішно функціонує 11 експериментальних зон вільної торгівлі в містах центрального підпорядкування (мм. Шанхай, Тяньцзінь, Чунцін і в провінціях Гуандун, Фуцзянь, Ляонін, Чжецзян, Хенань, Хубей, Сичуань, Шеньсі).

Основними актами, що врегульовують питання розвитку інноваційної діяльності є закони КНР «Про впровадження наукових і

технологічних досягнень», «Про популяризацію науки и техніки», «Про стимулювання середніх і малих підприємств». Крім того, у сфері розвитку інноваційної діяльності в окремих галузях китайської економіки затверджено: Наказ канцелярії Держради КНР «Про інноваційне управління, поліпшення обслуговування, формування нових потужних драйверів розвитку економіки, прискоренні зміни нових і старих драйверів зростання» (2017 р.), Настанова канцелярії Держради КНР «Про інституційні механізми інвестування в інноваційну сільську інфраструктуру» (2017 р.), Наказ канцелярії Держради КНР «Про розвиток інноваційних драйверів зростання на повітовому рівні» (2017 р.), Наказ канцелярії Держради КНР «Про організацію будівництва другої черги зразкових центрів підтримки підприємництва та інноваційної діяльності» (2017 р.), Наказ канцелярії ЦК КПК і канцелярії Держради КНР «Про розвиток екологічного сільського господарства на основі інноваційних інституційних механізмів» (2017 р.), Повідомлення канцелярії Держради КНР «Про розширення заходів підтримки інноваційної діяльності» (2017 р.), Настанова канцелярії Держради КНР «Про активне просування інноваційного розвитку та застосування ланцюжків поставок» (2017 р.) та ін.

Проаналізувавши особливості реалізації нормативно-правового забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств КНР, які спроможні виробляти конкурентоспроможну продукцію пріоритетними завданнями на тривалу перспективу слід вважати: сприяння держави у формуванні високотехнологічних виробництв, в тому числі у напрямку створення ефективної системи трансферу технологій; надання державної підтримки у створенні та розвитку сучасних форм інноваційної інфраструктури (кластери, індустріальні парки, СЕЗ, технопарки та ін.) в провінціях країни, у яких є мережа науково-технічних і промислових підприємств з високим науково-технологічним потенціалом; використання існуючого науково-технічного потенціалу для розвитку пріоритетних видів економічної діяльності (сільськогосподарські технології, біотехнології, ядерні та космічні технології та ін.); створення сприятливих умов для проведення досліджень в сфері науково-технічного розвитку (хімічні технології і нові матеріали, інформаційні технології та ін.); удосконалення нормативно-правової бази у сфері розвитку наукової та інноваційної діяльності в КНР; інтеграція в глобальну інноваційну сферу.

Література:

1. Deng Xiaoping, «Priority Should Be Given To Scientific Research» (26 September 1975) [Электронный ресурс]. Режим доступа: [www. // http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1080.html](http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1080.html).
2. Deng Xiaoping, Speech at the Opening Ceremony of the National Conference on Science (18 March 1978) [Электронный ресурс]. Режим доступа: [www. // http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1170.html](http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1170.html).

3. Deng Xiaoping, The reform of the system for managing science and technology is designed to liberate the productive forces (7 March 1985), [Електронний ресурс]. Режим доступу: [www. // http://english.people-daily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1340.html](http://www.english.people-daily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1340.html).

4. Chang, M. The Thought of Deng Xiaoping // Communist and Post-Communist Studies. 1996. Vol. 29. No. 4.

5. Леонов С.Н., Домнич Е.Л. Государственная инновационная политика пореформенного Китая: содержание, периодизация, масштабы // Вестник ТОГУ, 2010. – №2(17). – С.167-176.

6. Фиговский О., Гумаров В. Инновационная система Китая – основа экономики страны [Електронний ресурс]. – Доступен из: <http://iee.org.ua/ru/publication/298/>

7. Ван Чао Современная экономика Китая / Ван Чао, С.С. Полоник; Белорусский государственный университет. – Минск : Право и экономика, 2016. – 157 с.

8. 5 специальных экономических зон [Електронний ресурс]. – Доступен из: [http:// 91.206.121.217/.../!Путеводитель%20для%20бизнеса%20китай%202018.docx](http://91.206.121.217/.../!Путеводитель%20для%20бизнеса%20китай%202018.docx)

УДК 338.1

Гончар Д. Р.

ORCID: 0000-0003-4292-6322

*студент кафедри міжнародних економічних відносин
імені Артура Голікова*

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ: КИТАЙСЬКИЙ ДОСВІД

Ключові слова: Китай, пандемія, економічне зростання.

Економіка КНР у 2020-21 роках показала приклад для наслідування – це рекордне відновлення і ріст ВВП, незважаючи на жорсткі обмеження та зупинку виробництва. Економіка Китаю продовжила своє відновлення від коронавірусу в першому кварталі 2021 року, коли країна оприлюднила рекордні щорічні темпи зростання, але ці цифри стали можливими через тривалі збитки, завдані пандемією минулого року.

Виробництво Китаю за перші три місяці зросло на 18,3 % у річному вимірі, що є найшвидшим показником з початку 1990-х років.

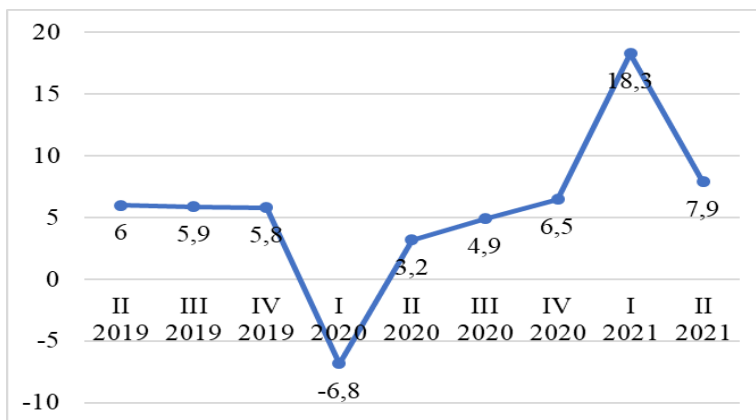
Очікувались високі темпи, оскільки в той самий період минулого року економіка Китаю скоротилася вперше за останні десятиліття, коли країна увійшла до локдауну.

За даними Національного бюро статистики, щоквартально ВВП зріс лише на 0,6 %, що значно нижче очікувань. Офіційні дані, однак, підкреслюють швидке відновлення економіки Китаю з першого кварталу минулого року, коли місто Ухань було вперше ізольовано на карантин з появою спалаху.

Подальше стримування випадків коронавірусу та високі темпи промислового виробництва зробило можливим зростання ВВП у Китаї, яке перевищило показники до пандемії до кінця року.

Китай отримав вигоду від того, що він став першою великою економікою, що вийшла з карантину, хоча США швидко наздоганяють це, підкріплюючи це відновлення фінансовим стимулом адміністрації Байдена у розмірі 1,9 трлн доларів. Економіка США на шляху до відновлення свого допандемічного рівня виробництва в першій половині цього року.

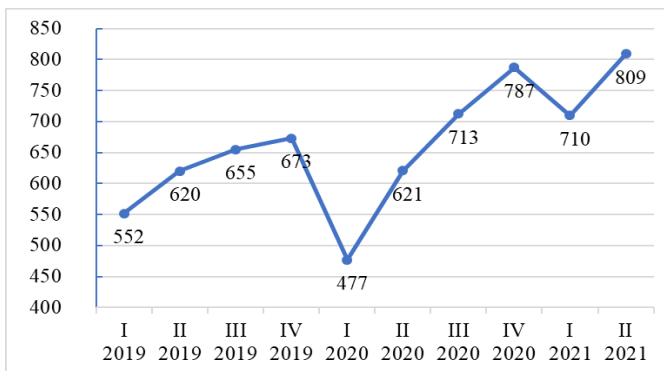
На противагу цьому, Єврозона все ще бореться зі зростанням зараження коронавірусом та обмеженнями, які, як очікується, втягнуть блок у подвійну рецесію. Очікується, що ВВП не повернеться до рівня до пандемії до середини 2022 року.

Рис. 1. Ріст квартального ВВП КНР, % [1]

Швидке відновлення у другому кварталі стало можливим через ефективні урядові дії по блокуванню епіцентрів поширення хвороби. Жорсткі заборони були прийняті суспільством з розумінням і без опору, в той час як в Європі та інших країнах з розвинутою демократією набирали оборотів різні рухи проти запровадження протиепідемічних обмежень.

Тут і постала дилема про ефективність авторитарних країн та слабкість демократичних у боротьбі з хворобою. Коли весь світ перебував на піку першої хвилі нової хвороби, КНР уже був у змозі забезпечувати постраждали країни засобами індивідуального захисту, тим самим стимулюючи власне економічне зростання. Пропонуємо розглянути динаміку експорту з Китаю.

Рис. 2. Експорт з КНР кварталний, млрд дол. США [2]

Обидва графіки є досить схожими, бо за умов експортоорієнтованої економіки виробництво заточене перш за все на задоволення попиту на зовнішніх ринках. Китай зумів пристосуватися до складних умов та з додержанням суворих санітарних правил вийшов із локдауну, дозволивши економіці показати дуже позитивний результат.

Британський Центр економічних і ділових досліджень спрогнозував, що завдяки вдалим діям з запобігання поширенню пневмонії, викликаній коронавірусом, Китай зможе стати першою економікою світу набагато раніше, аніж прогнозувалося, а саме в 2028 році. Китай завдяки цьому потрапить до країн з високим доходом, тобто до групи країн з ВВП на душу населення понад 12,695 доларів США (за методологією Світового банку), при цьому з набагато нижчою середньою зарплатою, аніж інші країни з цієї категорії [3].

Отже, китайська модель подолання епідемій є поки що найефективнішою, але її недоліком є те, що застосування її можливе лише в країнах, де менталітет та свідомість дуже схожа з китайською, тобто в межах декількох країн Азії. Всі ж інші країни змушені підлаштовувати, аби зробити спад якомога меншим та коротшим в часовому проміжку.

Література:

1. Quarterly gross domestic product (GDP) growth rate in China from 2nd quarter 2019 to 2nd quarter 2021. *Statista* : веб-сайт. URL:

<https://www.statista.com/statistics/271769/quarterly-gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-china/> (дата звернення: 29.09.2021).

2. Exports: value goods for China. *Fred* : веб-сайт. URL: <https://fred.stlouisfed.org/series/XTEXVA01CNQ667N> (дата звернення: 29.09.2021).

3. Економіка Китаю випередить США до 2028 року. Все через ковід. *BBC* : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55430892> (дата звернення: 29.09.2021).

УДК 338.314.053.4 330.3:001.8

Грицаєнко М. І.

ORCID: 0000-0003-2507-771X

*кандидат економічних наук, доцент,
старший викладач кафедри підприємництва, торгівлі
та біржової діяльності*

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
м. Мелітополь, Запорізька область, Україна*

Грицаєнко Г. І.

ORCID: 0000-0001-7168-2836

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
м. Мелітополь, Запорізька область, Україна*

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ КИТАЮ

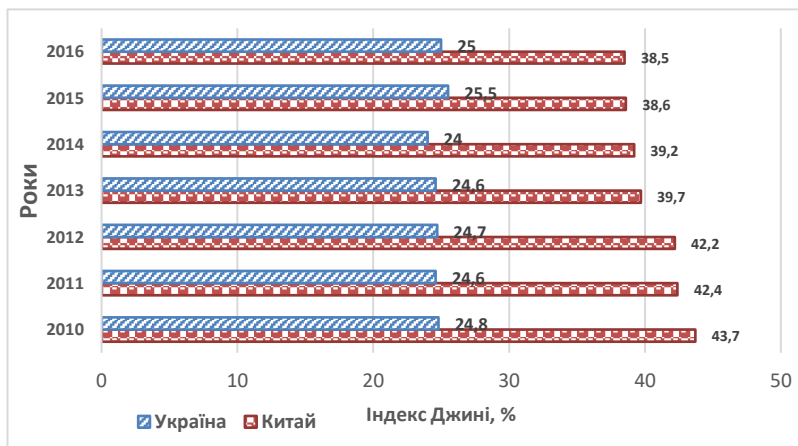
Ключові слова: інклюзивний розвиток, індекс інклюзивного розвитку, індекс Джині, соціальний капітал, прямі іноземні інвестиції.

Головними тенденціями розвитку національних економік в XXI столітті вважається інклюзивний розвиток та інклюзивне зростання, що знаходить відображення в науково обґрунтованій економічній політиці з інноваційних перетворень, ресурсозбереження, конкурентоздатності та забезпечення соціальної та територіальної єдності.

Питання інклюзивного розвитку досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, в тому числі Гуторов А. О., Маестре-Матос М.,

Пивоварова К. Л., Хасан М., Тютюнникова С. В. та інші. Так, Тютюнникова С. В. і Пивоварова К. Л. вважають, що «... інклюзивне зростання зміщує акцент на розвиток людини й підвищення її добробуту, а також на зниження рівня бідності та нерівності; спрямовує його на підвищення залученості та активної участі в економіці, а не тільки на результати розподілу» [10, с. 106]. Гуторов А. О. підкреслює, що «...інклюзивний розвиток включає маргінальні групи населення до соціальних, економічних і політичних процесів, розширює права жінок, має на меті підвищення добробуту людей, зростання соціальної та екологічної сталості» [9, с. 52]. Разом з тим вважаємо, що, незважаючи на наявність публікацій з даної проблематики, залишаються недопрацьованими проблеми активізації інклюзивного економіки країни на основі вивчення зарубіжного досвіду, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

За Індексом інклюзивного розвитку, який визначає Всесвітній економічний форум, Китай в 2018 р. (останні данні по країні) посів 55-е місце серед 103 країн світу з показником 4,09 [6]. При цьому необхідно відмітити, що одним з індикаторів інклюзивного розвитку можна вважати Індекс Джині, який характеризує відхилення фактичного розподілу доходів окремих осіб чи домашніх господарств у певній країні від абсолютної рівності. На рис. 1 наведена його динаміка в Китаї в порівнянні з українськими показниками.

Рис. 1. Порівняння ступеня розшарування суспільства Китаю та України за розподілом доходів (за Індексом Джині)*

*2016-й рік – останні дані Китаю по Індексу Джині

Джерело: побудовано за даними [4]

Як бачимо, розшарування суспільства Китаю, яке, до речі, є самим високим в країнах Азії, значно перебільшує аналогічний показник України, в якій спостерігається одне з найнижчих значень Індексу Джині. За даними Pew Research, проблему нерівності в Китаї місцеве населення вважає третім за значенням після проблем корупції та екології.

Нерівність в доходах впливає на стан соціального капіталу (рис. 2).

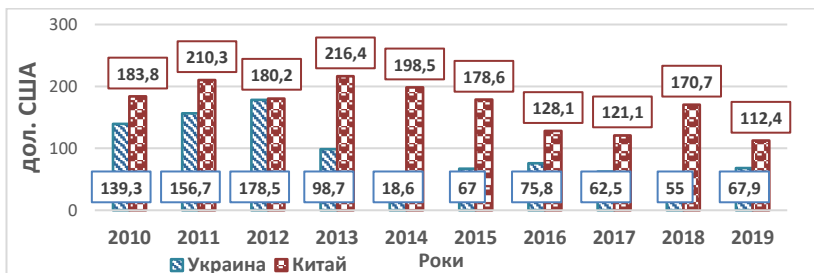

Рис. 2. Порівняння рейтингу складових соціального капіталу Китаю та України в 2021 р. (серед 167 країн світу)

Джерело: побудовано за даними [2]

В 2021 р. за субіндексом соціального капіталу Китай серед 167 країн світу посів 54 місце, Україна відповідно 102 місце. І в Китаї, і в Україні найкращою є міжособистісна довіра (4 і 21 місця в рейтингу відповідно). На відміну від Китаю в Україні вкрай низька інституційна довіра – 161 місце (в Китаї 26), в Китаї найгірша ситуація з громадською та соціальною участю – 163 місце (в Україні відповідно 65).

На основі опрацювання аналітичних досліджень можна стверджувати про наявність зв'язку між соціальним капіталом та економічним розвитком національної економіки. На жаль, в останні роки в економіці Китаю спостерігаються негативні тенденції. Як підкреслює Бецклеї М., «...економіка Китаю велика, але неефективна. Вона забезпечує високу продуктивність при високих витратах. Китайський бізнес страждає від хронічно високих виробничих витрат, а 1,4 мільярда чоловік в Китаї створюють величезний тягар добробуту та безпеці» [1, с. 10]. Вважаємо, що соціально-економічні проблеми відбилися на інвестиційній привабливості економіки країни, про що свідчить аналіз її головного індикатора [8, с. 84-87] – чистого припливу прямих іноземних інвестицій в розрахунку на одну особу, який ми порівняли з аналогічним показником України (рис. 3).

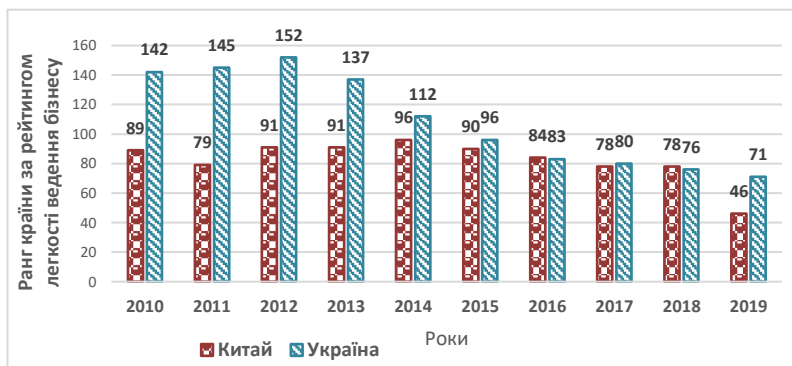

Рис. 3. Динаміка чистого припливу прямих іноземних інвестицій в економіку Китаю та України в розрахунку на одну особу, дол. США

Джерело: складено за даними [7]

Так, в розрахунку на одну особу чистий приплив прямих іноземних інвестицій в Китаї з 183,8 дол. США в 2010 р. зменшився до 112,4 дол. США в 2019 р., або на 71,5 дол. США; середньорічний темп скорочення показника становив 5,3%. В Україні цей показник з 139,3 дол. США в 2010 р. скоротився в два рази і становив в 2019 р. 67,9 дол. США. В 2012 р. Україна і Китай мали близькі по розміру показники – 178,5 та 180,2 дол. США в розрахунку на одну особу відповідно.

Вважаємо, що одним з факторів, який впливає на інклюзивний розвиток національної економіки, є легкість ведення бізнесу (Doing business), міжнародний рейтинг якого визначається Світовим банком (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка рангів Китаю та України в міжнародному рейтингу легкості ведення бізнесу

Джерело: складено за даними [2]

В рейтингу легкості ведення бізнесу Китай в 2010 р. посідав 89 місце, пропустив вперед Сербію (88 місце), Мальдіви (87 місце) та Домініканську республіку (86 місце). У 2019 р. Китай піднявся в рейтингу до

46 місця, але його «обійшли» такі країни, як Косово (44 місце), Туреччина (43 місце), Словацька Республіка (42 місце).

Україна з 89 місця в 2010 р. піднялася на 43 позиції і посіла в 2019 р. 46 сходинку. Можна побачити, що в 2015-2018 рр. Україна і Китай мали близькі позиції в міжнародному рейтингу легкості ведення бізнесу.

Нааявність значного внутрішнього ринку, інтегрованої системи промисловості, розгалуженої інфраструктури, висококваліфікованих кадрів, використання інноваційних технологій, безумовно, впливають на розвиток економіки Китаю. Але, на наш погляд, мінливе соціальне середовище, бюрократичні складнощі, відсутність прозорості у вирішенні нагальних соціальних питань – це фактори, які негативно впливають на інклюзивний розвиток та інклюзивне зростання національної економіки, причому це проблеми не тільки китайської, но вітчизняної економіки.

Вважаємо перспективними і своєчасними подальші дослідження інклюзивного розвитку України на основі вивчення досвіду економіки Китаю.

Література:

1. Beckley M. China's Economy Is Not Overtaking America's. *Journal of Applied Corporate Finance*. 2020. Vol. 32(2). P. 10-23;
2. Doing business. *The World bank* : website. URL: <http://www.doingbusiness.org> (date of application: 22.10.2021);
3. Hasan M., Le T., Hoque A. How does financial literacy impact on inclusive finance? *Financial Innovation*. 2021. Vol. 7(1). № 40. DOI: 10.1186/s40854-021-00259-9;
4. Indice GINI : website. URL: <https://donnees.banquemondiale.org/indicateur/SI.POV.GINI>;
5. Maestre-Matos M., Lombana-Coy J., Mesías F.J., Elghannam A. Institutional Factors That Affect Inclusive Businesses: The Case of Banana Cooperatives in the Magdalena Region (Colombia). *International Journal of Rural Management*. 2021. Vol. 17(1). P. 69S-96S. DOI: 10.1177/0973005221991603;
6. The Inclusive Development Index 2018 : website. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018>;
7. World Development Indicators. *The World bank* : website. URL: <http://databank.worldbank.org/> (date of application: 22.10.2021);
8. Грицаєнко Г., Грицаєнко М. Інвестиційна привабливість України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Вип. 3, №. 1. С. 80-93;
9. Гуроров А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2018. №11. С. 48-54;
10. Тютюнникова С. В., Пивоварова К. Л. Інклюзивний розвиток національної економіки як чинник подолання бідності. *Бізнес Інформ*. 2018. № 8. С. 105-111.

Гришова І. Ю.

ORCID: 0000-0001-6276-7619

доктор економічних наук, професор

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Національної академії аграрних наук України

м. Київ, Україна

Нестерова К. С.

ORCID: 0000-0002-4956-0469

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

ДОСВІД КИТАЮ У РОЗВИТКУ МОДЕЛІ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Ключові слова: Китай, циркулярна економіка, державне регулювання, сталий розвиток, ресурсно-виробничий потенціал.

У сучасних мінливих умовах розвитку національних економік забезпечення сталого розвитку національної економіки є можливим лише на основі розробки стратегії розвитку ресурсно-виробничого потенціалу. Загрозливий стан навколишнього середовища і наявних ресурсів обумовили актуальність розробки провідними країнами світу новітніх моделей соціально-економічного розвитку з урахуванням оптимізації використання ресурсно-виробничого потенціалу. Однією з таких моделей є модель циркулярної економіки, яка передбачає повторне або спільне використання ресурсів, продовження життєвого циклу товарів [1].

Китай є однією з країн-піонерів у реалізації моделі циркулярної економіки, оскільки бурхливий економічний розвиток країни водночас сприяв інтенсивному використанню ресурсів. За даними Світового банку [2], у 2005 р. Китай використовував понад 15 % свіжої прісної води, 25 % сталі та 45 % цементу.

У липні 2021 р. уряд країни оприлюднив новий План розвитку циркулярної економіки на період до 2025 р., в якому основний акцент зроблено на проектуванні екологічних товарів, «зеленому» інноваційному підприємстві, зменшенні викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище.

Реалізація моделі циркулярної економіки потребує активної державної підтримки та стимулювання, системного підходу щодо переорієнтації на принципи циркулярності в контексті забезпечення сталого

розвитку. Так, починаючи з 2005 р., ефективність реалізації державної політики з розвитку циркулярної економіки аналізується за наступними показниками: інтенсивність використання ресурсів, інтенсивність викидів, відсоток перероблених відходів, коефіцієнт очищення забруднюючих речовин. З моменту реалізації моделі циркулярної економіки загальна рента природних ресурсів у ВВП значно скоротилась з 9,705 % у 2008 р. до 1,255 % у 2019 р.

Ключовими напрямками державної політики сприяння розвитку циркулярної економіки у Китаї є:

1. Активне державне сприяння. Перехід від разових планів до створення єдиної соціально-економічної системи відповідального виробництва та споживання.

2. Підтримка співпраці з стейкхолдерами шляхом реалізації спільних ініціатив, залучення приватного капіталу, використання механізму прийняття рішень з урахуванням інтересів стейкхолдерів.

3. Планування перехідного періоду, протягом якого можуть бути зроблені перші заходи і оцінка їх ефективності, використовуючи розроблену систему фінансових та нефінансових показників.

4. Нормативно-правове забезпечення циркулярної економіки (розробка державної стратегії, відповідного закону та п'ятирічних планів розвитку).

5. Орієнтація у внутрішній та зовнішньоекономічній політиці на екологічні проекти (наприклад, відмова від іноземних інвестицій у закордонні вугільні електростанції).

Водночас реалізація концепції циркулярної економіки пов'язана з певними викликами, передусім тими, що можуть виникнути у традиційній енергетиці тих країн, економіка яких заснована на промисловості. Так, не зважаючи на державну політику у Китаї зі зменшення споживання електроенергії, більша частка провінцій не змогли цього зробити одночасно з скороченням видобутку [2, 6]. Така ситуація призвела до дефіциту електроенергії у країні і зупинці багатьох виробничих підприємств. Також до проблем слід віднести фінансову складову реалізації моделі циркулярної економіки. По-перше, малі та середні підприємства не мають достатньої фінансових ресурсів для реалізації цієї концепції. По-друге, державне фінансування відповідно до «зеленого» курсу у традиційну енергетику є обмеженим. Така ситуація призвела до зростання світової ціни на вугілля та зміни руху товарів у міжнародній торгівлі. У 2020 р. імпорт вугілля Китаєм зріс понад 40 %.

Таким чином, розвиток моделі циркулярної економіки потребує важеного підходу, ретельної оцінки ресурсно-виробничого потенціалу та розробки напрямків удосконалення його розвитку. Активізація «зеленого» курсу у ЄС обумовила необхідність розробки принципів екологізації євроінтеграції України. Вивчення та імплементація прогресивного досвіду та викликів Китаю дозволять мінімізувати ризики переходу до моделі циркулярної економіки.

Література:

1. Shcherbata M. Iu., Hryshova R. V. Renovation of agri-cultural enterprises in the context of the circular economy. Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii. 30.09.2020, Warszawa. P. 29–32.
2. Гришова І.Ю., Нестерова К.С. Модель циркулярної економіки в контексті сталого розвитку. Економіка АПК, 2021, № 4. С. 88 – 94.
3. World Bank. 2009. Developing a Circular Economy in China : Highlights and Recommendations. Washington, DC. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18889>.
4. Total natural resources rent. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.TOTL.RT.ZS?locations=CN>
5. Китай на межі катастрофи внаслідок нестачі вугілля. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2021/10/5/678403/>
6. Балян А., Гришова І., Шабатура Т. Державні напрями підтримки та стимулювання органічного виробництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 5. С. 129-141.

УДК 338

Дроботюк О. В.

ORCID: 0000-0003-2409-5131

кандидат економічних наук, директор

Інститут досліджень сучасного Китаю імені Бориса Курца,

докторант кафедри міжнародної економіки

ДВНЗ «Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана»

м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТІВ СВІТОВОГО КЛАСУ В НОВУ ЕПОХУ СІ ЦЗІНЬПІНА

Ключові слова: університет, вища освіта, Сі Цзіньпін, Китай, нова епоха.

Освіта, наука та інновації є ключовими стовпами соціально-економічного розвитку КНР починаючи з кінця 1970-х років. Сучасна система освіти покликана сприяти становленню талантів, успішна реалізація потенціалу яких забезпечить глобальну конкурентоспроможність Китаю: «Нам потрібно прискорити розвиток конкурентоспроможної в усьому світі системи талантів, об'єднати найкращі таланти та реалізувати їх потенціал» (Сі Цзіньпін, 2016) [4].

Реформування системи освіти, зокрема вищої освіти, розпочалося понад 40 років тому та триває дотепер. У 2014 році Сі Цзіньпін у доповіді в Пекінському університеті зазначив: «Другого Гарвардського, Оксфордського, Стенфордського університету, Массачусетського технологічного інституту, Кембриджу не буде, але буде перший Пекінський університет, Університет Цінхуа, Чжецзянський університет, Фуданьський університет, Нанкінський університет та інші відомі університети Китаю. Ми повинні сумлінно засвоювати передовий освітній досвід країн світу <...>» [5].

У 2020 році університети, про які зазначив Сі Цзіньпін у доповіді, входять до глобальних рейтингів вищих навчальних закладів, на них припадає 31% цитувань. Крім того, у 2020 році кількість університетів, що входять до рейтингу QS, зросла з 13 до 42 вищих навчальних закладів у порівнянні з 2009 роком (табл. 1).

Таблиця 1

Провідні китайські університети у міжнародних рейтингах

Університет \ Рейтинг	QS 2021	Times Higher Education 2021	Webometrics 2020	SIR World Ranking 2020
Університет Цінхуа	15	20	35	18
Пекінський університет	23	23	51	31
Фуданьський університет	34	70	118	108
Шанхайський університет транспорту	47	100	80	37
Чжецзянський університет	53	94	81	38
Університет науки і технологій Китаю	93	87	131	156
Нанкінський університет	124	111	175	171
Уханьський університет	246	301-350	166	191
Університет Тунцзі	256	401-500	275	200
Харбінський технологічний інститут	260	401-500	196	136
Університет ім. Сунь Ятсен	263	251-300	246	146
Пекінський педагогічний університет	277	301-350	298	399
Сіаньський транспортний університет	303	401-500	205	171

Джерело: складено автором на основі рейтингів QS, Times Higher Education, Webometrics, SIR World Ranking

Ключова стратегія Китаю у формуванні університетів світового класу другої декади XXI була викладена в **Національному плані на середньо– та довгострокову перспективу реформ освіти та розвитку (2010–2020 рр.)**. Цей план є всеосяжною стратегією, спрямованою на виявлення сучасних викликів у сфері освіти та визначення пріоритетів реформ системи вищої освіти. Стратегічними цілями плану є перетворення Китаю в країну з якісним людським ресурсом, базова модернізація освіти, створення системи «університету-прориву» (науково-дослідні інститути), надання багатовекторної вищої освіти (різні напрями підготовки кадрів), впорядкування педагогічної освіти [1]. В основу Плану покладено такі керівні принципи:

- **надання пріоритету розвитку вищої освіти:** гарантування найвищого пріоритету освіти в соціально-економічному розвитку, фінансових заходах і розподілі суспільних ресурсів;
- **орієнтація на людей (студентів):** посилення ініціативи студентів шляхом надання соціального захисту, покращення якості випускників шляхом створення умов для реалізації творчого потенціалу студента;
- **просування реформ та інновацій:** нові форми викладацької методики, зміни системи оцінювання та розширення навчальних курсів;
- **просування об'єктивності:** скорочення розриву в якості освіти між різними провінціями, університетами та групами людей;
- **підвищення якості освіти:** побудова якісно орієнтованої системи освіти, впровадження державних стандартів якості освіти, посилення педагогічної освіти.

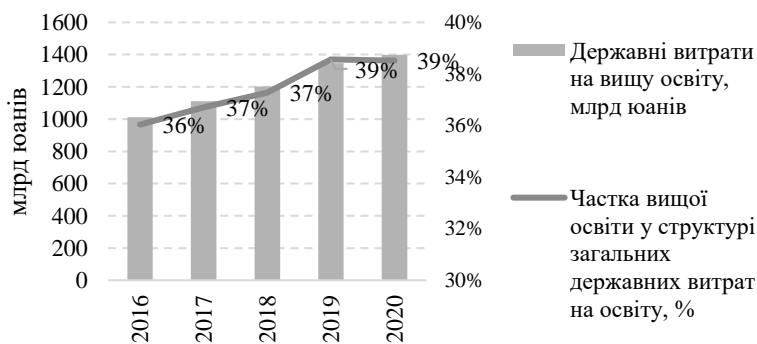
З 2015 року китайська стратегія створення університетів світового класу вступила в нову епоху – на зміну «Проекту 211» та «Проекту 958» було запропоновано **План «Університети світового класу та першокласні спеціальності»** («План подвійного першокласного університету», «Double First Class University Plan») [6]. Положення нового плану продовжують ідеї Національного плану на середньо– та довгострокову перспективу реформ освіти та розвитку (2010–2020 рр.) щодо підвищення якості освіти, сприяння реалізації дослідницького потенціалу та активізації інноваційної діяльності. План подвійного першокласного університету передбачає розвиток групи китайських університетів (китайської «ліги плюща») та окремих дисциплін до рівня світового класу, а також формування провідної системи вищої освіти у світу до 2050 року. У 2017 році Міністерством освіти та Національною комісією розвитку і реформ КНР було представлено Тринадцятий п'ятирічний план розвитку освіти, у якому деталізовано стратегію розвитку університетів світового класу 2.0 з визначенням коротко-, середньо– та довгострокових цілей. В рамках плану «Університети світового класу 2.0» передбачено фінансування обсягом в 40 млрд юанів (понад 6 млрд дол.).

У 2019 році Центральний комітет Комуністичної партії Китаю та Держрада опублікували два основні документи з реформування системи освіти: План модернізації освіти Китаю до 2035 року та План з прискорення модернізації освіти 2018-2022. Ключова мета **Плану «Модернізація освіти Китаю до 2035 року»** охоплює «модернізацію освіти загалом, перетворення КНР у потужний центр освіти та талантів задля розбудови процвітаючої, демократичної, цивілізованої, гармонійної країни, формування міцного підґрунтя для провідної сучасної соціалістичної країни» [2]. Згідно з Планом до 2035 року, в контексті вищої, основними цілями є підвищення якості викладацького складу й освітньої інфраструктури, рівня популяризації вищої школи, відродження вищої освіти в центральних та західних регіонах.

План з прискорення модернізації освіти 2018-2022 передбачає такі завдання для вищої освіти: всебічне просування нової епохи соціалістичного мислення Сі Цзіньпіна в освіті, прискорення Плану подвійного першокласного університету, удосконалення стандартів якості вищої освіти через систему моніторингу та оцінки [3].

Основним компонентом у фінансуванні системи освіти є державні витрати на рівнях Центрального та місцевих урядів (80% у 2019 році). Згідно з даними Національного статистичного бюро Китаю, у 2019 році сукупні витрати на освіту становили 5 трлн юанів (723,6 млрд дол., 5% ВВП), у тому числі державні витрати – 4 трлн юанів. Зокрема витрати на вищу освіту склали 1,4 трлн юанів (у перерахунку на одного студента – 46 тис. юанів). У порівнянні з 2019 роком державні витрати на вищу освіту зросли на 4% у 2020 (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка державних витрат на вищу освіту в Китаї за 2016-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Міністерства освіти КНР, Statista

Загалом китайські університети світового класу у нову епоху Сі Цзіньпіна – це «освітні заклади, які мають китайську специфіку, глобальне і сучасне бачення» (Сі Цзіньпін, 2014) [5]. Особливе значення уряд Китаю приділяє розвитку талантів, які мають вирішальне значення для підвищення якості та рівня життя людей, а також забезпечення високого конкурентного статусу країни й досягнення довгострокової мети – «побудови багатой, процвітаючої, демократичної, цивілізованої, гармонійної та прекрасної країни».

Література:

1. Хоменко (Дроботюк) О. В. Стратегія формування університетів світового класу Китаю. *Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні*: монографія / за заг. ред. А.Ф. Павленка, Л.Л. Антонюк. Київ, КНЕУ, 2014, С. 159-174

2. 中共中央、国务院印发《中国教育现代化2035》. *Ministry of Education of the People's Republic of China*. 2019. URL: http://www.moe.gov.cn/jyb_xwfb/s6052/moe_838/201902/t20190223_370857.html

3. 中共中央办公厅、国务院办公厅印发《加快推进教育现代化实施方案(2018—2022年)》. *The State Council of the People's Republic of China*. 2019. URL: http://www.gov.cn/zhengce/2019-02/23/content_5367988.htm

4. 习近平就深化人才发展体制机制改革作出重要指示. *Xinhua*. 2016. URL: http://www.xinhuanet.com/politics/2016-05/06/c_1118820251.htm

5. 发展具有中国特色世界水平的现代教育. *People's Daily*. 2014. URL: <http://theory.people.com.cn/n/2014/0910/c40531-25631150.html>

6. 国务院关于印发统筹推进世界一流大学和一流学科建设总体方案的通知. *The State Council of the People's Republic of China*. 2015. URL: http://www.gov.cn/zhengce/content/2015-11/05/content_10269.htm

Кириленко В. І.

ORCID: 0000-0002-4950-0378

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри економічної теорії

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РЕФОРМ ДЕН СЯОПІНА

Ключові слова: Китай, реформи Ден Сяопіна, госпрозрахунок, сімейний підряд, економічні стимули праці, індивідуальна трудова діяльність, вільні економічні зони, лібералізація цін.

Ден Сяопін був готовий на будь-які реформи, але розумів, що за умов Китаю вони мають проводитись винятково згори зі збереженням контролю центральної влади. За китайськими традиціями не можна піддавати сумніву вищий авторитет партії (КПК). У грудні 1978 р. на третьому Пленумі ЦК КПК було прийнято офіційне рішення про перехід КНР до економічних реформ а 30 березня 1979 р. на теоретичній конференції було ухвалено загальну концепцію «реформ чотирьох модернізацій». Вони мали здійснюватися згори з урахуванням соціальних наслідків [2]. На конференції йшлося про «реформи чотирьох модернізацій»: 1) у сільському господарстві; 2) промисловості; 3) науці й техніці; 4) військовій сфері.

1. Основою *сільськогосподарської реформи* стала ідея Ден Сяопіна про закріплення завдань за селянськими подвір'ями сімейного підряду, так званий китайський варіант продподатку. При цьому закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію підвищувалися на 30 %. Перебудова сільського господарства розпочалася у 1981 році. Вона передбачала здійснення важливих заходів, зокрема дозвіл селянських ринків; збільшення втричі земельних площ під присадибні ділянки; переорієнтацію промисловості на випуск малої сільськогосподарської техніки; поступове скорочення, а згодом й відмову від обов'язкового постачання сільськогосподарських продуктів. Поступово замість завдань запроваджували податки. Ці заходи забезпечили зростання сільськогосподарського виробництва майже на 12 %. До 1987 року Китай вирішив проблему внутрішнього забезпечення продуктами й сировиною і став експортувати продукти харчування.

2. Щодо *модернізації промисловості* Ден Сяопін в узагальненому вигляді сформулював такі завдання: скорочення сфери директивного планування і розподілу ресурсів, обмеження надмірної централізації, розширення

господарської самостійності підприємств і регіонів, використання можливостей дрібних приватних підприємств, зняття обмежень на зростання заробітної плати і доходів. 1979 року було прийнято Закон «Про спільні підприємства». Китай уперше став залучати іноземні позики. Країна почала отримувати пільгові позики по лінії Міжнародного банку реконструкції і розвитку (МБРР) та Міжнародного валютного фонду (МВФ). Поступово збільшувався обсяг експорту і, відповідно, поповнювалися запаси іноземної валюти. В окремі роки промислове зростання сягало 16 %, реальне зростання заробітної платні на підприємствах – 9 %. Закономірно підвищувався й добробут населення. У 1987 році 97 % міських сімей мали власні телевізори, 60 % – пральні машини, 52 % – магнітофони.

3. *Модернізація науки і техніки* пов'язувалася з перетвореннями у виробничій сфері. Освіта стала головним критерієм у разі призначення на посаду. Відповідно до зростання економіки збільшувалися державні витрати на всі типи навчальних закладів. Сім'ям надавалася можливість навчати своїх дітей за кордоном власним коштом. Зрештою за двадцять років (1978–1997 рр.) рівень неписьменності знизився з 23,5 % до 12 %. У вищих навчальних закладах наприкінці 1990-х років навчалось близько 7 млн студентів. Китай співпрацював у сфері науки й освіти зі 154-ма країнами, направив на здобуття освіти за кордоном 300 тисяч осіб. У складі Академії наук Китаю налічувалось понад 120 науково-дослідних інститутів, науковці яких розробили 430 тисяч тем. Через технологічні або технічні ринки промислового виробництва було передано 80 % результатів наукових досліджень.

4. *Модернізація оборони* у перетвореннях займала четверту позицію з огляду на відсутність достатніх коштів. Після збройного конфлікту з В'єтнамом у 1979 р. значно скоротилися військові витрати. У середині 1980-х їх обсяг зменшився більш як удвічі. Водночас відбувалося скорочення чисельності китайської армії. За ці ж роки вона зменшилась на третину, а у 1985 р. було проведене ще одне велике скорочення – на 1 млн осіб. Розпочалася конверсія військової промисловості, підприємства якої поступово переводять на випуск цивільної продукції. Значну увагу приділяють переоснащенню армії новими видами озброєнь на основі власних науково-технічних винаходів. За рахунок цього та завдяки іноземним закупівлям китайська армія має найпередовіші види озброєнь. Китай володіє ядерною зброєю і засобами її доставки, розвинений супутниковий зв'язок. Технічні досягнення Китаю дозволили йому увійти до числа небагатьох країн світу, здатних виводити на навколосезну орбіту космічні об'єкти. У 2006 році ракетою власного виробництва китайці вивели на орбіту пілотований космічний апарат.

У жовтні 1992 р. відбувся XIV з'їзд КПК, на якому новий партійний лідер Цзян Цемінь заявив про продовження ринкових реформ, суть яких полягала у наступному:

по-перше, передбачалася лібералізація цін. У 1993 році за твердими державними цінами було реалізовано 5 % товарів;

по-друге, вводився подвійний державний бюджет – регулярний і бюджет розвитку;

по-третє, в КНР була проведена податкова реформа, що передбачала зниження ставки єдиного податкового податку з підприємств на 22 %;

по-четверте, встановлювався єдиний курс юаня, а всі валютні операції перейшли під контроль держави;

по-п'яте, був прийнятий закон про зовнішню торгівлю, яким відмінялась державна монополія, підприємства отримали змогу самостійно виходити на зовнішній ринок. Державна монополія залишилася тільки щодо 16 найменувань продукції [1].

У 1997 році помер Ден Сяопін – архітектор ринкових реформ Китаю. Однак й за його відсутності реформування економіки тривало. Більш того, XV з'їзд КПК (1997 року) не лише підтвердив цю стратегію, а й ухвалив великомасштабну «Програму модернізації держсектору». З'їзд прийняв рішення залишити у державній власності лише одну тисячу підприємств, яким належало перетворитися на корпорації з широкою господарською самостійністю, пристосовані діяти за умов ринку. Решта підприємств, яких нараховувалося близько 20 тисяч, мали самі визначитися щодо форми господарювання.

Отже, у 1990-х роках у результаті послідовного здійснення ринкових реформ Китайська Народна Республіка досягла неабияких економічних успіхів. У цей період середньорічні темпи економічного зростання перевищували 9 %, промислового – 9,7 %. На початку 2000-х Китай займав перші позиції у світі за виробництвом сталі, телевізорів, цементу і кам'яного вугілля. Підвищилась якість китайських товарів, завдяки чому зросла конкурентоспроможність їх на зовнішньому ринку[3]. Частка промислових виробів у китайському експорті становила близько 80 %, а обсяг експорту перевищив 200 млрд дол. У грудні 2001 року Китай вступив до СОТ. Економічне піднесення Китаю зробило його привабливим для іноземних інвесторів. Подальший шлях розвитку КНР цілком зрозумілий – це шлях розвитку інноваційних технологій у поєднанні з традиціями конфуціанства.

Література:

1. USGLC. China's growing global influence: what's at stake? URL: <https://www.usglc.org/media/2021/05/USGLC-Fact-Sheet-Chinas-Growing-Global-Influence.pdf>

2. Чалюк Ю. О. Глобальна конкурентоспроможність Китаю. *Кімаєзнавчі дослідження*. 2021. № 1. С. 137–149. URL: <https://chinese-studies.com.ua/sites/default/files/Archive/2021/1/13.pdf>

3. Chaliuk Y. O., Dovhanyk N. M. Social partnership of Ukraine with the EU within the European regions and cross-border clusters. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 4. С. 33–38. URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/17261/33-38.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Кириченко А. В.

ORCID: 0000-0002-5647-7698

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Додачко С. А.

ORCID: 0000-0003-3301-9990

студент економічного факультету

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ КИТАЮ

Ключові слова: електронна комерція, Китай, електронна торгівля.

Економічний розвиток держав світу визначають за рядом факторів, одним з яких є їхній технологічний розвиток. Так, розвиток технологій, в тому числі, інтернету, і в подальшому глобалізація цього процесу вплинули на міжнародну торгівлю. З початку 60-х років 20 ст. підприємства здійснювали електронні операції через примітивні комп'ютерні мережі. Зародженням електронної торгівлі вважають дату 11.08.1994 р. – з моменту першого продажу компакт-диску через сайт NetMarket – американську роздрібну платформу [1, с. 6]. Враховуючи активний розвиток міжнародної електронної комерції *актуальним постає питання дослідження перспектив розвитку електронної комерції Китаю як світового лідера аналізованої сфери торгівлі.*

В міжнародній системі роздрібної торгівлі все більших обертів набирає електронна комерція. Це можна пояснити постійним зростанням доступу до інтернету в усьому світі, і, як наслідок, кількість онлайн-покупців зростає щороку. У 2020 р. обсяг електронного роздрібного продажу перевищив 4,28 трлн доларів США у всьому світі. Два роки тому лише 13,6% продажів було здійснено за допомогою онлайн-покупок. Сьогодні, згідно прогнозів, ця кількість досягне 19,5% у 2021 р., тобто збільшення частки ринку електронної комерції на 45,8% протягом двох років. Очікується, що зростання продовжиться, досягнувши 21,8% до 2024 р., що означає збільшення на 8,2 % лише за п'ять років Зростання роздрібних продажів у глобальному масштабі буде продовжувати зростати і поглинати більшу частку роздрібного ринку. За даними eMarketer,

роздрібна торгівля в інтернеті досягне 6,39 трлн дол. США. Незважаючи на те, що в 2020 р. роздрібна торгівля мала важкий рік, на кожному національному ринку, охопленому eMarketer, спостерігалось двозначне зростання електронної комерції.

Китай продовжує очолювати світовий ринок електронної комерції, загальний обсяг продажів в інтернеті становить трохи менше 2,8 трлн. доларів США. У нього також є найбільше цифрових покупців у світі – 792,5 млн, що становить 33,3% від загальної кількості. Китай повинен стати першою в історії державою, яка здійснила більше половини своїх роздрібних продажів в інтернеті, при цьому 52,1% роздрібною торгівлю здійснюється через електронну комерцію [2].

В останні роки перебування на платформах електронної комерції стало обов'язковим для використання як китайськими, так і іноземними компаніями. Більшість китайського населення регулярно купує товари в інтернеті, оскільки це простіше і зручніше. Станом на 2020 р. вже було 782,41 мільйона онлайн-покупців. Цифровізація Китаю та щоденне використання смартфонів, підключених до інтернету, значною мірою сприяли цьому зростанню.

Під час пандемії Covid-19 зростання платформ електронної комерції було ще важливішим. За підрахунками, продаючи на платформах електронної комерції, компанії можуть збільшити свої продажі на 20%. Але електронна комерція необхідна не лише для бізнесу, а й для економіки держави. У 2019 р. додана вартість електронної комерції становила більше третини ВВП Китаю [3].

Підводячи підсумки проведеного дослідження, варто зазначити, що китайська електронна комерція стрімко розвивалася протягом останніх п'яти років за підтримки високого проникнення інтернету та використання смартфонів, підвищення довіри споживачів до онлайн-покупок, появи платформ електронної комерції (Taobao, Tmall, JD.com, Pinduoduo та інших) та доступності альтернативних рішень для оплати, таких як Alipay та WeChat Pay. Світова пандемія COVID-19 ще більше прискорила цю тенденцію, оскільки споживачі все частіше використовують онлайн-канали для своїх покупок.

Література:

1. Яценко О. М., Грязіна А. С., Шевчик О. О. Електронна комерція як елемент глобальної торговельної системи. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. № 8. С. 4-15.

2. Кириченко А. В., Березовська, Л. О. Логістична діяльність у сфері міжнародної електронної комерції. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-16>

3. Guide for E-commerce in China. URL: <https://marketingtochina.com/guide-ecommerce-china/>

Кіслов Д. В.

ORCID: 0000-0002-9112-9832

доктор наук з державного управління, доцент,

завідувач кафедри міжнародних відносин і політичного консалтингу

Інститут права та суспільних відносин

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ УПРАВЛІНСЬКО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ В КИТАЇ

Ключові слова: Китай, теорія управління, комунікаційні складові, ноосфера.

У наш час здійснюються не тільки філософські та наукові дискурси навколо проблем соціального управління і влади в цілому в загальносвітовому масштабі, але відбувається і реальне практичне концептуальне протиборство у сферах державних національних управлінських структур, міжнародних систем, на транснаціональному корпоративному рівні, яке відіграє все більш значну роль у системі планетарних управлінських взаємодій. Від результатів або наслідків протистояння різних етнополітичних концепцій управління залежить стабільне або нестабільне майбутнє нового світового порядку.

Нова концепція розвитку Китайської народної республіки припускає переосмислення підходів до формування новітньої моделі управлінсько-комунікаційних відносин з урахуванням кардинальних змін і сталих трансформаційних тенденцій на світовій арені. У КНР активно проводяться наукові дослідження щодо сучасних теорій управління з останньої чверті ХХ ст. по сьогоднішній день. Цей період поділяється на декілька етапів. Чжао Чуньцзюнь та У Гуйшен, наприклад, виокремили три етапи, а саме: перший – «запозичення та старт» (1978-1992 рр.), другий – «вивчення та зростання» (1992-2001 рр.), третій – «інтегрування та інновації» (2001 р. – сучасний час) [1, с. 214]. Але в цій публікації сучасність визначалась станом на 2008 р. Можна стверджувати, що з початком 20-х років ХХІ ст. розпочався наступний – четвертий етап розвитку управлінської думки в Китаї, який умовно варто назвати: «концентрація та визначення».

Проте й досі продовжується дискурс з цієї тематики. Його основним протиріччям залишається різниця поглядів на можливість чи неможливість поєднання Китайської традиційної моделі управління, що спирається на глибоке коріння конфуціанства, на органістичні принципи шляху дао (道), з деякими положеннями західних моделей управління, для яких характерні такі поняття, як демократія, свобода слова та

верховенство права. Враховуючи те, що китайським суспільством держава може сприйматися як частина природи, універсуму, структурного елементу світової гармонії, – виникає питання знаходження методів кореляції між теоріями управління, що спираються на інші цінності, які включають, у тому числі комунікаційну свободу, з концепціями управління, які засновані на конфуціанському мисленні, поєднаному з марксистською світоглядною парадигмою. При цьому слід враховувати такі китайські особливості теоретичного мислення, як еластичність наукової дисципліни, практичність, дисперсність і симпліфікація [1, с. 215]. Це дозволяє сподіватися на можливість практичного рішення й цього чутливого й суперечливого питання шляхом досконального та прискіпливого аналізу походження й еволюції сутності дискусійних понять західної моделі, зокрема з американською та європейською її видами трактувань відносно комунікаційної складової управлінської діяльності.

З іншого боку й на Заході існують різні, часом протилежні, думки та погляди на цю ж проблему і також точаться гострі дискусії аналогічного характеру. У 2005 р. науковцями Оксфордського університету М. Хіттом і К. Смітом була здійснена спроба підвести підсумок процесу розвитку теорій управління в передмові до праці «Найважливіші ідеї у менеджменті: процес розвитку теорій». Вони наголошували, що «виникнення нової теорії надає унікальну можливість прояснити цілісне розуміння феномена управління» [2, с. 2]. Але досі цього не сталося. Вирішити цю дилему доцільно через пошук механізму поєднання західної та східної моделей управління, що будуть задовольняти людство у глобальному вимірі. Задля цього у новій об'єднаній управлінській концепції поняття «свобода комунікації» доцільно замінити на «необхідна комунікація» чи «достовірна комунікація». Розглянемо, які особливості західних учень стають на заваді такому процесу.

Американська наука управління (менеджмент), яку започаткував В. Вільсон у 80-х рр. XIX ст., накопичила значний обсяг емпіричного матеріалу для аналізу оптимальних підходів до цього явища. Отже, менеджмент і маркетинг розглядаються через американський ідеологічний вимір як етнокультурний феномен, який втілюється у відповідні національні моделі. Більшість американських авторів прямо або опосередковано дотримуються тієї традиційної позиції, яку сформулював ще Г. Форд: «Наполягати на американізмі не означає наполягати на вузькому націоналізмі. Основні принципи американізму утворюють мету, до якої прагне уся цивілізація» [3, с. 261]. Світ, на його погляд, був повинен автоматично і безумовно втілювати такі принципи американізму. Методологічний етноцентризм присутній у працях Г. Форда, А. Файоля, Ф. Тейлора, Г. Емерсона, як теоретиків-засновників сучасного менеджменту, в якому вони поєднали засоби науки, мистецтва та технологій управління. Підходи до проблем соціального і, зокрема, державного управління багато в чому просто копіюють американські моделі.

На протипагу цьому твердженню існує європейська відповідь голландського соціолога Г. Хофстеде, який у 80-ті рр. ХХ ст. стверджував, що американським менеджерам зазвичай складно повноцінно співпрацювати у рамках програм з індустріальної демократії навіть у таких країнах Європи: як Швеція, Німеччина чи Голландія. Американські автори схильні вважати свою країну зразком демократії і не можуть легко змиритися з тими обставинами, що в інших країнах можуть бути розвинені такі форми управлінсько-комунікаційної діяльності, які не відповідають їх уявленням і які є прямим посяганням на привілеї американського менеджменту [4]. Вітчизняні філософи вважають, що звичайний методологічний етноцентризм є неминучим наслідком світоглядного снобізму та домінування філософії прагматизму у сфері управління [5, с. 112].

Наприкінці ХХ ст. американськими та європейськими фахівцями були висунуті пропозиції про деякі форми єднання їх традиційних моделей управління з окремими положеннями східних моделей. Теоретична раціоналістична модель управління М. Вебера «ідеальної бюрократії», на наш погляд, більш сумісна з китайським традиціоналізмом ніж інші. Особливо через сучасну трансформовану комунікаційну складову. На початку ХХІ ст. такі теоретичні й практичні спроби почали здійснювати, проте механічним шляхом, знов таки ігноруючи компромісні варіанти змін у комунікаційній складовій. Це сталося тому, що у європейській практиці А. Файоль, який найбільше займався проблемами вищої адміністративної ланки управління на початку ХХ ст. чітко показав, що осмислена і цілеспрямована діяльність неможлива без централізованого управлінського регулювання чотирма основними напрямками: плануванням, організацією, керівництвом (нижчим за ієрархією) і контролем. Однак, напрям комунікації тоді ним (в силу її теоретичної нерозробленості до середини ХХ ст.) не був врахованим. Для ієрархічних систем це залишається незмінним й досі.

При взаємодії або конкуренції з новими мережевими системами та засобами управлінсько-комунікаційних технологій у вищезазначених класичних системах управління виникло безліч протиріч, суперечностей та непорозумінь. Відбулась і безпосередня їх конфронтація у випадках застосування скопійованих з американських класичних управлінських систем жорстких ієрархій. Але сучасні американські системи управління після кризи 2008-2009 рр. виявилися більш гнучкими до новітніх інноваційних технологій керування. Вони втілювали принципи продуктивної взаємодії модернізованих ієрархічних систем і гнучких мережових структур управління, насамперед у економічній, міжнародній сфері діяльності та у державному секторі безпеки. Але універсальність принципів менеджменту не відміння його соціокультурного генезису, функціонування і потреби бачити соціальний світ у перспективному світогляді та ідеологічно виправданим і привабливим для інших народів.

Сучасна філософська думка спрямована в наш час на визначення майбутньої парадигми теорії управління на основі ноосферного і семіосферного підходів, які ураховують розумний характер середовища соціуму. Становлення нових оригінальних управлінсько-комунікаційних концепцій буде відбуватися на шляху їх синтезу з філософією, соціологією, політологією, психологією та іншими науками. Цей процес набуває все більш масштабного характеру і вказує на те, що існує нагальна потреба виробити й встановити такі нові комунікаційні форми взаємодії влади й суспільства, які б подолали існуючі вади демократії по-західному. Це можливо здійснити на шляху трансформації демократичних норм і положень у контексті ноократії (влади розуму) і відповідних її критеріїв оцінки управлінсько-комунікативних дій у сфері керованості суспільства. І тоді буде зроблено черговий «науковий внесок у розвиток спільноти єдиної долі людства» [6, с. А5]. На об'єднаній науково-методологічній базі системно-комунікативного підходу цього результату можливо досягти.

Література:

1. Меньшикова Г. А., Суи Сонг. Наука об управлении в Китае: современные исследования. *Российско-китайские отношения: Сибирский аспект*: материалы междунар. конф. (г. Томск, 1–2 декаб. 2016 г.). Томск, 2016. С. 214–218.
2. Great Minds in Management: The Process of Theory Development / ed. by Ken G. Smith, Michael A. Hitt. Oxford-New York : Oxford University Press, 2005. 614 p.
3. Форд Г. Сегодня и завтра. Пер. с англ. 3-е изд. Ленинград : Время, 1928. 264 с.
4. Hofstede G. Culture's consequences: International differences in work-related values. Beverly Hills, CA : Sage Publications, 1980. 328 p.
5. Бех Ю. В., Слепцов А. І. Філософські проблеми сучасного управління складними системами: ідеї, принципи і моделі : монографія. Київ : НПУ, 2012. 405 с.
6. Ма Лунпин. Ключ к успеху социализма с китайской спецификой. 2000. 2021. № 20-26 (981). С. А5.

Липов В. В.

ORCID: 0000-0003-3215-0612

доктор економічних наук, професор,

провідний науковий співробітник відділу економічної теорії

Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України
м. Київ, Україна

КИТАЙ: ПОВЕРНЕННЯ ВІД ШЕРИНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ ДО СУСПІЛЬСТВА СОЦІАЛЬНОЇ ГАРМОНІЇ

Ключові слова: інформаційна економіка, Китай, прекаризація, цифрові платформи, суспільство соціальної гармонії, шерингова економіка.

*«Незважаючи на численні спроби викоринити давні традиції, китайський соціалізм лишився під глибоким впливом соціальної і політичної історії країни. Китай і при соціалізмі лишився китайським»
(Р. Коуз, Н. Ван. Як Китай став капіталістичним)*

Цитата, яку обрано у якості епіграфу пропонованої роботи, у контексті політики уряду відносно китайських цифрових платформ, як найкраще ілюструє суперечливість назви дослідження Р. Коуза та Н. Вана. Події 2021 року лише підтвердили правильність твердження та оманливість самої назви роботи дослідників. Заборона розміщення акцій на провідних американських фондових біржах, мільярдні штрафи, накладені на Alibaba, заборона операцій з купівлі та продажу апаратного та програмного забезпечення майнінгу криптовалют, зміна політики відносно провідних девелоперів, фармацевтичних компаній, обмеження на практику запрошення іноземних вкладачів. Список сигналів, кожен з яких, взятий окремо, можна охарактеризувати як погіршення інвестиційного клімату, вражає. Але у своїй сукупності вони швидше свідчать про посилення політичної лінії КПК на розбудову саме соціалізму з китайською специфікою.

Спочатку потужний удар був нанесений по бізнес-імперії засновника Alibaba Ма Юня, більш відомого як Джек Ма. Можна згадати і фактично заблокований вихід IPO фінансової платформи Ant на американській біржі і рекордний антимонопольний штраф на \$ 2,8 млрд. У липні у відповідь на вихід сервісу таксі DiDi на IPO у Нью-Йорку влада змусила китайські магазини додатків видалити сервіс зі своїх майданчиків. Тоді ж ЦК КПК і Держрада КНР оприлюднили постанову «Про скорочення навантаження на учнів обов'язкових освітніх програм у вигляді домашніх завдань і позаурочних занять». Тим самим було нанесено удар по ринку

додаткової онлайн освіти. New Oriental – лідер галузі, за три дні втратив більше 50% своєї вартості, його конкурент Koolearn – 30%. Інші великі гравці, які не встигли вийти на IPO, тепер навряд чи зможуть це зробити. Освітні компанії, особливо пов'язані з іноземними інвестиціями, вимушені заявити про відхід з ринку або кардинальну зміну стратегії розвитку. Ці рішення регулятора – вагомий аргумент на користь висновку про те, що кінцевою метою китайських керівників є встановлення контролю над цифровим бізнесом в цілому, а не особиста неприязнь до надто незалежного пана Ма [1]. Ще одним сигналом корекції політичної лінії керівництва країни слугує фактична відмова держави від підтримки забудовників, фінансовий стан яких суттєво погіршився внаслідок кризи, спровокованої пандемією COVID-19.

11 серпня було опубліковано спільну постанову ЦК КПК і Держради КНР із закликом активніше регулювати різні сфери життя суспільства – від національної безпеки до виробництва продовольства і ліків. «Загальне процвітання» стало головною темою наради центрального комітету Китаю з фінансів та економіки, яке пройшло 17 серпня під головуванням Сі Цзіньпіна. Голова КНР наголосив, що «загальне процвітання» – ключова вимога соціалізму і важлива риса китайського шляху модернізації. Партія вважає необхідним «розумно регулювати непомірні доходи і спонукати особи і компанії з високими доходами більше повертати суспільству». У центрі уваги опинилися перш за все провідні китайські платформи-монополісти.

Вони не заставили себе чекати. Компанія Alibaba пообіцяла протягом п'яти років виділити 15,5 млрд дол. на реалізацію концепції Сі Цзіньпіна з гармонійного розвитку і «загального процвітання» китайського суспільства. Швидко зростаючий китайський гігант онлайн-торгівлі, компанія Pinduoduo, пообіцяла виділити 1,5 млрд дол. на поліпшення добробуту селян. Tencent Holdings заявила у серпні, про подвоєння суми, яку виділяє на програми соціальної відповідальності, обіцяючи довести її до 15 млрд дол. На соціальні цілі величезні суми жертвують і самі технологічні мільярдери, що збагатіли завдяки розвитку цифрової економіки та ІТ – Колін Хуанг з Pinduoduo, Чжан Імін з ByteDance, Лей Цзюнь з Xiaomi та інші [2].

Чи можна вважати описувані поточні зміни соціально-економічної політики КПК неочікуваними? Історичний досвід КНР свідчить про певну циклічність її розвитку. Вже у середині 50-х років Мао Цзедун заявляє про необхідність відмови від лозунгу «СРСР сьогодні – це наше майбутнє». За його твердженням, доповідь М. Хрущова «відкрила кришку», «зняла закляття», що неначе металевий обруч монаха Сюань-цзана з класичного роману «Мандрівка на Захід» стискався на голові царя мавп Сунь Укуна, показала, що методи Сталіна не виключають помилок. «Вони бажають, щоб кури несли більше яєць, і не кормлять їх зерном, бажають, щоб коні швидко бігали, і не дають їм сіна. У світі ще треба

пошукати таку логіку» [3, р. 278]. Пролунали заклики до надання більшої самостійності місцевим підприємствам, скорочення надмірної централізації, розвиток демократичного стилю керівництва, орієнтацію на підвищення добробуту народу. Разом із тим, пошук «другого поєднання» марксизму з китайською специфікою завершився у 1966 р. «культурною революцією», спрямованою на запобігання виникненню у Китаї «ревізійонізму» радянського зразка. У свою чергу Ден Сяопін вважав, що складнощі у розвитку Китаю виникли через нездатність повністю подолати властиві радянські моделі недоліки. Відмова від класової боротьби на цьому етапі поєднується з формуванням нових концепцій взаємодоповнення плану з ринком, будівництва соціалізму з китайською специфікою, забезпечення економічного зростання та розвитку виробничих сил. ***План і ринок сприймаються як непов'язані з соціалізмом або капіталізмом інструменти розвитку економіки.*** Цзіян Цземинь, звертаючись до проблеми підтримки усталеності влади партії, поряд з прикладами історії династій, що пройшли шлях від «завоювання серця народу» та розквіту до «втрати серця народу» та падіння, говорить про нездатність КППС відстояти не лише право на владу, а взагалі право на своє існування. 20 тис. більшовиків вистачило для перемоги у революції, 2 млн. – для перемоги у другій Світовій війні, а 20 млн. комуністів виявилися нездатними забезпечити стабільність у власній державі. Партія з 80 річною історією миттєво розвалилася тому, що «людські серця» відвернулися від влади. Ху Цзіньтао, пояснюючи суперечності, що постають у процесі розбудови соціалізму з китайською специфікою, говорить про недопустимість слідування як старим шляхом закритості і окостеніння так і еретичним шляхом зміни прапора, на кшталт радянському досвіду. Розбудова суспільства соціальної гармонії лишається орієнтиром та запорукою успіху реформ [4].

Значні надії у контексті розвитку економіки «загального добробуту» керівництво КНР поклало на використання цифрових платформ (ІІ) та швидкий розвиток шерингової економіки. Зворотною стороною поширення ІІ стала масова прекарізація робочої сили, втрата гарантій зайнятості, посилення соціальної диференціації. Шерингові ІІ з інструменту формування масової суспільної співучасті перетворюються на чинник посилення соціального відчуження, яке доповнюється індивідуалізацією інтересів мільйонів власників шерингових платформ, поглибленням соціальної напруги та міжгалузевих дисбалансів [5]. Більше того, практика пошуку зовнішніх джерел фінансування, необхідного для підтримки швидких темпів розвитку китайських платформ-монополістів призвела до того, що за формально китайськими брендами ІІ виявляються іноземні отримувачі прибутку, власники, здатні впливати на їх діяльність. Це не може не турбувати відповідальне керівництво країни.

Одночасно посилюється взаємозалежність та загострюються суперечності та дисбаланси у взаємовідносинах між КНР та США як центрами глобальної економіки [6]. Зміни, що відбуваються, зумовлюють необхідність чергового перегляду засад соціально-економічної політики КНР [7]. Китай продовжує орієнтуватися на ринкову економіку. У той же час, під впливом зростаючої напруги, посилюється вплив характерних для національної культури принципів відношення держави до підприємця: або ти граєш за правилами, що встановлює держава, або не граєш взагалі [8, с. 120 – 121].

Китай і за використання капіталістичних інструментів забезпечення розвитку економіки лишається китайським.

Література:

1. Зуенко И. Подчиниться или уйти: как Компартия Китая поставила бизнес перед сложным выбором. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.forbes.ru/obshchestvo/437307-podchinitnya-ili-uyti-kak-kompartiia-kitaya-postavila-biznes-pered-slozhnym> (дата звернення: 18.10.2021)

2. Мингазов С. Alibaba выделит \$15,5 млрд за пять лет на достижение социальной гармонии в Китае. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.forbes.ru/finansy/438917-alibaba-vydelit-15-5-mlrd-za-pat-let-na-dostizhenie-social-noj-garmonii-v-kitae> (дата звернення: 18.10.2021)

3. Zhihua S. A Short History of Sino-Soviet Relations, 1917–1991. Singapore: Palgrave Macmillan, 2020. 418 p.

4. Галенович Ю. Девиз Ху Цзиньтао: Социальная гармония в Китае. М.: Памятники исторической мысли, 2006. 392 с.

5. Липов В. Парадокс шеринговых платформ в контексті еволюції моделі соціально-економічного розвитку Китаю. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність*. Київ: ВД «Гельветика», 2020. С. 370 – 373.

6. Роуч С. Несбалансированные. Созависимость Америки и Китая. М.: Изд-во ин-та Гайдара, 2019. 520 с.

7. Хайсюн С. Си Цзиньпин и политика реформ и открытости. М.: Шанс, 2021. 800 с.

8. Липов В. Моделі зростання і розвитку за Дж. Аррігі: український шанс? // *Вісник КНТЕУ*. 2014. №1. С. 115 – 126.

Lutsiv R. S.

ORCID: 0000-0002-1026-7847

*Postgraduate Student at the Department of International Economic Relations
West Ukrainian National University
Ternopil, Ukraine*

DEVELOPMENT OF ECO-CITIES IN CHINA: SINO-SINGAPORE TIANJIN ECO-CITY

Key words: eco-cities, urbanization, Sino-Singapore Tianjin Eco-city.

Currently we are experiencing the largest increase in the world's urban population. The world will see an explosion in the growth of cities in the coming decade. It has gone from having a very small minority of people living in cities – just 3 per cent of the world's population in 1800 – to having most people living in urban areas. Existing cities will grow and new cities will emerge. For many millions, they will go from living in small, rural places to living in the world's megacities. Many countries have already developed or are developing elaborate plans to deal with this growth. To tackle the problem such concepts as «smart cities» and «eco-cities» have been developed to better use resources and improve the quality of life in urban areas.

Many of these cities will be classified as megacities: a megacity is a city with a population greater than 10 million. The number of such cities will double over the next 10 to 20 years. Many of these cities are in South and East Asia, and by 2025, seven of the world's top-10 megacities will be in Asia. Most of which will be in China.

With rapid urbanization comes a demand for middle-class lifestyles, with their high-energy usage and high consumption of raw materials. This is stretching the planet's resources to the breaking point, and, as many have pointed out, if the world's population is to continue past today's 7 billion to reach 9 billion and more, new ways of living are urgently required. Radical thinking will be necessary to match the challenging goal of raising global living standards for the world's poor with pressured resources and environmental conditions.

One of the most rapidly urbanizing countries in the world is China. At the beginning of 2012, Chinese authorities announced that the country had become a majority urban place, with most citizens living in cities. This population of 690.79 million surpassed the rural population of 656.56 million people.

But there are innovative projects already under development to build a new generation of 21st-century cities that use less energy while offering their inhabitants a modern, high quality of life. One of them is China's *Sino-Singapore*

Tianjin Eco-city. A joint initiative between China and Singapore, the *Sino-Singapore Tianjin Eco-city project*, located on reclaimed land some 45 kilometres from the booming Chinese city of Tianjin and 150 kilometres from Beijing, is an attempt to create a replicable model for other cities in China and the global South. Already well under way, with the first phase of construction nearly complete, the Eco-city's hallmarks include encouraging walking, reduced reliance on private vehicles and a push to generate 20 per cent of the city's energy from renewable sources. It is run from the Chinese side by *Tianjin TEDA Investment Holding Co., Ltd* and in Singapore by the *Keppel Group*.

It is located 10 kilometres from the Tianjin Economic Technological Development Area (TEDA), a fast-growing high-tech business hub in its own right. Called an «integrated work, live, play and learn environment,» it is a mix of public and private housing based on the highly successful model developed in Singapore.

The concept of an «eco city» was first proposed by Richard Register in his 1987 book, *Ecocity Berkeley: Building Cities for a Healthy Future*. It was to be a place that minimizes the inputs of energy, water and food and outputs of waste heat, air pollution, CO², methane and water pollution. Like smart cities, eco-cities are taking shape in various forms around the world. Some are applying the concept and principles of an eco-city to an existing place, while others are being built from scratch.

One of the biggest innovations of the Tianjin Eco-city is its *clever planning* from the beginning. Seeking to keep the city affordable and in line with the cost of living in China, the city makes use of planning tweaks that produce significant savings in energy use. This includes aligning buildings to make use of sunlight, capturing wind to power air conditioning systems, and situating all buildings – residential, workplace and services – within comfortable walking or cycling distance to reduce commuting times and energy expended. All buildings meet the Green Building Evaluation Standard (GBES) developed by experts from China and Singapore.

The second important aspect of the Sino-Singapore Tianjin Eco-city project is *green transport*. Electric buses join a light rail transit system and trams as part of a comprehensive public transport system for the city. The 12-kilometre eco-valley running through the centre of the city connects all areas of the city for walkers and cyclists.

The third important aspect of the *Sino-Singapore Tianjin Eco-city project* is repurposing wasteland and recycling waste. The city is a mix of elements designed to make it sustainable in the long term. It includes an «eco-valley» running through the development as its centrepiece green space to encourage walking and cycling while connecting all the major centres of the city. It has the usual services expected in a city – from schools to shops and restaurants – but also, critically, a growing range of business parks to support employment. There is an «eco-industrial park»,

the Hua Qiang 3D Movie Park, the National Animation Industrial Park and an eco-business park. The idea is to encourage businesses working in the creative economy, research and development and the green economy to establish themselves in the Tianjin Eco-city rather than businesses that pollute excessively and use large amounts of energy. To date, 700 companies have shown interest in being located in the Tianjin Eco-city. It is hoped that the city will become a centre for technologies in environmental protection, resource conservation, emission reduction, green building and the recycling economy.

The city is built on reclaimed wasteland and does not use valuable arable land. Residents are encouraged to incorporate waste recycling into their daily habits. Everyday kitchen waste will either be used for fertilizer or turned into methane gas to generate electricity. Renewable energy is generated through solar photovoltaics, solar water heating, ground source heat pumps and wind turbines, many of which are lining the main road through the city. Street lights are also powered by solar panels.

In summary, China's new era of urbanisation must become an engine of ecological civilization. Cleaner air, more accessible housing and improved connectivity can enhance economic mobility, health and well-being. China already recognises the burden this puts on the environment and is setting out measures to address the challenge by its the Sino-Singapore Tianjin Eco-city project.

References:

1. Eco-city Administrative Committee. Retrieved from: eco-city.gov.cn
2. Richard Register, R. (1987). *Ecocity Berkeley: Building Cities for a Healthy Future*.
3. Southern Innovator. 2013. № 4. Retrieved from: www.southerninnovator.org
4. Sino-Singapore Tianjin Eco-City, Investment and Development Co., Ltd. Retrieved from: tianjineco-city.com

УДК 027.54(510):001.895-021.64:02(510)

Мирончук А. С.

ORCID: 0000-0002-3996-1289

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків

*Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Арсенко Т. І.

ORCID: 0000-0002-3996-1289

завідувач відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків

*Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА КИТАЮ – ЛІДЕР ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ

Ключові слова: Національна бібліотека Китаю, цифрова бібліотека, мобільна бібліотека, наукові комунікації, інформаційні технології.

В епоху глибоких трансформацій міжнародного інформаційного простору особливого значення набуває здатність сучасних бібліотечних установ оперативно реагувати на зміни, яких потребує їх діяльність. У цьому контексті набуває особливої актуальності вивчення діяльності провідних зарубіжних бібліотек і визначення можливостей та шляхів використання позитивного досвіду у практиці роботи вітчизняних бібліотек.

Національна бібліотека Китаю (НБК), що заснована в 1909 р., є найбільшим книгосховищем країни, одним з її провідних інформаційних, інтелектуальних, культурних та науково-дослідницьких центрів. Вона активно сприяє проведенню політики реформ і відкритості, підтримує діяльність уряду шляхом надання літературних та інформаційних послуг для прийняття законодавчих рішень на національному рівні [1].

Діяльність бібліотеки повністю фінансуються державою. Плани розвитку бібліотеки складаються на кожну п'ятирічку та схвалюються урядом КНР. Ряд проєктів, що реалізовувались бібліотекою у 2016-2020 рр., були включені до XIII п'ятирічного плану національного економічного і соціального розвитку.

НБК посідає п'яте місце серед світових бібліотек за величиною книжкового фонду та третє – за кількістю займаних площ (250 тис. кв. м).

На кінець 2016 р. в її зібраннях налічувалося 36 млн 460 тис. од. зберігання, з яких близько 12 млн – іноземними мовами. Загальний обсяг книговидачі в 2016 р. досяг 24 млн 756 тис. примірників, а кількість відвідувачів склала 5 млн 640 тис. чоловік [1].

НБК надає користувачам персоналізовані мережеві сервіси за допомогою нових медіа-технологій. В 2016 р. сайт НБК був визнаний кращим сайтом установ, підзвітних Міністерству культури КНР, що найбільш динамічно розвивається [2, с. 191]. Кількість відвідувань веб-сайту у 2016 р. перевищила 1,3 млрд, з яких понад 17,7 млн були звернення з мобільних телефонів. Офіційний мікроблог НБК нараховує понад 205 тис. передплатників, а офіційний акаунт у WeChat – близько 109 тис. [1].

НБК у співпраці з бібліотеками усіх рівнів впроваджує нові розробки і забезпеченні доступу до колекцій та побудови тематичної бази даних ресурсів, цифрового обслуговування населення. У 2015 р. спільно з пекінським метрополітенем НБК започаткувала проєкт «Бібліотека метро», у 2016 р. запустила програму «Національна бібліотека масових онлайн-курсів» – одну із форм дистанційної освіти, яка динамічно впроваджується у Китаї [1].

Бібліотека є організатором і активним учасником низки міжнародних бібліотечних заходів, від імені центрального уряду виконує функції міжнародного культурного обміну. На кінець 2016 р. налагоджено зв'язки із 45 країнами з обміну співробітниками і підтримується тісна співпраця з 552 установами із 117 регіонів світу [1].

НБК оперативно реагує на глобальні зміни, що відбуваються в суспільстві за умов інтенсивного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Одним з головних стратегічних пріоритетів інформаційно-бібліотечної діяльності НБК є не лише надання користувачам інформації з власних фондів, але й оперативного доступу до світових інформаційних ресурсів, провідних міжнародних баз даних.

Впровадження програми автоматизації почалося у 1987 р., коли було відкрито нову будівлю бібліотеки. На перших порах бібліотечна автоматизація в головній книгозбірні країни відставала не тільки від національних бібліотек розвинених країн, а й від інших китайських бібліотек і не виключала процесу ручної обробки. Сьогодні усі процеси обробки публікацій, у тому числі видань іноземними мовами в єдиній системі, повністю автоматизовані [3].

В системі побудови та створення бібліотечних ресурсів важливе місце займають цифрові ресурси. НБК є ініціатором і керівником проєкту Національної цифрової бібліотеки, який пройшов у своєму розвитку кілька етапів («Китайська цифрова бібліотека експериментального типу», «Програма цифрових бібліотек Китаю», «Проєкт із просування цифрової бібліотеки Китаю»). Реалізація проєкту є надзвичайно важливою у

формуванні єдиного інформаційно-бібліотечного простору країни, створення «бібліотеки для кожного», або так званої «бібліотеки без стін».

Він передбачає об'єднання цифрових ресурсів більш ніж 3 тис. публічних бібліотек провінційного і муніципального рівнів, забезпечення доступності цих ресурсів на сайті установи з будь-якої публічної бібліотеки країни через Інтернет або мобільні пристрої.

Підготовка до реалізації проєкту Національної цифрової бібліотеки Китаю розпочалась в середині 1990-х років. Станом на кінець 2010 р. загальний обсяг цифрових ресурсів НБК складав 480 терабайт (Тб) [4]. Наприкінці 2016 р. Національна цифрова бібліотека Китаю налічувала понад 3 млн 765 тис. назв книг (наприкінці 2015 р. – близько 3 млн 750 тис.), більш 55,8 тис. назв журналів і близько 11,6 тис. назв газет. Загальний обсяг цифрових ресурсів наприкінці 2016 р. склав 1 млн 323 тис. Тб (на кінець 2015 р. – 1 млн 160 тис. Тб) [1].

У 2016 р. НБК завершила цифрову обробку майже 60 тис. найменувань літератури і 981 годину відео-ресурсів, перетворила 3 млн 93 тис. сторінок у мікрофільми та записала близько 251 години аудіо і відео даних усної історії [1].

Прогрес в галузі інформатизації бібліотечної сфери має велике значення для розвитку науки і передових інформаційних технологій, зростання інтелектуального потенціалу країни, збереження та популяризацію національної книжкової спадщини, подолання відсталості ряду регіонів та інформаційної нерівності серед населення. Реалізація інноваційних проєктів цифрових бібліотек, на думку китайської влади, свідчить про досягнення країни в галузі інформаційних технологій, її прагнення до політики відкритості, допомагає підвищити міжнародний престиж КНР і пропагує її культуру в світі [2, с. 189-190].

На подальший розвиток інноваційних цифрових технологій спрямована угода НБК та китайської компанії Huawei, однієї з найбільших у світі в сфері телекомунікацій, що була укладена в 2019 р. [5].

Важливою складовою проєкту цифрової бібліотеки є цифрове телебачення. В 2012 р. за підтримки одного з найбільших цифрових ЗМІ Китаю – Пекінської компанії Gehua CATV Network була створена телевізійна платформа Національної бібліотеки Китаю [6]. Частота оновлення послуг цифрового телебачення, яке має більше 40 млн користувачів у 130 країнах світу, постійно зростає [1]. Тоді ж офіційно розпочав роботу пошуковий сервіс нового типу – «Веньцзін соусо» – велика платформа для комплексного пошуку електронних інформаційних ресурсів різних бібліотек [6].

Невід'ємною частиною цифрової бібліотеки є «Мобільна бібліотека» на загальнодоступній платформі WeChat [7].

Проєкт цифрової бібліотеки поширився і на китайську національну бібліографію, що дозволило значно розширити базу даних і включати до

неї записи різними форматами про публікації китайською мовою, видані в усьому світі [8]. Успішна реалізація проекту дозволила НБК запустити в 2016 р. новий онлайн-сервіс – цифрову бібліотеку стародавніх китайських книг [9].

Національна цифрова бібліотека Китаю продовжує інтенсивно розвиватися. Успіх реалізації цього проекту в першу чергу обумовлений послідовно здійснюваним керівництвом КНР стратегічним курсом на зростання інтелектуального потенціалу нації та перетворення країни в світовий центр високих технологій.

Сучасні інформаційні технології, які дозволяють накопичувати масиви документів та інформації, а також створювати можливості для обміну ними, заклали підґрунтя для стрибкоподібного розвитку Національної бібліотеки Китаю, в основі якого – широкий діапазон дій від невеликих кроків з малим ризиком та незначними інвестиціями до кардинальних і великомасштабних зрушень.

Пройшовши у своєму розвитку 110-літній відрізок часу, на новому етапі свого шляху Національна бібліотека Китаю, органічно вписана в стратегічні комунікації глобального інформаційного простору, сповідує принцип «Успадковувати цивілізацію, слугувати суспільству», робить вагомий внесок у справу збереження та відновлення культурного надбання нації.

Література:

1. Annual report of the National Library of China. 2016. URL: https://www.ndl.go.jp/en/cdnla0/meetings/pdf/AR2017_China.pdf

2. Барышева Е. А. Национальная цифровая библиотека Китая: на пути формирования единого культурного и информационного пространства страны. Библиотекведение. 2018. № 2. С. 189-196.

3. Ben Gu. Automation of processes in the National Library of China: historical review and future perspectives. Alexandria. 2002. Vol. 14, № 3. P. 133-139.

4. Ben Gu. Collection development in the digital age: changing roles of the National Library of China. East Asian Library Resources Group of Australia. 2011. Newsletter № 58. P. 13-24.

5. Mu Xuequan. National library, Huawei to promote smart library. Xinhua. 2019.10.18. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-10/18/c_138483646.htm

6. Библиотека для каждого. Китай. 2012. № 11. URL: http://www.kitaichina.com/se/txt/2012-11/23/content_503310.htm

7. Арсеєнко Т. І., Мирончук А. С. Мобільна бібліотека на платформі WeChat – важливий інструмент модернізації та розвитку Національної бібліотеки Китаю. Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток

бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації: матеріали Міжнар. наук. конф. (6-8 жовт. 2020 р.). Київ, 2020. С. 5-8.

8. Бен Гу. Национальные библиографии: китайский опыт. Библиотечное дело. 2008. № 16 (82). С. 6-9.

9. Yang Yang. National Library of China launches digital database of ancient books. China Daily. 2016.09.30. URL: https://www.chinadaily.com.cn/culture/2016-09/30/content_26945778.htm

УДК 339.97

Могилевская О. Ю.

ORCID: 0000-0001-8482-7950

*доктор экономических наук, доцент,
заведующая кафедрой экономики,
предпринимательства, менеджмента
Киевский международный университет
г. Киев, Украина*

Перец П. В.

ORCID: 0000-0003-3745-5087

*студентка экономического факультета
Киевский международный университет
г. Киев, Украина*

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ КИТАЯ В СТРАТЕГИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Ключевые слова: инновационное развитие, научно-техническая революция, технологический потенциал, Кремниевая долина, индустрия высоких технологий.

План социально-экономического развития Китая, очередной раунд научно-технической революции и промышленных преобразований, несомненно, несет новые возможности для усовершенствования и качественного развития китайской экономики. В Кремниевой долине был совершен целый ряд самых удивительных технологически прорывов. Тем не менее, сегодня правительство Китая выделяет средства на создание собственного центра инноваций, чтобы конкурировать с мощным технологическим потенциалом Америки. Данный проект включает в себя создание городского кластера мирового уровня, который должен объединить в стартап культуру Шэньчжэня, финансовый центр Гонконга, обрабатывающую промышленность Гуанчжоу, а также туризм Макао и

Чжухая. Сможет ли Китай в данной ситуации перенять американский опыт и создать свою собственную Кремниевую Долину покажет время.

Ещё десять лет назад в области технологий Китай воспринимался многими в качестве подражателя, а не новатора. Теперь данное восприятие начинает меняться, так как Пекин стремительно наращивает упущенное в гонке технологического развития. Правительство Китая настаивает на поддержке технологического потенциала страны, как ключевого приоритета, не только для того, чтобы прекратить зависимость Китая от зарубежных поставок, но и чтобы вывести страну в лидеры в области инноваций. Очевидно, что Китай догоняет своих соперников в гонке технологий. За последние несколько лет страна достигла высокого технологического уровня в ряде сфер науки и техники, включая разработку гиперзвуковых ракет, испытания геномной инженерии и квантовых спутников. Однако, среди множества технологий, развиваемых Китаем, наиболее значимым является искусственный интеллект, который получит применение, как в военной, так и в гражданской сферах, и скорее всего, коренным образом изменит и то, и другое. Только среди гражданского населения искусственный интеллект находит практически неограниченное применение. Данная технология уже используется в смартфонах, например, в программах визуального и аудио распознавания, а также при работе с цифровыми ассистентами. Поскольку темпы глобального сбора данных продолжают расти в геометрической прогрессии, алгоритмы искусственного интеллекта неизбежно будут задействованы в обработке и управлении избыточным потоком информации. Искусственный интеллект, по мере продолжения исследований и разработок, в конечном счёте, найдёт применение и военной сфере. Для того, чтобы завладеть преимуществом в развитии технологий двойного назначения Китай намеревается построить свою собственную Кремниевую долину. Правительство Пекина взяло на себя обязательство превратить дельту Жемчужной реки, также именуемую «Большим заливом» в глобальный центр инноваций и технологий. Дельта Жемчужной реки уже сейчас является самым экономически динамичным регионом страны, в котором находятся технический центр Шэньчжэня, финансовый центр Гонконга и игровой центр Макао. Деятельность региона отражает стремление Китая к развитию высокотехнологичного производства и построению инновационной экономики. Для превращения этого региона в китайскую Кремниевую долину, города в дельте Жемчужной реки должны быть объединены в одну гигантскую паутину городских кластеров, где ключевыми составляющими данной агломерации являются три инфраструктурных проекта.

Первый – это мост Гонконг-Чжухай-Макао открытый в 2018 году, который значительно сокращает время пути из Гонконга в Чжухай и Макао. Второй – это скоростное железнодорожное сообщение, с обширной сетью высокоскоростных железных дорог, также функционирующие с 2018 года, которое соединяет Гонконг с Шэньчжэнем и Гуанчжоу.

Завершение третьего проекта – строительство транспортного коридора Шэньчжэнь-Чжуншань, 8-ми полосное шоссе которого позволит добраться из одного города в другой всего за 30 минут, ожидается в 2024 году. Китайское правительство надеется, что по мере реализации данных инфраструктурных проектов в ближайшие пятнадцать лет инновационный кластер городов в дельте Жемчужной реки превратится в регион мирового класса, который сможет соперничать с такими западными конкурентами как Сан-Франциско и Нью-Йорк.

Однако, Кремниевая долина существует не только благодаря её инфраструктуре, ведь инновации исходят от самих людей, а для привлечения креативных, высококвалифицированных специалистов необходима открытая и свободная среда. Нельзя просто построить Кремниевую долину, её нужно взрастить на благодатной почве. На наш взгляд, можно выделить несколько ключевых факторов, необходимых для обеспечения роста и процветания экосистемы. Первый из них – это расположение вдали от центра политической власти страны, что позволяет идеям свободно развиваться. Именно поэтому, Кремниевая долина находится на западном побережье Америки, вдали от Вашингтона и Нью-Йорка. Согласно данному критерию, дельта Жемчужной реки достаточно удалена, чтобы функционировать независимо от политического влияния Пекина. Вторым критерием является наличие достаточного количества инвесторов, готовых взять на себя риски. В 2019 году в США венчурные инвесторы выделили американским компаниям более 136 млрд долларов, но ни одна, ни другая страна даже близко не подошли к данной цифре – объем венчурных инвестиций на душу населения в Америке достигает 282-х долларов, в то время как в Китае лишь 20-ти долларов. Таким образом, чтобы не отставать от конкурентов официальный Пекин должен будет применять гибридные модели капитализма для стимулирования роста инвестиций и конкуренции. Китайская система работает следующим образом: правительство определяет приоритетные области, а затем поощряет государственные предприятия, способствуя таким образом развитию конкуренции. Например, Vaidu Tencent и Alibaba конкурируют друг с другом, чтобы расширить границы возможностей в изучении и практическом применении приоритетных направлений науки. И Китай прекрасно справляется с финансированием данных вопросов. Третий критерий – это способность визуализировать то будущее, которое могут открыть технологии. Визуальный образ необходим для развития воображения, для закрепления идеи Кремниевой долины в общественном сознании. Китай нуждается в культурном центре в дельте Жемчужной реки. Свобода слова, публикаций, собраний, ассоциаций, демонстраций и вероисповедания – всё это закреплено в конституции Китая. Тем не менее, в 2019 году страна набрала согласно индексу Freedom House всего 11-ть баллов из 100-а возможных. Отсутствие свободы слова и низкое качество высшего образования в университетах Китая является корнем данной проблемы. По нашему мнению, Китаю ещё предстоит пройти немалый путь, чтобы создать собственную

устойчивую модель Кремниевой долины, но у Пекина есть и сильные стороны, которые в долгосрочной перспективе могут принести положительный результат. Китай – это достаточно крупное государство, которое благодаря индустрии высоких технологий и огромному демографическому весу сможет добиться конкурентоспособности своей Кремниевой долиной и вывести её на мировой рынок.

Литература:

1. Економіка Китаю випередить США до 2028 року. Все через ковід. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55430892> (дата звернення: 05.10.2021).

2. Chinese economic reform. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_economic_reform (date of application: 05.10.2021).

3. CHINA'S ECONOMIC CHOICES. URL: <https://www.lowyinstitute.org/publications/china-s-economic-choices> (date of application: 05.10.2021).

УДК 339.97

Могилевська О. Ю.

ORCID: 0000-0001-8482-7950

доктор економічних наук, доцент,

завідувач кафедри економіки, підприємництва, менеджменту

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Сідак І. В.

ORCID: 0000-0002-2265-0421

аспірант кафедри економіки, екології, практичного підприємництва

Європейський університет

м. Київ, Україна

ПРОГНОЗИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Ключові слова: Китай, економіка, міжнародні відносини, глобалізація, пандемія.

За прогнозами Китай у 2028 році, на п'ять років раніше, ніж передбачали, пережене Америку і стане провідною економікою світу. Про це йдеться у звіті Центру економічних і ділових досліджень (CEBR), що

базується у Британії. Цьому, на думку аналітиків, сприяють ефективні дії китайської влади щодо боротьби з пандемією. Звіт прогнозує, що економіка Китаю покаже щорічне зростання у 5,7% аж до 2025 року, і лише після цього трохи сповільниться до 4,5% у 2026-2030 роках. Частка Китаю у світовій економіці вже підскочила з 3,6% в 2000 році до 17,8% у 2020, і якщо вірити авторам звіту, до 2023 року Китай потрапить до економік з високим доходом [1].

У першому кварталі 2021 року валовий внутрішній продукт Китаю зріс на 18,3% проти аналогічного періоду 2020 року. Водночас цей результат залишився нижчим за прогнози економістів, які очікували зростання ВВП на рівні 19%. Обсяги промвиробництва у березні зросли на 14,1%, а роздрібна торгівля – на 34,2%. Інвестиції в інфраструктуру зросли на 2,3%, а рівень безробіття становив 5,3% наприкінці березня [2].

Вважається, що позитивний розвиток Китайської економіки відбувається завдяки правильній політиці уряду. 21 липня 2020 року генеральний секретар Комуністичної партії Китаю Сі Цзіньпін виступив з промовою перед групою лідерів державного та приватного бізнесу на форумі підприємців у Пекіні. Сі підкреслив, що «Ми повинні поступово формувати нову модель розвитку з внутрішнім обігом». З тих пір «внутрішній обіг» став гарячим словом в Китаї. Деякі китайці стурбовані тим, що наголос на «внутрішньому обігу» сигналізує про повернення до замкнутості епохи 1960-х років та припинення економічної реформи Китаю. У вересні 2020 року КПК оголосила, що посилить роботу «Об'єднаного фронту» у приватному секторі шляхом створення більшої кількості партійних комітетів у регіональних федераціях промисловості та торгівлі. Більш агресивні проведення торговельної політики, відповідно до перспективи, передбачають, що Китай рухатиметься до того, щоб взяти більш активну роль у написанні правил торгівлі [3].

Економісти стверджують, що щорічне зростання в Китаї може продовжуватися на рівні 8 відсотків і більше, за умови введення правильної політики. Альтернативний підхід до встановлення середньострокової цілі полягає у вивченні кожної із складових зростання Китаю – вкладу робочої сили і капіталу – виходячи з певних політичних амбіцій. Використовуючи цей підхід, прогнози в літературі, як правило, передбачають середній потенційний темп зростання від 5 до 6 відсотків протягом наступного десятиліття.

Замість того, щоб значно сприяти зростанню, яке відбувалося протягом багатьох десятиліть, прогнозується, що протягом наступного десятиліття робоча сила скорочуватиметься приблизно на 0.5% щорічно, що залежатиме від темпів загального економічного зростання. Хоча існує потенціал уповільнення цього ефекту через збільшення пенсійного віку. Внесок у зростання інвестиційних витрат, ймовірно, скоротиться

протягом наступного десятиліття. Хоча інвестиційні потреби в Китаї все ще високі – наприклад, темпи механізації в сільському господарстві залишаються низькими, а інфраструктура в західних провінціях, як і раніше, загалом низька – з огляду на велику неефективність більшість досліджень припускають, що частка інвестицій у ВВП має скоротитися і перерозподілитися між галузями.

Розглядаючи досяжний шлях зростання протягом наступного десятиліття, важко передбачити масштаби та терміни реагування політики, необхідної для прискорення зростання. Реактивні ініціативи зазвичай потребують часу, щоб мати вплив, враховуючи, що вони часто становлять суттєву зміну мислення та відрізняються за якістю, після чого проходять тривалий період, перш ніж принесуть дивіденди зростання. Навіть амбітна програма реформ, запроваджена зараз, може мати незначний вплив на нинішні темпи зростання, принаймні на найближчі кілька років. Однак це не означає, що таку реформу робити не варто. З часом запровадження більш ефективного розподілу інвестицій та вжиття заходів для прискорення темпів зростання створить надійну основу для збільшення реальних доходів та споживання.

Уряд Китаю оголосив про низку політик для покращення середньострокових перспектив. Його підхід має три основні складові.

По-перше, Китай прагне стимулювати інновації у високотехнологічному секторі. У 2010 році уряд оголосив про ініціативу Strategic Emerging Industries (SEI) для просування передових технологій у таких сферах, як великі дані, телекомунікації, суперкомп'ютери, штучний інтелект, робототехніка та космічні технології. У травні 2015 року компанія оголосила про свою стратегію «Зроблено в Китаї 2025» щодо підвищення якості та рівня технологій у восьми галузях виробництва та послуг. Уряд також збільшує витрати на дослідження та розробки (НДДКР) – насамперед для науково-дослідних інститутів та державних підприємств – подвоюючи їх за останнє десятиліття до 2 відсотків ВВП у 2016 році, що є другим за розміром витрат у світі (після США).

По-друге, уряд підтримує відродження державних підприємств з метою активізації їх діяльності в основних «стратегічних секторах», де вони вже відіграють виняткову або домінуючу роль.

По-третє, уряд намагається посилити свою зовнішню спрямованість, веде переговори щодо деяких питань, пов'язаних із торговельною суперечкою з США, одночасно вживаючи заходів для розширення своїх експортних можливостей, наприклад, через Ініціативу «Пояс і шлях» [4].

Щодо відносин Китаю з Україною, Китай хоч і є найбільшим торговельним партнером України, але більшість торговельних потоків не мають стратегічного значення для обох сторін, констатували автори дослідження Центру економічної стратегії. Китай не готовий брати на себе ризики від

укладення економічних угод з Україною, вдається лише до тактичних інвестицій і не береться розвивати свої проекти в Україні без створення для них спеціальних комфортних умов. Таких висновків дійшли автори дослідження Центру економічної стратегії (ЦЕС) за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва. Підтримка офіційним Пекіном китайського бізнесу імпонує українському уряду, а зацікавленість китайських компаній в участі в проєктах, скерованих на європейську інтеграцію України, відповідає українським національним інтересам.

Наразі Китай є найбільшим торговельним партнером України, але більшість торговельних потоків не мають стратегічного значення для обох сторін, констатували автори дослідження. Його результати свідчать, що Китай експортує до України левову частку високотехнологічних товарів, а імпортує здебільшого промислову та продовольчу сировину. При цьому рівень прямих китайських інвестицій в українську економіку на початок 2021 року залишався незначним і становив лише 107 мільйонів доларів і лише в державні українські підприємства. Чимало проєктів та угод так і не були реалізовані, ймовірно через вимоги надання китайській стороні спеціальних умов, наприклад, в обхід законодавства про державні закупівлі, констатували автори дослідження [5].

Література:

1. Економіка Китаю випередить США до 2028 року. Все через ковід. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55430892> (дата звернення: 05.10.2021).

2. Китайська економіка зросла на 18,3%. URL: <https://finclub.net/ua/news/kytajska-ekonomika-pokazala-rekordne-zrostan-nia.html> (дата звернення: 05.10.2021).

3. Chinese economic reform. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_economic_reform (date of application: 05.10.2021).

4. CHINA'S ECONOMIC CHOICES. URL: <https://www.lowyinstitute.org/publications/china-s-economic-choices> (date of application: 05.10.2021).

5. В Україні поки не чекають на швидкий наступ китайського бізнесу. URL: <https://www.dw.com/uk/v-ukraini-pokuy-ne-chekaiut-na-shvydkyi-nastup-kytajsokoho-biznesu/a-59300453> (дата звернення: 05.10.2021).

Олійник О. М.

ORCID: 0000-0002-0083-9960

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник відділу історії країн Азії та Африки

ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»

м. Київ, Україна

АНТИКОРУПЦІЙНІ ПОЛІТИКА КИТАЮ

Ключові слова: Китай, Азійсько-Тихоокеанський регіон, міжнародні відносини.

Важливим напрямком вдосконалення якості роботи держапарату в Китаї є реформування державної системи контролю та посилення наглядової функції уряду, і в першу чергу у сфері боротьби з корупцією. За останні кілька років Китаю вдалося досягти помітних успіхів у протидії корупції. Із приходом до влади в 2012 р. Сі Цзіньпіна в Китаї розпочалась широкомасштабна кампанія із боротьби з корупцією, в рамках якої були за-суджені багато високопоставлених чиновників. Розпочинаючи кампанію, Сі Цзіньпін пообіцяв «бити як тигрів, так і мух» (老虎蒼蠅一起打), тобто боротися зі зловживаннями чиновників усіх рівнів незважаючи на чини [1, с. 225–237]. Зокрема, після XVIII з'їзду КПК (листопад 2012 р.) під слідством опинилися 240 партійних керівників. Ревізійні та дисциплінарні органи всіх рівнів за період з 2012 по 2018 рр. порушили більше 1,1 млн справ про корупційні порушення. За підсумками 2017 р., в дисциплінарному та адміністративному порядку було покарано 71,6 тис. чоловік, що порушили «Вісім правил щодо покращення стилю роботи та зміцнення зв'язків з народними масами», які були прийняті в грудні 2012 р., та покликані покращити роботу держапарату та зменшити марнотратство держслужбовців. Правопорушників викрили в незаконній видачі субсидій та допомоги, отриманні або даруванні подарунків і грошових коштів, організації застіль за казенний рахунок, зловживанні в користуванні службовим транспортом, організації розкішних заходів, турпоїзд-ках по країні і за кордон за казенний рахунок і ін. [2, с. 2–3].

В останні роки правоохоронні органи Китаю ведуть боротьбу за повернення зниклих за кордон корупціонерів. У 2017 р. до КНР були повернуті близько 1,3 тис. фігурантів корупційних справ, включаючи 347 членів КПК і чиновників держапарату. Результатом цих зусиль стало повернення в казну близько 980 млн юанів (151 млн дол. США). При цьому загальна сума викраденого і виведених за межі країни бюджетних коштів оцінюється в 126 млрд дол. США [2, с. 3].

У березні 2018 р. до конституції КНР було внесені зміни щодо створення єдиного антикорупційного відомства – Державної наглядової комісії КНР (ДНК), яка поєднала підрозділи китайського уряду, прокуратури та ЦКПД КПК (Центральної комісії з перевірки дисципліни КПК). Суть реформування державної системи контролю полягає в забезпеченні всебічного нагляду за виконанням посадовими особами їх службових повноважень. Очікується, що реформування системи контролю дозволить об'єднати всі антикорупційні сили та здійснювати нагляд із повним охопленням усіх посадових осіб, що наділені повноваженнями. Це дозволить якісно покращити боротьбу з корупцією. Створення централізованого органу має ефективно підвищити можливості державного управління [3].

У 2019 р. міжнародна організація *Transparency International* опублікувала індекс сприйняття корупції (ІСК). Згідно з ІСК-20197 Китай дещо покращив свої показники в порівнянні з 2018 р., піднявшись із 87-ї на 80-у позицію, набравши при цьому 41 бал зі 100 [4].

Основна ціль перетворень у державному управлінні країною в Китаї полягає в створенні повноцінної, наукової та високоефективної функціональної системи партійних та державних органів – системи державного управління з китайською специфікою в нову епоху.

Література:

1. Си Цзиньпин. О государственном управлении / Цзиньпин Си // 习近平谈治国理政：俄文 / 习近平著；俄文翻译组译。–北京：外文出版社，2017。– 802 с.
2. Трунцевский Ю. В., Севальнев В. В., Сухаренко А. Н. Противодействие коррупции в Китае: законодательство и правоприменение / Ю. В. Трунцевский, В. В. Севальнев, А. Н. Сухаренко // Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. – М.: ООО «Перспект», 2018. – 176 с.
3. Чжоу Лэй. Китайская модель борьбы с коррупцией / Лэй Чжоу // Китай. – 2018. – N 4 (150). – С. 30–32.
4. Corruption Perception Index 2019. Transparency international. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// images.transparencycdn.org/images/2019_CPI_Report_EN.pdf](http://images.transparencycdn.org/images/2019_CPI_Report_EN.pdf)

Переверзєва А. В.

ORCID: 0000-0001-8391-6636

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів
та економіки міжнародного туризму
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Волков В. П.

ORCID: 0000-0002-1270-895X

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва, менеджменту організації
та логістики
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

НОВІ СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ

Ключові слова: економічна політика, «внутрішня циркуляція», експорт, середній клас, розвиток.

На сучасному етапі в умовах посилення впливу глобальних викликів на світові економіки постає завдання зміни стратегічних орієнтирів для майбутнього розвитку. Зазначене є необхідним для всіх країн незалежно від темпів економічного зростання та рівня доходів, адже трансформація світової економіки обумовлює зміни чинників розвитку.

У зв'язку із необхідністю адаптуватися до змін міжнародного економічного середовища, країни-лідери формують стратегічні альтернативи, які відповідають вимогам сучасності та здатні забезпечити процвітання у майбутньому. Підтвердженням зазначеної тези є прийнята в Китаї нова стратегія розвитку на 2020-2025 рр., яка має назву «внутрішня циркуляція» [1]. Нові стратегічні пріоритети економічної політики Китаю передбачають зосередження на стимулюванні внутрішнього споживання та поглибленні торговельних відносин з партнерами в Азії та Європі [2].

Зауважимо, що попередній варіант стратегії «Made in China 2025» [3] передбачав вивести Китай у лідери з виробництва високотехнологічної продукції до 2025 року, а до 2049 року – зайняти лідерські позиції в світовій економіці. Але в умовах посилення глобальних викликів та необхідність переорієнтації на інші зарубіжні ринку стали мотивом до

модифікації стратегічних орієнтирів економічного розвитку. Тобто метою стратегії «внутрішньої циркуляції» є підняти на новий рівень розвитку внутрішню кон'юнктуру та зменшити ступінь залежності від експорту. Адже внутрішнє споживання в Китаї становить лише біля 40 % від ВВП, тоді як, наприклад, у США – цей показник – 66%. Крім того, середній дохід на душу населення Китаю все ще набагато нижчий, ніж у розвинутих країнах, і складає близько 8000 доларів на рік, тоді як дохід на душу населення, наприклад, у США становить 56 000 доларів на рік [2].

Підкреслимо, що збільшення обсягів внутрішнього споживання Китаї планує досягти за рахунок розширення та розвитку середнього класу, який впливає на ключові економічні індикатори [4]. Підтвердженням є те, що вчені-економісти визначають прямий зв'язок між економічною стабільністю в країні та рівнем розвитку середнього класу. Своєю чергою політологи визначають значну роль представників середнього класу в прийнятті управлінських рішень та формуванні пріоритетів політики держави.

Отже, середній клас є локомотивом розвитку сучасного Китаю, який характеризується певним обсягом споживання та розподілом витрат, а також виступає як найважливіший орієнтир стратегії «внутрішньої циркуляції».

Нова стратегія розвитку Китаю передбачає реалізацію певних тактичних цілей [2]:

- встановлення чітких цілей. За допомогою чітко визначених цілей відбувається координація відносин між державою та бізнесом, заохочуються приватні та державні фірми до адаптації власних рішень відповідно до пріоритетів розвитку;

- надання прямих субсидій. Уряд збільшує пряму підтримку промисловості Китаю до 2025 року через державне фінансування, кредити з низькими відсотками, податкові пільги та інші субсидії;

- іноземні інвестиції та придбання. Китайські компанії, як приватні, так і ті, що підтримуються державою, заохочуються інвестувати в іноземні компанії;

- мобілізація державних компаній. Значна частина інвестицій надходить від державних підприємств або компаній чи фондів, які підтримує китайський уряд. Економічні реформи 1990-х років зменшили роль державних фірм в економіці, але на них все ще припадає третина валового внутрішнього продукту (ВВП) і приблизно дві третини вихідних інвестицій Китаю.

Зауважимо, що зміна в стратегічних пріоритетах економічної політики Китаю на світовому рівні сприймається неоднозначно. Критики зазначають, що в найближчий час країна не зможе переорієнтуватися на нову модель, акцентуючи увагу на пріоритетності політичних цілей над економічними. Але, переорієнтація та адаптація до викликів

глобального середовища є для кожної країни необхідною та обумовлена об'єктивними чинниками.

Література:

1. Внутренняя циркуляция – новая экономическая стратегия Китая. URL: <https://bin.ua/news/foreign/world/254924-vnutrennyaya-cirkulyaciya-povaya-yekonomicheskaya.html>.

2. Що ховається за новою китайською стратегією «Подвійної циркуляції»? URL: <https://p.dw.com/p/3iZLK>.

3. Made in China 2025 《中国制造 2025》 URL: <http://www.cittadellascienza.it/cina/wp-content/uploads/2017/02/loT-ONE-Made-in-China-2025.pdf>.

4. Волков В.П., Переверзева А.В., Карпенко О. Развитие среднего класса в Китае как показатель скорочення бідності. Journal Chinese studies, 2020. 5 (2). URL: <https://chinese-studies.com.ua/sites/default/files/Archive/2020/2/5.pdf>.

УДК 339:977

Плачковська О. О.

ORCID: 0000-0002-2410-7158

студентка IV курсу факультету маркетингу,

фахівець із організації навчального процесу

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКИЙ СЕРЕДНІЙ КЛАС: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Ключові слова: Китай, середній клас, політика однієї дитини, теорія народонаселення, старіння населення.

У 2015 році кількість середнього класу у світі перевищила 3 млрд людей, майже 70% яких проживає в Азії. До 2030 року найбільше зростання кількості середнього класу очікується в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (3,49 млрд осіб). Китай став країною-лідером за чисельністю та швидкістю зростання середнього класу [2].

Із наступного мільярда учасників глобального середнього класу 90% проживатиме в Азії. Серед них буде 380 млн індійців, 350 млн китайців та 210 млн інших азіатів (див. рис. 1).

Рис. 1. Поділ середнього класу за регіонами, 2015-2030 рр.

Джерело: [1].

За даними американського банку Goldman Sachs, з усього працюючого населення Китаю – 770,4 млн осіб, лише 11% можна віднести до середнього класу. У 2014 році середня річна заробітна плата китайського населення становила 8,7 тис дол, а середнього класу – 11,7 тис дол. Китайський середній клас активно зростає. Цей процес сприяє відкриттю величезних можливостей для розвитку сфери розваг, технологій, онлайн-торгівлі [4].

Середньостатистичний громадянин Китаю витрачає 7 дол на день, половину витрат складають витрати на харчування та одяг і тільки 9,2% суми витрачається на дозвілля та розваги. Для порівняння, середньостатистичний американець витрачає 97 дол на день, на дозвілля припадає 17,3% від цієї суми. Тільки 4% китайців мають паспорт, необхідний для закордонних поїздок (в порівнянні з 36% американців), але за прогнозами Goldman Sachs у найближчі 10 років їх число зросте до 12%. Витрати на подорожі китайського середнього класу зростають, китайські туристи витрачають за кордоном майже 200 млрд дол на рік, більше, ніж туристи з будь-якої іншої країни.

Голова КНР Сі Цзіньпін у серпні 2021 року у звіті Jing Daily акцентував увагу на створенні справедливих та всеохоплюючих умов для розширення середнього класу та подоланні зростаючої різниці доходів нації. Мета Комуністичної партії Китаю зменшити розрив у доходах між міськими та сільським населенням Китаю, що є частиною п'ятирічного плану 2021-2025 роки.

Негативні наслідки пандемії Covid-19 гальмують економічне та соціальне зростання Китаю, проте влада Китаю продовжує здійснювати інвестиції в соціальну сферу, щоб збільшити кількість середнього класу. Саме він забезпечує добробут нації, визначає характер та рівень

виробництва, виступає рушійною силою економічного розвитку та запорукою соціальної стабільності держави.

Література:

1. Kharas H. The unprecedented expansion of the global middle class: An update. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf
2. Чалюк Ю. О. Середній клас у глобальному вимірі. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16112364364832.pdf>
3. Чалюк Ю. О. Вплив COVID-19 на соціально-економічну стабільність середнього класу. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16305793536164.pdf>
4. Goldman Sachs. URL: <https://www.goldmansachs.com/insights/macroeconomic-insights/growth-of-china/chinese-consumer/>

УДК 339.9

Редзюк Є. В.

ORCID: 0000-0001-5592-5121

*кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник сектору
міжнародних фінансових досліджень
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ І СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ У СВІТІ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ

Ключові слова: Китай, соціально-економічний розвиток Китаю, міжнародні економічні відносини, світова економіка, глобалізація і китайська економіка.

Китайська економіка останні десятиліття показувала іншим країнам світу, як потрібно реагувати і пристосовуватись до криз та викликів сучасного людського розвитку. В цьому контексті економіка і суспільство Китаю може виступати прикладом для багатьох країн світу та особливо для України, як реагувати на кризові явища і виклики у глобалізованій економіці. Розвиненість інфраструктури, державних й ринкових інститутів разом з наявністю суттєвого кадрового потенціалу (1,4 млрд. населення, або майже 20% від світової кількості людей у світі) сприяє Китаю

останні три десятиліття використовувати збалансовану й стратегічно виважену соціально-економічну політику, яка в цілому забезпечує стійке зростання і завоювання зовнішніх ринків. Успішність цієї політики і відповідних заходів є цікавим феноменом, як з практичного, так і наукового погляду, а тому потребує відповідної оцінки й аналізу.

В сучасних умовах впливу кризових явищ і різних викликів на абсолютну більшість країн світу дуже важко стабілізувати соціально-економічне середовище навіть у найбільш розвинутих і заможних країнах світу. Поява нових видів штаму грипу коронавірусу, його мутація і як наслідок продовження пандемії COVID-19 в світі, призупинення значної кількості виробничо-транспортних ланцюгів глобалізованої економіки, наявність значного дефіциту по різних групам товарів і послуг; впровадження локдаунів для підприємницько-торгівельного і сервісного секторів економіки створює значні проблеми, як для ринкових, так і для державних інституцій.

У вищезазначених складних умовах лише китайська економіка відновлюється значними темпами і набагато краще зростає ніж інші економіки високорозвинутих країн світу (США, Японія, країни ЄС). Так, за прогнозами Bank of America, Goldman Sachs і рейтингового агентства «S&P», китайська економіка буде рости не так швидко, як планувалося, але все ж найбільшими темпами серед інших крупних економік світу: в 2021 році – на 8% замість очікуваних 8,3%, в 2022-му – на 5,3% (очікувалося 6,2%), в 2023-му – на 5,8% замість 6%. При цьому економіка Японії очікується, що зростатиме набагато меншими темпами (2021 р. – 2,8%; 2022 р. – 2,2%; 2023 р. – 1,2%); як і економіка США (2021 р. – 5,6%; 2022 р. – 4,0%; 2023 р. – 2,5%) та країн ЄС (2021 р. – 5%; 2022 р. – 4,6%; 2023 р. – 2,1%). Тільки для Індії прогнози економічного відновлення є трохи більш оптимістичними, ніж для Китаю, але рівень життя та інфраструктури в цій країні суттєво поступається своєму конкуренту в азійському регіоні. Так, в 2021 році, очікується підйом індійської економіки на 9,5%, у 2022 році – на 7,8% і в 2023 році – на 5,7% [1;2].

Очікується, що тільки 6 з 10 найбільших світових економік за підсумками 2021 року повернуться до рівня ВВП допандемійного 2019 року. До 2022 року від COVID-19 зможуть відновитись лише дев'ять країн. Виняток становитиме Італія, розмір економіки якої за підсумками 2022 року становитиме 98% від показника на кінець 2019 року. Єдиною країною, яка зуміла уникнути падіння ВВП за підсумками 2020 року став Китай (+2,3%). Потужність другої економіки світу обумовлює її вплив на постпандемічне відновлення, тому від китайської економіки залежить в значній мірі світове відновлення [3].

В чому ж полягає унікальність стійких темпів економічного розвитку Китаю в той час, коли майже всі країни світу зазнають значних

соціально-економічних потрясінь? На наш погляд, такі досягнення обумовлені відповідною державною політикою і менталітетом китайського народу. Так, різні прояви пандемії в 2020-2021 рр. в Китаї мають дуже жорсткі обмежувальні та профілактичні дії, які примусово обмежують громадянські свободи і права рядових китайців. При цьому китайським суспільством це сприймається з розумінням. В комплексі це спрацьовує і пандемія в Китаї дуже швидко локалізується, а бізнес повертається до роботи раніше ніж в інших країнах світу. Також ефективним для системного соціально-економічного розвитку є чітке дотримання планів розвитку регіонів Китаю, виявлення і надання різних програм розвитку для них; орієнтація на інноваційний розвиток і запровадження у всі сфери передових технологій; централізоване дотримання планів. Крім того, на початку пандемії китайська влада почала проводити експансіоністську бюджетну і монетарну політику. Згортання бюджетних заходів відбувається оперативнo і своєчасно, щоб приборкати інфляцію або розбалансування економіки. Так, у першій половині 2021 року загальні державні витрати Китаю збільшилися всього лише на 4,5%, в той час як доходи зросли на 21,8%. Хоча частково це пояснюється ефектом різної бази, не можна заперечити факт посилення бюджетної політики. У першій половині 2021 року дефіцит державного бюджету Китаю був на 1,6 трлн юанів (247 млрд дол. США) менше, ніж у 2020 році [4].

Зниження темпів вакцинації, поява нових видів вірусу, а також уповільнення зростання споживчої активності в світі – це зовнішні негативні чинники, що впливають станом на кінець 2021 року на китайську економіку. Внутрішніми чинниками є перебої в подачі електроенергії, і борги компанії «Evergrande» – найбільшої компанії-забудовника Китаю. Тому деякі банки Китаю отримали розпорядження прискорити схвалення іпотечних кредитів. У вересні 2021 р. зростання кредитування все ще було слабким, тому тенденції до зниження інвестицій в нерухомість залишаються незмінними. Оскільки інші канали фінансування китайських забудовників різко скоротилися, ключем до зміни є продажі, які стимулюються в значній мірі дуже обережною політикою державних регуляторів. В цьому аспекті можна пригадати слова Сі Дзін Піна: «Для функціонування невидимої руки ринку необхідна видима рука держави!». Таким чином в іншій країні в таких умовах спалахнула б руйнівна криза на ринку нерухомості, але китайські регулятори виправляють недоліки ринку і поступово стимулюють його до нормалізації і дієвого функціонування. Крім того, значним фактором стійкості і стабільності соціально-економічного середовища Китаю є націленість державних органів влади на поступове й системне збільшення заможності населення Китаю, що у свою чергу впливає на рівень споживання й самодостатності [5].

Підсумовуючи відзначимо, що до існуючої застарілої моделі капіталізму, парадигми розвитку, заснованої на нескінченному зростанні споживання в сучасному світі – Китай дуже гарно пристосувався, але несправедливість в світі зростає, проявляються значні кліматичні зміни, до цього можна додати й вичерпність /знищення/ природних ресурсів та їх в подальшому дефіцит. Все це обумовлює для всіх країн світу, і особливо для Китаю, як одного з найпотужніших економічних лідерів; переглянути існуючу модель капіталізму та інвестувати в більш справедливую і гармонійну з природою модель капіталізму. Україна, на наш погляд, має врахувати позитивний досвід Китаю в побудові дієвих державних інститутів, реалізації планів соціально-економічного розвитку, розбудові сучасної інфраструктури, залученні інвестицій і технологій. До того ж, вітчизняному державному і дипломатичному апарату необхідно моніторити зміни в парадигмі сучасної зміни глобалізованої економіки, а вони назрівають, тому коли Китай формуватиме нову політику й можливо формуватиме нову систему взаємовідносин, необхідно, щоб Україна підключилась під ці ініціативи, взаємовигідно співпрацювала в таких заходах, повноцінно реалізувалась і була активним гравцем в міжнародних відносинах ХХІ ст. [6;7;8].

Література:

1. S&P ухудшило прогноз роста ВВП Японии, Китая и Австралии на 2021 год / Информационное агентство «Финмаркет» / 29.09.2021 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finmarket.ru/database/news/5557851>

2. Червоні лінії. Що відбувається у китайській економіці і чому це важливо для України / «РБК-Україна» / 13.10.2021 / [Електронний ліній-прошодит-kitayskoj-ekonomike-1634066129.html]

3. Британские аналитики назвали основные препятствия для восстановления экономики США / RTVI / 10.09.2021 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rtvi.com/stories/analitiki-nazvali-prichiny-zamedleniya-rosta-ekonomiki-ssha/>

4. Юй Йонгдинг Влияние пандемии на перспективы роста экономики в Китае / Project Syndicate / 25.08.2021 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-growth-prospects-for-2021-by-yu-yongding-2021-08/russian?barrier=accesspaylog>

5. Китайская экономика строится на призрачных ожиданиях / Новости ProFinance.Ru / 20.10.2021 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.profinance.ru/news/2021/10/20/c3ra-kitajskaja-ekonomika-stroitsya-na-prizrachnykh-ozhidaniyakh.html>

6. Корсунський С. Не тільки підступ Росії: в чому причина і чим загрожує газова криза / газета «Дзеркало тижня» / Рубрика: Економічна безпека / 15.10.2021 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zn.ua/economic-security/ne-tolko-proiski-rossii-v-chem-prichina-i-chem-hrozit-hazovuj-krizis.html>

7. Редзюк Є.В. Роль і перспективи Китаю в сучасному соціально-економічному розвитку світу / Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. – Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – С. 412-416

8. Редзюк Є.В. Механізми ефективного державного стимулювання і пріоритети при інвестуванні в економіку України / Економіка України. 2021. № 8 (717). С.68-80.

УДК 338.42

Рященко В.

ORCID: 0000-0003-1783-3079

доктор економічних наук, професор

Департамент менеджменту та маркетингу ISMA

м. Рига, Латвія

Колісніченко О. В.

ORCID: 0000-0003-4728-1009

студент магістратури

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

РОЗВИТОК ШЕРІНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

Ключові слова: Китай, сталий розвиток, шерінгова економіка, інновації, бізнес-модель.

Шерінгова економіка є однією з ланок моделі сталого розвитку у Китаї, яка заснована на спільному використанні ресурсів. Сфера послуг, транспорт, туризм та інші галузі отримали бурхливий розвиток завдяки сектору шерінгу. Це додаткова можливість економічного зростання для економік з урахуванням оптимального використання ресурсного потенціалу, передусім виробничого та фінансового. Сталий розвиток є ключовим напрямком державної політики Китаю протягом останніх років, що обумовлено посиленням навантаження на навколишнє середовище, вичерпанням природних ресурсів тощо.

Активна державна організаційно-економічна підтримка сприяла зростанню сектора шерінгової економіки до 470 млрд. дол. у 2019 р. (+ 11,6 % у порівнянні з показником 2018 р.). До того ж розвиток сектору

забезпечений активною участю стейкхолдерів – споживачів, постачальників послуг, суспільства. Так, у 2019 р. понад 800 млн. осіб прийняли участь у шерінгу. Це обумовлено і культурно-психологічними особливостями населення. Наприклад, «The Urban Mobility Daily» провела опитування, за результатами якого понад 94 % китайців відкриті до обміну порівняно з 43 % американців [1-6].

Наразі у Китаї у шерінговому секторі можна визначити дві основні моделі:

1. Модель, пов'язана з використанням основних фондів (наприклад, задача приміщень в оренду, наприклад «WeWork»).

2. Модель на основі функціонування спеціально створеної платформи («Airbnb», «Uber»).

Активізація сектору шерінгу також обумовила необхідність перегляду його державного регулювання. Так, Державна адміністрація з регулювання ринків (SAMR) є ключовим регулюючим органом у цьому питанні. Якщо перша бізнес-модель не викликає суттєвих проблем, то використання онлайн платформ потребує суворішого регулювання, про що було повідомлено SAMR [2, 4].

Однак пандемія Covid-19 значно обмежила теми зростання сектору шерінгової економіки через ризик передачі захворювання, необхідність використовувати дорогі засоби дезінфекції [3]. Закриття кордонів, вимоги до вакцинації значно зупинили розвиток сектору шерінгу у туризмі. Водночас саме пандемія створює і додаткові перспективи для розвитку шерінгової моделі, оскільки вона пов'язана з технологічними інноваціями та можливостями використання онлайн платформ.

В цілому шерінгова бізнес-модель – є перспективною формою господарювання особливо в умовах невизначеного зовнішнього середовища та лімітованого ресурсного потенціалу. До того ж така модель дозволяє досягти цілей сталості відповідно до загальнодержавного курсу. Поряд із цим є суттєва складність у регулюванні цієї моделі, особливо тієї, яка пов'язана з використанням Інтернет-платформ.

Література:

1. Гришова І.Ю., Нестерова К.С. Модель циркулярної економіки в контексті сталого розвитку. Економіка АПК, 2021, № 4. С. 88 – 94.

2. Баян А., Гришова І., Шабатура Т. Державні напрями підтримки та стимулювання органічного виробництва. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2020. № 5. С. 129-141.

3. Нестерова К.С., Куровська І.А., Гришова Р.В. Проблеми та інструменти державної організаційно-економічної підтримки розвитку циркулярної економіки. Економіка АПК. – 2021. – № 5 – С. 57-60

4. Гришова І., Гришова Р. Державна політика стійкого розвитку в контексті циркулярної моделі економіки. «Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі : матеріали VIII Міжнародної

науково-практичної конференції [Тернопіль, 23 жовтня 2020 р.].
Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2020. С. 45-47

5. URL: <https://www.reuters.com/world/china/china-market-regulator-says-it-will-tighten-oversight-sharing-economy-2021-08-30/>

6. URL: <https://jingdaily.com/chinas-sharing-economy-is-in-trouble/>

УДК 339.13.027.2

Сагірова А. С.

ORCID: 0000-0003-0545-0919

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри туризму

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

м. Маріуполь, Донецька область, Україна

КРИЗОВІ ЯВИЩА В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ: ДОСВІД КИТАЮ

Ключові слова: Китай, внутрішній туризм, пандемія, криза, антикризові заходи.

Сьогодні індустрія туризму зіштовхнулася з глобальною кризою, викликаних пандемією. Колись, стрімко розвивається туристична галузь зазнала серйозних збитків. За оцінками Всесвітньої туристської організації (ЮНВТО), в 2020 році кількість міжнародних туристичних поїздок скоротилася на 60-80%[1]. Тому, дуже багато компаній задіяних в індустрії гостинності виявилися на межі банкрутства або збанкрутували. Туризм став здобувати нові формати, шукати нетрадиційні підходи і ефективні методи щодо зниження ризиків під час пандемії. З'явилися нові тренди в туризмі:

1. Внутрішній туризм як альтернатива міжнародним (багато держав вжили заходів підвищеної безпеки і стимуляції внутрішнього туризму. І любителям подорожувати нічого не залишається, як звернути увагу на внутрішні напрямки).

2. Зменшення глибини покупок через нестабільність в області перельотів (зараз мандрівники купують авіаквитки і тури в самий останній момент, побоюючись скасування рейсів або неповернення грошей за броне готелю).

3. Зниження кількості прямих перельотів (впливає зміни правил вильоту, відкриття і закриття кордонів, здачі тестів в міжнародних аеропортах).

4. Концепція Business pleasure (сьогодні формат Hotel Office популярний у всьому світі).

5. Швидкий перехід туристичної галузі в цифру (глобальна зміна споживчої поведінки з переорієнтацією на онлайн – співробітники туріндустрії, прагнучі оптимізувати витрати, перевели консультації і продажі в онлайн).

Так, Китай показав альтернативні антикризові заходи: комплексний підхід з боку великих туроператорів, авіакомпаній і уряду призвів до зростання внутрішнього туризму та внутрішніх авіаперельотів. Китай – це єдина країна в світі, яка з приходом коронавірусу показала збільшення туристичного потоку всередині країни. Згідно ForwardKeys, кількість бронювань в серпні 2020 досягло 98% від рівня 2019 року.[2] Багато китайських авіаліній ввели знижки. Дешеві ціни на квитки допомогли Spring перевезти понад 2 мільйонів пасажирів у вересні 2020 року, що на 48% більше, ніж рік тому. Кількість вихідних рейсів в міжнародному аеропорту Фенікс в серпні виросло на 12%.[3] Поїздки в курортний Санью в Південно-Китайському морі стали популярні завдяки новій політиці безмитної торгівлі. Крім того, в Китаї для стимуляції туризму 400 парків і музеїв зробили вхід безкоштовним. Всі реєстрації проходять онлайн для дотримання гігієнічних вимог і контролю потоку відвідувачів. На початку рока внутрішні подорожі здійснили 62 млн чоловік. Також, на початку спалаху коронавірусної хвороби Китай ввів систему «кодів здоров'я» на основі даних мобільних операторів (за підтримки двох IT-гігантів, Alibaba і Tencent, додатки яких використовують практично всі китайці) Користувачам смартфонів отримували «зелений», «жовтий» або «червоний» код в залежності від рівня ризику. «Зелений» код означає можливість вільного пересування; «Жовтий» – необхідність сидіти на карантині будинку; «Червоний» – необхідність обсервації. Завдяки цим технологіям країні вдалося добитися значного обсягу внутрішніх поїздок і підтримати індустрію на плаву.

Проте, туристичний інтерес у більшості китайців був значно знижений, страхи і сумніви з приводу коронавірусу значно переважали. До задоволення бажань потенційних фанатів туризму прийшов «хмарний туризм». У Китаї онлайн-екскурсії почали завойовувати туристичний ринок. На тлі триваючої боротьби з коронавірусною інфекцією більшість популярних парків, туристичних зон і музеїв висунули свої цифрові послуги. Одночасно з цим, в інтернет вийшли все більше VR-турпродуктів і відеочатів по культурно-туристичним темам.

Дуже важливо підкреслити, що завдяки використанню комплексного підходу Китай показав відмінний приклад антикризових заходів: По-перше, це підтримка уряду авіакомпаній, фестивалів, турфірм; по-друге, це персоналізація рекламних акцій з продажу турів (охоплені різні цільові аудиторії); по-третє, цифровізація.

Якщо оцінювати вплив пандемії на особливості попиту, необхідно відзначити, що туристи в усьому світі стали обережніше при виборі туристичних маршрутів, в оцінці ризиків стоячи перед подорожі, також підвищилися їхні запити до організації відпочинку та умов гігієни. Отже, основне завдання учасників туристичного ринку – проявити гнучкість,

не чекаючи закінчення пандемії, адаптуватися до нових умов. Важливо, щоб туризм поступово ставав життєздатним, конкурентоспроможним та ресурсоефективним. Досвід Китаю може надати неоціненну підтримку в організації та трансформації туристичної індустрії і в нашій країні.

Література:

1. COVID-19 and Tourism | 2020: A year in review – UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020>
2. Tourism industry in China – statistics & facts. URL: <https://www.statista.com/topics/1210/tourism-industry-in-china/>
3. Airline in China industry trends (2016-2021)/ URL: <https://www.ibisworld.com/china/market-research-reports/airlines-industry/>

УДК 339.7

Хвостенко Д. О.

ORCID: 0000-0001-6630-2106,

аспірант

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

м. Київ, Україна

Чжоу Веньлян

ORCID: 0000-0002-9043-6005

аспірант

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

м. Київ, Україна

ПОРІВНЯННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА КИТАЮ В АСПЕКТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: фінансова система України, фінансова система КНР, бюджет, податки, банківська система КНР.

Актуальність теми, обумовлюється тим, що ефективність економічного розвитку держави, перш за все, пов'язують із досконалістю функціонування фінансової системи. Правильно обрана фінансова система є фундаментом для розвитку та успішного функціонування економіки країни, а також необхідною передумовою її росту і стабільності [6, с. 700]. Останнім часом, в науковій літературі чимало приділено уваги питанню

фінансової системи Китайської Народної Республіки (далі – КНР). Це пов'язано, з тим, що на сьогодні КНР є однією з найрозвинутіших країн світу. Слід зазначити, що наразі фінансова система України постійно змінюється, і тому варто відзначити її прагнення на шляху трансформації до розвинених фінансових систем світу. У зв'язку з цим, актуальним постає питання використання досвіду КНР з метою вдосконалення фінансової системи нашої держави.

В науковій літературі фінансову систему визначають, як складне явище, яке охоплює самостійні, взаємопов'язані між собою елементи, діяльність яких спрямована на виконання завдань і функцій держави в певних визначених сферах [1, с. 5].

Фінансова система України має дворівневу структуру, яка складається з державних фінансів та фінансів суб'єктів господарювання. До державних фінансів слід віднести фінансові ресурси загальнодержавного призначення, тобто, бюджетну систему, державні цільові фонди та державний кредит. До фінансів суб'єктів господарювання відносять фінанси підприємств, а саме: фінанси комерційних підприємств, фінанси некомерційних організацій і установ та фінанси громадських організацій і добровільних фондів [1, с. 6].

Найважливішим суб'єктом фінансової системи України є Кабінет Міністрів України. Так, в Конституції України зазначено, що Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади та відповідає за діяльність державних органів у сфері наповнення та ефективного розподілу і використання централізованих і децентралізованих державних фондів. Основним завданням цього суб'єкта фінансової системи є ефективне функціонування держави, направлене на розвиток суспільства та забезпечення нагальних державних потреб на різних етапах його розвитку [2].

Аналізуючи фінансову систему КНР насамперед зазначимо, що при багаторічних успіхів економічних реформ, значного успіху, в економічному розвитку, країна набула відносно нещодавно. Адже, у 90-х роках її частка виробництва світового ВВП не перевищувала 3,5 %, проте, вже у 2017 році ця частка досягла позначки 15,1 % [3, с. 139]. Як ми раніше зазначали, правильно обрана фінансова система є фундаментом для розвитку та успішного функціонування економіки країни. Такі показники підтверджують той факт, що в КНР дійсно якісно функціонує фінансова система, тому пропонуємо розглянути її більш детально.

Фінансова система КНР містить такі складові елементи, як бюджетна система, податкова система, банківська система та фінанси домогосподарств КНР. Ця структура притаманна більшості країн, в тому числі і для України.

Бюджетна система КНР складається з п'яти рівнів: центральний уряд; провінції, автономні райони та муніципалітети, що знаходяться в прямому підпорядкуванні центральному уряду; міста, які складаються з районів і автономних префектур; повіти та автономні повіти міст, у яких відсутній розподіл на райони й муніципальні райони; селища, а саме, національні селища та невеликі міста [5, с. 237].

Позитивним є те, що бюджети різних рівнів в КНР підтримують баланс між доходами й витратами. Контроль за цим здійснює Постійний Комітет Загальнокитайського З'їзду Народних Представників.

Щодо податкової системи КНР, слід вказати, що законодавством передбачено стягнення таких податків як: податки з обороту; податки на прибуток (доходи); ресурсні платежі; цільові податки й збори; майнові податки; податки з операцій; сільськогосподарські податки; мито. Разом з цим, для підприємств з іноземними інвестиціями в КНР передбачено чотирнадцять видів податків: податок на додану вартість; акцизи; підприємницький податок; прибутковий податок; податок з доходів фізичних осіб; податок на міську нерухомість; податок за користування природними ресурсами; податок на передачу нерухомості для оцінки; збір з продажу житлової нерухомості; податок за використання реєстраційних номерів транспортних засобів і суден; гербовий збір; податок на забій худоби; сільськогосподарський податок; мито [5, с. 239].

Банківська система КНР складається з наступних ланок:

- Центральний банк (Народний банк КНР);
- політичні банки (Державний банк розвитку, Імпортно-експортний банк КНР, Банк КНР з розвитку сільського господарства);
- державні комерційні банки (Торговельно-промисловий банк КНР, Банк Китаю, Сільськогосподарський банк КНР, Народний будівельний банк КНР);
- акціонерні комерційні банки (понад 120 установ);
- міські банки (банки Шанхаю, Пекіна тощо);
- інші фінансові установи (міські й сільські кредитні кооперативи, сільські комерційні банки, інвестиційні траст-компанії; іноземні банки).

Фінанси домогосподарств КНР охоплюють систему охорони здоров'я, соціальне страхування та систему освіти.

Отже, за результатами аналізу фінансової системи КНР та нашої держави, вбачається схожість цих моделей. Проте, слід зазначити, що КНР на відміну від України, є однією з економічно розвинених країн світу. Тому, на наш погляд, для нашої держави важливим є вдосконалення законодавства, затвердження основоположних засад, створення реальних стратегій забезпечення регулювання фінансової системи та її реалізації, модернізації застарілих підходів [4, с. 138], а також використання успішного досвіду розвинених країн світу, зокрема, КНР у реформуванні та

вдосконаленні фінансової політики. Це надасть можливість Україні залучити міжнародні інвестиції та створити сильну й стабільну фінансову систему, що являє собою фундамент успішної держави.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>.
2. Гаруст Ю. В., Толкачов Б. О. Порівняльна характеристика фінансових систем Великобританії та України. *Форум права*. 2017. Вип. 1. С. 5–9.
3. Кораблін С. О. Китай: інвестиційні амбіції, обмеження та можливості. *Огляди зарубіжної практики*. 2019. Вип. 3. С. 138–157.
4. Тімашов В. О., Севастьяненко О. В. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання. *Право і суспільство*. 2021. Вип. 2. С. 134–139.
5. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посіб. / Ю. М. Руденко, В. В. Токар. Київ, 2010. 348 с.
6. Чуй І. Р., Банюк Е. С. Характеристика моделей фінансових систем за різними ознаками кластеризації. *Економіка і Суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 700–7009.

УДК 339:977

Чалюк Ю. О.

ORCID: 0000-0002-4128-392X

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економічної теорії

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОГО ФАКТОРУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ КНР

Ключові слова: Китай, соціально-економічна стабільність, демографічний фактор, політика однієї дитини, теорія народонаселення, старіння населення.

Важливою передумовою економічного, соціального, інтелектуального, політичного розвитку будь-якої країни є демографічний фактор як самостійна складова фундаменту на якому тримається суспільство. Саме цей фактор відображає взаємозв'язок темпів та пропорцій суспільного розвитку

з кількісними та якісними характеристиками населення (чисельністю, статево-віковою та сімейною структурами, динамікою народжуваності та смертності, станом здоров'я, динамікою та структурою міграційних потоків).

Політика «однієї дитини» або **«одна сім'я–одна дитина»** була запроваджена в КНР у 1979 році та побудована на теорії народонаселення (*синь женькоу лунь*) китайського економіста та демографа Ма Інчу. Ця теорія має соціально-економічний характер. В її основу положено вирішення протиріччя між споживанням та накопиченням, пошук шляху підвищення життєвого рівня населення і продуктивності праці. Влада Китаю провела перепис населення (*«статистика людського життя»*), включила показник приросту населення в п'ятирічні плани розвитку економіки Китаю, підвищила шлюбний вік до 23 років для жінок й 25 – для чоловіків, запровадила матеріальне стимулювання за принципом *«премія за другу, прогресивний податок на третю і наступну дитину»*, надала дозвіл сім'ям в містах мати тільки одну дитину, а в селах – двох, якщо перша дитина – дівчинка. Такі заходи призвели до катастрофічної нестачі робочої сили та активізували процеси старіння населення. Китай є державою з найбільшою кількістю літніх людей, при цьому темпи старіння китайського населення зростають. Коефіцієнт народжуваності Китаю став нижче рівня відтворення населення. Така сама ситуація спостерігається в країнах Східної Азії з високим рівнем доходу – Японії, Південній Кореї, Гонконгу, Макао, Тайвані (див.рис.1).

	Population (millions) mid-2021	Births per 1,000 Population	Deaths per 1,000 Population	Rate of Natural Increase (%)	Population (millions)		Percent of Population		Life Expectancy at Birth (Years)			GNI per Capita, PPP ^a
					mid-2035	mid-2050	Ages <15	Ages 65+	Total	Males	Females	
ASIA	4,651	16	7	0.9	5,043	5,192	24	9	74	72	76	13,584
East Asia	1,650	8	7	0.1	1,622	1,485	17	15	78	76	80	20,907
China	1,412.3	8	7	0.1	1,383.8	1,266.5	18	14	77	75	79	17,200
China, Hong Kong SAR ^b	7.5	6	7	-0.1	7.9	7.9	12	18	85	83	88	62,510
China, Macao SAR ^b	0.7	8	3	0.5	0.8	0.8	13	13	84	81	87	117,340
Japan	125.4	7	11	-0.4	123.6	109.9	12	29	84	81	87	43,760
Korea, North	25.9	14	9	0.4	26.8	26.6	20	9	73	69	76	—
Korea, South	51.8	5	6	-0.1	51.6	47.7	12	17	83	80	86	43,480
Mongolia	3.4	23	5	1.8	4.2	5.1	32	4	71	67	76	10,930
Taiwan	23.5	7	7	0.0	22.7	20.4	13	16	81	78	84	57,470

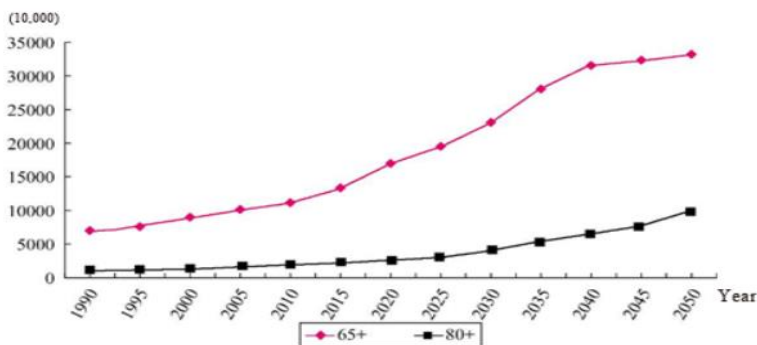
Рис. 1. Структура населення країн Східної Азії

Джерело:[5]

Китай при цьому залишається країною, що розвивається, де відбувається збільшення тривалості життя, але зберігається відносно ранній вік виходу на пенсію – 55 років для жінок і 60 років для чоловіків. В країні відчутний дисбаланс у віковому та гендерному розподілі населення, що призводить до додаткових витрат держбюджету на пенсії, соціальне страхування та медобслуговування. Китайські аналітики вивели *формулу 4:2:1*, що характеризує сучасну китайську сім'ю, яка складається з чотирьох бабусь та дідусів, двох батьків, які працюють й однієї дитини. Така ситуація демонструє збільшення навантаження непрацездатних осіб похилого віку на зайнятих. Система соціального пенсійного забезпечення та медичного страхування не задовольняють потреби старіючого суспільства. Населення похилого віку зростає, рентабельність пенсійних інвестицій низька, пенсійні фонди майже в половині провінцій Китаю не в змозі витримувати зростаюче фінансове навантаження [2].

Наприкінці 2011 року 9,1% (123 млн) населення материкової частини Китаю було у віці 65 років і старше. З 2000 року процес старіння населення почав прискорюватись [1]. За прогнозами ООН частка населення у віці 65 років і старше перевищить 15% (200 млн) у 2027 році, 20% (300 млн) у 2035 році, 25% (330 млн) у 2050 році, 100 млн населення будуть у віці старше 80 років (див.рис. 2).

Рис. 2. Зростання частки населення Китаю старше 65 років
Джерело:[4]

У Китаї вважають, що «багато дітей – багато багатства», віталояся «продовження роду з покоління в покоління». Саме тому до середини ХХ ст народжуваність була на високому рівні – 5,68. У період з 1980 по 2000 роки вона знизилася до 1,75. Таким чином, частка населення Китаю за минуле століття скоротилася з ¼ світового населення в 1900 році до 18,5% у 2016 році.

На даний момент у Китаї проживає 1,41 млрд людей. Населення Китаю досягне піку у 2029 році та становитиме 1,442 млрд, потім почнеться період зменшення кількості жителів країни [4].

Політика «однієї дитини» була скасована 1 січня 2016 року. Після цього було зафіксовано рекордне за останні 20 років число новонароджених – 17, 8 млн. Однак згідно з опитуванням, проведеним у 2015 році, 60% сімей не планують народжувати другу дитину через фінансові труднощі [3]. У 2019 році рівень народжуваності склав 10,48 дитини на 1 тисячу населення. У 2021 році в рамках боротьби зі старінням населення в Китаї дозволили мати трьох дітей. Рішення прийнято на засіданні Політбюро ЦК КПК. Цей захід покликаний поліпшити демографічну ситуацію в країні. Одночасно прийнятий пакет заходів зі стимулювання народжуваності.

Влада Китаю націлена на забезпечення збалансованого розвитку «срібної економіки». Ця сфера економіки охоплює виробництво та надання послуг, які орієнтовані на потреби населення старшого віку. Срібна економіка виступає ресурсом інклюзивного розвитку економіки Китаю, націлена на вирішенні багаточисленних проблем літніх людей за рахунок використання їхнього потенціалу, що приводить до підвищення економічного зростання країни та підвищення рівня інклюзивного розвитку економіки. Стратегія соціально-економічного розвитку Китаю повинна бути націлена на забезпечення активного та здорового процесу старіння населення, створення справедливої та надійної системи державних послуг, які б задовольняли потреби старіючого суспільства.

Література:

1. Peng Ge, Wenkai Sun, Zhong Zhao. Employment Structures in China from 1990 to 2015: Demographic and Technological Change. URL: <https://ftp.iza.org/dp14141.pdf>
2. Wang J, Bao C, Cao J, Kring S. Jobs and skills for youth: review of policies for youth employment of China. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_502338.pdf
3. Li-Kai Chen, Mona Mourshed, Andrew Gran. The \$250 billion question: Can China close the skills gap? URL: <https://www.mckinsey.com>
4. OESD. The silver and white economy: the Chinese demographic challenge. URL: <https://www.oecd.org/employment/leed/oecd-china-report-final.pdf>
5. PRB. 2021 World Population Data Sheet. URL: <https://interactives.prb.org/2021-wpds/>

Шевченко П. В.

ORCID: 0000-0003-0739-616X

аспірант економічного факультету

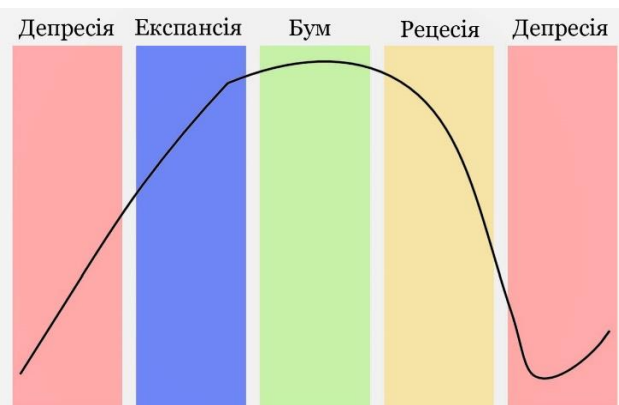
Цзілінський університет

м. Чанчунь, Китайська Народна Республіка

ЗАВЕРШЕННЯ БУДІВЕЛЬНОГО БУМУ КИТАЮ

Ключові слова: економіка Китаю, криза будівельного сектору.

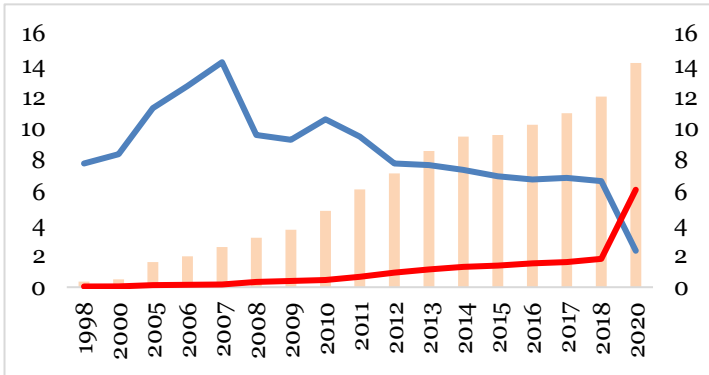
З догматичної точки зору неоліберального капіталізму, розвиток китайської економіки є аберацією. Характер ринку циклічний; обов'язкова стадія – криза відповідно до матеріального накопичення, як зазначав Жюглар: «суворість кризи корелює з національним багатством» [1].

Рис. 1. Середньостроковий цикл Жюгляра з періодом у 7-11 років

Тригером криз є коливання інвестицій у основний капітал, пасивна частина якого – інфраструктура. Теоретично, сьогоднішні проблеми Пекіну на ринку будівництва нерухомості, який становить 30% ВВП, \$4.4 трлн, 53.6 млн робочих місць, мають привести до втрати 5-10% національного багатства [2], але адаптивність китайської моделі (混合经济) – адміністративне управління фундаментальними сферами економіки, в першу чергу фінансовою системою, збереже для Китаю керованість не допустити колапсу та провести реформи.

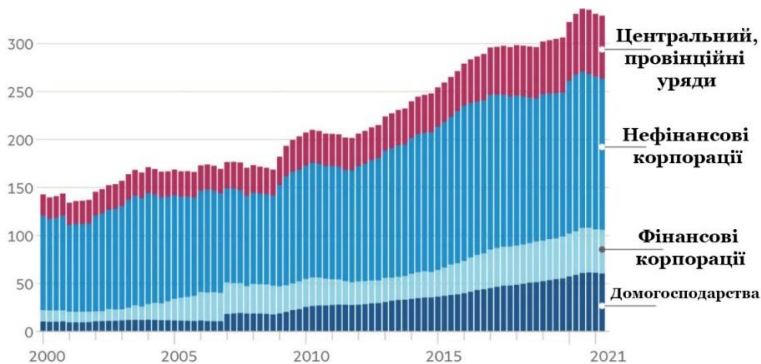
Після 2008 Пекін ребалансував економіку: до глобальної рецесії 30% ВВП становив експорт, збереження покидали Китай у формі позик за кордон у рамках стратегії «вийти назовні» (走出去), а повертались у попиті на експорт. Спад світових ринків спонукав уряд інвестувати в інфраструктуру, з одного боку, прийнятий план на ¥4 трлн (四万亿投资计划) – \$571 млрд, з іншого, Пекін позичав будівничим корпораціям за низькими процентними ставками – збереження трансформувались у інвестиції.

Рис. 2. Китайські інвестиції у нерухомість (¥ трлн) по рокам; синім – зростання ВВП (%); червоним – капіталоемність, відношення інвестицій до росту ВВП: відображення величини затрат капіталу для реалізації.

Джерело: Національне бюро статистики Китаю

Три фактори, створивши будівельний бум Китаю, зупинили його. По-перше, закредитованість корпорацій досягла загрозливої позначки – 160,5% ВВП, загальний борг 260%. 10% позичальників знаходяться в переддефолтному стані. Китай витрачає 4 із 10 юанів національного доходу на обслуговування боргу. По-друге, неефективне розподілення «легких» грошей: до 2008 100 юанів кредиту генерували 90 юанів додаткового ВВП, після – 30. Китайська економіка потребує більше позик для меншого росту. По-третє, нерухомість стала інструментом спекуляції: зараз на одного китайця перепадає 41 квадратний метр – рівень Німеччини чи Франції. 20% будинків пустує – більше тільки в Італії й Іспанії. Ціна на нерухомість у великих містах на 25% перевищує доходи громадян [3].

Рис. 3. Секторальне розподілення боргу Китаю й динаміка
Джерело: Financial Times

Завершення будівельного буму Китаю очікуване. Наприклад, генсек Сі Цзіньпін публічно наголошував на: 1) проблемах неефективного використання кредитних ресурсів; 2) постійній потребі провінційних урядів у позиках; 3) високих цінах на житло – «квартири для життя, а не спекуляцій» (房子是用来住的、不是用来炒的). Останнє кристалізувалось у минулорічній директиві уряду по зниженню цін (限跌令), наприклад, у місті Чжанцзякоу ціна одного квадратного метру була змінена з 13000 до 8000 юанів [4].

Скорочення пропозиції й попиту китайської нерухомості має три довгострокові економічні похідні. Перша: забудовники позбудуться грошового потоку та проситимуть підтримки уряду, як Evergrande (恒大集团) – проблемний забудовник-тіньовий банк з активами на \$306 млрд. Найбільш «токсичні» гравці збанкрутують. Друга: втративши роботу на будівництві, люди, в першу чергу мігранти з сіл (民工), повертатимуться додому, створюючи локальний попит на житло. Третя: ціни на нерухомість є часткою фінансового акселератора, зниження якого не дасть проблемним корпораціям продовжувати отримувати кредити.

Сфера китайського будівництва скоротиться, але не зникне. По-перше, продовжиться реновація китайських міст (棚改), яка почалася за 13-ого п'ятирічного плану (十三五). Наприклад, у місті Чанчунь провінції Цзілінь почали зносити п'ятиповерхівки, зведені на початку 90-х років минулого сторіччя. По-друге, продовжать працювати фінансово здорові забудовники, звітність яких відповідатиме вимогам уряду, як-от «трьом червоним лініям» (三道红线).

Замість інвестицій, новим драйвером зростання Китаю стане споживання. Вирішення структурної дилеми китайської економіки

представлене в концепції «подвійної циркуляції» (双循环). Уряд стимулюватиме внутрішній попит так:

1) перенаправлення кредитів до сектору реальної економіки – продуктивність праці має бути підвищена;

2) завдяки інноваціям збільшиться сектор послуг у структурі ВВП – більше купувати, менше інвестувати. Люди мають почати витратити заощадження. Надмірні зберігання населення (20% від китайського ВВП) гальмуватимуть споживання;

3) доходи усіх верств населення мають зрости. Це може відбутись за рахунок зменшення статків багатих в рамках політики «всебічного процвітання» (共同富裕) [5].

4) надавати позики за кордон і збільшити оборонних видатків (використати державні збереження).

Література:

1. Muriel Dal-Pont Legrand, Harald Hagemann, «Business Cycles in Juglar and Schumpeter», *The History of Economic Thought*, Vol. 49, No. 1, 2007. Available at: <https://www.jshet.net/old/annals/het4750/4901/legrandandhagemann4901.pdf>

2. Kenneth Rogoff, Yuanchen Yang, «Has China's Housing Production Peaked?», *China & World Economy* / 1–31, Vol. 29, No. 1, 2021

Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cwe.12360>

3. Thomas Orlik, «China: The Bubble that never pops», Oxford University Press 2020

4. 赵越, «多地出台»限跌令»三四线城市房价撑不住了?», *中国财新* · 2021. Available at: <http://finance.china.com.cn/house/20211003/5666413.shtml>

5. 习近平, «扎实推动共同富裕», *求实网*, 2021. Available at: http://www.qstheory.cn/dukan/qs/2021-10/15/c_1127959365.htm

СЕКЦІЯ ІV.
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ
КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА
ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 78.43

Басса О. М.

ORCID: 0000-0003-2158-2516

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри концертмейстерства

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка

м. Львів, Україна

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СТАРОДАВНІХ КИТАЙСЬКИХ ПОЕЗІЙ
У КАМЕРНО-ВОКАЛЬНОМУ ЦИКЛІ
АНТІНА РУДНИЦЬКОГО «КИТАЙСЬКА ФЛЕЙТА»

Ключові слова: західноукраїнська камерно-вокальна музика, камерно-вокальний цикл, поезія стародавніх китайських поетів.

У камерно-вокальному доробку А. Рудницького знайшла музичне втілення поезія представників різних культур: української, китайської, американської, російської. Його приваблювала творчість сучасників – О. Олеса, А. Малишка, П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри. Обираючи тексти, А. Рудницький зосереджував увагу не лише на поезії видатних майстрів слова – Т. Шевченка, К. Бальмонта, І. Франка, а й створював музичні версії віршів поетів-аматорів – Фр. Кокольського, Л. Полтави, М. Голубця, М. Рудницького, С. Чарнецького, Л. Стаффа (Штаффа – L. Staff) та інших.⁴

В українській музиці А. Рудницький був одним з перших, хто звернувся до поезії Сходу, створивши вокальні композиції на слова стародавніх

---

⁴ До творчості маловідомих поетів зверталися західноєвропейські та російські композитори – Ф. Шуберт, М. Глінка, С. Рахманінов, П. Чайковський, А. Берг, А. Шенберг; в українській музиці – К. Стеценко, Я. Степовий та ін. Композиторів у таких випадках нерідко приваблює не мистецька вартість поезії, а її образний зміст, співзвучність індивідуальному світосприйняттю, її метрофонічні особливості, свого роду «музичногенічність». Поезія розцінюється «з точки зору музики», композитори вслухаються в поетичний текст, намагаються через музичне переінтонування розкрити його особливості.

китайських поетів – цикл «Китайська флейта». Як відомо, орієнтальна поезія того періоду починає викликати особливе зацікавлення багатьох композиторів Європи. Вона опрацьовується у камерно-вокальній музиці Б. Лятошинського, І. Белзи (очевидно, не без впливу І. Стравінського).

Серед численних зразків і збірок перекладів китайських поетичних творів, що були видані європейськими мовами, унікальним за значенням є збірка «Китайська флейта» Г. Бетге (Hans Bethge «Die Chinesische Floete», 1907). До віршів з цієї книги зверталися Г. Малер, Р. Штраус, К. Шимановський, Б. Мартіну, А. Шенберг, А. Веберн та багато інших композиторів. Особливе зацікавлення культурою країн Сходу, зокрема (Японії, Китаю), що спостерігається в європейській музиці кінця ХІХ – поч. ХХ ст., свідчить про прагнення митців до подолання європоцентризму. Виявленням цього у камерно-вокальній музиці є «японські» та «китайські» цикли І. Стравінського («Три вірші з японської лірики», 1912-1913), М. Черепніна («Семь пятистиший на стихи японских поэтов, древних и современных», 1922), М. Іполітова-Іванова («Пять японских стихотворений», 1922-23), С. Василенка («Японські мелодії», 1928), Д. Шостаковича («Шість романсів на слова японських поетів», 1928-1932), Б. Лятошинського («Три романси на вірші китайських поетів», 1925), І. Белзи («Фарфоровый павильон. Пять китайских стихотворений Н. Гумилева для одного голоса и фортепиано», ор. 23).

Новітні тенденції в образно-стильовій парадигмі української національної камерно-вокальної музики яскраво проявилися у циклі А. Рудницького «Китайська флейта».

Цикл став справді новаторським явищем на тлі тогочасної музики, яка фігурувала на концертних сценах Галичини і Наддніпрянської України. У його основу покладено німецькомовні переклади Лі-Тай-По (Лі Бо), Ванг-Сенг-Ю, Санг-Слі-По та Ші-Кінга (Hans Bethge, «Die Chinesische Floete», 1907).

Цикл для сопрано в супроводі фортепіано «Китайська флейта» А. Рудницького на слова стародавніх китайських поетів у двох мовних варіантах – німецькому (Г. Бетге) та українському (М. Рудницького) був створений 1926 року у Берліні. Роком раніше (1925) були написані Три романси на слова старовинних китайських поетів Б. Лятошинського. У цих творах простежуються тенденції до розширення образного і стильового діапазону камерно-вокальної лірики, суголосні часові. Але Б. Лятошинський використав російські переклади, натомість у А. Рудницького цикл – «двомовний», в якому паралельно подаються тексти і Г. Бетге, і М. Рудницького. Отже, пріоритет щодо інтегрування орієнтальної поезії в українську культуру в більшій мірі належить А. Рудницькому.

Цикл складають чотири композиції «П'янка коханням», «Самотня», «Вечірнє сонце», «Дівоча скарга».

«П'янка коханням» – вокальна мініатюра у вільній формі з рисами тричастинності та умовно трактованій тональності (*b-moll* без знаків при ключі). Вона орієнтована на фактуру та принципи розвитку вальсу-бостону у його салонному різновиді у поєднанні з імпресіоністичними засобами (гармонічна колористика, мінливість тональних опор, паралелізми неповних тризвуків кварто-квінтових співзвуч, декоративно-зображальне трактування пасажів) та орієнтальної стилістики (у кульмінаційному розділі *poco affrettando* – горизонталь і вертикаль опираються на пентатоніку). Вокальна партія виростає з мовного начала, текст, збагачений метафоричними зворотами та символікою, підкреслений специфічними інтервальними ходами (зб. 2, зм. 3, зб. 8 тощо).

Друга композиція циклу «Самотня» (*gis-moll* без знаків) своєю мелодикою також виростає з мовних інтонацій, що здобувають більшої рельєфності завдяки експресії, притаманній сецесійній естетиці. Звідси – стрімкі переходи від хроматичної речитації до висхідних квінт («Бо ти далеко від моєї туги»), панування колористичних співставлень септакордів у широкому ротажуванні, використання репризності лише на рівні тонального плану.

Наступна композиція «Вечірнє сонце» – пасторально-пейзажна замальовка у нейтрально-плагальних барвах. Тендітність образу підкреслюється застосуванням мішаного розміру (5/4), де чергуються основний та тріольний поділ, а панування квінтово-секундових структур зумовлює соноріку звукового простору, що оточує провідну декламаційну мелодіку вокальної партії.

Заключна композиція знову підкреслює панівну квінтову опору і п'ятидольність (5/8, *d-moll* без знаків). Вступний органний пункт базується на зчепленні двох квінт (d-a-e). Вона написана у формі, близькій до рондо-варіацій, що зумовлено поетичним текстом. У творі відсутня тональна реприза, а проведення рефрену варіантне з точки зору мелодичного розгортання і щодо тонально-гармонічного плану, що підкреслює нюансовість розділів поетичного ряду.

Камерно-вокальний цикл А. Рудницького «Китайська флейта» характеризується втіленням миттєвих станів, великою барвно-колористичною палітрою, використанням у гармонії вишуканих ладогармонічних засобів.

Настроєвість кожного твору циклу передбачила значну кількість позначень виразності і ремарок, що присутні в тексті, а також надзвичайно чутливу і примхливу динаміку, що хвилеподібно розгортається чи раптово змінюється в межах невеликих побудов і навіть такту. У фортепіанній партії використано весь арсенал виразових засобів як романтичної, так і модерної музики.

У вокальній партії солоспівів циклу проступають сецесійні інтонаційні структури, опосередковані через впливи романтичної стилістики. У поезії нівелюється музикальність вірша, не підкреслюється, а руйнується його мелодія. Тому у циклі домінує сфера мовно-речитативних

інтонацій, а вокальна партія трактується як голос оркестру, що передбачає самостійність і незалежність від фортепіанної.

Проте, в цілому, вокальна та фортепіанна партії є єдиним цілим в інтонаційному та колористичному ладотональному середовищі. Звороти декламаційної лінії вокалу розосередженні у фортепіанній фактурі і мають спільну драматургію розвитку, всі інші інструментальні чинники підкреслюють синтаксис мовного ряду, психологічно-емоційні нюанси та відтінки і стають носіями образно-емоційного змісту.

Зразок синтезу сецесійно-імпресіоністичних рис з опорою на побутово-салонні жанри та елементи умовного орієнталізму у циклі є своєрідним одинарним відображенням всього спектру стильових напрямків і тенденцій музичного мистецтва, що культивувалися у середовищі галицьких композиторів і впливали на загальноукраїнську культуру.

Література:

1. Кушнірук О. Риси імпресіонізму в українській музиці (джерела, прояви, тенденції розвитку) : автореф. дис. ... канд. мистецтв. : 17.00.03. НМАУ ім. П. Чайковського. К., 1996. 19 с.

2. Рудницький А. Українська музика: Історико-критичний огляд. Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1963. 406 с.

3. Стельмащук Р. С. Модерністичні тенденції у творчості українських композиторів Львова 20-х – 30-х рр. ХХ ст. : естетичні та стильові ознаки в контексті епохи : автореф. дис. ... канд. мистецтв. : 17.00.03. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. К., 2003. 20 с.

УДК 811.161.1'373.47:83'374.4

Ван Лили

ORCID: 0000-0001-5599-942X

аспірантка филологического факультета

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

г. Харьков, Украина

СТЕРЕОТИПЫ ПОВЕДЕНИЯ ЛЕНИВОГО ЧЕЛОВЕКА: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РУССКОЙ И КИТАЙСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ

Ключевые слова: стереотип, фразеология, ленивый человек, русский язык, китайский язык, сопоставление.

В работах современных лингвистов Анны А. Зализняк, И. Б. Левонтиной, А. Д. Шмелева, В. Н. Телия исследуется языковая картина мира

[3, 4, 5]. Языковая картина мира предстает как сложившаяся давно и сохранившаяся донныне национальная картина мира, отражающая мировоззрение и мировосприятие народа, зафиксированная в языковых формах, ограниченная рамками консервативной национальной культуры этого народа. В лексических значениях слов и в правилах их сочетаемости отражены готовые стереотипные представления, которые воспринимаются как аксиомы носителями данной культуры и языка. Именно стереотипы обладают наибольшей устойчивостью и шаблонностью. Мир стереотипных коллективных представлений обеднён, но вне его невозможной была бы целостная картина мира. Стереотипы формируются за счет того, что наше сознание ориентировано прежде всего на те образцы, которые встречаются чаще других и как бы избегают исключения из правил; так, если объект существует в нескольких разновидностях, то ориентация идет на усреднённый образец. Например, *зеленый цвет* воспринимается как *цвет травы*, хотя существует масса оттенков зеленого цвета, и трава не всегда имеет зеленый цвет. Это абстрактная схема, обобщённый образ. Стереотипной картиной мира владеет любой носитель языка, а метафора и фразеология наилучшим образом отражают её в языке.

В. Н. Телия отмечает, что наиболее точное и ясное выражение стереотипов можно найти в семантике фразеологизмов. Фразеологизмы обладают коннотацией, в которой выражается культурно-национальная специфика языка. При анализе культурной коннотации нужно исходить из того, что система образов, закрепленных во фразеологическом составе языка, служит своего рода «нишей» для сохранения и выражения мировидения и духовной культуры народа и может свидетельствовать о культурно-национальном опыте и традициях [5]. Культурная коннотация и внутренняя форма соединяют семантику фразеологизма со знаком культуры – концептом, стереотипом, эталоном, символом, мифологемой.

Сопоставительный анализ русской и китайской фразеологии – идиом, пословиц, поговорок – позволил выявить стереотипные представления о ленивом человеке. Стереотипные представления конвенционализированы в семантике фразеологизмов посредством их внутренней формы. Для фразеологизмов как знаков вторичной номинации внутренняя форма – это буквальное значение слов.

Как в русской, так и в китайской фразеологии отражены следующие стереотипные представления носителей языка: 1) ленивый человек много лежит, долго спит; 2) ленивый человек много сидит, мало и медленно двигается; 3) ленивый человек любит поесть, но не любит работать; 4) ленивый человек ничего не делает руками.

Так, в пословице *Отлежав бока, не любо за молотило взяться* лексема *бок* обозначает «горизонтальное положение тела человека», связанное с прототипической ситуацией *лежания* как стереотипным поведением ленивца. *Плевать в потолок* – «совсем ничего не делать, бездельничать» – также отсылает к ситуации «ленивый лежит на спине». Ср. также: *Лежит на боку да глядит за реку. Лёжа, не работают;*

Кто много лежит, у того и бок болит; Люди жать, а мы под межою лежать и др. [2]. В китайском языке обнаруживаются пословицы с подобным значением, ср.: *Ленивый сидя спит, лежа работает* & 懒人坐着睡觉·躺着吃饭。(Ленивые спят в сидячем положении, едят в лежачем положении); 勤人没瞌睡, 懒人瞌睡多。(Ленивый человек более сонлив, чем трудолюбивый) [7].

Стереотипное представление о том, что ленивый человек много сидит, мало и медленно двигается, представлено в семантике русских пословиц: *Сидит Елеся, ноги свеса; Смотрит в окно да ест толокно*. В китайском языке тоже есть пословицы с таким значением: *坐等禾苗黄*–懒人。(Ленивые сидят и ждут, пока зерновые поспеют); *坐享其成*。(Ленивые сидят и наслаждаются результатами чужих трудов). Стереотип «желание находиться в статике, не двигаться, не действовать, не шевелиться» отражен в следующих русских пословицах: *Шел бы воевать, да лень сабли вынимать; Проглотить-то хочется, да прожевать лень; Некстати спесив: ему замеси да и в рот понеси* и др. [2]. В китайских пословицах обнаруживаем тот же стереотип, ср.: *不怕淹, 不怕旱, 就怕懒人不动弹*。(Не бойся дождей и засухи, а бойся лентяев, которые не двигаются); *陀螺不抽不转*。(Если не завести юлу, она не будет крутиться); *不怕山高路远·只怕中途偷懒*。(Если предстоит длинная дорога, а человек не хочет двигаться, то он не дойдёт до конца).

И в русском, и в китайском языке есть пословицы, отражающие прототипическое поведение ленивого человека, который любит поесть, но не любит работать. Ср.: *На работу позадь последних, на еду наперед первых; Лень лени и за ложку взяться, а не лень лени обедать; Ел бы да пил – вот мое дело* и др. Сравнивая русские и китайские пословицы, можем заметить, что китайские пословицы более категоричны: в них как будто бы констатируется факт – «Если будешь лениться, то будешь голодать». Ср.: 懒惰懒惰·受冷挨饿 (Ленивый будет испытывать голод и холод); 懒惰将会挨饿 (Будешь лениться – узнаешь голод); 懒惰懒惰·受冷挨饿; 勤俭勤俭·吃饱穿暖 (Если человек ленивый, то он будет подвергаться холоду и терпеть голод. А если человек трудолюбивый, то он будет обеспечен пищей и одеждой) [7].

Внутренняя форма следующих паремий – это значение «трудовая деятельность осуществляется руками», поэтому *сложенные, опущенные, неподвижные руки* или *бесцельное махание руками* становится символом бездеятельности, ср.: *Руки не протянешь, так и с полки не достанешь; у него руки висят отболтались; Не сиди сложа руки, так не будет и скуки; Люди пахать, а мы руками махать; Руки в брюки; Работать спусть рукава; Сидеть сложа руки* [6]. Стереотипное представление «руки – главное орудие труда для человека» представлено как в русской, так и в

китайской фразеологии. Ср.: 勤快的人用手, 懒惰的人用口。(Трудолюбивые пользуются руками, а ленивые – ртом); 勤人过山易·懒人动指难。(Трудолюбивые переходят горы легко, а ленивым сложно щелкнуть пальцами) [7].

Исследователи отмечают, что «В ряде случаев негативная оценка связана с конкретными социально-историческими явлениями прошлого. В частности, русскому натуральному хозяйству в течение многих веков было присуще общинное пользование. Такая форма ведения хозяйства могла порождать безответственность. В то время как на Западе человек трудился для достижения собственного блага и мог полагаться только на себя, в России в условиях общинной формы жизни можно было не бояться остаться без средств к существованию. Отсюда возникало желание «увильнуть» от работы (т.е. лености) и впоследствии воспользоваться плодами чужого труда (иждивенчества), что широко представлено фразеологическими единицами за счет противопоставления зон концепта ТРУД и концепта ЛЕНЬ, которые закреплены за разными членами общины, причем часто в соотношении один к семи, за счет несоответствия объема работы и числа участников трудового процесса» (*Один с сошкой, а семеро с ложкой; Семеро одну соломину поднимают; Двое пахут, а семеро руками машут; Любо глядеть на молотильщиков (только бы самого не заставили)*)» [1 с. 21–22].

Специфику русской фразеологии связываем со следующим фактом языка: в русском паремиологическом материале – в отличие от китайского – звучит голос ленивца, который оправдывает свою лень, ср. пословицы, в которых выражена мысль «лежать на печи лучше, чем тяжело работать»: *Печь не пролежишь; Как ни мечи, а лучше на печи. Спишь, спишь, а отдохнуть некогда (не дадут).* Желание не работать сегодня (а перенести работу на завтра) запечатлено в паремиях: *День к вечеру, а работа к завтрему; Всех дел не переделаешь; Нашей работы не переработаешь; Всех работ не переработаешь.* **Следующие пословицы отражают** мысль «работа никуда не денется, поэтому не нужно спешить её выполнять»: *Работа не черт, в воду не уйдет; Дело не медведь, в лес не уйдет; У бога дней впереди много: нарабатывается. Была бы охота, а впереди еще много работы.* Русский ленивец мечтает о том, чтобы у него всегда было все необходимое, и в этом случае можно не работать (*Подать оплачена, хлеб есть, и лежи на печи*).

Литература:

1. Борщева О. В. Информативная, образная и ценностная зоны концепта ЛЕНЬ и их репрезентанты в русской идиоматике // Русская устная речь. Материалы международной научной конференции «Баранниковские чтения. Устная речь: русская диалектная и разговорно-просторечная культура общения» и межвузовского совещания «Проблемы создания и использования диалектологических корпусов» (Саратов, СГУ, 15–17 ноября 2010 г.). Саратов: ИЦ «Наука», 2011. С. 19–23.

2. Даль В. Пословицы русского народа: сборник в 2-х т. Т. 2. М.: Художественная литература, 1984. 399 с.

3. Зализняк Анна А., Левонтина И. Б., Шмелев А. Д. Константы и переменные русской языковой картины мира. М.: Языки славянских культур, 2012. 696 с.

4. Зализняк Анна А., Шмелев А. Д. Исследования по русской и компаративной семантике. М.: Издательский Дом ЯСК, 2021. 552 с.

5. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Языки русской культуры, 1996. 288 с.

6. Фразеологический словарь русского языка: свыше 4000 словарных статей / [под ред. А. И. Молоткова]. М.: Рус. яз., 1987. 543 с.

7. 温端正, 中国俗语大辞典·上海辞书出版社·2011年, 共1130页。
。(Уэнь Дуаньчжан. Большой словарь китайских поговорок. Шанхай, 2011. 1130 с.).

УДК 821.581(4/9):323.15(=581)

Вечоринська Т. В.

ORCID: 0000-0002-6942-4237

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Навчально-науковий інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИМІРУ ЛІТЕРАТУРИ КИТАЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Ключові слова: література китайської діаспори, естетика, поетика, літературність.

Дискурс з проблем літератури китайської діаспори або, за визначенням упорядників збірки критичних есе «Global Chinese Literature» [1], – «всесвітньої китайської літератури» було започатковано у 80-х роках у Китаї. У центрі робіт китайських дослідників Лая Боцзяна [5], Ченя Сяньмао [3], Паня Ядуна [6] – питання формування і становлення китайськомовної літератури у різних країнах світу, найвідоміші автори та їх репрезентативні твори. Подібні перші дослідження літератури китайської діаспори переважно були «кейсами» певного письменника, що й було відправною точкою для дослідження тематики і проблематики творів.

З початком нового століття цей літературний феномен набуває більш ґрунтовного осмислення у розвідках як китайської, так і світової наукової спільноти. У праці «Нові обрії світової китайськомовної літератури»

Жао Пенци робить огляд етапів і тенденцій критичного осмислення літератури китайської діаспори та окреслює перспективи оформлення наукового поля цієї нової дисципліни [7]. Згодом надбання китайських учених з теоретичного осмислення літератури китайської діаспори були оформлені у навчальний посібник «Курс закордонної китайськомовної літератури» за редакцією Жао Пенци та Яна Куанханя [4]. У збірці «Всесвітня китайська література» [1] авторами було розглянуто різноманітні визначення та підходи до дослідження проблемного поля сучасної китайської літератури у міжрегіональному та світовому масштабі.

Більш ніж тридцятирічна практика підтверджує, що література китайської діаспори стала унікальним простором китайської мови та літератури, що втілює як глобальні, так і національні риси. Її особливості полягають, головним чином, у глобальності, маргінальності та крос-культурності. Оскільки історія розвитку літератури китайської діаспори налічує понад сто років, її представники – це літературні групи та окремі особистості, що перебувають у різних куточках планети, пишуть в оточенні різноманітних культур у різний час та за різних обставин. Між собою їх об'єднує лише китайська мова їхніх творів, зміст яких неминуче висвітлює життя різноманітних країн і регіонів, а художній стиль формується під впливом літературних шкіл та тенденцій відповідної країни перебування. Знаходження поза межами первинної, китайської, культури й одночасно в умовах набутої, чужої, культури ставить письменників китайської діаспори у дещо маргінальне становище, тому у їхніх творах відчутні мотиви чужості, відстороненості, настрої вигнання та блукання, а пошуки відповідей на питання «хто я?» і «де моє коріння?» часто становлять основну тематику творів. Оскільки переважна більшість письменників – це етнічні китайці, що мігрували закордон, а країни та регіони їх перебування різні, всі вони знаходяться у середовищах, оточених чужою культурою, тому і способи власної їх репрезентації – різнорідні й різноманітні, позначені діалогом китайської та зарубіжної культури. Все це робить літературу китайської діаспори відмінною від власне китайської літератури як у плані об'єкту дослідження та незалежного та відокремленого розвитку, так і у плані естетичного сприйняття.

У розвідках, у центрі зору яких – питання мови та культури в доробку літератури китайської діаспори, дещо поза увагою лишається художньо-естетична своєрідність цього літературного явища, тому важливим питанням вбачається прояснення його літературності («literariness») за визначенням Р. Веллека [2, р. 293], спіткання його естетичного сенсу. Порівняно із «культурним обліком» (cultural bookkeeping) [2, р. 289] більш вагомим вважається твір, текст. Сама назва «літератури китайської діаспори» проголошує про особливий літературний феномен та етнічну групу. Тому, з точки зору літературознавства, основне питання, яке виникає під час цього найменування – як досвід перебування закордоном перетворився на унікальну літературну парадигму, створивши таким чином своєрідну поезику? Наявні дослідження поки ще не надають вичерпної відповіді на це питання, що

свідчить про те, що література китайської діаспори ще потребує нових літературних теорій та концепцій для її пояснення.

Зосередження уваги на літературності – це естетичне тлумачення художніх образів, інтерпретація почуттів, поглядів, уяви автори. Аналіз внутрішньої структури художнього твору має на меті пояснити, якими засобами письменники китайської діаспори перетворили свій життєвий крос-культурний досвід на літературні творіння та створили зворушливі художні образи. Такий аналіз передбачає насамперед діалог із автором, виявлення причин, чому створені ним образи викликають незвичайні та водночас реалістичні почуття, чим саме вони зворушують читачів.

Аналіз внутрішньої тканини тексту передбачає зосередження уваги на художніх деталях. Письменники китайської діаспори, що стали відомими у ХХ ст. – Юй Ліхуа (於梨花), Не Хуалін (聂华苓), Бай Сяньюн (白先勇) та інші – змогли створити художні образи, сповнені низкою чуттєвих деталей. У творах Бая Сяньюна «Вічна Їнь Сюеянь» (《永远的尹雪艳》), «Прогулянка садом та перерваний сон» (《游园惊梦》), «Нотатки вигнанця з небес» (《谪仙记》) такі вишукані природні художні деталі часто виконують роль внутрішнього логічного зв'язку між перебігом подій роману та відправною точкою розвитку особистостей персонажів. Майстрами художнього зображення є й сучасні письменниці китайського походження Янь Гелін (严歌苓) та Чжан Лін (张翎). Твори Янь Гелін «Втрачена донька щастя» (《扶桑》), «Дев'ята вдова» (《第九个寡妇》), «Пілігрим» (《寄居者》), як і роман Чжан Лін «Береги» (《交错的彼岸》) та збірка оповідань «Гуси перетинають струмок із водоростям» (《雁过藻溪》) сповнені художніх деталей, які мобілізують уяву та збагачують досвід читачів. Ніби намистини, вміло поєднані спільною художньою концепцією та оповідною стратегією, вони створюють витончену естетику творів китайської діаспори.

На сьогодні творчий доробок літератури китайської діаспори включає у себе велику кількість творів різноманітних жанрів, позначених неабиякою творчою майстерністю їх авторів. Наявні дослідження здебільшого приділяють увагу культурним особливостям цих творів, натомість дослідження їх естетичної цінності вбачаються недостатніми. Відтак пропонується вивчення доробку літератури китайської діаспори з точки зору її літературності, що неподільно пов'язана з її естетичною цінністю як особливої літературної галузі із світовою представленістю.

Література:

1. Global Chinese Literature: Critical Essays / edited by J. Tsu and D. D. Wang. Leiden: Brill Press, 2010. 231 p.
2. Wellek R. Concepts of Criticism. New Heaven and London: Yale UP, 1963. 403 p.

3. 陈贤茂. 海外华文文学史初编. 厦门: 鹭江出版社, 1993. 798 页.
4. 海外华文文学教程 / 饶芑子, 杨匡汉主编. 广州: 暨南大学出版社, 2009. 289 页.
5. 赖伯疆. 海外华文文学概观. 福州: 海峡文艺出版社, 1993. 410 页.
6. 潘亚敦. 海外华文文学现状. 北京: 人民文学出版社, 1996. 434 页.
7. 饶芑子. 世界华文文学的新视野. 北京: 中国社会科学出版社, 2004. 386 页.

УДК 811.581

Віротченко С. А.

ORCID: 0000-0001-7927-5696

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри східних мов та міжкультурної комунікації
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Гамова О. О.

ORCID: 0000-0003-2286-4339

*студентка I курсу магістратури
кафедри східних мов та міжкультурної комунікації
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

КИТАЙСЬКИЙ ВЕБ-КОМІКС МАНЬХУА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ТА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Ключові слова: китайська мова, маньхуа, веб-комікс у навчанні китайської мови.

Комікс – це форма візуально-нарративного мистецтва, поширена у багатьох країнах: bande dessinées або BD у Франції та Бельгії, comics в США, 连环图 (ляньхуаньту) або 漫画 (маньхуа) у китайськомовному просторі тощо. Скотт Макклауд визначає комікси як «співставлені ілюстративні та інші зображення у навмисній послідовності, що призначені для передачі інформації та / або отримання естетичної реакції у глядача» [5, с. 9].

Розвиток китайських коміксів був тісно пов'язаний з основними історичними та політичними подіями, які сформували історію Китаю. На думку деяких авторів, вони народилися на межі XIX і XX століть, приблизно між 1867 і 1927 роками. Поступове відкриття держави після Опійних війн принесло нові технології, швидко перетворивши Шанхай на китайську столицю сучасного редакційного друку [3, с. 85]. Зокрема, у 1867 році у Гонконзі було створено перший китайський сатиричний часопис коміксів під назвою «The China Punch», який виходив англійською мовою. Одним із найпопулярніших і найуспішніших журналів вважається «时代漫画» (*Шидай Маньхуа*), який видавався ще у період існування Китайської Республіки з 1934 по 1937 рік і був закритий через початок китайсько-японської війни [2].

Сам термін «маньхуа» (бук. пер. «імпровізовані скетчі») з'явився ще в XIX сторіччі, коли його використовували у китайському літературному живописі, а вперше він увійшов до широкого вжитку у 1904 році в колонці під назвою «时事漫画» (*Шіши Маньхуа*) у шанхайській газеті «警钟日报» (*Цзінчжун Жибао*). Пізніше це слово набуло популярності у Японії як «манга». Фен Цзикай знову ввів його у китайську мову в 1925 році, вже у більш сучасному розумінні, разом зі своєю серією політичних коміксів під назвою «子恺漫画» (*Цзикай Маньхуа*), що видавалися в журналі «文学周报» (*Веньсюе Чжоубао*) [4]. Хоча раніше існували й інші терміни, Фен Цзикай сприяв популяризації саме терміну «маньхуа», тому він став асоціюватися з усіма китайськими коміксами.

Використання маньхуа в навчанні китайської мови – порівняно нова методична концепція. Ми вважаємо, що комікс, як носій соціологічних і культурологічних знань про країну, мова якої вивчається, має у собі широкий дидактичний потенціал, і таким чином може бути інтегрований у навчальний процес як засіб формування деяких аспектів мовлення, таких як читання, говоріння та письмо, та підвищення міжкультурної компетенції у студентів. У такому вимірі китайський комікс розглядається як автентичний текст, який «характеризується природністю лексичного наповнення і граматичних форм, ситуативною адекватністю використовуваних мовних засобів, і ілюструє випадки автентичного слововжитку» [1, с. 11].

У результаті проведеного аналізу коміксу було створено два навчально-методичних комплекси: 1) для студентів III курсу та 2) для студентів IV курсу ЗВО; обидва НМК містять три блоки завдань: на розвиток навичок читання, говоріння та письма. В основу завдань у запропонованих НМК покладено сюжет коміксу «西行记» (*Сісін цї*, «Подорож на Захід») автора 郑健和 (Чжен Цзяньхе).

Перший блок – вправи для читання – передбачає роботу із главою «龙与狼» (Лун юй лан, «Дракон і Вовк»). Блок поділений на три частини:

I. *Передтекстовий етап*, мета якого – підготувати студентів до роботи із текстом коміксу. Завдання цього етапу: 1) стимулювати комунікацію іноземною мовою; 2) підготувати студентів до нового навчального матеріалу; 3) розширити їх лексичний запас. На цьому етапі ми пропонуємо такі вправи:

1. 练习1：团队合作：仔细看漫画的一个画面；通过观察这个画面，请说出漫画讲了一个什么样的故事？[Переклад] Працюйте у групах: розгляньте малюнок; поміркуйте, яку історію розповідає цей комікс?

2. 练习2：阅读并了解生词 [Переклад] Ознайомтеся з новими словами.

II. *Текстовий етап*, мета якого – первинне та повторне читання тексту коміксу, надання країнознавчого коментаря, контроль розуміння тексту коміксу. Завдання цього етапу: 1) ознайомити студентів із основним змістом тексту; 2) надати студентам країнознавчі відомості про культуру Китаю для полегшення розуміння змісту тексту; 3) перевірити розуміння тексту коміксу студентами. Завдання включають:

3. 练习3：阅读第一话 [Переклад] Прочитайте текст коміксу.

4. 练习4：阅读国情注释 [Переклад] Ознайомтеся із країнознавчим коментарем.

5. 练习5：观看视频以了解中国龙文化 [Переклад] Подивіться відео про культуру китайських драконів.

6. 练习6：阅读后选择答案 [Переклад] Оберіть правильну відповідь.

7. 练习7：根据课文，将左右两部分用线连起来 [Переклад] Поєднайте репліку з персонажем згідно змісту.

8. 练习8：根据课文内容判断下列句子对错 [Переклад] Визначить, чи є правильним твердження згідно змісту.

9. 练习9：根据课文内容回答问题；团队合作并讨论；单独或团队合作并展示 [Переклад] Дайте відповіді на запитання згідно змісту; дискутуйте в групах; самотійно або в групі підготуйте виступ за однією з тем.

III. *Післятекстовий етап*, мета якого – використати щойно набуті знання та закріпити їх на практиці, виконуючи лексичні та граматичні завдання. Завдання етапу: 1) виконання студентами вправ та 2) контроль вживання ними лексичних і граматичних конструкцій. Завдання для виконання включають:

10. 练习10：在括号里加上表示复句关系的关联词 [Переклад]
Впишіть відповідні граматичні конструкції у пропуски.

11. 练习11：用«无论……»结构造句子 [Переклад] Складіть речення, використовуючи конструкцію «无论».

12. 练习12：解释上面的拟声词；把它们翻译成乌克兰语；寻找乌克兰语中的对应拟声词 [Переклад] Поясніть ономатопи, згадані вище; перекладіть їх українською; знайдіть відповідники в українській мові.

13. 练习13：从所给词语中选合适的词填空 [Переклад] Впишіть слова у пропуски.

14. 练习14：给下列词语搭配适当的状语或中心语 [Переклад] Складіть словосполучення, використавши відповідне слово у ролі обставини та означеного слова.

15. 练习15：用所给词语完成对话 [Переклад] Вставте відповідну граматичну конструкції щоб завершити речення.

16. 练习16：填入合适的方位词 [Переклад] Вставте граматичну конструкцію у відповідне місце.

17. 练习17：用所给的词语造句子 [Переклад] Складіть речення з поданими лексичними конструкціями.

Отже, ми вважаємо, що манхуа має у собі широкий дидактичний потенціал для навчання китайської мови та є ефективним засобом формування міжкультурної компетенції в таких аспектах володіння іноземною мовою як читання, письмо та говоріння, а також фонових знань, оскільки містить у собі інформацію про культурні реалії, традиції, цінності, побут китайського народу, а також, завдяки своїй автентичності, представляє собою наочний приклад використання як літературної, так і розмовної китайської мови.

Література:

1. Носонович Е.В, Мильруд Г.П. Критерии содержательной аутентичности учебного текста. Иностранные языки в школе. 2008. № 2. С. 8-12.

2. Хуан К. Шанхай мейшупши чжаці [Нотатки шанхайського мистецтва]. Шанхай: Шанхай женьмін мейшу чубаньше. 2000. 364 с.

3. Caschera M. Chinese Modern Cartoon. A transcultural approach to Modern Sketch. *Altre Modernità*. 2018. P. 85–103.

4. Chen Y. An Etymological Study of the Terms Dongman, Donghua, and Manhua. *Association for Chinese Animation Studies*. URL: <http://acas.ust.hk/2019/02/02/an-etymological-study-of-the-terms-dongman-donghua-and-manhua/> (дата звернення: 30.09.21).

5. McCloud S. *Understanding Comics: the Invisible Art*. New York: Harper Perennial, 1994. 224 p.

Градко В. В.

ORCID: 0000-0002-6650-3220

*асистент кафедри східних мов та методики викладання східних мов
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОГО ВПЛИВУ В КИТАЙСЬКОМОВНІЙ РЕКЛАМІ КОСМЕТИКИ: ЛЕКСИЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: реклама, художні засоби, емоційно забарвлена лексика.

Процеси модернізації та глобалізації поступово заповнюють увесь світ та проникають у всі сфери життя людей, стимулюючи безперервний розвиток суспільства. Сфера реклами, що безпосередньо залежить від соціуму, досить динамічно реагує на такі зміни. За останні роки рекламний ринок помітно вдосконалився та розширив межі свого впливу. Це, передусім, стосується ринку реклами косметики, що наразі займає чільне місце у рядах найрозповсюдженішої реклами. Такий стрибок напряду косметичної реклами пояснюється збільшенням попиту на косметичну продукцію. Це можна пов'язати з тотальними змінами, що відбулися у свідомості суспільства за останні десятиліття та спрямованістю сучасного покоління на сферу краси. Не виключенням у цьому плані є і китайськомовне рекламне середовище. З моменту виходу Китаю на міжнародний ринок сфера реклами косметичних засобів досягла значного розвитку та стала викликати все більше зацікавлення як самих китайців, так і міжнародної спільноти. Це спричиняє необхідність всебічного аналізу китайськомовних текстів реклами косметики.

Незважаючи на збільшення популяризації китайськомовної реклами косметики, ступінь вивченості цієї сфери все ще лишається на низькому рівні. Не буде помилкою сказати, що дослідження у цій сфері практично відсутні. Однак галузь реклами як загальне явище викликає інтерес у науковців і вивчається протягом багатьох років. Значний внесок у дослідження реклами зробили такі вчені: Р. Барт, К. Л. Бове, К. С. Думанська, С. В. Ільсова, В.І.Карасик, Козлова Н.В., Цзян Хуа (姜华), Т. М. Колокольцева, Т. Б. Колишкіна, О. М. Лебедев-Любимов, Т. М. Лівшиц, О. О. Мурашов, А. Б. Окаєва, А. В. Олянич, Л. В. Подорожна, В. І. Шуванов, Lin C., Puppin G., Sincliar J., 刘昕远.

З огляду на стрімке підвищення інтересу до китайськомовної рекламної сфери та, зокрема, реклами косметики, виникає необхідність детального вивчення її лінгвістичного рівня, що власне і забезпечує реалізацію рекламного повідомлення. Окрім того, через недослідженість

китайськомовної косметичної реклами виникає гостра потреба в аналізі вербальних засобів впливу на цільову аудиторію.

Реклама – явище досить багатогранне. Залежно від виду реклами визначаються її основні цілі, завдання, способи та засоби вираження інформації. Оскільки предметом нашого дослідження є реклама косметичних засобів, яка належить до комерційного типу, ми концентруємо увагу на характерних рисах, що притаманні саме цьому виду реклами.

Основним завданням комерційної реклами, а отже і реклами косметики, є вплив на реципієнта. Тому прийоми і засоби, які використовуються у рекламному повідомленні, повинні мати маніпулятивний характер.

Основою будь-якої реклами є рекламний текст, що несе у собі ключову інформацію про предмет рекламування. Найбільший вплив тексту реклами реалізується через лексичний рівень.

Мова китайськомовних рекламних текстів косметичної сфери є досить специфічною та образною. Це досягається шляхом використання художніх засобів та емоційно забарвленої лексики.

Засоби виразності китайської мови, що знаходяться в центрі нашого дослідження лексичних особливостей текстів реклами косметики, поділяються на *власне виразальні* (емоційно забарвлена лексика) та *зображально-виразальні* (художні тропи). Емоційно забарвлена лексика китайської мови може бути як власне емоційною, так і здатна набувати емоційності залежно від контексту [1, с. 15]. Пласт емоційно забарвленої лексики у китайськомовній рекламі косметики не представлений, а тому і прикладів власне виразальних засобів у рекламних текстах виявлено не було.

Базою дослідження лексичних особливостей рекламних текстів слугують саме зображально-виразальні засоби, до переліку яких належать метафора, епітет, порівняння, протиставлення, гіпербола, уособлення, метонімія, градація, персоніфікація та ін. Це художні засоби, які надають словам переносного значення та збагачують їх образністю. Не дивлячись на те, що система китайських художніх тропів дещо відрізняється від української, практично усі художні засоби мають аналоги в обох мовах.

Для структурованості дослідження лексичних елементів ми розділили рекламні тексти за наявністю в них: *метафор, епітетів, порівнянь, протиставлень, повторів, градацій*. Класифікація художніх засобів проводилась на основі системи китайських тропів із зазначенням українських аналогів зображально-виразальних прийомів. Окрім того, в окрему групу було виділено рекламні тексти за наявністю в них фразеологізмів та імперативів.

Виконавши комплексний аналіз лінгвістичних елементів рекламних текстів, ми розрахували частоту використання засобів увиразнення мови. Виглядає це наступним чином: метафора (43%), епітет (35%), порівняння (17%), протиставлення (1,5%), повтор (1,5%), градація (1,5%), фразеологізми (0,5%).

Отримані в процесі дослідження результати можуть бути основою для подальшого вивчення мовних особливостей китайськомовної реклами косметики. Окрім того, результати дослідження можуть бути

використані в якості ознайомчого матеріалу для загального розвитку студентів лінгвістичного напряму навчання.

Література:

1. Горелов В. И. Стилистика современного китайского языка: учеб. пособие. Москва: Просвещение, 1979. 192 с.

УДК 821.581-1.09»11»

Дащенко Г. В.

ORCID: 0000-0003-3432-3679

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Кісенкова К. В.

ORCID: 0000-0001-9337-2564

студент II курсу магістратури

кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

«НАПОВНИТИ СТАРИЙ СОСУД МОЛОДИМ ВИНОМ»: ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ПОЕЗІЇ ЛІ ЦІНЧЖАО

Ключові слова: поезія, образ жінки, жанр *ци*, Оуян Сю, Лі Цінчжао.

Утвердження феміністичної критики і гендерних студій як впливових напрямів літературознавства стимулювало спроби повторного перегляду і потрактування літературних творів із погляду гендерної репрезентації, а також зумовило інтерес до порівняння жіночих образів у чоловічій і жіночій літературах. Аналізу жіночих образів у класичній китайській літературі присвячено чимало робіт науковців, однак результати їхніх досліджень вимагають доповнення і уточнення. Подальше дослідження образу жінки в китайській поезії має пролити світло на роль і представленість жінки в китайській літературі, на спільне і відмінне в уявленнях про жінку, притаманних авторам різної статі.

Мета цієї розвідки полягає у відстеженні трансформацій, які відбулися з образом жінки у творчості сунської поетеси Лі Цінчжао

(李清照, 1084–1155). Емпіричним матеріалом виступають *ци* сунського поета Оуян Сю (歐陽修, 1007–1072) на мелодію «Метелик закоханий у квітку» («蝶戀花») [3] і *ци* Лі Цінчжао на мелодію «Відлюдник біля річки» («臨江仙») [4].

Ци Оуян Сю містить 60 ієрогліфів, за обсягом належить до виду *сяолін*, за кількістю строф – до типу *шуандяо*. За традицією, перша строфа твору містить описи природи й оточення ліричної героїні. У першому рядку змальовано образ гіперболізовано великого внутрішнього двору, увиражений риторичним питанням і триразовим повторенням прикметника «глибокий» (深), доповнений у другому рядку образом густого туману (堆煙), який викривлює простір. Поет використовує традиційні для китайської поезії образи тополі (楊) та верби (柳), які вважають уособленням чоловічої та жіночої статі. Переплетене гілля цих дерев символізувало б щасливе, взаємне кохання [1], однак у даному *ци* між ними скупчився туман, який символізує мінливість [2, с. 330], що може вказувати на негаразди у стосунках. У третьому рядку наведено образ жіночої частини будинку: невизначена кількість завіс і запон створює враження безлюдного лабіринту. Разом перші рядки твору навіюють відчуття самотності.

Образи чоловіка та жінки введено за допомогою образів кінської збруї і високої вежі. Згадка про коштовну зброю вказує на бажання чоловіка справити враження на жительок веселого кварталу⁵, а погляд жінки з вежі спрямовано на цей квартал – орієнтовне місце перебування її коханого. Немоżliвість розгледіти його створює ефект фізичної і психологічної відстані між ними.

Друга строфа присвячена почуттям самої ліричної героїні. У шостому рядку бачимо опис погоди (сильні дощ і вітер) і вказівку на пору року (кінець весни), у сьомому – вказівку на час доби (сутінки). Природні образи корелюють з настроїм героїні. Образ зачиненої брами (門掩) вказує на те, що жінка втратила віру в те, що коханий повернеться до неї. Восьмий рядок єднає з двома попередніми мотив кінця: закінчуються місяць (三月暮), день (黃昏), пора (無計留春住). Образ весни, яка неминуче скінчиться, тут має декілька значень: 1) *швидкоплинність часу*: людина не має влади над природою, не може зупинити або затримати час; 2) *швидкоплинність молодості*: весна традиційно асоціюється з молодістю, розквітом, красою, і лірична героїня засмучена, бо минає найкраща пора її життя; 3) *швидкоплинність кохання*: весна також асоціюється з коханням, романтичними почуттями, і лірична героїня збентежена й

---

⁵ Вулиця Чжантай (章台路) існувала у місті Чан'ань за часів правління династії Хань і входила до складу розважального кварталу. Пізніше цей топонім використовували на позначення веселих кварталів взагалі [3].

засмучена негативними змінами у стосунках зі своїм коханим: «весна» почуттів пішла, настали «сутінки» кохання, яке доживає свого віку.

Далі поет переходить від навіювання до демонстрації почуттів, описуючи сльози (淚眼) героїні. Жінка звертається до квітів із запитанням, однак квіти мовчать. Природа відповідає не словами, а дією: вітер зриває червоні пелюстки і відносить геть. Як й краса квітки, краса жінки швидкоплинна, а природа неблаганна до усіх своїх творінь, отже, старіння неминуче. Однак постає інше питання: чи підкорюються законам природи людські почуття?

Образ гойдалки (鞦韆) має декілька значень: 1) *щаслива молодість*, оскільки катання на гойдалках було традиційною весняною забавою молодих дівчат [2, с. 350]; 2) *згадка про наближення старості*: зірвані вітром пелюстки – символ втрачених молодості й краси – летять у напрямку «осені» (鞦), яка співвідноситься зі старістю; 3) *молитва за довголіття* (бук.: «тисяча осей», а отже – тисяча років) [2, с. 350]. Такий символізм увиразнює змальовану автором ситуацію, загострює відчуття безсилля перед плином часу і природою.

Загалом, у даному *ци* автор завуальовано, за допомогою сугестії передає переживання ліричної героїні: зовнішнє, видиме (пейзаж, інтер'єр тощо) відбиває внутрішнє, невидиме (почуття). Самі ці переживання, традиційно для жанру, є любовними і викликані розлукою з коханим.

Зовсім іншим є образ жінки в *ци* Лі Цінчжао. У передмові до твору поетеса вказує, що на його створення її надихнув перший рядок наведеного вище *ци* Оуян Сю. Даний *ци* так само містить 60 ієрогліфів, за обсягом належить до виду *сяолін*, за кількістю строф – до типу *шундяо*.

Твір за традицією розпочинає опис-пейзаж. Перший рядок *ци* Лі Цінчжао є цитуванням першого рядка *ци* Оуян Сю. У другому рядку подано образ кімнати, де живе лірична героїня. Поетеса використовує гіперболу (хмари за вікном і туман навколо), щоб описати висоту будівлі. Другий рядок доповнює перший: відстань між вікнами кімнат жінки і внутрішнім двором, на який вона дивиться, а також несприятливі погодні умови створюють ілюзію глибини, завдяки якій двір здається надзвичайно далеким і великим. На самотній образ життя жінки вказують двері закриті на засув ⁶.

Хмари й туман символізують невизначеність, мінливість, а також вказують на пору року – зиму. Зі зміною пір року змінюється погода, і поступово лірична героїня починає розрізняти голі гілки верби та квіти сливи (інші показники зимової пори року) на деревах у внутрішньому дворі. Четвертий і п'ятий рядки синтаксично паралельні і містять протиставлення: весна символізує молодість і оновлення природи, однак її прихід змушує ліричну героїню гостріше відчути неблаганний плін часу і наближення старості. Тут

---

⁶ Дослідники вбачають тут алюзію на рядок з твору танського поета Тао Юаньміна (陶淵明, 365–427) «Рядки про повернення додому» («歸去來辭»): «Брама хоча зведена, але часто закрита» (門雖設而常關) [4].

присутні дві географічні назви – Молін (秣陵) і Цзянькан (建康城), які протиставлені одна одній, але насправді вони позначають одну й ту ж саму географічну місцевість – територію сучасного Нанкіна [4]. В одному й тому ж місці перетинаються життя (весна) і смерть (старість). Крім того, відомо, що саме туди Лі Цінчжао втекла разом зі своїм чоловіком після нападу чжурчженів на імперію Сун. Отже, переживання ліричного «я» пов'язані не лише з утратою молодості й краси, але і з неможливістю повернутися до рідного краю, провести там залишок життя.

У другій строфі описано думки ліричного «я» поетеси. Так само, як і перша, вона починається з риторичного питання, вираженого кількісним займенником «скільки» (у першому рядку – 幾, у шостому – 多少). Питання пов'язане із покликанням ліричної героїні – поетичною діяльністю, на що вказує метафора «відчувати місяць, оспівувати вітер» (感月吟風). Жінка переживає творчу кризу, про що свідчить знецінення (無成) нею власного творчого доробку: вона виснажена життєвими негараздами і не може творити поезію, яка задовольнила б її саму. За допомогою риторичного питання вона висловлює сумнів у тому, що заслуговує на співчуття з боку інших. Зауважимо, що йдеться саме про співчуття з приводу її творчого спаду. Незатишні місця і невтішні думки викликають у ліричної героїні апатію (無意思, 沒心情). Все це відбувається напередодні свята ліхтарів, коли китайці зазвичай проводять час із родиною. Однак описані вище причини не дають ліричній героїні розслабитися й радіти новій весні. Вона воліє проводити час осторонь від людей, одночасно виправдовуючи назву мелодії, на яку написано даний *ци*, і літературний псевдонім поетеси – Відлюдниця І-ань (易安居士).

Жіночий образ, створений Лі Цінчжао, має виразні індивідуальні, навіть біографічні риси, поєднує в собі жінку, громадянку і поетесу, не акцентуючи увагу на статі або гендері. Крім того, лірична героїня не соромиться прямо висловлювати свої думки і переживання. Високо оцінивши майстерність Оуян Сю, Лі Цінчжао запозичує та реінтерпретує створені ним образи, зокрема образ жінки. У творчості Лі Цінчжао, на відміну від віршів поетів-попередників, жінка постає не тілом, символом чи ідеєю; не жіночим *їнь*, яке доповнює і зрівноважує чоловіче *ян*, а самостійною людиною, яка може існувати окремо від інших, і прагне повідомити про себе світу. Ми вважаємо, що Лі Цінчжао відкрила принципово нові грані жіночого образу в китайській середньовічній поезії, і її творчий доробок вимагає подальшого дослідження в цьому аспекті.

Література:

1. Кравцова М. Е. Жемчужина из волшебной пучины. Заметки о китайской любовно-лирической поэзии. *Чёрная жемчужина. Журнал о культуре Востока*. Выпуск №2. 1993. С.64-66.
2. Eberhard, Wolfram. A Dictionary of Chinese Symbols : Hidden Symbols in Chinese Life and Thought. London and New York, 1986. 413 p.

3. 蝶恋花·庭院深深深几许。URL: <https://baike.baidu.com/item/蝶恋花·庭院深深深几许> (дата звернення: 20.10.21).

4. 临江仙·庭院深深深几许。URL: <https://baike.baidu.com/item/临江仙·庭院深深深几许/9900521> (дата звернення: 20.10.21).

УДК 821.581-1.09

Дащенко Г. В.

ORCID: 0000-0003-3432-3679

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри порівняльної філології східних та англomовних країн

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ЛАКУН В УКРАЇНСЬКІЙ СИНОЛОГІЇ: ВИПАДОК У ШУЦЗІ (吳淑姬)

Ключові слова: У Шуцзі, династія Сун, поезія, жанр *ци*, біографія.

Існуючі дослідження та переклади китайської класичної поезії на європейські мови не охоплюють весь корпус поетичних творів. Переважна більшість робіт присвячена танській поезії (唐朝, 618–907), що по суті унеможлиблює простеження її різноманітних трансформацій у подальшому. Ба більше, дослідники та перекладачі надають перевагу творам у жанрі *ши*, майже залишаючи поза увагою жанр *ци*, розквіт якого припав на правління династії Сун (宋朝, 960–1279). Нарешті, відповідним дослідженням та перекладам властиве гендерне упередження, за умовами якого в фокус потрапляють виключно поети. Внаслідок цього творчість сунських поетес й досі залишається недослідженою в європейських країнах та Україні.

Метою моєї розвідки є спроба заповнення однієї такої лакуни, значимість якої підсилюється тим фактом, що в центрі уваги знаходиться одна з небагатьох сунських мисткинь, поетичні вміння якої високо поцінювали сучасники, коментатори та поети минулого. Проте навіть славетне звання однієї з «Чотирьох великих поетес династії Сун в жанрі *ци*» («宋代四大女詞人») ⁷ не врятувало У Шуцзі (吳淑姬, бл. 1185) від

---

⁷ Разом з У Шуцзі до «Чотирьох великих поетес династії Сун в жанрі *ци*» відносяться Лі Цінчжао (李清照, 1084–1155?), Чжу Шуцжень (朱淑真, 1135–1180) та Чжан Юйнян (張玉娘, 1250–1277).

майже-забуття: до нашого часу дійшло лише три її *ци*, а залишені свідчення про її життя викликають низку питань протягом багатьох століть.

Єдину інформацію про У Шуцзі, що не викликає сумнівів у дослідників, ми отримуємо з «Антології *ци* [майстра] Хуа'аня» («*花庵詞選*») сунського поета Хуан Шена (黃升, середина XIII ст.), де наведено стислі відомості та *ци* восьми сунських поетес. Спочатку автор згадує її як дуже талановиту жінку, що виділяється з-поміж інших своїми здібностями: «Серед жінок [вона] дотепна та розумна» [1]. Далі він вказує на досить велику кількість поезій, що вміщені у її власну збірку: «[Вона] має [збірку] *ци* у п'ять *цзюанів* під назвою «Теплою весною [тане] білий сніг»» [1]. Наприкінці він дає власну оцінку її *ци*, порівнюючи їх з творами видатної китайської поетеси Лі Цінчжао (李清照, 1084–1155?): «За красою [вони] не поступаються [*ци*] Лі Їань» [1].

З існуючих джерел можна дізнатися дві різні біографії У Шуцзі. Проте оскільки наразі не існує жодних надійних документальних свідчень про її життя, ці варіанти викликають ряд питань та призводять до дискусій серед дослідників.

За першою версією, У Шуцзі походила з півночі країни [3, с. 461]. За «Реєстром округу Хучжоу» («*湖州府誌著錄*») вона народилася у місті Хучжоу [2, с. 47]. Дівчина «добре зналася на музиці [й] поезії», а в складанні *ци* «не поступалася Лі Їань» [4]. В «Різноманітних записах з Кабінету чесності» («*誠齋雜記*», 1346 р.) юаньський літератор Лінь Кунь (林坤) наводить історію про молодість поетеси та особливості її одруження. Однак деякі сучасні дослідники вказують, що ця інформація «вважається сумнівною» [3, с. 461]. Так, «у [повіті] Феньїнь [була] жінка [на ім'я] У Шуцзі, [яка] не [встигла] вийти заміж, [оскільки її] наречений помер. Коли [він] ще був живий, [вона] вранці радісно вмивала лице, [її] нефритова шпилька впала на землю і зламалася, й невдовзі [її майбутній] чоловік помер. Її батько збирався знов видати [дочку] заміж. Дівчина запряглася: «[Коли] нефритова шпилька знов стане цілою, [лише] тоді вийду заміж». Минуло багато часу, [вона раптом] побачила *ши*, [написані] вченим [на ім'я] Ян Цзичжи, [та її] серце затремтіло. Відкривши шкатулку, [вона] побачила, [що її] шпилька ціла. Після цього вони одружилися» [2, с. 47].

Більш нічого не відомо про те, як склалося її подружнє життя, був шлюб вдалим чи ні тощо⁸. Проте згадка про повіт Феньїнь (汾陰) є вказівкою на північ Китаю, що дозволяє співвіднести цю історію з ім'ям «північної» У Шуцзі.

За другою версією, У Шуцзі була донькою дрібного збіднілого чиновника з півдня країни [3, с. 461]. Дівчина була гарною та розумною, вміла писати *ши* та *ци* [8, с. 464]. Щоб поліпшити фінансовий стан своєї родини, вона зустрічалася із заможним чоловіком, через що її

---

⁸ В деяких сучасних дослідженнях вказується інше ім'я її чоловіка – Ян Шичжи (楊士治) [0, с. 137].

звинуватили у розпусті [3, с. 461]. Начальник округу Ван Шипен ⁹ відправив У Шуцзі до в'язниці [8, с. 465]. Деякі джерела вказують, що було подано скаргу на розгляд судді, який був настільки вражений розумом, чемністю та вправністю дівчини в написанні поезії, що наказав її звільнити

[3, с. 461]. Але інші джерела спираються на історію, яку наводить сучасник поетеси – видатний вчений та письменник династії Південна Сун Хун Май (洪邁, 1123–1202). За його словами, після арешту У Шуцзі «покірно прийняла покарання та була засуджена до позбавлення волі. Чинovníки з округу прибули до установи з виконання покарань. Як завжди, було виставлено вино та частування, настрої був чудовий у всіх присутніх. Потім оголосили, [що когось з арештантів] звільнять від кайданів [та дозволять] висловитися [під час] бенкету, [а саме] в наказі йшлося: «[Якщо] побачимо, [що] ти зможеш [скласти] *ци* та доречно в ньому уславити себе, тоді начальник округу тебе звільнить. Інакше – смерть». Дівчина відразу ж попросила [надати їй] тему [для *ци*]. [Оскільки був] кінець зими, сніг танув, незабаром [була] весна, обрали саме цей пейзаж для написання [*ци* у формі] *лін* [на мелодію] «Вічна туга у розлуці». [Дівчина] схопила пензля та зразу ж написала [*ци*]. <...> Усі присутні були в захваті [та] дуже задоволені. Наступного дня було надано клопотання пану Вану, де йшлося про її справу. Ван зовсім не підозрював, [що] на неї звели наклеп, [та] зразу ж наказав [її] відпустити. Після цього ніхто не хотів з нею одружуватися. Син помічника міністра Чжоу ¹⁰ купив її та зробив наложницею, звали її Шуцзі» [12, с. 1216].

Такі несхожі біографії призвели до того, що дослідники почали говорити про так зване «роздвоєння» У Шуцзі [5, с. 137], а саме, що існувало дві жінки на одне ім'я: одна жила за часів династії Північна Сун [6, с. 1354], а інша – за часів династії Південна Сун [6, с. 1041].

Слова Хун Мая – сучасника поетеси – загострюють ситуацію з ідентифікацією особистості У Шуцзі. По-перше, він зазначає, що дівчина була з Хучжоу [12, с. 1216], тобто з того ж міста як й «північна» У Шуцзі [2, с. 47], проте цю історію традиційно використовують саме для ілюстрації життя «південної» У Шуцзі. По-друге, він згадує *ци* поетеси на мелодію «Вічна туга у розлуці. [Форма] *лін*» («長相思令»), завдяки феноменальному написанню якого вона уникла ув'язнення та, можливо, страти. Однак в інших джерелах зазначають, що автором цього *ци* є У Шуцзі з Північної Сун [6, с. 1354].

Ще більш питань щодо особистості У Шуцзі та її біографії додають слова південносунського літератора Хуан Шена, точніше їх відсутність. В своїй антології він неодмінно зазначає число дружиною або

---

⁹ Ван Шипен (王十朋, 1112–1171) став начальником округу в 1167 р. [0, с. 465], що дозволяє датувати життя У Шуцзі другою половиною 12 ст.

¹⁰ В деяких роботах вказується лише прізвище чоловіка Чжоу без якихось інших деталей [0, с. 461].

наложницею була кожна з наведених поетес, проте зовсім ігнорує це, коли мовиться про У Шуцзі. Однак на думку деяких дослідників це як раз може свідчити на користь гіпотези про існування двох різних жінок з однаковим ім'ям: ніде ніколи не вказувалось повне ім'я чоловіка «південної» У Шуцзі, лише згадувалось його прізвище. Тому можна припустити, що на момент написання Хуан Шеном свого твору (XIII ст.) воно вже загубилося [13, с. 35]. Згадка ж в більш пізніх джерелах (XIV ст.) повного імені іншого чоловіка (Ян Цзичжи, 楊子治) є саме свідченням того, що мовиться й про іншу жінку – «південну» У Шуцзі [13, с. 35].

Невизначеність з особистістю поетеси призводить до того, що сучасні дослідники та упорядники антологій вказують різну кількість творів за авторством У Шуцзі: один [9, с. 248], три [10, с. 1254] або чотири *ци* [5, с. 137]. Підставою для цього є не сумніви в авторстві того чи іншого *ци*, а саме неможливість чітко ідентифікувати кількість авторів на ім'я У Шуцзі та встановити кількість *ци*, що належить кожній з них. В деяких випадках упорядники вмішують усі твори, проте зазначають, що авторками є дві різні поетеси¹¹.

Проблеми ідентифікації особистості У Шуцзі ускладнюють, але не унеможливають, аналіз її *ци* та ставлять перед дослідниками ряд додаткових питань щодо співвіднесення традиції та новаторства в її творчості. Саме цьому й будуть присвячені мої наступні публікації.

Література:

1. 花菴詞選卷十. 26.09.2021
<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=749601#p48>
2. 胡文楷. 历代妇女著作考。上海：上海古籍出版社，1985。
1115页。
3. Li Guotong, Wu Shuji. *Biographical dictionary of Chinese women*. (eds) Lily Xiao Hong Lee, Sue Wiles. Armonk, New York: M.E. Sharpe, Pp. 461–462.
4. 湖州府志. 26.09.2021
<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=978124#p24>

---

¹¹ Так, в найавторитетнішій антології «Повне зібрання сунських *ци*» («全宋詞»), де представлено понад 21 тисячу поезій, У Шуцзі з Північної Сун вказана авторкою 1 *ци* на мелодію «Вічна туга у розлуці. [Форма] *лін*» («長相思令») [0, с. 1354], а У Шуцзі з Південної Сун зазначена авторкою 3 *ци* на мелодії «Маленькі пагорби» («小重山»), «Шкодою про розставання» («惜分飛»), «Чжу Їнтай. [Форма] *цзін*» («祝英台近») та одного рядка з *ци* на втрачену мелодію [0, с. 1041]. Проте зазначено, що в першому випадку укладач зробив помилку, вказавши що авторка походить з Північної Сун [0, с. 1354]. Однак не надано жодних роз'яснень. В деяких сучасних виданнях зроблено абсолютно протилежний розподіл творів за авторством: У Шуцзі з Північної Сун належить 3 *ци* [0, с. 219–221], тоді як У Шуцзі з Південної Сун зазначена авторкою 1 *ци* [0, с. 241].

5. 邓红梅。女性词史。济南：山东教育出版社，2000。615页。
6. 唐圭璋。全宋词。北京：中华书局出版，1965。3941页。
7. 刘敬圻，诸葛忆兵。宋代女词人词传。长春：吉林人民出版社，1999。388页。
8. 王兆鹏，刘尊明。宋词大辞典。南京：凤凰出版社，2003。922页。
9. 陶尔夫，刘敬圻。南宋词史。哈尔滨：黑龙江人民出版社，1994。531页。
10. 唐宋词鉴赏辞典。南宋，辽，金 / 唐圭璋等。上海：上海辞书出版社，2001。2657页。
11. 夏承焘。宋词鉴赏辞典。上册。上海：上海辞书出版社，2008。1166页。
12. 洪邁。夷堅志（全四册）。北京：中華書局出版，1981。1806页。
13. 任日鎬。宋代女詞人評述。臺灣商務印書館，1984。276页。

УДК 821.581-3'06.09

Козлова А. О.

ORCID: 0000-0001-6653-5700

студентка

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Запорізька область, Україна

«ГЕНІЙ» МО ЯНЯ ЯК СИНТЕЗ РИС «ТЕМНОГО» ЗАХІДНОГО СТИЛЮ І ГАЛЮЦИНОГЕННОГО РЕАЛІЗМУ

Ключові слова: Dark Academia, науковість, навчальний простір, аскетизм, галюциногенний реалізм.

Китайський письменник Мо Янь широковідомий завдяки своїм творчим здобуткам. Особливу увагу він здобув завдяки своєму оповіданню «Геній», за яке отримав Нобелівську премію з літератури.

Dark Academia[2] – дослівно перекладається як «Темна Академія»; стиль, що зародився у Західній Європі і проявляється у всіх сферах життя (мистецтво, література, одяг, музика, архітектура і т.д.).

Актуальність нашої роботи зумовлена відсутністю наукових праць з дослідження «дарк академічної» стилістики у китайському літературознавчому континуумі.

Визначити риси стилю Dark Academia і та обґрунтувати їх зв'язок із галюциногенним реалізмом, який є головною ознакою творчості Мо Яня, зокрема об'єкту дослідження – мета нашої роботи.

Провідний мотив «темної» естетики полягає у безмежній жазі до знань. Його ж прослідковуємо ще в назві досліджуваного оповідання – «Геній», що наштовхує нас на думки про людину, яка має значні здібності до науки. Генії, як правило, мають широкий діапазон знань, але при цьому ведуть усамітнений спосіб життя, що відповідає образу головного героя твору – Цзян Дачжі. Хлопчик приділяв більше уваги навчанню, тому не був зацікавлений у спілкуванні з однокласниками, що послугувало приводом для цькування з боку однолітків. Наступною ознакою прагнення до знань є зацікавленість вчитель початкових класів, який починає більше приділяти уваги саме головному герою, оскільки його з дитинства вважають найрозумнішою дитиною:

«Відтоді Вовк велику частину своїх сил віддавав Цзян Дачжі, а нас, таких дурнів, віддав самим собі» [3, с. 1].

Герої «дарк академічних» творів завжди мають наставників, якими виступають вчителі або просто старші люди з подібним нахилом до знань. Їхня присутність у житті протагоністів відіграє велику роль, бо таким чином проявляється процес передачі знань.

Говорячи про здобутки юного генія, слід наголосити що, у першу чергу вони проявилися у літературній творчості. Так ми стикаємося з проявом другої головної риси «темного» стилю в оповіданні – наявність філологічного дискурсу. Літературна діяльність Цзян Дачжі почалася в шкільні роки і дала поштовх до наступних наукових звершень:

«Цзян Дачжі, у свою чергу, виправдав надії Вовка, спочатку він зайняв перше місце у змаганні серед учнів початкових шкіл району з написання творів, потім написав науково-фантастичний твір під назвою «Земля – великий кавун», яке надрукували в «Науково-технічній газеті учнів початкової школи» [3, с. 1].

Якщо бути точними, то у образі головного героя досліджуваного оповідання проявляється синтез наук: гуманітарних та технічних. Окрім написання творів, Цзян Дачжі прославився тим, що був одним із небагатьох у своєму селі, хто вступив до університету і досліджував виникнення землетрусів. Але технічний бік його не надто приваблював, то ж наприкінці хлопець звернувся до філософії.

У назві західної естетики присутнє слово «Academia», тому логічним є взаємозв'язок творів із навчальним простором. Фактично більшість подій, які відбувались із головним героєм мали місце у навчальних закладах. Спочатку це була школа, де Цзян Дачжі почав пізнавати себе і можливості свого мозку, а потім університет, про який ми не маємо великої кількості інформації, оскільки доки головний герой перебував у вищій, читача автор «тримає» у локації рідного селища:

«І ось минуло ще кілька років, пішли чутки, що він склав іспити і вступив до університету, до того ж до дуже престижного університету» [3, с. 1].

Отримання університетської освіти мало особливу значимість в оповіданні. Цзян Дачжі за багато років перший студент у селі, а також, що багато людей мають велике бажання отримати вищу освіту, проте не можуть.

Навчання і особлива схильність до науки можуть мати певні негативні наслідки. Так рисою «дарк академічної» естетики, яку вважають «руйнівною» для послідовників і занадто романтизованою у творах, є схильність персонажів до шкідливих звичок, які корелюють з ментальними проблемами. У Цзян Дачжі це простежується через аскетичний спосіб життя. Він з дитинства звик до усамітнення, а після того, як кинув навчання в університеті і захопився філософськими роздумами, то почав нехтувати своїм здоров'ям:

«Після того, як Цзян Дачжі кинув учитися, він весь час сидів вдома, так і всю зиму просидів, ми більше не наслідувалися заважати йому, і тільки коли побачили його батька, спитали про нього, він сказав, що той і вдень і вночі пише і малює» [3, с. 4].

Через аскетичні моменти у творі, які передавались крізь призму сприйняття однокласників Цзян Дачжі, проявляється і галюциногенний реалізм. Буркгардт Лінднер у своїй роботі [1] дав таке визначення: «Hallucinatory Realism – this is the attempt to blend the numerous characters into a breadth, an openness, a secret connection, a synchronism and a network of memory into a «We» [1, с. 142]. (Галюциногенний реалізм – це спроба поєднати численних персонажів в художнє узагальнення, відкритість, таємний зв'язок, синхронізм і мережу пам'яті в «Ми»). (Тут і далі переклад наш – А. К.).

Також відомо, що галюциногенний реалізм більше проявляє себе як стан напівсну чи мрії. Це і проявляється в уривках, коли однокласники Цзян Дачжі спостерігають його саморуйнівні нахили:

«Весь його одяг просочився червоно-синім чорнилом, на голові ніби виступила пелена білої пари, і якщо то була не душа небожителя, тоді що ж?» [3, с. 4].

«Так день за днем скучно минав час, кавуни також підросли з кожним днем, а ми помічали, як він худнув» [3, с. 5].

Підбиваючи підсумки, зазначаємо, що оповідання Мо Яня «Геній» має «дарк академічну» наповненість (починаючи з назви твору). Головний герой наділений провідною рисою – геніальність розуму і жага до знань. Його наукова діяльність включає в себе не тільки філологічний аспект, а декілька галузей знань одночасно: філологію, технічну сферу (оскільки вивчав в університеті походження землетрусів) і філософію. Зрештою, надмірне заглиблення Цзян Дачжі у науку привело його до саморуйнації. Більшість дій тексту мали локації навчального простору, що теж є однією з ознак «дарк академізму». Аскетизм «Генія» простежується через синтез Dark Academia і галюциногенного реалізму.

Література:

1. Lindner B. Hallucinatory Realism: Peter Weiss' Aesthetics of Resistance, Notebooks, and the Death Zones of Art : New German Critique: Duke University Press. Duke University Press. 2021. № 30. P. 127–156.
2. What is the TikTok subculture Dark Academia? The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2020/06/30/style/dark-academia-tiktok.html> (дата звернення: 22.10.2021).
3. Янь М. Геній. *Всесвіт*. Спеціальний випуск журналу. Альманах китайської літератури. 2010. С. 170–176.

УДК 811.581'366.587 (045)

Мерзлюк Д. О.

ORCID: 0000-0002-8501-7914

старший викладач кафедри китайської філології

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ, Україна

СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ АСПЕКТУАЛЬНОСТІ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Ключові слова: аспектуальність, функціонально-семантична категорія, акціональність, перфектність, імперфектність.

Функціонально-семантична категорія – це система різнорівневих засобів мови (морфологічних, синтаксичних, словотвірних, лексичних), об'єднаних їхньою функціональною взаємодією. Функціонально-семантичні категорії є ширшими мовними сферами, куди входять як морфологічні категорії, так і елементи, які належать до різних рівнів мови.

Семантичні категорії – це основні інваріантні ознаки (семантичні константи), що виступають в тих чи інших варіантах в мовних значеннях, що виражені різними (морфологічними, синтаксичними, лексичними, а також комбінованими) засобами [2, с. 27-28].

Категорія аспектуальності презентує ситуацію з певної точки зору: або розглядаючи ситуацію як єдине ціле, таку, в якій неможливо виокремити окремі фази (етапи) розгортання цієї ситуації; або ж фокусуватися на окремому відрізку в процесі розгортання ситуації (початок, процес розвитку, тривалість, завершення тощо). Аспектуальність – це недейктична категорія, що пов'язана із темпоральною формою ситуації, тобто внутрішньою темпоральною структурою та шляхи презентації цієї структури, незалежно від часової локалізації [5, с. 2].

Функціонально-семантична категорія аспектуальності може розглядатися як така, семантичною категоріальною ознакою якої є характер перебігу та розподілу дії у часі [1, с. 40]. Ситуація може розглядатися з різних точок зору, що визначає наявність в структурі функціонально-семантичної категорії аспектуальності ряду підсистем, що відображають, яким способом розгортається ситуація. Семантика цих аспектуальних підсистем реалізується у взаємодії мовних засобів різних рівнів: лексичних, морфологічних, синтаксичних та контекстуальних. Носієм аспектуального значення виступає висловлення, і кожен елемент висловлення впливає тим чи іншим чином на загальне аспектуальне значення.

На лексичному рівні аспектуальні значення визначаються безпосередньо семантикою предикатива. Внутрішні аспектуальні властивості предикативних частин мови визначають особливості взаємодії цих частин мови з морфологічними показниками категорії аспекту, а також з синтаксичними засобами, що реалізують аспектуальну семантику. Ці внутрішні аспектуальні властивості включають граничність / неграничність, динамічність / статичність, тривалість / моментальність [7, с. 13-14]. Ми можемо визначити такі чотири акціональні класи предикативів.

Акціональні класи предикативів у сучасній китайській мові:

1.1 статичні предикати: [- граничність]; [- динамічність]; [+ тривалість];

1.2 предикати діяльності: [- граничність]; [+ динамічність]; [+ тривалість];

1.3 предикати завершення: [+ граничність]; [+ динамічність]; [+ тривалість];

1.4 предикати досягнення: [+ граничність]; [+ динамічність]; [- тривалість].

Акціональні властивості предикативної частини мови у взаємодії з морфологічними та синтаксичними показниками визначають аспектуальну інформацію, що міститься у висловленні. Так взаємодія статичних

предикатів з маркером реалізації ситуації 了 формує загальне інхоативне значення висловлювання. Використання квантифікованого додатку трансформує предикат діяльності у предикат завершення; поєднання в предикативній структурі дієслова з модифікаторами може трансформувати предикатив в досягнення або завершення (в залежності від аспектуальних властивостей самого дієслова).

На граматичному рівні в структурі функціонально-семантичної категорії аспектуальності в першу чергу визначається дихотомія двох підкатегорій: перфективності та імперфективності. Ці дві категорії протиставляються на основі двох ознак: цілісності та граничності. Перфективність репрезентує ситуацію як цілісну, без диференціації на коремі фази, що складають цю ситуацію [4, с. 16], перфективність фокусується на цілісній ситуації, включаючи її початкову та кінцеву точки [6, с. 3]. Імперфективність – характеристика темпоральної структури ситуації, що розглядає ситуацію з середини [4, с. 24], імперфективний ракурс фокусується на частині ситуації (початок, перебіг, тривалість ситуації) [5, 181]. Таким чином, інваріантом категорії перфективності є гранична ситуація, що розглядається як єдине ціле, така, в якій неможливо виокремити окремі фази перебігу або розвитку. Імперфективність репрезентує ситуацію з точки зору її внутрішньої структури, перебігу, зосереджується на окремих фазах розвитку ситуації.

Конкретна аспектуальна семантика в китайській мові реалізується набором морфологічних та синтаксичних засобів, що у взаємодії з певними акціональними класами предикатів формують аспектуальне значення висловлення. Розглянемо структуру граматичної категорії аспекту та засоби реалізації конкретних аспектуальних значень в сучасній китайській мові:

В категорії перфективності ми можемо виокремити наступні значення:

1. Семантика реалізації ситуації – повідомлення факту, що була реалізована певна ситуація, що розглядається як гранична, цілісна, така що мала або буде мати місце. Основним засобом реалізації цієї семантики є морфологічний показник 了_e, хоча в певних контекстах маркер 过_{guo} може також функціонувати як показник реалізації ситуації.

2. Семантика експерієнтивності – ситуація мала місце у невизначеному моменті в минулому, відбувалася як мінімум один раз, і на момент мовлення наявний певний досвід. Основним засобом реалізації експерієнтивної семантики є морфологічний показник 过_{guo}.

3. Семантика результативності – вказівка на успішне завершення певної ситуації, досягнення межі, на яку був спрямований процес. Реалізація

результативних значень в китайській мові пов'язана з синтаксичною категорією модифікаторів, зокрема модифікаторів результату та напрямку.

4. Семантика делімітативності – вказівка на короткочасність відбування певної ситуації. Основним засобом реалізації цієї семантики виступає редуплікація дієслова.

Категорія імперфектності включає такі значення:

1. Семантика дуративності – фокус на тривалості певної дії, на її серединній фазі. Основним маркером цього значення є морфологічний показник 着 zhe.

2. Семантика прогресивності – вказує на розвиток ситуації в момент мовлення або в певний визначений момент часу. Маркерами прогресивності визначаються прислівники 正 zhèng, 正在 zhèngzài, 在 zài.

3. Семантика інсептивності – фокус на початковій стадії розгортання ситуації, реалізується це значення модифікаторами 起来 qǐlái, 上 shàng, 开 kāi.

4. Семантика континуативності – фокус падає на продовження розгортання певної ситуації в межах між початковою та кінцевою точками, семантика континуативності реалізується за допомогою показників 下来 xiàlá, 下去 xiàqù.

В китайській мові в межах однієї предикативної структури можуть взаємодіяти різні засоби реалізації аспектуальності. Таким чином формуються складні аспектуальні значення:

1. Реалізовано-делімітативне значення: поєднання редуплікації дієслова та показника реалізації ситуації 了 le; 2. Реалізовано-результативне значення: взаємодія модифікаторів результату та маркера реалізації ситуації 了 le; 3. Реалізовано-інсептивне: взаємодія маркеру 了 та показників інсептивності 起来 qǐlái, 上 shàng, 开 kāi; 4. Реалізовано-континуативне: взаємодія маркеру 了 та показників континуативності 下来 xiàlá, 下去 xiàqù; 5. Експерієнтивно-результативне: взаємодія показника експерієнтивності 过 guo та модифікаторів результату; 6. Прогресивно-дуративне: взаємодія показників прогресивності 正 zhèng, 正在 zhèngzài, 在 zài та маркеру дуративності 着 zhe; 7. Прогресивно-інсептивне: взаємодія показників прогресивності 正 zhèng, 正在 zhèngzài, 在 zài та показників інсептивності; 8. Прогресивно-континуативне: взаємодія показників прогресивності 正 zhèng, 正在 zhèngzài, 在 zài та показників континуативності.

Таким чином структура функціонально-семантичної категорії аспектуальності в китайській мові включає акціональні класи дієслів, граматичну категорію аспекту, що реалізується морфологічними та синтаксичними засобами. Взаємодія цих засобів визначає аспектуальне значення висловлювання.

Література:

1. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. Ленинград, 1987. 348 с.
2. Вакалюк І. В. Функціонально-семантична категорія дієслівної квантитативності в сучасній українській мові: дис. ... кандидата філолог. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2019. 224 с.
3. Тань Аошунан. Проблемы скрытой грамматики: Синтаксис, семантика и прагматика языка изолирующего строя (на примере китайского языка). М.: Языки славянской культуры, 2002. 896 с.
4. Comrie B. Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems. Cambridge University Press, 1976. 142 p.
5. McEnery Tony, Xiao Robert. Aspect in Mandarin Chinese: A corpus-based study. John Benjamins Publishing Company, 2004. 303 p.
6. Smith C. The Parameter of Aspect. Kluwer Academic Publishers, 1997. 349 p.
7. 陈前瑞。汉语四层及的体貌系统。// 汉语时体系统国际研讨会论文集, 上海外国语大学, 2003年2月28日 – 2003年3月2日。13 – 28 页。
8. 孙英杰。现代汉语体系统研究。黑龙江人民出版社。2007 年。257 页

杨春¹, 王勇²

帕斯捷尔纳克《日瓦戈医生》中«火»的审美意象分析 —以中国作家巴金的小说《秋》为参照

¹海南热带海洋学院 海南 三亚572022

Yang Chun, Hainan Tropical Ocean University, Sanya Hainan

²佳木斯大学 黑龙江佳木斯154007

Wang Yong, Jiamusi University, Jiamusi Heilongjiang

基金项目：本文为黑龙江省哲学社会科学研究规划项目成果之一，
课题编号：18WWE584。

作者简介：杨春·女（1970-）文学硕士，副教授，主要研究方向：
俄汉语言对比和翻译。

摘要：文学文本是一个由表及里的多层次审美结构，而文学意象是文学形象层面的高级形态之一。本文主要针对帕斯捷尔纳克小说《日瓦戈医生》中「火」的意象进行分析，参照物为中国作家巴金的小说《秋》。期望通过平行比较研究，揭示不同文化之间的共通性与差异性，理解「火」的意象丰富的内涵，展示「火」的意象在人类精神生活的重要意义。

关键词：帕斯捷尔纳克；日瓦戈医生；「火」；意象

意象作为审美概念最初主要用于诗歌研究，后来使用范围逐渐拓展到小说、戏剧、散文等多种文体研究上。根据欧美现当代文学理论大师艾布拉姆斯(M.H.Abrams)的观点，意象主要是「通过直叙、暗示，或者明喻及隐喻的喻矢使读者通过视觉、听觉、触觉、嗅觉、味觉以及运动感觉等感官能力感受到的物体或特性」，「用来指对可视客体和场景的具体描绘，尤其是生动细致的描述」^[1]。意象目前已经被作为文学作品的基本成分，是呈现作品主题、表达作者情感、组织文章结构与营造艺术效果的主要因素。简单地说，意象就是人们在认识客观世界过程中所形成的知觉形象，是从对事物的客观形象上升到蕴含着主体思想情感的形象，既由物象上升到意象。作为文学本体的意象是人与自然进行精神交往的直接产物，人类感觉具有相似性，故文学作品的一些意象也具有相通性。但

是不同民族文化的独特性，使得相同的意象在不同的语境中具有自己独到的意蕴。对同一意象在不同民族文化语境中的解读让我们能够更加了解文学作品的美学特征、更加了解民族文化。本文选取俄罗斯作家帕斯捷尔纳克的长篇小说《日瓦戈医生》作为文本材料，对比参照中国作家巴金的小说《秋》来分析「火」的意象在不同文化之间的共通性与差异性。

作为自然界基本物质的「火」在人脑中投射的意象扎根极深，火可以照明取暖、威慑野兽、烹饪食物，使人类摆脱原始状态走向文明社会。人类发现火，最初使用火的办法几乎是相同的，对火在物象层面的认知也几乎没有差别。文学作品中对「火」的物象描写比比皆是，例如：

尼古拉·尼古拉耶维奇……回忆起去年在彼得堡的冬天…… 。他从那个疯狂的地方，逃到这古都的寂静里来，是打算撰写他心中的著作。但他**从油锅里跳出，却又跳到火焰里去了**。一天接一天做演讲和报告—女子的大学特别班、宗教哲学会、红十字会，还有罢工基金会，简直剥夺了他全部的时间。(帕斯捷尔纳克《日瓦戈医生》)

这是真正的**火**的颜色。**火焰**不住地往上冒，**火**熊熊地燃着。风煽旺了**火势**。**火老鸦**到处飞舞。(巴金《秋》)

以上两位作家都对物象层面的**»火«**使用了形象性的描述手法，用带有**»油锅**（此处俄语原文为огонь火—作者注）**«和»火焰(пламя)»**的成语来比喻主人公前后所处的环境毫无区别，以及备受煎熬的心情，巴金则用**火焰(языки пламени)**、**火老鸦(огненные птицы)**、**熊熊大火(моря огня, стена огня)**来描绘失火现场。这些性手法使得物质层面的**»火«**显得具体、形象，营造出的艺术效果生动、细致，使读者如临其境，感同身受。

物质层面的**»火«**还包含了灯火、灯烛、火把、篝火、火灾等意象群，例如：

«大少爷，袁成等了好久了，商业**场失火**，烧得很凶，先前有人到公馆里头来报信。(巴金《秋》)

几只乌鸦飞落到树枝上，积雪纷纷洒落，它们**»呱呱«**的聒噪，仿佛干枝爆裂时的脆响，传送到四面八方。…… **大路那边已经亮起了灯火**，夜幕降临了。突然之间这一切又都消失了，他们变穷了。(帕斯捷尔纳克《日瓦戈医生》)

这里**»失火(пожар)«**和**»灯火(огонь)«**也是有形的、物质的，作者没有使用比喻，也没有形象性描述，其实却隐含了更深层次的象征意义。巴金描述的**»失火«**，表达的是主人公对于封建家庭、旧制度、旧事物的憎恨，期盼它被烧毁，**»失火«**的发生暗合了主人公期盼摧毁旧世界、建立新世界的念头。而帕氏的这段描述中，**冬季»银装素裹的树林»**就像他父亲生前的**»金银城«**一样只是一个神话传说、一个虚幻的世界，随着日瓦戈的父亲欠下巨债死去，**»突然之间这一切都消失了，他们变穷了»**，非常明显，此处作者借用**»灯火«**的消失象征财富的消失。

火的物象层面的象征意义还来自于它的颜色，因为火在燃烧时产生的火焰是红色的，所以人们用»火»来描绘夕阳、花朵等红颜色的物体。例如：

尤里·安德烈耶维奇就喜欢观看夕阳(此处原文为огонь зари，直译»火红的晚霞»—作者注)斜照下的林景。在那些时刻中，他觉得自己好像也被夕阳的光辉射透了。仿佛生命精神的源泉流入他的胸膛，穿过他的身体，从两肩渗出来，化作一对羽翼。(帕斯捷尔纳克《日瓦戈医生》)

他看见她们的脸上都露出微笑，各人鬓边插了一朵火似的石榴花，颌下右边第一对钮绊上又插着一朵栀子花。(巴金《秋》)

«火红色»不但使描绘的对象具有了直观的视觉形象，帕氏用它来表达对童年的回忆，巴金用它来表示对年轻女子的喜爱之情。我们知道，当一个物象成为一个被思考的对象并呈现于人们心灵当中的时候，它就具有了精神性。人们对»火»的认知也是从具体物象到意象这样一个过程。古今中外往往用»火»来营造»温暖»、»热情»、»光明»、»希望»等抽象层面的意象，例如：

这委员正如别人向日瓦戈所描述的，身材修长，举止优雅，由于愤怒而毫无遮掩，高尚的理想使他热情如火。(帕斯捷尔纳克《日瓦戈医生》)

但是这这几个年轻人的心里却燃着似乎不会熄灭的烈火。(巴金《秋》)

此处的»热情的火»象征着理想，表达»这委员»心里对革命坚定的信念，这信念如火一样炙热；而»不会熄灭的火»则表现出»几个年轻人»对理想的不懈追求。就这样，作家用人们对客观世界的主观认知，借助»火»的意象，使客观意象与主观情感交织融合，由表及里，为我们描绘了人们的精神世界，创造了深刻的审美意境。

从以上分析可以看出，»火»所具有的光芒、颜色、热气等物理特性引发人的主体认知与经验，在此基础上人们产生了一些相同或者相似的联想和隐喻，对客观物质特征的共同认知和思维方式基本上是人类共同具有的，这种相似性是人类普遍经验与普遍的认知及形成概念的能力相结合的结果。然而，共同的感受和体验只是为意象使用的普遍

性提供一定的基础，即便同一种物象，由于身处不同的社会文化环境，人们心中的意象也各不相同。下面我们以「烛火」为例：

他们的雪橇在经过卡莫格街时，尤拉注意到有一面窗子透出了**烛光**，一根**蜡烛**把玻璃上的薄冰融化了一块。那根蜡烛的光看上去像是有意地投向街外，似乎在望着经过的马车，同时在等着某一个人。「**桌上点着一根蜡烛，点着一根蜡烛……**」，他**默默**自语，这是一种困惑而无形的东西的开端，他希望它能自己成形，但他再得不到什么启示了。（帕斯捷尔纳克《日瓦戈医生》）

此处「**烛光**」（俄语原文为огонь свечи，直译为「**烛火**」—作者注）在俄语中的意象与汉语的意象并不一致。一般情况下，汉语中的「**烛火**」留在我们脑海当中的意象是婚礼上的「**红烛**」、供奉祭祀用的「**香烛**」等等。比如在巴金小说中下面两段描述：

屋的**三道门**都已打开，花轿早在新娘出轿以后抬走了，拥挤在左边门口的人便让开一条路，高家的觉世和另一个亲戚的孩子穿着新衣捧着一对**蜡烛**引路。（巴金《秋》）

仆人张升从外面进来，手里拿着一对**蜡烛**和一把香。他在**供桌**上摆好**烛台**和**香炉**，插上**蜡烛**，把香放在香筒里，挂上**桌帷**，又安好椅子，放好**拜垫**，便走出去。过了一会儿，他又拿了杯筷和小酒壶进来，把杯筷安好。（巴金《秋》）

以上均是描写中国人的习俗：婚礼上的**红烛**表示喜庆，寺庙和祠堂的**蜡烛**和**香火**是中国人祭拜神灵和祖先、祈祷平安之用。但是在东正教信仰中，**蜡烛**并非仅是用作照明，更多地是被用作表达它们在灵性层面的重大意义。蜡烛象征基督，蜡烛的**火焰**则代表**圣灵**和**光**，这个光是**灵性之光**，象征着**光明**和**启示**，具有**启迪心灵**的作用。日瓦戈看到的「**烛光**」暗示着他的内心刚刚开启对生与死的思考，对爱情的感悟和对信仰的追求。

「**火**」的精神意象除了体现在宗教中，也体现在哲学层面。比较典型的是中国古代哲学中，人们把包含「**火**」在内的**五种基本物质**（**金、木、水、火、土**）与各种各样的自然现象、人体器官、情感、颜色等联系在一起，比如前文已经举例说过的「**火**」对应「**红色**」、「**热情**」。五行中

具体物质和抽象概念的这种对应关系是古代中国人在哲学层面的一种朴素认知，同时也说明»火»很早就从具象上升到意象，进入了人的精神生活领域当中。

通过以上两部作品的对照分析，我们发现»火»作为一个意象符号，所包含的意蕴在两国文化中维度是多元的、层次是非常丰富的，不仅有很多共同之处，更有各自独特之处。借助对不同文化背景下文学作品中的»火»意象解读，挖掘其背后的意蕴生成与延展，从中我们也可以看到不同民族对人的价值、对信仰的理解以及对人的存在本质意义的溯源和探索。总之，通过»火»意象在两部不同作品中所蕴含的相同和不同的内涵，揭示了中俄文化之间的共通性和差异性，理解了»火»的意象的丰富表达，从而展示了»火»的意象在人类精神生活的重要意义。

参考文献:

1. 帕斯捷尔纳克著. 黄燕德译, 日瓦戈医生[M]. 天津:天津人民出版社, 2014
2. 巴金《秋》俄译研究. URL:<http://www.rucorpus.cn/index.jsp>
3. Пастернак Б.Л. Доктор Живаго. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.flibusta.site/b/264152/>
4. Радионова А.В. Путь Бориса Пастернака к «Доктору Живаго»: философские и мифопоэтические темы, мотивы, образы / Филиал ФГБОУ ВПО «РГУТиС» в г. Смоленске. – Смоленск: Принт-Экспресс, 2012. 138 с.
5. 汪介之.《日瓦戈医生》中的梦境、意象和隐喻[J].中国俄语教学, 2015. № 04. С. 51-55.
6. 张茜. 自然现象词汇象征意义的俄汉对比分析[D]. 上海外国语大学, 2014
7. 邵彤. 汉语中»火»隐喻的主观性分析[J]. 黑龙江教育(高教研究与评估), 2019. № 11. С. 44-46.

МАТЕРІАЛИ
XV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ:
ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ**

24 листопада 2021 р.

Підписано до друку 26.11.2021. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 19,76. Тираж 100. Замовлення № 0122-015.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.